



ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ  
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ  
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ  
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ  
«ΑΡΧΑΙΑ ΚΑΙ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ»  
(ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ)

## Νόμος και Ρητορική στον 5<sup>ο</sup> Λόγο του Αντιφώντα

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Της

**Παναγιώτας Γ. Γιαννοπούλου**

Πτυχιούχου Τμήματος Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Πατρών

Έτος απόκτησης 2014.

**Επιβλέπων Καθηγητής:** Βολονάκη Ελένη, Επίκουρη καθηγήτρια στο Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου.

**Συνεπιβλέπων/οντες :** Κωνσταντινόπουλος Βασίλειος, Αναπληρωτής καθηγητής και πρόεδρος στο Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου.  
Ευσταθίου Αθανάσιος, Αναπληρωτής καθηγητής στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο.

**Καλαμάτα, Απρίλιος 2017.**

## Περιεχόμενα

Κεφ. 1.Εισαγωγή.....	4
1.1 Πρόλογος .....	4
1.2 Ρητορική .....	4
1.2.1 Δικανική ρητορική (λογογράφος, δικαστήρια, διαδικασίες) .....	6
1.3 Αντιφών .....	10
1.3.1 «Βίος και έργο».....	10
1.3.2 «Ο Αντιφών ως λογογράφος και ρήτορας» .....	44
Κεφ. 2. Δίκαιο και Αντιφών.....	62
2.1 Εισαγωγικό.....	62
2.1.1 «Δίκαιο-δικαστήρια-είδη ανθρωποκτονίας».....	62
2.2 Απαγωγή Κακούργων-Απαγωγή φόνου .....	83
Κεφ. 3. Αντιφών «Περί του Ἡρώδου φόνου».....	90
3.1 Εισαγωγικά (νομικό πλαίσιο-χρονολογία-δίκη) .....	90
3.2 Δομή –Υφος λόγου .....	91
3.3 Υπόθεση-Πρόσωπα.....	95
3.4 Ανάλυση λόγου .....	99
3.4.1 Σχολιασμός προοιμίου .....	99
3.4.2 Σχολιασμός προπαρασκευής.....	103
3.4.3 Επιπρόσθετα στοιχεία-συμπεράσματα προπαρασκευής.....	116
3.4.4 Σχολιασμός Αφήγησης .....	125
3.4.5 Σχολιασμός ενότητας πίστις-απόδειξις.....	138
25-28 .....	138
29-42 .....	150
43-45 .....	167
46-52 .....	169
53-56 .....	174

57-63 .....	177
64-73 .....	182
74-80 .....	185
81-84 .....	189
3.4.6 Σχολιασμός Επιλόγου .....	191
Κεφ. 4. Συμπεράσματα .....	197
Κεφ. 5 Βιβλιογραφία.....	204

# Κεφ. 1.Εισαγωγή

## 1.1 Πρόλογος

Στο πλαίσιο της διπλωματικής διατριβής καλούμαι να επεξεργαστώ τον 5<sup>ο</sup> λόγο του Αντιφώντα με τίτλο «Περὶ τοῦ Ἡρώδου φόνου» σχολιάζοντας αναλυτικά το νομοθετικό πλαίσιο του λόγου καθώς και τα στοιχεία ρητορικής σε αυτόν. Η προσέγγιση θα είναι όπως πάντα κειμενοκεντρική με στόχο την διερεύνηση βαθύτερων νοημάτων, την επεξεργασία των δοσμένων από τον ίδιο το λόγο πληροφοριών, καθώς τα κείμενα της ρητορικής είναι παρίτεχνα διατυπωμένα κείμενα. Το αποτέλεσμα θα είναι η αποσαφήνιση του τι συμβαίνει στη πλοκή αλλά και η αξιολόγηση των θεματικών ενοτήτων και πώς αυτές αναγνωρίζονται έως σήμερα. Ο λόγος είναι δικανικός και έχει κύριο μέλημα να πείσει κάτι που αποτελεί βασική προϋπόθεση της ρητορικής. Θα χρειαστεί να αναφερθούν πληροφορίες για το γενικότερο πλαίσιο του λόγου όπως το άτομο που τον συνέθεσε, κάποια εισαγωγικά στοιχεία της ρητορικής και των δικανικών λόγων, όπως και τι πρέπει να γνωρίζουμε για την περίπτωση της ανθρωποκτονίας που είναι και το θέμα σε αυτόν. Έπειτα αφού τα διακρίνουμε-χωρίσουμε θα αναλύσουμε τα δομικά μέρη του λόγου. Έτσι θα είμαστε σε θέση να αναγνωρίζουμε όλα τα ρητορικά στοιχεία και τεχνάσματα και να τα κατανοήσουμε μέσω των νομικών στοιχείων και ίσως να αξιολογήσουμε και το αποτέλεσμα της δίκης και να αναλογιστούμε στο τέλος αν ο λόγος αυτός επιτυγχάνει το σκοπό του.

## 1.2 Ρητορική

Στην Αθήνα, «μητέρα» της δημοκρατίας, μέσα από το ανήσυχο πνεύμα και τη διανοητική τους περιέργεια ασχολούνταν με τις τέχνες του λόγου είτε σε πολιτικό επίπεδο είτε σε δικαστικούς αγώνες. Η ρητορική είναι η νέα μορφή λόγου, αναγνωρίζεται εύκολα λόγο των εκφραστικών μέσων που χρησιμοποιεί, τα ηχητικά και εκφραστικά της μέσα όμως δεν είναι με τη στενή τους σημασία το αποφασιστικό της στοιχείο, η αλλαγή της πνευματικής και ψυχικής δομής του τότε ανθρώπου οδήγησε σε μια εκλέπτυνση της τέχνης της πειθούς και απομακρύνθηκε από τον απλό λόγο, φτάνει στο αποκορύφωμα της όμως όχι όταν προειδοποιεί τον ανίδεο ακροατή με φανταχτερά ηχητικά σχήματα αλλά όταν χρησιμοποιεί τα πιο απλά μέσα. Μια μορφή τέχνης λόγου

που επηρεάζει ψυχολογικά τον θεατή και εξουσιάζει όλη την κλίμακα των ανθρωπίνων συναισθημάτων, με λογική τεκμηρίωση κάθε φορά προβάλλει τη θέση, όπως ακριβώς θέλει να την ακούσει ο θεατής, δημιουργεί μια μορφή ψυχαγωγίας. Ο Αριστοτέλης πρώτος θέλησε να εισάγει λίγο πιο λογικά όρια στην ρητορική θέτοντας πιο πολύ την επιχειρηματολογία στο κέντρο παρά τη συγκίνηση των θεατών. Αναλαμβάνει να τη βελτιώσει, ενώ αναφέρει πως έχει συνάφεια με την διαλεκτική, χρησιμοποιεί επιχειρήματα προσιτά σε όλους όσους διαθέτουν μια κάποια ευφυΐα, έχει να κάνει με ζητήματα που σκέφτονται οι άνθρωποι<sup>1</sup>. Η χρησιμότητα της ρητορικής προκύπτει από πολλούς λόγους, αν οι αποφάσεις στα δικαστήρια δε λαμβάνονταν σωστά τότε η αλήθεια και η δικαιοσύνη έχαναν, δεν αρκεί μόνο η καλή γνώση επί του θέματος αλλά και η επιδέξια παρουσίαση με βάση υποθέσεις τις οποίες συμερίζεται το ακροατήριο. Ο λόγος είναι το βασικό χαρακτηριστικό των ανθρώπων, μέσω αυτού οι άνθρωποι πρέπει να αντικρούουν τον αντίπαλο και να λύνουν τα ζητήματα τους. Επομένως η ρητορική είναι χρήσιμη για την κοινωνία<sup>2</sup>. Προχωρώντας ο Αριστοτέλης στη Ρητορική του την χαρακτηρίζει τέχνη «πρακτική», λέγοντας πως είναι η ικανότητα να πείθει κανείς τους άλλους για οποιοδήποτε θέμα διακρίνοντας τους δυνατούς τρόπους να το κάνει<sup>3</sup>. Τα μέσα πειθούς είναι δύο ειδών «άτεχνες πίστεις» και τα «έντεχνες πίστεις». Οι άτεχνες είναι όσα υπάρχουν και απλώς χρησιμοποιούνται, γραπτά αποδεικτικά στοιχεία που προσάγονταν στα δικαστήρια και διαβάζονταν από τον γραμματέα κατά τη διάρκεια του λόγου(οι μαρτυρίες, βασανιστήρια, έγγραφες αποδείξεις)<sup>4</sup>. Οι έντεχνες είναι προφορικά επιχειρήματα, που επεξεργάζεται ή επινοεί ο λογογράφος ή ο διάδικος, διακρίνονται σε αυτά που έχουν να κάνουν με το χαρακτήρα του ομιλητή (ήθος), σε αυτά που αποσκοπούν να διεγείρουν συναισθήματα στις ψυχές των ακροατών (πάθος) και τέλος στη χρήση επιχειρημάτων που δείχνουν ή φαίνεται να δείχνουν κάτι (λόγος). Στη Τρίτη κατηγορία έχουμε εσωτερική διάκριση ανάμεσα στο παράδειγμα το ρητορικό αντίστοιχο της επαγωγής και στο ενθύμημα το ρητορικό αντίστοιχο του συλλογισμού. Τέλος τα ενθυμήματα προέρχονται

---

<sup>1</sup>Ross (2010), 386.

<sup>2</sup>Kennedy (2010), 93.

<sup>3</sup>Ross (2010), 386.

<sup>4</sup>Gagarin (2011), 222.

από τα πιθανά (εϊκός), από τα σημάδια (σημεία), και από τους «κοινούς τόπους» (ίδια) που είναι κοινές απόψεις διαλεκτικής και ρητορικής αποδεκτές και κοινές για κάθε θέμα ή δάνεια από τομείς όπως η ηθική και η πολιτική<sup>5</sup>. Τέλος η ρητορική χωρίζεται σε τρία είδη η συμβουλευτική, η δικανική και η επιδεικτική. Η διάκριση βασίζεται στη λειτουργία του ακροατηρίου (σώμα δικαστών ή και όχι). Η συμβουλευτική αναφέρεται σε απόφαση που αφορά το μέλλον ενώ ο επιδεικτικός απόφαση που αφορά το παρόν. Οι δικανικοί λόγοι, όπως και ο συγκεκριμένος που μελετάμε, σχετίζεται με το παρελθόν, το ακροατήριο καλείται να πάρει μια απόφαση σχετικά με το αν κάτι που έγινε στο παρελθόν ήταν δίκαιο η όχι.

### 1.2.1 Δικανική ρητορική (λογογράφος, δικαστήρια, διαδικασίες)

Ως προς τη δικανική ρητορική λοιπόν ο Αριστοτέλης παρατήρησε πως μπορεί να «αποδεικνύει τα αντίθετα» μέσω των συνηγόρων της και της προσφυγής τους στο γραπτό και άγραφο νόμο<sup>6</sup>. Λέγοντας για γραπτούς και θεωρώντας πως υπήρχε αρχαίο γραπτό κείμενο με βάση το οποίο γίνονταν πιθανώς και οι καταγγελίες-που είναι και από τα μόνα γραπτά κείμενα πέρα των νόμων που γράφονταν πριν τον 5<sup>ο</sup> αιώνα μετά αυξήθηκαν τα κείμενα των δικαστικών διαδικασιών- λέμε για τους νόμους που αφορούσαν διάφορες υποθέσεις και ήταν καταγεγραμμένοι και οργανωμένοι, συγκεκριμένα στο λόγο «Κατά Κόνωνος» του Δημοσθένη, ο Αρίστων κάνει μάθημα στους δικαστές σχετικά με το γιατί οι νόμοι είναι οργανωμένοι όπως είναι, λέει πως υπάρχουν νόμοι που αφορούν μικρά αδικήματα, εξύβριση, ενάντια στην «αικεία», και συγκεκριμένα λέει ο Αρίστων στο 54.17 «οἷον ἀνάγκη γάρ μοι ταῦτα καὶ ζητεῖν καὶ πυνθάνεσθαι διὰ τοῦτον γέγονεν) εἰσὶ κακῆγορίας δίκαι:» επομένως ήταν ανάγκη λόγω της υπόθεσης να διατρέξει να διαβάσει το σχετικό νομικό πλαίσιο<sup>7</sup>. Δεν μπορούμε λοιπόν να αμφιβάλουμε για το ότι οι Αθηναίοι μεγάλωσαν με ένα παραδοσιακό δικανικό πρότυπο είτε σε γραπτή μορφή είτε μέσω της προφορικής παράδοσης και των δικών που συνεχώς παρακολουθούσαν διότι οι άγραφοι νόμοι διασώζονταν μέσω της παράδοσης αυτής<sup>8</sup>.

---

<sup>5</sup>Kennedy (2010), 95.

<sup>6</sup> Ross (2010), 388.

<sup>7</sup>Gagarin (2011), 211.

<sup>8</sup>Edward (1994), 136.

Είναι εμφανές πως όταν μιλάμε για δικαιοσύνη εννοούμε το να ακολουθούνται οι νόμοι μιας κοινωνίας, κάποιες φορές επισκιάζεται από τους όρους «το δίκαιον» ή «δίκη»<sup>9</sup>, όρους που και σήμερα θα χαρακτηρίζαμε συναφείς μεταξύ τους. Οι Αθηναίοι αγαπούσαν τις δίκες, συνήθως διεξάγονταν στην Ηλιαία (δικαστήριο με εκλεγμένα, μέλη άντρες άνω των σαράντα ετών, κάθε χρόνο εκλέγονταν 6.000 Ηλιαστές, χωρίζονταν σε δέκα τομείς εξακοσίων ατόμων και ορκίζονταν με ένα όρκο που έλεγε πως θα ψηφίζουν ακολουθώντας τα διατάγματα και τους νόμους της εκκλησίας του δήμου και της Βουλής και θα ακούν με αμεροληψία τις δυο πλευρές, διάλεγαν με κλήρο κάθε μέρα ένα διαφορετικό αριθμό Ηλιαστών αρκετά υψηλό). Κατήγορος και κατηγορούμενος μιλούσαν ο καθένας μπροστά στο πλήθος και μπορούσαν να έχουν και ένα συνήγορο να τους βοηθάει (λογογράφους έμπειρους στο δίκαιο και τη ρητορική που κατασκεύαζαν λόγους και οι πελάτες αποστήθιζαν και εκφωνούσαν μπροστά στους δικαστές), ο χρόνος ομιλίας καθοριζόταν από το νερό που έτρεχε μέσα σε μια κλεψύδρα και ποίκιλε ανάλογα την περίπτωση και τη σημασία της<sup>10</sup>. Οι ρήτορες-λογογράφοι ανήκαν στην ελίτ και εξέφραζαν την αποδοκιμασία η επιδοκιμασία του κοινού, γινόταν η προσαρμογή του χαρακτήρα τους στις αξίες και χαρακτηριστικά του ακροατηρίου και αν τυχόν οι αντίπαλοι δεν έκαναν το ίδιο το δήλωναν στο κοινό. Ο Λυσίας, ο Αντιφών και άλλοι σημαντικοί ρήτορες δεν ανέβηκαν ποτέ οι ίδιοι στο βήμα, δίδασκαν τη ρητορική, ασκούσαν τη λογογραφία ως επάγγελμα, έγραφαν αγορεύσεις και τις έδιναν λαμβάνοντας αμοιβή να τις χρησιμοποιήσει όποιος χρειαζόταν, γιατί στην Αθήνα δεν υπήρχαν δικηγόροι και ο πιο ανίδεος έπρεπε να υπερασπιστεί τον εαυτό του, να παρίσταται προσωπικά, και μόνο με άδεια επιτρεπόταν η παράσταση δια συνηγόρου που έπρεπε να είναι Αθηναίος πολίτης, επομένως έχουμε μια μορφή ιδιωτικής εργασίας. Πολλοί απέδιδαν μια δόση κολακείας του κοινού στη δικανική ρητορική καθώς κύριο μέλημα τους έπρεπε να ναι η αλήθεια και η δικαιοσύνη και όχι η ευχάριστη ομιλία, παρόλα αυτά οι συνθήκες το καθιστούσαν αναγκαίο διότι ο ρήτορας είχε την επιλογή αυτή έναντι του να δεχτεί κακή αντιμετώπιση, απώλεια ψήφων ή και αδιαφορία<sup>11</sup>.

---

<sup>9</sup>Gagarin (2002), 73-74.

<sup>10</sup>Said, Trede, Alain le Boulluec (2001), 303.

<sup>11</sup>Ober (2003), 69.

Ο συνήγορος μπορεί να παραδεχτεί πως ο πελάτης του έβλαψε αλλά ποτέ πως έχει παραβεί το νόμο. Στόχος των ρητόρων ήταν η πειθώ, να κερδίσουν τη ψήφο και κατ'επέκταση την νίκη, αν και επιτελούσαν και κοινωνικό έργο που υπερέβαινε τα προσωπικά τους κίνητρα, καθώς οι δημόσιοι λόγοι δικαστηρίων υπήρξαν τρόπος προϊούσας λεκτικής επικοινωνίας μεταξύ των κοινωνικών στρωμάτων των Αθηναίων όπως και το δράμα στο θέατρο και τα σχόλια στους δρόμους<sup>12</sup>. Όπως και στο θέατρο έτσι και στο δικαστήριο ο διάδικος υιοθετεί ρόλους και αποδίδει στο δικαστήριο ρόλους υποκριτικούς σε ρήξη με την πραγματικότητα χωρίς αυτό να σημαίνει πως είναι σκόπιμη εξαπάτηση του κοινού, ταυτόχρονα μέσω της σωματικής του στάσης, των τεχνασμάτων καθώς και του λόγου που χρησιμοποιεί προσπαθεί να προκαλέσει συναισθήματα στις ψυχές των ακροατών και να σκιαγραφήσει τις προσωπικότητες που αναφέρονται, όπως γίνεται και στο δράμα. Εκτός από την Ηλιαία υπήρχε η εκκλησία του δήμου, ο Άρειος πάγος η Βουλή καθώς και τα λαϊκά δικαστήρια. Στα λαϊκά δικαστήρια εκφωνούνταν δικαστικές υποθέσεις που χωρίζονταν σε ιδιωτικές και δημόσιες αγωγές. Στις ιδιωτικές αγωγές έχουμε υποθέσεις ιδιωτών οι οποίοι συνήθως κατέφευγαν σε ένα λογογράφο, πάντα όμως χρειαζόταν η αυτοπρόσωπη υποστήριξη της υπόθεσης του κατηγορούμενου ενώπιον του ακροατηρίου μέσω ενός προπαρασκευασμένου λόγου περιορισμένου προς την έκταση - γιατί οι δίκες αυτές δεν κρατούσαν πολύ ώρα- αλλά καθόλου περιορισμένου σε περιεχόμενο<sup>13</sup>. Μετά την αγόρευση και των δυο διάδικων, οι οποίοι καλούνταν να δώσουν μια καλή παράσταση για να διατηρήσουν τη προσοχή του ακροατηρίου, οι δικαστές σε μυστική ψηφοφορία έβγαζαν απόφαση για το αποτέλεσμα της δίκης. Στην περίπτωση των ιδιωτών η άποψη του δικαστηρίου για τους διάδικους έβγαζε από το ήθος που διαφαινόταν να έχουν, ανεξαρτήτως των γεγονότων ο ρήτορας όφειλε να αναδείξει το αξιοσέβαστο δικό του πρόσωπο σε αντίθεση με το αξιόμημπο του αντιπάλου του ιδιαίτερα όταν απο νομικής άποψης η περίπτωση του υστερούσε μοναδική του ελπίδα ήταν η στροφή στα επιχειρήματα ήθους. Κάποιες φορές οι κριτές τύχαινε να γνωρίζουν τους διάδικους και να έχουν διαμορφωμένη άποψη,

---

<sup>12</sup>Ober (2003), 70.

<sup>13</sup>ό.π. 213.



επομένως ο ρήτορας ανάλογα τα συμφέροντα επιδιόταν ή στην ενίσχυση της άποψης αυτής ή στη υπονόμηση της<sup>14</sup>. Η δικανική ρητορική ενείχε την εξαπάτηση, όπως το τέχνασμα των ρητόρων να προσπαθούν να αναδείξουν την ομοιότητα του διάδικου τους με την κοινή γνώμη και τις προτιμήσεις του λαού της πλειονότητας τις οποίες γνώριζε καλά ο αγορητής και οι οποίες εκ των πραγμάτων είναι ορθές, άρα αναδεικνύοντας την ομοιότητα του με το κοινό δείχνει και την διάσταση του αντιδίκου με το κοινό, άρα και ότι σφάλει, και αν ένας ρήτορας επέμενε στη στάση ενάντια των απόψεων του κοινού θεωρούνταν πως εξυπηρετούσε ιδιοτελή συμφέροντα<sup>15</sup>. Κανένας ρήτορας δεν ήταν αήττητος και όφειλε να αιτιολογήσει την ήττα λέγοντας πως δεν κατάφερε να πείσει το δήμο αλλά και αναδεικνύοντας τη δυναμική της ρητορικής που λειτούργησε παραπλανητικά και έτσι και έχασε, ο ρήτορας που μπορούσε να καθοδηγήσει σε εσφαλμένα συμπεράσματα τη κοινή γνώμη θεωρούταν επικίνδυνος.

Τέλος άλλη μια τεχνική που εφαρμόζαν οι ιδιώτες διάδικοι ήταν η περιγραφή των αντιδίκων ως επιδέξιων αγορητών και ανενδοίαστων συκοφαντών, που στόχο είχαν την υπονόμηση της λαϊκής βούλησης και το κέρδος, αυτή η τακτική δείχνει την πίστη του μέσου πολίτη στην ενδεχόμενη ικανότητα της ρητορικής να εκφυλίζει τις δημοκρατικές διαδικασίες, επίσης την τακτική της αυτό-περιγραφής των ιδιωτών ως άμοιρων χωρίς γνώσεις ρητορικής δεξιότητας και εκπαίδευσης. Ενώ ο ιδιώτης διάδικος σπάνια θα δούμε να περιπλέκει το βασικό σχήμα του απλού, άμοιρου, μη γνώστη, έναντι ενός εκπαιδευμένου αγορητή ο οποίος απειλεί εκείνον αλλά την ίδια την κοινωνία<sup>16</sup>. Οι περισσότεροι από τους δικανικούς λόγους γράφτηκαν από την ελίτ και αφορούν μέρος της ελίτ. Η έκβαση κάποιων λόγων είναι άγνωστη, γνώση έχουμε για ελάχιστες περιπτώσεις, ωστόσο είναι άξιοι διότι είναι έργα ρητόρων των οποίων η φήμη και ο βίος συνδέθηκαν με την ικανότητα χειρισμού του λόγου προς το κοινό συμφέρον. Η αθηναϊκή δικανική διαδικασία αποτελούσε συμπερασματικά έναν αγώνα ανάμεσα στους διάδικους ενώπιον ενόρκων δικαστών που αποφάσιζαν ποιός θα κερδίσει. Ο κάθε διάδικος είχε την ελευθερία να επέλεγει ελεύθερα τις τεχνικές και τα

---

<sup>14</sup>Ober (2003), 219.

<sup>15</sup>ό.π. 261.

<sup>16</sup>ό.π 280.

αποδεικτικά μέσα και μπορούσε να προσκομίσει όσα γραπτά αποδεικτικά στοιχεία ήθελε αλλά αφού πρώτα υποβάλλονταν σε εξέταση. Εάν είχε προσκομίσει νόμους για την υπόθεση ήταν προσιτοί στον καθένα που θα ήθελε να τους διαβάσει εάν πάλι δεν είχε ήταν επιτρεπτό νομικά άσχετα να δεν έκανε αρκετά ισχυρή την επιχειρηματολογία του διάδικου να κάνει δίκη χωρίς γραπτά στοιχεία. Στη περίπτωση του λόγου μας ο Ευξίθεος διαμαρτύρεται πως δεν χρησιμοποιήθηκε σωστή διαδικασία αλλά δεν μπορούσε να εκδώσει οριστική και αυθεντική απόφαση για αυτό κανείς, καθώς το σώμα των δικαστών αποφάσιζε συνολικά για την έκβαση της δίκης δεν εξέταζε ξεχωριστά τέτοια ζητήματα άρα έβγαζε αποτέλεσμα και με βάση άλλους παράγοντες και όχι αποκλειστικά την ορθότητα της διαδικασίας<sup>17</sup>. Αυτό έχει να κάνει και με τη σχέση γραπτού και προφορικού λόγου που θα αναφερθεί στο κεφάλαιο με την νομοθεσία περί ανθρωποκτονίας.

### 1.3 Αντιφών

#### 1.3.1 «Βίος και έργο»

Εκτός των απαραίτητων εισαγωγικών στοιχείων σχετικά με τη ρητορική και τη σχετική με τον λόγο νομοθεσία πρέπει να προσεγγιστεί η προσωπικότητα που έγραψε το λόγο. Ο Αντιφών γεννήθηκε περίπου το 480 π.Χ. στον Αττικό δήμο του Ραμνούντα, γιός του Σόφилου, η δράση του ως πολιτικό πρόσωπο, σοφιστής, ρήτορας και λογογράφος ήταν σημαντική και ήταν ειδικός στη δικανική ρητορεία<sup>18</sup>. Γεννημένος από Αθηναϊκή οικογένεια, ένας Αθηναίος πολίτης, έγινε σημείο αναφοράς σε έργα κωμικών ποιητών λόγω της σπουδαιότητάς του, ενώ το 411 όπως γνωρίζουμε ήταν ένας εκ των ολιγαρχικών ηγετών που έκαναν πραξικόπημα αντικαθιστώντας την δημοκρατία με μια κυβέρνηση 400 ατόμων, η οποία όμως έπεσε και τα μέλη της εξορίστηκαν ή τιμωρήθηκαν εκτός του Αντιφώντα που δεν αποχώρησε από τη χώρα, αντιμετωπίζοντας το ότι προσπαθούσαν να τον δικάσουν και καταδικάσουν για προδοσία, επίσης στην δική του περιγραφή των γεγονότων

---

<sup>17</sup> Gagarin (2011), 244.

<sup>18</sup> Montanari (2008), 543.

ο Θουκυδίδης αναφέρει πως δεν ήταν δεύτερος απο κανέναν στη αρετή και είχε μεγάλη δύναμη στη σκέψη και έκφραση, αν και δεν μιλούσε δημόσια ούτε έφερνε διαφωνίες δημόσια για θέματα, γιατί θεωρούταν απο το πλήθος ύποπτος λόγω της εξυπνάδας-δεινότητας του, συμβούλευε άριστα όσους χρειάζονταν κάποια συμβουλή είτε πολιτική ή νομική διαμάχη, είτε κάποια διαφωνία<sup>19</sup>. Πληροφορίες για τη ζωή του πέρνουμε και απο τα έργα του, πολλοί απο τους λόγους ήταν για άτομα άλλων ελληνικών πόλεων, όπως και στον δικό μας λόγο, που υπερασπίζεται έναν Μυτιληναίο πολίτη, κάτι που δείχνει πως ταξίδευε συχνά, επίσης απο τις υποθέσεις που αναλάμβανε αντιλαμβανόμαστε πως είχε δυνατό και επαναλαμβανόμενο ενδιαφέρον για δημόσιες υποθέσεις, στις οποίες ήταν σαν να συμμετείχε και να τις καθορίζει χωρίς να το κάνει ξεκάθαρα αφού έγραφε λόγους για άλλους. Μαθαίνουμε απο πηγές πως όχι μόνο ανέπτυξε ο ίδιος το δικό του ταλέντο αλλά δίδασκε κιόλας, χωρίς βέβαια να γνωρίζουμε ακριβώς τα πλαίσια κάτω απο τα οποία το έκανε αν ήταν σε μορφή επίσημης εκπαίδευσης σε σχολείο ή προπονούσε άτυπα κάποιους, επίσης ήταν ο πρώτος που άφησε γραπτό κείμενο πίσω του ως παρακαταθήκη σε αντίθεση με άλλους ρήτορες όπως το Θεμιστοκλή ή το Περικλή που διέδιδαν μόνοι τους λόγους τους χωρίς κείμενο γραπτό, φαίνεται και το οτι ο Αντιφών δεν ήθελε να εμφανίζεται ο ίδιος και να μιλά ξεκίνησε να συμβουλεύει κάποιους φίλους για δημόσιες υποθέσεις και αργότερα πιθανώς γύρω στο 430 να έφτασε στο σημείο να γράψει λόγους για να μπορούν να τους απομνημονεύσουν και έτσι να έχει μια κάποια συμμετοχή στα γεγονότα άλλωστε η Αττική ρητορική όπως τη ξέρουμε άρχισε να μπαίνει στη ζωή του αργότερα γύρω στο 425 που έχουμε το πρώτο δεδομένο τμηματικό λόγο του και στο 420-411 τους τρεις σωζόμενους λόγους του για δικαστήριο, ενώ το ενδιαφέρον του για νόμους και δικανική ρητορική αναπτύχθηκε αργότερα και φαίνεται στις τρεις Τετραλογίες που είναι ζευγάρια λόγων αντίπαλων μεταξύ τους για φανταστικές ιστορίες<sup>20</sup>.

Το μεγαλύτερο ζήτημα που αξίζει να αναφερθεί είναι η διαφωνία των μελετητών για το αν ο Αντιφώντας ο Ραμνούσιος για τον οποίο έχουμε αναφορές μπορούσε να χαρακτηριστεί ως «ρήτορας» ή ως «σοφιστής» ή αν

---

<sup>19</sup> Gagarin (1997), 3.

<sup>20</sup> ό.π 4.

τελικά όπως υποστηρίζει μια άλλη θεωρία υπήρχαν δυο διαφορετικά πρόσωπα που το καθένα είχε και μια απο τις παραπάνω ιδιότητες. Παρουσιάζοντας τις δυο προσωπικότητες ως ξεχωριστές για αρχή διαπιστώνουμε πως ο «ρήτορας» Αντιφών πρέπει να έδρασε πριν και κατά τον Πελοποννησιακό πόλεμο ως ρητοροδιδάσκαλος και να εκτελέστηκε το 411 για τη συμμετοχή του στο ολιγαρχικό πραξικόπημα, τα έργα που οι αρχαίες μαρτυρίες διασώζουν είναι πολλά-όχι πάντα γνήσια- μεταξύ των οποίων συμπεριλαμβάνονται οι «Τετραλογίες», των οποίων η γνησιότητα έχει αμφισβητηθεί -αν και είναι το πρώτο ολοκληρωμένο ρητορικό υπόδειγμα δικανικού λόγου και χρονολογούνται στη δεκαετία 430-420 π.Χ.- επειδή το ύφος τους δείχνει εξάρτηση με του Γοργία που έφτασε στην Αθήνα το 427 π.Χ. άποψη που φαίνεται υπερβολική και πρέπει να εντοπιστεί η συμβολή του Γοργία στο αντιθετικό ύφος και την εξέλιξη του, επίσης η ακμή του «ρήτορος» εντοπίζεται απο μαρτυρίες πριν τον πόλεμο, αφού απο τη μια αναφέρεται ως σπουδαίος ρήτορας της εποχής του Περικλή και ως δάσκαλος του Θουκυδίδη ο οποίος εξορίστηκε το 424 π.Χ. και με αυτό συμφωνεί και η σοφιστική επιχειρηματολογία του εικότος και η αντιθετική διάταξη των λόγων που θυμίζουν τους Δισσούς λόγους του Πρωταγόρα λόγοι που έφεραν επανάσταση στη δικανική ρητορική, σημαντικό είναι να αναφέρουμε πως η δυνατότητα που παρουσιάζει η επιχειρηματολογία των Τετραλογιών, το πέρασμα απο τη θέση στην αντίθετη της με αντιστροφή της σημασίας των ίδιων περιστατικών, χρησιμεύει ως υπόδειγμα δικανικών λόγων και συνδέονται με τη σοφιστική διασκαλία της εποχής, ο ήττων λόγος μπορούσε να γίνει κρείττων και να εξουδετερώσει το αντίπαλο επιχείρημα, τέλος έχουμε τα στοιχεία της «αϊδούς» και της «δίκης» που θυμίζουν τη βασική διαδασκαλία του Πρωταγόρα<sup>21</sup>.

Σχετικά με τον «σοφιστή» Αντιφώντα ο διαχωρισμός γίνεται κυρίως λόγω χάσματος ιδεολογικού που χαρακτηρίζει τον ρήτορα που είχε ηγετική θέση στο πραξικόπημα και τον σοφιστή που καινοτομεί και διακηρύσσει την απεριόριστη ελευθερία και ισότητα, η διαφορά αυτή φαίνεται να γίνεται αποδεκτή απο κάποιους, ενώ άλλοι δεν αναγνωρίζουν τις ιδεολογικές και διαλεκτικές διαφορές μεταξύ των έργων του ιδίως των δυο μεγαλύτερων «περί

---

<sup>21</sup> Κωνσταντινόπουλος (2010), 85-6.

Ἀλήθειας» και ««περί Ὀμοιοίας», που κυρίως το πρώτο δείχνει την εγγύτητα με τον σοφιστή Πρωταγόρα, επίσης το γεγονός ότι ο συγγραφέας δεν γράφει στην αττική διάλεκτο όπως στο «περί Ἀλήθειας» αλλά στην ιωνική μπορεί να συνεκτιμηθεί για το διαχωρισμό μεταξύ των δυο προσωπικοτήτων, όπως και ο ωφελμιστικός σκοπός και διανοητικός ηδονισμός του σε αποσπάσματα που οδηγούν στην διαπίστωση πως δεν ταιριάζουν τα στοιχεία αυτά με τον πολιτικά δραστήριο άντρα ή τον συγγραφέα της «Ἀληθείας»<sup>22</sup>. Ένας από τους βασικούς λόγους του διαχωρισμού μεταξύ «ρήτορα», που έγραφε τους ρητορικούς λόγους και «σοφιστή», που έγραφε έργα όπως είναι το έργο του «περί Ἀλήθειας» είναι κάποιες διαφορές στο στυλ γραφής κάτι όμως που δεν μπορεί να είναι τόσο περίεργο από τη στιγμή που τα ίδια τα κείμενα επιβάλλουν ένα είδος συγκεκριμένο καθώς υπηρετούν διαφορετικούς σκοπούς και κανόνες, άλλωστε ήταν σύνηθες να ανακατεύονται μεταξύ τους ρητορική και σοφιστική γενικά, και ειδικά στον Αντιφώντα, άρα δεν αποκλείεται η κατοχή και των δυο ειδών έργων από το ίδιο άτομο όπως πρώτος παρατήρησε ο Δίδυμος<sup>23</sup>. Διαχωρισμός έγινε και σχετικά με το αν το πρόσωπο που έγραφε τις «Τετραλογίες» ήταν το ίδιο με εκείνο που έγραφε τους δικανικούς λόγους, όμως τυχόν διαφορές στη συγγραφικό ύφος, γλωσσικές διαφορές ή νομικές αστάθειες των «Τετραλογιών» δεν είναι αρκετές για να γίνει αυτός ο διαχωρισμός, άλλωστε μιλάμε για ένα κείμενο που διαθέτει σοφιστική σκέψη των νόμων του 5<sup>ου</sup> αιώνα και ταιριάζει με το προφίλ του Αντιφώντα<sup>24</sup>.

Τα επιχειρήματα για την ύπαρξη δυο διαφορετικών προσωπικοτήτων δεν είναι αρκετά, πρέπει να αναφερθούμε επίσης στο ότι ο Ξενοφώντας αναφέρεται στον Αντιφώντα ως «Αντιφώντας ο Σοφιστής» σε συνομιλία με το Σωκράτη και τον χαρακτηρίζει ως δάσκαλο και αντίμαχο του Σωκράτη σε κάποια πράγματα, όπως στην αμοιβή των δασκάλων και αναφορές για τον ίδιο έχουμε και από το Θουκυδίδη. Παρόλα αυτά δεν είμαστε σίγουροι πως αναφέρονται στο ίδιο πρόσωπο, αν και τα στοιχεία που έχουμε αναφέρει δεν απορρίπτουν κιόλας το ότι ο Αντιφώντας του Θουκυδίδη είχε τα στοιχεία αυτά και είναι το ίδιο πρόσωπο. Άλλωστε για ενίσχυση της θέσης αυτής ο όρος «Σοφιστής» ήταν διαδεδομένος και χρησιμοποιούνταν και από τον

---

<sup>22</sup> Κωνσταντινόπουλος (2010), 90-91,93.

<sup>23</sup> Gagarin (1997), 5.

<sup>24</sup> Gagarin (2002), 37-38.

Λυσία και τον Σωκράτη πριν τους δυο που αναφέρονται, αν λοιπόν ο Θουκυδίδης μιλούσε για άλλο πρόσωπο με λογογραφική δεινότητα θα το έκανε κατανοητό όπως και αν ο Ξενοφών είχε στο μυαλό του πως υπάρχει άλλη μια εξέχουσα προσωπικότητα με το όνομα αυτό θα χρησιμοποιούσε κάποιο άλλο χαρακτηριστικό για να την διακρίνει. Έπειτα το μόνο στοιχείο πειστικό της θέσης σχετικά με το διαχωρισμό είναι το στυλιστικό με το οποίο ασχολήθηκε εκτενώς ο Ερμογένης, ο οποίος είχε ίσως στηριχτεί και σε αναφορές κάποιου άλλου στο ζήτημα που πριν απο εκείνον είχε ασχοληθεί όπως ο Δίδυμος, έτσι εξηγείται ίσως οτι ο ίδιος αφήνει το θέμα σε μια αβεβαιότητα και δεν αναφέρεται καθόλου σε άλλα χαρακτηριστικά εκτός του στύλ γραφής, πάντως αυτό είναι το μόνο κριτήριο που ίσως μπορούσε να χαρακτηριστεί βάσιμο και στηρίζονταν οι ειδικοί τότε, τώρα απο τους μοντέρνους σχολιαστές θεωρείται ακατάλληλο για το σκοπό του<sup>25</sup>. Τα μη ρητορικά έργα του Αντιφώντα υπό το όνομα του συγκεντρώθηκαν στην βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας πιθανώς απο τον Καλλίμαχο το πρώτο μισό του 3<sup>ου</sup> αιώνα και ήταν και οι μόνοι μη ρητορικοί λόγοι που βρέθηκαν κάτω απο τα ονόματα των 10 Αττικών ρητόρων, αυτό δείχνει οτι όλα τα έργα του ρητορικά και σοφιστικά ήταν ανατεθειμένα σε ένα πρόσωπο απο τον 4<sup>ο</sup> αιώνα το λιγότερο, ενώ αν τελικά ήταν δυο προσωπικότητες εκείνος που χαρακτηρίστηκε ως «Σοφιστής» δεν έχει να παρουσιάσει έργο απο ένα σημείο και μετά. Το πρόσωπο εκείνο που αναφερόταν ως «Σοφιστής» πρέπει να είχε χάσει νωρίς όχι μόνο τη συγγραφική του ταυτότητα αλλά και τη προσωπική του καθώς δεν έχουμε αναφορές για μια τέτοια υποθετική φιγούρα, ενώ για τον λογογράφο Αντιφώντα έχουμε και μάλιστα με το όνομα του πατέρα του και τον τόπο καταγωγής όπως συνηθιζόταν. Ο Ξενοφών και ο Αριστοτέλης χρησιμοποιούν το «Σοφιστής» και είναι απόδειξη του οτι δεν υπήρχε άλλος αλλιώς θα είχε γίνει διαχωρισμός και θα ακολουθούσε κάτι άλλο όπως συνέβη με τις αναφορές του ως λογογράφος<sup>26</sup>. Τέλος σχολιαστές πριν την ανακάλυψη ενός παπύρου απο το «περί Αλήθειας» γύρω στον 20<sup>ο</sup> αιώνα δέχτηκαν πως υπήρχαν δυο διαφορετικοί άνθρωποι με εκείνον που έγραψε το «περί Όμοιοίας» να θεωρείται ανώνυμος, όμως με τη δημοσίευση του παπύρου

---

<sup>25</sup> Gagarin (2002), 49.

<sup>26</sup> ό.π. 50.

«περί Αλήθειας» το 1912 (POxy 1364) και του 1922 (POxy 1797) αυτό άλλαξε δραματικά διότι όπως θεωρούσαν μερικοί το κείμενο αυτό έδινε προβάδισμα στις φυσικές δυνάμεις έναντι των νόμων<sup>27</sup>, όμως είναι ασύμφορη για το άτομο η υπακοή όταν κανείς δεν το βλέπει, έτσι το πρώτο βιβλίο της «Αλήθειας» είχε θέματα φυσικής επιστήμης με το πρίσμα των Ιώνων φιλοσόφων και το δεύτερο έδινε την αντίθεση νόμου-φύσης και κατηγορείται ο συμβατικός νόμος σαν παράλογη χειροπέδη της φύσης χωρίς να καθορίζεται με ακρίβεια η πηγή της αντίθεσης αυτής ή του φυσικού δικαίου, όμως μπορούμε να χαρακτηρίσουμε τη σοφιστική σαν περιοχή της πηγής αυτής και τον Αντιφώντα σημαντικό μέρος της εξέλιξης της καθώς κήρυξε την ισότητα όλων των ανθρώπων πρώτα μέσα στην πολιτεία σε ισότητα ταπεινών και αριστοκρατών και έπειτα μεταξύ Βαρβάρων και Ελλήνων<sup>28</sup>, έτσι οι σκέψεις αυτές ίσως οδήγησαν και στη συγγραφή του «περί Όμοιοίας» από τον ίδιο άνθρωπο. Προβλημάτιζε κάποιους η θέση του Αντιφώντα ως ανθρώπου διότι δεν μπορούσαν να σκεφτούν ότι το ίδιο άτομο με τις αριστοκρατικές καταβολές εκφράζει στους λόγους του σεβασμό για τους νόμους κάτι που πιο πρόσφατα σταμάτησε να θεωρείται στοιχείο για να σταθεί κανείς, καθώς οι μελετητές κατέληξαν στο ότι δεν είναι απίθανο, αφού ένας ρήτορας που εγκωμιάζει τους νόμους στις υποθέσεις των πελατών του δεν είναι απαραίτητο να εκφράζει προσωπικές αντιλήψεις<sup>29</sup>.

Κλείνοντας το θέμα ακριβείς στοιχεία δεν έχουμε για καμία από τις δυο θέσεις παρ'όλα αυτά φαίνεται η ζυγαριά να τείνει περισσότερο και στο ότι ο Αντιφώντας ήταν ένα πρόσωπο, που διαμόρφωνε προσωπικότητα με το πέρασμα των χρόνων και έγραφε τα έργα του ανάλογα με το κειμενικό είδος που υπηρετούσαν χρησιμοποιώντας τις αντίστοιχες γνώσεις του πάνω σε άλλα θέματα. Σχετικά τώρα με τα έργα του Αντιφώντα οι λόγοι των πελατών του, που θα εκφωνήθηκαν στα δικαστήρια, θα ήταν όπως εκείνος τους είχε γράψει ίσως με κάποιες μικρές αλλοιώσεις, όπως επίσης μπορεί αλλαγές να έγιναν και κατά την καταγεγραμμένη δημοσιοποίηση των λόγων αυτών, οι λόγοι με πολιτικό περιεχόμενο θα ήταν πιο ευπαθής σε διορθώσεις από εκείνες των ιδιωτικών υποθέσεων, που εάν κάποιος από τους λόγους αυτούς κέρδιζε δεν

---

<sup>27</sup> Gagarin (2002), 51.

<sup>28</sup> Lesky (2006), 501.

<sup>29</sup> Gagarin (1997), 5.

θα υπήρχε λόγος αλλαγής του κατά την δημοσίευση, ενώ πάλι αν έχαναν δεν θα τον άλλαζαν για να χρησιμοποιηθεί ως παράδειγμα για να ξέρουν οι επόμενοι τι να αποφύγουν, πάντως τα δημοσιευμένα κείμενα του Αντιφώντα για τις υποθέσεις σε δικαστήριο ήταν εκείνα που πρέπει να ήταν πιο κοντά σε αυτά που ο λογογράφος έγραψε και συλλέχθηκαν απο τους Αλεξανδρινούς<sup>30</sup>. Μέχρι το 1<sup>ο</sup> αιώνα π.Χ. τα έργα που του καταλόγιζαν άγγιζαν ένα corpus των 60 τίτλων απο τα οποία 25 ο Καικίλιος Καλακτίνος θεωρούσε αμφιλεγόμενα, αυτό περιλάμβανε εγκληματολογικούς λόγους και θεωρητικές-σοφιστικές-διατριβές και τακτοποιήθηκαν απο το υποσυζήτηση θέμα των λόγων περί ανθρωποκτονίας που έρχονται πρώτα, οι έξι σωζόμενοι λόγοι απο εκεί αντιπροσωπεύουν τους έξι πρώτους του αρχαίου corpus, οι τρεις (1,5,6) ήταν γραμμένοι για πραγματικές δίκες και αποδεκτοί ως αυθεντικοί και απο χειρόγραφα πέρνουμε τρεις Τετραλογίες (2,3,4) και έχουμε και τίτλους απο είκοσι ακόμα άλλα έργα συμπεριλαμβανομένου και του τελευταίου λόγου του Αντιφώντα «Για την επανάσταση», παπυρικά αποσπάσματα του οποίου βρέθηκαν το 1907, στον ίδιο αποδίδουν το έργο «Τέχνη» για τη ρητορική και κάποιους προλόγους των οποίων η γνησιότητα δεν είναι σίγουρη, τέλος τα σοφιστικά έργα του «Περί Όμοιοίας», «Πολιτικός», «Περί κρίσεως όνείρων», «περί Άληθείας»<sup>31</sup>. Ο καλύτερος λόγος του όμως ήταν εκείνος για τη υπεράσπιση του ίδιου το 411 π.Χ., λόγος που τον θαύμαζε και ο Θουκυδίδης, έχουμε λίγους στίχους απο τον πάπυρο της Γενεύης, δίνει επιχειρήματα για το οτι η ολιγαρχική επανάσταση προσωπικά δεν τον ενδιέφερε αλλά δεν είναι βέβαιο πως αυτό σχετιζόταν με το επιχείρημα του λόγου στο σύνολο του. Μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας (409 π.Χ.) κατηγορήθηκε για προδοσία και καταδικάστηκε σε θάνατο. Έπαιξε σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της ρητορικής και είναι και λογοτεχνικής σημασίας μεγάλη η συμβολή του καθώς μαζί με το Θουκυδίδη δημιούργησαν το λογοτεχνικό αττικό πεζό λόγο που θα οδηγούσε στα επιτεύγματα του Πλάτωνα και άλλων όπως και ολόκληρη την παράδοση της αττικής ευλωτίας όπως επέζησε τη Ρωμαϊκή και Βυζαντινή περίοδο<sup>32</sup>. Οι λόγοι δικανικής ρητορείας είναι τρεις σωζόμενες ανθρωποκτονίας απο ένα σύνολο

---

<sup>30</sup> Gagarin (1997), 7.

<sup>31</sup> Montanari (2008), 545.

<sup>32</sup> Easterling.-Knox (2010), 662-3.



15 λόγων όπως γνωρίζουμε από εκδότες των ελληνοιστικών χρόνων «Περί του χορευτού», «Περί του Ἡρώδου φόνου» και «Φαρμακείας κατά της μητριᾶς». Άλλο έργο είναι οι «Τετραλογίες» σοφιστικού χαρακτήρα και αφορούν 3 υποθέσεις δικαστικές, ανθρωποκτονίες και καθεμία περιλαμβάνει έναν λόγο κατηγορίας, έναν υπεράσπισης, και τις αντιλογίες στις δυο προηγούμενες, δεν εκφωνήθηκαν πραγματικά και αυτός ο πλαστός χαρακτήρας τους είναι που οδηγεί στη σκέψη ότι χρησιμοποιήθηκαν για τη διδασκαλία της ρητορικής ως παραδείγματα επιχειρηματολογίας μαζί με μια συλλογή του από προοίμια και επιλόγους «κοινούς τόπους»<sup>33</sup> και από εκεί περνάμε στην συγγραφή της πραγματικής «Τέχνης», ενός εγχειριδίου ρητορικής. Τα έργα του Αντιφώντα που εκφωνήθηκαν σε δικαστήριο όπως και ο δικός μας λόγος βοηθούν να έχουμε μια πλήρη εικόνα του προσώπου του.

Καθώς αναφερθήκαμε ήδη στο σοφιστικό έργο του «περί Ἀληθείας» περνάμε στο πρώτο δικανικό λόγο του «Φαρμακείας κατά της μητριᾶς», ένας φόνος ανθρωποκτονίας εκ προ μελέτης όπου βλέπουμε έναν νέο άνδρα να κατηγορεί τη μηριά του πως δολοφόνησε τον πατέρα του, τη γυναίκα υπερασπίζεται ο γιός της και ετεροθαλής αδερφός του νεαρού. Ο νεαρός αναφέρει πως η γυναίκα κανόνιζε το θάνατο του πατέρα του καιρό και την είχαν πιάσει και επ' αυτοφώρω σε διεργασίες που έκανε, αλλά χωρίς μάρτυρες να το αποδείξει φαίνεται η δική του πλευρά η αδύναμη, παρόλα αυτά στη μελέτη του λόγου υπάρχουν ενστάσεις που δείχνουν πως πρόκειται τελικά για το μοτίβο ενός αθώου άνδρα που η σατανική γυναίκα του οργανώνει το θάνατο του κάτι που μας θυμίζει Αγαμέμνονα-Κλυταιμνήστρα με την οποία παραλληλίζεται και από το λογογράφο η γυναίκα. Η υπόθεση εκτυλίσσεται όταν ο νεαρός αναρωτιέται γιατί ο γιός της είναι σίγουρος για την αθωότητα της όταν μάλιστα δεν αφήνουν να ανακριθούν οι δούλοι τους, που ήταν μάρτυρες της προετοιμασίας του φόνου και είχαν πιάσει τη γυναίκα να φτιάχνει ένα ερωτικό φίλτρο όπως είπε μη παραδεχόμενη πως ήθελε να σκοτώσει τον άνδρα, η άρνηση αυτή είναι για το νεαρό στοιχείο της ενοχής της γυναίκας<sup>34</sup> και στη συνέχεια παρουσιάζει μια σειρά γεγονότων που οδήγησαν στο θάνατο του πατέρα του δίνοντας ίσως την πιο εκτενής αφήγηση

---

<sup>33</sup> Κωνσταντινόπουλος (2010), 19.

<sup>34</sup> Gagarin (2002), 146.

απο όσες έχει γράψει ο Αντιφών, αναφέρει σε αυτήν το φίλο του πατέρα του Φιλόνεω που είχε ερωμένη την οποία προσέγγισε η μητριά λέγοντας της πως ο Φιλόνεως και ο δικος της άντρας τις απέρριπταν και έπρεπε να τους ξανακερδίσουν βοηθώντας η μια την άλλη, εκείνη την πίστεψε πήρε το φίλτρο και το έδωσε στον εραστή της και σε μεγαλύτερη δόση με αποτέλεσμα εκείνος να πεθάνει και εκείνη να τιμωρηθεί σε θάνατο απο τους συγγενείς του χωρίς να τιμωρηθεί όμως και η ηθική αυτουργός. Η υπόθεση απο τον νεαρό δεν στηρίζεται με μάρτυρες ούτε αναφέρεται πως έμαθε όλα αυτά, αν και σίγουρα θα κατάφερε να περάσει σκέψεις στα αυτιά των δικαστών σχετικά με την τρέλα που δημιουργεί καμιά φορά η αγάπη έχοντας και υπόψιν τους σίγουρα το πρότυπο της Μήδειας<sup>35</sup>. Ο νεαρός αναφέρεται στο να δικαιωθεί ο θάνατος του πατέρα του και το πόσο σίγουρος είναι ο αδερφός του για την αθωότητα της μητέρας του, λέγοντας πως ο πατέρας του όταν κατάλαβε τι συνέβαινε πήγε και τον βρήκε για να σιγουρευτεί πως θα τακτοποιήσει να τιμωρηθεί ο ένοχος, ο λόγος τελειώνει με μια εκτενής έκκληση να ψηφίσουν οι δικαστές με βάση τη δικαιοσύνη. Μια άποψη είναι πως μπορεί να πέθανε όντως καταλάθος ο άνδρας απο το φίλτρο της γυναίκας και η διαδικασία παρουσιάζεται και ως ιστορικό γεγονός-παράδειγμα στο Magna Moralia μάλλον με αφορμή το συγκεκριμένο κείμενο, πάντως το αν είναι όντως εκούσιος ή ακούσιος ο θάνατος είναι αμφιλεγόμενο ζήτημα για το οποίο ακόμα και σήμερα ίσως να μην είχαμε ακριβής απάντηση. Φαίνεται στο λόγο ο λογογράφος να επιδιώκει να δείξει πως η κατηγορούμενη σκηνοθέτησε το έγκλημα, έβαλε το ναρκωτικό και έπεισε και την παλλακίδα να το δώσει αλλά δεν φαίνεται να τον απασχολεί αν γνώριζε πως ήταν δηλητήριο ή ερωτικό φίλτρο και έτσι δίνει το προφίλ που ήθελε να προβάλει για τη μητριά ως σατανική γυναίκα που δηλητηρίασε τον άντρα της με όποια δικαιολογία και αν έγινε<sup>36</sup>. Συμπερασματικά γεννήθηκαν τρία ζητήματα για τα οποία δεν έχουμε απαντήσεις, εάν ο λόγος είναι γνήσιος, πότε εκφωνήθηκε και σε ποιο δικαστήριο, σχετικά με τη γνησιότητα οι περισσότεροι φιλόλογοι είναι θετικοί μολονότι δέχονται τις αδυναμίες στην επιχειρηματολογία αλλά τα λογοτεχνικά στοιχεία δείχνουν ξεκάθαρα πως ο λόγος είναι γνήσιος και μάλιστα ο

---

<sup>35</sup> Gagarin (2002), 147.

<sup>36</sup> ό.π. 148-152.

αρχαιότερος του Αντιφώντα καθώς τον τοποθετούν γύρω στο 430 π.Χ. πριν και από το δικό μας λόγο και τον «Περί του χορευτού» αφού είναι και υποδεέστερος, το δικαστήριο στο οποίο έγινε είναι ο Άρειος Πάγος γιατί εκεί εκδικάζονταν οι δίκες φαρμάκου και υπάρχουν και εσωτερικά στοιχεία που το αποδεικνύουν<sup>37</sup>.

Το επόμενο έργο στο ίδιο εγκληματολογικό πλαίσιο είναι ο λόγος «Περί του χορευτού», εκφωνήθηκε το 412 π.Χ. περίπου και διερείται σε δυο μέρη. Ο ομιλούμενος γενικά ορίζει τον «χορηγό», που ήταν και ο ίδιος σε μια χορωδιακή παράσταση και υπεύθυνος για την εκπαίδευση χορευτών, εκ των οποίων ένας εν ονόματι Διόδοτος πέθανε πίνοντας δηλητήριο που μάλλον προοριζόταν να ενισχύσει τη φωνή του ενώ έκανε προπόνηση στο σπίτι του χορηγού, ο χορηγός μας λέει ότι οι αντίδικοι-ο αδερφός δηλαδή του Διόδοτου κυρίως και οι συγγενείς- ορκίζονται ότι εκείνος σκότωσε τον νεαρό και πως το είχε οργανώσει, ενώ εκείνος ορκίζεται πως δεν τον σκότωσε και δεν είχε σχεδιάσει τίποτα, μάλιστα ισχυρίζεται πως και οι αντίδικοι του συμφώνησαν ότι δεν ήταν προμελετημένο από μέρους του έτσι εδώ η έννοια του αν ήταν προμελετημένο το έγκλημα ίσως έχει να κάνει περισσότερο με την ευθύνη που είχε ο χορηγός προς το παιδί ως υπεύθυνος της εκπαίδευσης και προστασίας, οι νόμοι δεν όριζαν κάτι για την αμέλεια αλλά αυτή νομικά συνδεόταν με την έννοια της ακούσιας ανθρωποκτονίας, άρα έπρεπε να δικάζεται σε αυτό το πλαίσιο και μετά από τον πρόλογο του, στον οποίο δίνει έμφαση και στοιχεία για το πλαίσιο ανθρωποκτονίας, δίνει την ανάγκη της σωστής ετυμηγορίας και ισχυρίζεται πως οι αντίδικοι του αγνόησαν τον κανόνα σχετικά με το να μην ξεφεύγεις από το θέμα και τον κατηγορούν για άλλα δημόσια εγκλήματα και όχι για την συγκεκριμένη κατηγορία της ανθρωποκτονίας<sup>38</sup>. Εκείνος δίνει εκτενής ανάλυση της συμφωνίας που έκανε πολύ προσεκτικά σχετικά με την εκπαίδευση του νεαρού, όπως έκανε και στο παρελθόν για άλλους, διάλεγε τους καλύτερους, είχε ένα δωμάτιο σπίτι του που έκανε την εκπαίδευση χωρίς να πιέζει κάποιον αδικαιολόγητα για οτιδήποτε και αφού δεν μπορούσε να είναι παρόν, λόγο της δημόσιας δίωξης- κατηγορίας είχε διαλέξει συναδέλφους του ως υπεύθυνους για την εκπαίδευση των νέων ενώ

---

<sup>37</sup> Θεοδωρακόπουλος (2005), 28.

<sup>38</sup> Gagarin (2002), 140.

παρουσιάζει τον εαυτό του ως σημαντικό πρόσωπο που έκανε υπεύθυνες συμφωνίες για τους χορευτές και παρόλο που έλειπε τα αγόρια θα λάμβαναν την καλύτερη εκπαίδευση, μετά απο αυτό θα περίμενε κανείς την υπόθεση απο μέρους του χορηγού για το τι έγινε με τον Διοδοτο, αντί αυτού δίνει στοιχεία για το οτι δεν έφταιγε εκείνος για το θάνατο του νεαρού λέγοντας πως δεν του προσέφερε να πιεί κάτι, δεν του πρότεινε, ούτε του ζήτησε, ούτε τον ανάγκασε, ούτε καν ήταν μπροστά όταν έγινε το συμβάν και καλεί μάρτυρες για αυτό ολοκληρώνοντας τη σκέψη του λέγοντας πως υπεύθυνος είναι εκείνος που τον έβαλε να πιεί το δηλητήριο, δεν ισχυρίζεται πως τον κατηγορήσαν για τις πράξεις αυτές και αν το έκαναν οι μάρτυρες θα τους διέψευδαν και δεν είχαν και δικούς τους μάρτυρες που να ήταν γνώστες της χορήγησης του δηλητηρίου, ενώ ο χορηγός λέει πως τα γεγονότα είναι γνωστά σε όλους και η υπόθεση βασίζεται για αυτό στην ερμηνεία των γεγονότων αυτών οι αντίδικοι προφανώς διαφώνησαν οτι δεν γνώριζαν τη σύνθεση για τη διαχείριση του ναρκωτικού μιας και αυτό είχε γίνει μυστικά και ο χορηγός ήταν υπεύθυνος για την επίβλεψη των χορευτών.

Η άρνηση του χορηγού για ανάμειξη στο θάνατο του νεαρού είναι στενά περικυκλωμένη οι δικαστές θα αναρωτιούνται για το τι συνέβη τελικά, ποιός χορήγησε το ναρκωτικό και για ποιό λόγο ίσως οι λεπτομέρειες αυτές να προβάλλονταν απο τους μάρτυρες, έτσι θα περίμενε κανείς να γίνει αναφορά απο τον ομιλούμενο σε αυτές άρα η άρνηση να μιλήσει για αυτό είναι εσκεμμένη καθώς μάλλον δεν τον συνέφερε, αλλά δεν θέλει και να ρίξει το φταίξιμο σε άλλον και λέει πως για αυτό δεν αναφέρεται εκεί, άλλωστε η διαμάχη είναι μεταξύ εκείνου και των πολιτικών εχθρών του και θα φαινόταν κάπως να ρίξει το φταίξιμο σε κάποιον απο αυτούς και ο Αντιφών προτιμά να τραβήξει την προσοχή των δικαστών στην υπόθεση του ενάγοντος που ήταν πιο ισχυρή<sup>39</sup>. Δίνει βάση στο να μιλήσει για το τι έχει ειπωθεί απο τον ενάγοντα κατά τη διάρκεια της υπόθεσης και μετά τον θάνατο του νεαρού λέγοντας πως είχαν κάποιο προσωπικό όφελος να τον κατηγορήσουν και αφού τονίζει πως η συμπεριφορά του αντιπάλου του είναι σημαντικό θέμα αναφέρει πως ο αδερφός του νεαρού ο Φιλοκράτης και οι συγγενείς τον κατηγορήσαν και για το φόνο ενός άλλου του Φίλινου και αυτό το δεύτερο μέρος του λόγου

---

<sup>39</sup> Gagarin (2002), 141.

είναι μια παρέκβαση στο κύριο θέμα, η οποία όμως είναι ουσιαστικό στοιχείο της απόδειξης γιατί δίνει τα αίτια που κίνησαν δυο φορές τους γονείς να τον κατηγορήσουν κάνοντας του μήνυση και τις δυο φορές ως υπαίτιο για τον φόνο δυο νεαρών, εκείνος ισχυρίζεται πως τους δωροδόκησαν για να τον κατηγορήσουν, τη πρώτη φορά ο Αρίστων, ο Φίλιμος, ο Αμπελίνος και ο υπογραμματέας των Θεσμοθετών που ο χορηγός τους είχε καταγγείλει στη βουλή πως έκλεβαν το δημόσιο χρήμα, ενώ τη δεύτερη φορά ορισμένοι δημόσιοι λειτουργοί που και αυτούς ως πρύτανης τους είχε καταγγείλει σαν καταχραστές, γι' αυτό στην αρχή στο προοίμιο του β' μέρους διαβεβαιώνει τους δικαστές ότι θα αποδείξει πως οι κατηγοροί του είναι οι πιο επίορκοι και ασεβείς από όλους τους ανθρώπους, στη διήγηση του β' μέρους μιλά για τα γεγονότα και τη συμπεριφορά των αντιδίκων του απεναντί του από τότε που έχασαν τη δίκη και μετά και στην απόδειξη του β' μέρους στηριζόμενος στα όσα έχει πεί αναπτύσσει τέσσερα επιχειρήματα προς το δικαστήριο για να δείξει πως δεν είναι ένοχος, ότι οι συγγενείς δεν τον κατήγγειλάν τη πρώτη ή έστω δεύτερη μέρα του θανάτου αντιθέτως ήταν φιλικοί μαζί του και την τρίτη τον μήνυσαν για δολοφονία γιατί προφανώς χρηματίστηκαν, πως οι συγγενείς του παιδιού όταν οι πολέμιοι του χορηγού έχασαν τη δίκη αποκατέστησαν τις σχέσεις τους με τον χορηγό και ο Φιλοκράτης μάλιστα τον πλησίασε στη βουλή τον ακούμπησε και του μίλησε φιλικά, πως αν οι εχθροί του είχαν δίκαιο θα είχαν καταγγείλει τον άρχοντα βασιλέα για κατάχρηση εξουσίας με την διαδικασία των εϋθυνῶν όπως είχε κάνει στο παρελθόν ο Φιλοκράτης και τέλος πως οι συγγενείς έκαναν πενήντα μέρες να επανυποβάλουν τη μήνυση εναντίον του τότε που ανέλαβε ο νέος ἄρχων βασιλεύς μολοντί στο μεταξύ ο χορηγός είχε γίνει βουλευτής και πρύτανης και τον έβλεπαν όλοι να ασκεί τα καθήκοντα του, να προσεύχεται στα ιερά, να κάνει θυσίες και να αποφασίζει για ύψιστα εθνικά θέματα, την δεύτερη μήνυση την υπέβαλαν γιατί δωροδοκήθηκαν δεύτερη φορά από άλλους εχθρούς του χορηγού που είχε καταγγείλει ως καταχραστές δημοσίου χρήματος και τέλος ο λόγος κλείνει απότομα χωρίς επίλογο από τον χορηγό με ερωτηματικό τόνο και καταλήγει στη διαπίστωση ότι οι κατηγοροί ήταν τέτοιοι άνθρωποι που ήταν διατεθειμένοι να εξαπατήσουν οποιοδήποτε

δικαστήριο καταπατώντας τους όρκους, παρασύροντας στην αδικία ακόμα και έμπειρους δικαστές<sup>40</sup>. Απο τον Αντιφώντα έχουμε τις γνώσεις σχετικά με λόγους ανθρωποκτονιών για αυτό και είναι σημαντικό να αναφερθούν εδώ, καθώς βλέπουμε κάποια κοινά μοτίβο στην επιχειρηματολογία και ίσως και την τάση του Αντιφώντα όταν δεν έχει πολλά άτεχνα επιχειρήματα να στηρίζει τα έντεχνα και κυρίως του ήθους περίτεχνα.

Τα τελευταία έργα που θα αναφερθούμε είναι οι Τετραλογίες για να δούμε τη συλλογιστική του Αντιφώντα και τα χαρακτηριστικά των λόγων του να σκιαγραφούνται. Οι Τετραλογίες ήταν εικονικές δίκες για ένα πιο πεπαιδευμένο κοινό και περισσότερο είχαν εκπαιδευτικό ρόλο, ανήκουν στην κατηγορία των Αντιλογιών, ζευγάρια αντίθετων λόγων. Αυτή η μοναδική κατασκευή στην οποία γίνεται αναπαραγωγή πραγματικής Αθηναϊκής δίκης έχει σημαντικές συνέπειες που βλέπουμε σε αντίθεση με του Γοργία τους αυτόνομους λόγους της Ελένης και του Παλαμίδα όπου και οι δυο λόγοι υποθέτουν ένα αγωνιστικό περιεχόμενο αλλά κανείς δεν έχει ρητά τον αντίθετο λόγο, ο λόγος του κατηγορου δίνεται αναλυτικά στην Ελένη και έμμεσα στον Παλαμίδα σαν την ποίηση ή τη μυθολογική παράδοση κάτι που γνώριζε ο Γοργίας καλά και οι σύγχρονοι του, όμως η καρδιά ενός φιλοσοφικού επιχειρήματος βρίσκεται στις λεπτομέρειες κάτι που απουσιάζει απο τον αντίθετο λόγο ενώ αν είχε ο ίδιος γράψει τον αντίλογο θα είχε εκείνες τις λεπτομέρειες (για τι κατηγορείται η Ελένη και γιατί ο Παλαμίδας συνωμότησε με τους Τρώες) και έτσι θα έφτανε πιο βαθιά στους λόγους όπως προσπαθεί έχοντας μόνο τον ένα λόγο, απο την άλλη έχουμε σύγκριση με το ζευγάρι λόγων του Αντισθένη Αίαντα και Οδυσσέα, εκείνος δημιούργησε ζευγάρια λόγων στα οποία αναφέρεται στο θέμα διεκδίκησης της πανοπλίας του Αχιλλέα, την τιμή να κρίνονται οι διάδοχοι του, η φύση του θάρρους, για την ανανδρία, για τη γενικότερη ηθική της εποχής, αλλά και τη δυνατότητα να ξαναγραφτούν οι λόγοι και να επανερμηνεύσουν την ιστορία του παρελθόντος, επιπλέον με το να θέτει επιχειρήματα κατά του ενός και του άλλου ο Αντισθένης φτάνει πιο βαθιά απο το Γοργία σε συμπεράσματα για τους ίδιους λόγους όπως και οι Τετραλογίες του Αντιφώντα που ελέγχουν πιο

---

<sup>40</sup> Θεοδωρακόπουλος (2005), 70-71.

προσεκτικά και έντονα τα θέματα<sup>41</sup>. Οι Τετραλογίες είναι διαφορετικές απο άλλους δικανικούς λόγους σε πολλά σημεία οι αφηγήσεις έχουν ουσιαστικά εξαλειφθεί και οι έμμεσες λεπτομέρειες έχουν περιοριστεί στο ελάχιστο επιτρέποντας έτσι στο συγγραφέα να επικεντρωθεί περισσότερο στο βασικό επιχείρημα, ο κόσμος των Τετραλογιών είναι ελεγχόμενος ένας «Σοφιστότοπος» που του επιτρέπει να συγκεντρωθεί στενά και έντονα σε ένα περιορισμένο ζευγάρι θεμάτων, να κατασκευάσει το αντίθετο επιχείρημα με ένα αντιστάθισμα που είναι ουσιαστικά αδύνατο σε μια πραγματική δίκη και το αποτέλεσμα είναι να μπορεί να γίνει μια διεξοδική και αναλυτική εξερεύνηση ενός ζητήματος που μπορεί να προτείνει έναν τελείως νέο τρόπο σκέψης μαζί με περισσότερες παραδοσιακές και καινούργιες ιδέες, στους λόγους στα δικαστήρια παρουσιάζονται ζητήματα με ποικιλία επιχειρημάτων σε όποια σειρά θεωρεί ο λογογράφος αποτελεσματικότερη, ενώ στις Τετραλογίες παίρνει ένα ζήτημα και το ακολουθεί χωρίς περισπασμό, συγκεκριμένα τη πιθανότητα να είναι ο δολοφόνος ο εναγόμενος στην Τετραλογία 1, την υπευθυνότητα για έναν θάνατο που έγινε κατά λάθος στην Τετραλογία 2 και τέλος για τον φόνο που δεν προοριζόταν για το άτομο αυτό στην Τετραλογία 3 και φυσικά οι λόγοι αυτοί δε δίνουν προτεραιότητα στην ετυμηγορία ή στο ποιά πλευρά κερδίζει έτσι τα επιχειρήματα που είναι συνηθές να βλέπουμε στα δικαστήρια λείπουν, ιδίως ενάντια στο άτομο που επιτίθεται στις πράξεις και τα κίνητρα του αντιπάλου του ομιλητή, τέτοια επιχειρήματα βλέπουμε σε συντομία στο λόγο του αντίπαλου και στις Τετραλογίες βλέπουμε επίσης και άλλα επιχειρήματα, όπως περίτεχνη κατασκευή ισχυρισμών ανταγωγής για το μίasma που παραμονεύει στους προλόγους και επιλόγους ακόμα και αυτά τα τμήματα επιδεικνύουν διαφορετικές μεθόδους επιχειρημάτων απο ότι τα ίδια τμήματα στους λόγους δικαστηρίων<sup>42</sup>.

Ο σκοπός των Τετραλογιών είναι αμφιλεγόμενο θέμα, η περιπλοκότητα τους στο στυλ και στις φόρμες που χρησιμοποιούν για τα επιχειρήματα τους δεν πρέπει να θεωρείται στοιχείο για το ότι γράφτηκαν για προφορική χρήση όπως οι δικαστικοί λόγοι, αλλά φαίνεται να γράφτηκαν περισσότερο για

---

<sup>41</sup> Gagarin (2002), 103.

<sup>42</sup> ό.π. 104.

αναγνώστες που θα είχαν χρόνο να μελετήσουν και κατανοήσουν σε βάθος τα θέματα και τα επιχειρήματα, αυτό στηρίζεται στη σύγκριση με την Ελένη του Γοργία και συγκεκριμένα με τον πρώτο λόγο του εναγόμενου στη δεύτερη Τετραλογία και παρατηρούμε πως ο Γοργίας γράφει για το θέμα της αιτίας και υπευθυνότητας εξετάζοντας κάθε επιχείρημα μόνο του για να προχωρήσει στο επόμενο και έτσι περνάει και από το γνώριμο και πειστικό στο μη γνώριμο και πιο ύποπτο, η συλλογιστική που χρησιμοποιεί είναι έμμεση εάν το πρώτο επιχείρημα-ισχυρισμός που χρησιμοποιεί είναι έγκυρο τότε είναι και το επόμενο και πάει λέγοντας γιατί όλα θα είναι το ίδιο κατασκευασμένα, άρα το ίδιο έγκυρα, από την άλλη ο λόγος του Αντιφώντα είναι διαφορετικός συμπεριφέρεται στη γενικά αναλυτικά χτίζοντας μια περίπλοκη υπόθεση βήμα βήμα χρησιμοποιώντας λογικές φόρμες και επιχειρήματα-ιδίως υποθετικές αντιθέσεις- και έτσι η πολυπλοκότητα των Τετραλογιών στο στύλ και στα επιχειρήματα δείχνουν πως γράφτηκαν για να διαβαστούν ενώ ίσως να χρησιμοποιήθηκαν σε ορισμένες περιπτώσεις και προφορικά<sup>43</sup>.

Το κοινό που τις διάβαζε πρέπει να ήταν διανοητικό και ίσως εν δυνάμει διανοητικοί, όπως μαθητές του Αντιφώντα, μιας και δεν υπήρχε εκπαίδευση για τις εγκληματολογικές ή λογογραφικές τεχνικές τα κείμενα των Τετραλογιών φάνηκαν χρήσιμα στο να μάθουν πράγματα, άλλωστε οι καταστάσεις που απεικονίζουν είναι ψεύτικες και δύσκολα θα ενδιέφεραν όλους τους Αθηναίους και τα επιχειρήματα τους δεν ήταν αυτά που θα επηρέαζαν σε ένα δικαστήριο, έτσι οι νεαροί θα μπορούσαν να εκπαιδευτούν στο να βρίσκουν λογικά αιτιολογικά τεκμηριωμένα επιχειρήματα αν και γενικά πιο πολύ τις διάβαζαν για γενικότερη διανοητική ανάπτυξη ή για προκλήσεις που έθεταν, ή για ευχαρίστηση καθώς το άτομο που τις διάβαζε δεν ήταν κριτής ή των δικαστής που έπρεπε να βγάλουν μια ετυμηγορία, πιο πιθανό ήταν ο αναγνώστης να αναζητούσε αντεπιχειρήματα και επιπλέον επιχειρήματα στήριξης μιας θέσης και για τις δυο πλευρές έτσι για τους νέους άνδρες που ήταν λάτρεις της συμμετοχής σε δημόσιες συζητήσεις θα ήταν ενδιαφέρουσες και πιθανώς να συζητούσαν και μεταξύ τους τα θέματα ίσως να έθεταν και δικά τους επιχειρήματα δια της ανατάσεως των χεριών.

---

<sup>43</sup> Gagarin (2002), 105.



Δεν έχουμε πληροφορίες για το πότε γράφτηκαν οι Τετραλογίες αλλά ξέρουμε πως εμφανίστηκαν σαν σύνολο στο γενικότερο πλαίσιο του Αθηναϊκού νομικού συστήματος για τις περιπτώσεις ανθρωποκτονίας, αν και εξερευνούν θέματα που ίσως να ταιριάζουν σε όλα τα ήδη των υποθέσεων, πιθανολογικά επιχειρήματα, θέματα που έσφαλαν, υπευθυνότητα και αιτιολογικές σχέσεις και είναι πολύ πιθανό να αντιπροσωπεύουν τα βασικά είδη ανθρωποκτονίας στα διαφορετικά δικαστήρια, φόνος εκ προμελέτης, εκούσιος και έννομος, αλλά φαίνεται να είναι ταιριαστοί μόνο οι δυο πρώτοι καθώς ο τρίτος δεν ταιριάζει στις κατηγορίες που δικάζονταν στο Δελφίνιο, κρατάμε για τους δυο πρώτους ότι αφορούσαν υποθέσεις που ταίριαζαν στον Άρειο πάγο και το Παλλάδιο αντίστοιχα<sup>44</sup>.

Σημαντικό ζήτημα είναι η σχέσης των Τετραλογιών σε θεωρία αργότερα, με τη *στάση* ή αλλιώς το *ζήτημα* ή αλλιώς το *θέμα* που έπαιξε σημαντικό ρόλο στην Ελληνιστική και Ρωμαϊκή ρητορική θεωρία, η θεωρία αυτή αναλύει διάφορες διαμάχες δικαστικές σε διαφορετικό θέμα ή ζήτημα όπως η *στάση στοχασμός* που έχει να κάνει με διαμάχη σχετικά με τα γεγονότα και η *στάση χώρος* με διαμάχη για την παρουσίαση και ορισμό των γεγονότων αν ταιριάζουν δηλαδή με το έγκλημα τα γεγονότα, σπέρματα της θεωρίας βρίσκονται σε Αριστοτέλη και Russell και είναι σωστό να υποθέσει κανείς πως οι Τετραλογίες προεικονίζουν τη θεωρία αυτή, καμιά επίσημη θεωρία στάσης δεν αναπτύχθηκε τον 5<sup>ο</sup> αιώνα αλλά μας βοήθησε να καταλάβουμε τη σχέση μεταξύ Τετραλογίας 1 και 2. Ιδιαίτερα υπαινικτικά είναι τα λόγια του ενάγοντος που ανοίγει το λόγο του στην Τετραλογία 2 λέγοντας πως όταν τα γεγονότα είναι συμφωνημένα και απο τις δυο πλευρές η ετυμηγορία αποφασίζεται απο τους νόμους και αυτούς που έχουν ψηφιστεί απο το λαό και έχουν την αναγνώριση του κράτους να αποφασίζουν, αλλά αν υπάρχει διαφωνία για κάποιο ζήτημα είναι στη δικαιοδοσία των πολιτών να αποφασίσουν, και σε αυτό θα ήταν σύμφωνος και ο εναγόμενος όπως λέγεται στην Τετραλογία 2 έτσι η μόνη δικαστική διαμάχη που φαντάζεται είναι να είναι τα γεγονότα αμφισβητήσιμα γιατί αν δεν είναι την υπόθεση βολεύουν οι νόμοι αυτόματα και η ετυμηγορία είναι αδιαμφισβήτητη, ένορκοι χρειάζονται στη διαφωνία για τα γεγονότα, σε αυτή την υπόθεση τα γεγονότα είναι

---

<sup>44</sup> Gagarin (2002), 106.

συμφωνημένα ο ενάγων περιορίζει τον εαυτό του να τα δηλώσει χωρίς διαφωνία δεν περιμένει ο εναγόμενος να τον προκαλέσει μιας και δεν φαντάζεται άλλη ιδέα των γεγονότων, ο εναγόμενος φυσικά δεν δέχεται αυτό το συμπέρασμα αλλά σε ανάλυση που του παραδέχεται ότι είναι ήπιος και αυτό μπορούσε να χτυπήσει πολλούς αναγνώστες σαν μια σοφιστική πρόκληση στους παραδοσιακούς τρόπους σκέψης, διαφωνεί ότι τα γεγονότα οδηγούν σε διαφορετική ετυμηγορία και το θέμα που δημιουργείται μετά είναι ποιά ετυμηγορία απαιτεί ο νόμος. Τα λόγια του ενάγοντος μοιάζουν να είναι αναφορά στην Τετραλογία 1 όπου η διαφωνία είναι ολοκληρωτικά σχετικά με τα γεγονότα, το θύμα είναι αδιαμφισβήτητα δολοφονημένο και οι δυο πλευρές διαφωνούν μόνο σχετικά με το ποιός είναι ο δολοφόνος, σε αντίθεση με τη Τετραλογία 2 που αναλυτικά παρουσιάζεται ως υπόθεση στην οποία στα γεγονότα συμφωνούν αλλά οι διάδικοι διαφωνούν για το ποιός είναι νομικά υπεύθυνος. Η διαφορά στο να αμφισβητείς τα γεγονότα και να αμφισβητείς το νόμο είναι ο πιο βασικός διαχωρισμός σε κάθε θεωρία στάσης αν και αργότερα δημιουργήθηκε διαχωρισμός πως η πρώτη στάση έχει να κάνει με την αμφισβήτηση των γεγονότων και η άλλη μπορεί να είναι σχετική μόνο όταν δεν υπάρχει διαφωνία σχετικά με τα γεγονότα, έτσι φαίνεται πως η Τετραλογία 2 σηματοδοτεί αυτόν τον χωρισμό των θεμάτων που δημιουργούνται στις δυο πρώτες και ο Αντιφών δεν πρέπει να ήταν ο πρώτος που αντιλήφθηκε το χωρισμό αυτόν καθώς και ο Γοργίας στους λόγους που αναφέραμε θέτει ερωτήματα για τα γεγονότα π.χ αν όντως ο Παλαμίδας διέπραξε συνομοσία προδίδοντας τους Έλληνες και ρωτώντας και για την ερμηνεία αυτού αργότερα ή σχετικά με την Ελένη αν όντως πήγε στην Τροία, αν έφταιγε η ίδια για αυτό μιας και ο Γοργίας ήταν ο πρώτος που υποστήριξε την Ελένη ενώ είχε παραδεχτεί την παραδοσιακή εκδοχή της ιστορίας πως εκείνη πήγε με τον Πάρη, άλλοι μελετητές δεν θεωρούσαν πως δεν είχε μερίδιο ευθύνης, αλλά ο Γοργίας δεν αναγνωρίζει ούτε προτείνει ότι συστήνει ένα νέο τύπο ερωτήσεων σχετικά με τη διαφωνία για την Ελένη, ούτε πουθενά προτείνει την ιδέα ότι τα θέματα στην Ελένη και το Παλαμίδα είναι διαφορετικά σε είδος, είναι όμως πιθανό να γνώριζε τη διαφορά και δημιούργησε τους λόγους σε ζευγάρια για να το απεικονίσει, όποιο και αν ήταν το σκεπτικό του ο Αντιφών είναι ο πρώτος που αναλυτικώς αναγνωρίζει το χωρισμό των θεμάτων που βρίσκουμε στις δυο πρώτες Τετραλογίες και

αυτό φέρει την δύσκολη ερώτηση, εάν η Τεταλογία 3 θέλει με τη σειρά της να φέρει ένα τρίτο βασικό ζήτημα, οι δύο πρώτες συγκεντρώνονται σε μια συγκεκριμένη ερώτηση η κάθεμια-στα γεγονότα στη πρώτη περίπτωση και τη νομική υπευθυνότητα στη δεύτερη-αλλά η Τεταλογία 3 φέρει διάφορα θέματα και για τα γεγονότα και για τον νόμο και έτσι δημιουργείται ένα μείγμα απο πραγματικά και ερμηνευμένα θέματα που ανατρέπουν κάθε προσπάθεια να ταξινομήσει κανείς την Τεταλογία 3 με βάση τη θεωρία της στάσις, φαίνεται πως ο Αντιφών μόνο φαντάζεται το διαχωρισμό μεταξύ γεγονότων και νόμου και εικονογράφησε αυτό τον χωρισμό στις δυο πρώτες Τεταλογίες έχοντας την Τεταλογία 3 να δείχνει πως κάποιες περιπτώσεις δεν μπορούν να περιοριστούν σε ένα ζήτημα και η Τεταλογία 3 είχε το σκοπό να ισορροπήσει τον τεχνικό περιορισμό που φέρουν οι δυο προηγούμενες με ένα πιο σύνθετο και ρεαλιστικό μείγμα θεμάτων<sup>45</sup>.

Είναι εμφανής η σημασία και αξία του έργου των Τεταλογιών στο σύνολο τους αλλά αξίζει να δούμε και κάποια στοιχεία πιο αναλυτικά της κάθε μιας. Στη πρώτη Τεταλογία βλέπουμε αναζήτηση ποικίλων επιχειρημάτων σχετικά με το τι είναι πιθανό που ξεκινά με τον Κόρακα και τον Τισία γύρω στα μέσα 5<sup>ο</sup> αιώνα π.Χ<sup>46</sup>. Δεν δίνεται λογαριασμός των γεγονότων αλλά μαθαίνουμε στη πορεία της επιχειρηματολογίας πως ένα πτώμα βρέθηκε ένα βράδυ στο δρόμο και ο υπηρέτης του νεκρού ομολογούσε τους εναγόμενους ως ενόχους και πέθανε σχεδόν αμέσως μετά απο όταν βρέθηκε το πτώμα, έτσι δημιουργείται μια υπόθεση με κάποια στοιχεία ενοχής του εναγόμενου αλλά χωρίς καθοριστικές αποδείξεις. Απο τη μια ο ενάγων παρατηρεί πόσο δύσκολο είναι να αποδείξεις ότι ένα άτομο έξυπνο που έχει χρόνο να σκεφτεί και να προετοιμαστεί για το έγκλημα και την κατηγορία είναι ένοχο και στις περιπτώσεις αυτές οι ένορκοι πρέπει να δίνουν σημασία στις διαφωνίες ακόμα και αν είναι εικοτολογικού χαρακτήρα, άλλωστε δεν μπορεί να χρησιμοποιήσει τίποτα άλλο μιας και στις υποθέσεις αυτές δεν έχεις σίγουρη γνώση για κάτι, ο Αντίφων δεν ασχολείται μόνο με το να εξερευνήσει τα πιθανολογικά επιχειρήματα αλλά και με τους λόγους που τέτοια επιχειρήματα και η εγκυρότητα τους είναι σχετικά με άλλου είδους επιχειρήματα, βλέπουμε

---

<sup>45</sup> Gagarin (2002), 107-8.

<sup>46</sup> ό.π. 112.

τον ενάγοντα να χρησιμοποιεί την πιθανότητα για να εξαλείψει οποιαδήποτε άλλη υποψία ή εξήγηση, έπειτα σημειώνει πως οι σχέσεις του εναγόμενου με το θύμα του έδωσαν ισχυρό κίνητρο για να διαπράξει το έγκλημα και τον κάνουν πιθανό δολοφόνο, προσθέτει πως δεν μπορεί να δώσει μάρτυρες μιας και ο μοναδικός είναι αυτός που αναφέραμε παραπάνω<sup>47</sup>.

Απο την άλλη ο εναγόμενος ισχυρίζεται πως για να αποδειχθεί η αθωότητα του πρέπει να βρεθεί άλλος ύποπτος ή να βρεί τον δολοφόνο, έτσι συστήνει το αντίστροφο της πιθανότητας επιχείρημα λέγοντας πως αν ήταν να φτάσουν τόσο εύκολα να τον κατηγορήσουν όχι μόνο δεν θα διέπραττε το έγκλημα, αλλά θα απέτρεπε και άλλους να το κάνουν, για να μην κατηγορηθεί εκείνος, έπειτα διαφωνεί πως τα δικά του πιθανολογικά επιχειρήματα πρέπει να έχουν την ίδια βαρύτητα με της άλλης πλευράς, εάν ο ενάγων χρησιμοποίησει το επιχείρημα πως είναι απίθανο να είναι άλλοι οι δολοφόνοι σαν απόδειξη της δικής του ενοχής τότε το δικό του επιχείρημα είναι πως κάποιος άλλος είναι πιθανό να είναι ο δολοφόνος και αυτό θα αποδείκνυε την αθωότητα του, έτσι προτείνει εναλλακτικές για την περίπτωση του ενάγοντος και δίνει άλλη μια στροφή στο αντίστροφο-πιθανολογικό επιχείρημα λέγοντας, πως και άλλοι είχαν λόγους να σκοτώσουν το άτομο και μπορεί τα κίνητρα τους να μην ήταν τόσο ισχυρά αλλά ήταν πιθανό να είναι ένοχοι γιατί ήξεραν πως θα κατηγορούνταν ο ίδιος, διαφωνεί για το ότι ο υπηρέτης είπε την αλήθεια καθώς ήταν σκλάβος και δεν βασανίστηκε με τη γνωστή μέθοδο για να δώσει κατάθεση με βαρύτητα, επίσης λέει πως είναι απίθανο να διέπραττε το φόνο καθώς θα τον έβαζε σε μεγαλύτερη κίνδυνο απο ότι να ζούσε ο άνδρας, τέλος ο εναγόμενος προσθέτει το επιχείρημα ότι η προηγούμενη συμπεριφορά του στην πόλη δείχνει την αθωότητα του, κάτι που συνήθιζαν να χρησιμοποιούν ως επιχείρημα, αλλά ο Αντιφών το παεί παραπέρα λέγοντας ότι ο εναγόμενος προσέφερε τόσες υπηρεσίες στη πόλη πιο πλούσια απο όλους κάτι που ενάγων χρησιμοποιεί ως επιχείρημα της ενοχής του, ως ένδειξη πλούτου και κίνητρο για να διαπράξει κανείς φόνο, εκείνος με τη σειρά του απαντά πως οι πλούσιοι άνθρωποι διατηρούν ένα σταθερό πρότυπο ζωής και δεν διαπράττουν φόνους, όπως όλα τα θέματα στις Τετραλογίες έτσι και σε αυτό μπορεί κανείς να διαφωνήσει απο πολλές πλευρές και έτσι βλέπουμε πως όπως και σε άλλες

---

<sup>47</sup> Gagarin (2002), 113.

αντιλογίες ένα επιχείρημα που βασίζεται στις υπηρεσίες-έργο που είναι ουσιαστικά απο το πεδίο της πιθανότητας μπορεί να χρησιμοποιηθεί και να υποστηριχθεί και απο τις δυο πλευρές<sup>48</sup>.

Στο δεύτερο λόγο τώρα του καθενός έχουμε κυρίως ανταποδείξεις. Στου ενάγοντος έχουμε απάντηση στα όσα είπε ο εναγόμενος με πιθανολογικά επιχειρήματα σχετικά με την ύπαρξη άλλων δολοφόνων και με τα κίνητρα και διαφωνεί για την αξιοπιστία της κατάθεσης του σκλάβου, επίσης απαντά στο ανεστραμμένο πιθανολογικό επιχείρημα του εναγόμενου παρατηρώντας πως οδηγεί σε λογικό παραλογισμό καταλήγοντας στο ότι ισχυρό κίνητρο να σκοτώσεις κάποιον θα μπορούσε να είναι και ισχυρό κίνητρο να μην σκοτώσεις κάποιον και προσθέτει και ένα καινούργιο επιχείρημα που δεν θα περίμενε κάποιος, το ότι δεν ήταν θέμα πιθανότητας αλλά γεγονότων-έργων καθώς ισχυρίζεται πως εκείνη τη νύχτα ήταν σίτι και μπορούν να το αποδείξουν αυτό οι σκλάβοι που είχε σίτι και προσφέρει για ανάκριση, ο Αντιφών το στοιχείο αυτό το βάζει και σε άλλους δυο λόγους του σε δικαστήριο (1.6) τη ανάκριση σε σημαντικό ρόλο και στις δυο περιπτώσεις η πρόκληση δεν γίνεται αποδεκτή απο τις άλλες πλευρές και ο ομιλητής το χρησιμοποιεί ως ένδειξη ενοχής τους, εδώ το επιχείρημα χρησιμοποιείται λίγο διαφορετικά η πρόκληση πρώτη φορά αναφέρθηκε στη δίκη κάτι ασυνήθιστο και ίσως παράνομο και ο ομιλητής απλά δίνει το άλλοθι του και εισάγει μια πρόκληση που δεν χρησιμοποιείται παραπάνω σαν επιχείρημα και προχωράει σε όσα έλεγε στην αρχή υποστηρίζοντας τα ξανά.

Για να καταλάβουμε καλύτερα γιατί ο Αντιφών βάζει αυτό το καινούργιο ξαφνικό στοιχείο εδώ πρέπει να δούμε πως ταιριάζει στο γενικότερο σκοπό της πρώτης Τετραλογίας ο οποίος σε πρώτο επίπεδο είναι να ανακαλύψει ποικίλους χειρισμούς των πιθανολογικών-εικτολογικών επιχειρημάτων και έτσι δίκαια εισάγει ζευγάρι γεγονότων που δίνουν αμφιβολίες για τον εναγόμενο αλλά δεν δίνουν στερεό έδαφος για να υποστηρίξει κανείς την ενοχή του, και οι δυο πλευρές τοποθετούν σε σειρά πιθανολογικά επιχειρήματα και αντεπιχειρήματα που δίνουν στοιχεία να καταλήξει κάποιος απο τους δυο σε νίκη. Αυτά τα επιχειρήματα έχουν μεγάλη σημασία όταν τα βλέπει κανείς στο λόγο, όμως είπαμε και προηγουμένως πως υπάρχει και

---

<sup>48</sup> Gagarin (2002),114.

δεύτερος σκοπός που επιτελούν να αξιολογήσει τη συγγενή αξία των διαφορετικών ειδών επιχειρημάτων ή αποδείξεων και αυτό συνεχίζει εδώ, όπως οι δυο πλευρές τοποθετούν σε σειρά τα επιχειρήματα τους εισάγουν μια ανάλυση της κατάστασης και εγκυρότητας της τακτική δηλαδή της χρήσης επιχειρημάτων συγγενή σε άλλα είδη για να υποστηρίξουν τη θέση τους, ο ενάγων με τα εισαγωγικά του λόγια δίνει το ζήτημα αυτό, όταν λέει πως στις περιπτώσεις που ο ένοχος είναι έξυπνος και έχει το χρόνο να οργανωθεί δεν είναι εύκολο να τον πιάσεις και να μάθεις-βρείς πως έγινε η υπόθεση και αυτό πρέπει να το έχουν στο νού τους όλοι και αν κάτι γίνει αποδεκτό και ας είναι εικός πρέπει να το υποστηρίζουν, λέγοντας αυτό ο Αντιφών είναι σαν να δέχεται την αξία των εικοτολογικών επιχειρημάτων σε κάποιες περιπτώσεις αλλά ταυτόχρονα λέει πως δεν έχουν την ίδια βαρύτητα με τα «πράγματα» τα γεγονότα που έχουμε γνώση μέσα απο αποδείξεις, αφού μίλησε ο ενάγων και κατέθεσαν και οι μάρτυρες γυρνά στο θέμα υποστηρίζοντας ότι ο εναγόμενος καταδικάστηκε απο τα πιθανολογικά επιχειρήματα και όσους ήταν παρόντες και προσθέτει πως κάποιος που διαπράττει έγκλημα δεν μπορεί να καταδικαστεί έτσι, στο πρώτο λόγο του ενάγοντος ο Αντιφών εγκαθιστά το ότι όλες οι σχετικές αποδείξεις στις περιπτώσεις εμπίπτουν σε μια ή δυο κατηγορίες αποδείξεων τις πιθανολογικές και τις πραγματικές αποδείξεις<sup>49</sup>.

Ο εναγόμενος δεν απαντάει αμέσως στον ισχυρισμό αυτό μιας και η τακτική του, τουλάχιστον αρχικά, ήταν να εικάζει ότι όλη η υπόθεση είναι θέμα εικοτολογικών επιχειρημάτων, ακόμα και οι καταθέσεις μαρτύρων φαίνονται να υπόκεινται στην πιθανότητα καθώς αναφέρεται στο κείμενο πως ο μάρτυρας συμφωνεί με τα αφεντικά του απλά και δεν έχει αναγνωρίσει τους ενόχους απο μόνος του, έτσι επιμένει πως η πιθανότητες είναι με το μέρος του αλλά και έτσι να μην ήταν αυτό δεν σημαίνει πως εκείνος είναι ο δολοφόνος, ακόμα και αν είναι πιθανό και όχι βέβαιο ότι τον σκότωσε εκείνος τότε θα αθωωθεί, γιατί ο σκοπός είναι να βρεθούν οι δολοφόνοι και όχι οι πιθανοί ύποπτοι, ο Αντιφών εδώ παρουσιάζει δυο γραμμές άμυνας πιθανολογικά επιχειρήματα για να μετρήσουν στην υπόθεση καθώς και μια πρόκληση για τα πιθανολογικά επιχειρήματα γενικά ότι δεν είναι αξιόπιστες ενδείξεις και οι δικαστές δεν πρέπει να βασιστούν αποκλειστικά σε αυτά άρα δεν είναι πως

---

<sup>49</sup> Gagarin (2002),115.

ισχυρίζεται ότι είναι αθώος απλά λείπει πως δεν είναι σίγουρο με βάση όσα λέγονται πως είναι και ένοχος και στο ίδιο μοτίβο κινείται και στη συνέχεια, αυτό που δεν έχει υπόψιν βέβαια ο εναγόμενος είναι πως η κατάθεση του υπηρέτη είναι πραγματικό στοιχείο και όχι πιθανολογικό επιχείρημα, άλλωστε και ο ίδιος προσπαθεί να στρέψει το πιθανολογικό επιχείρημα στο ότι υπάρχουν και άλλοι πιθανοί ένοχοι όχι στο ότι είναι αθώος όπως ξανά είπα χωρίς να δίνει πραγματικά στοιχεία είναι παράξενο που δίνει μετά το άλλοθι του σαν γεγονός ενάντια στα πιθανολογικά παρ'όλο που έχουμε την κατάθεση του υπηρέτη και είναι ενάντια στο άλλοθι του στη περίπτωση που έχει δικίο τότε είναι ένα ισχυρό στοιχείο, επίσης το σημαντικό στο άλλοθι είναι ότι περιλαμβάνει όπως δίνεται και τις δυο κατηγορίες και τα πιθανολογικά και τα γεγονότα στο πρώτο του λόγο διαφώνησε με τη κατάθεση του μάρτυρα γιατί έλεγε πως δεν είχε βασανιστεί και αντ'αυτού δίνει δικούς μάρτυρες πρόθυμα να περάσουν τη διαδικασία, να καταθέσουν και δίνει βαρύτητα στη δική του θέση αναφέροντας και τη λέξη τεκμήρια που δίνει τη σημασία των αληθινών αποδείξεων<sup>50</sup>.

Αυτά τα στοιχεία της πρώτης Τετραλογίας είναι αρκετά για να καταλήξουμε στα συμπεράσματα ότι ο Αντιφών συνεχίζει μια διακριτική μετα-ανάλυση των αποδείξεων ή καλύτερα των «πίστεων» σύμφωνα με Αριστοτελικούς όρους και την ίδια στιγμή προβάλλει ποικιλία επιχειρημάτων πιθανολογικών και ανεπιχειρημάτων πολλά από αυτά με αναστροφή πιθανολογικών επιχειρημάτων και έχουν υποστεί μεγάλη ανάλυση έτσι ώστε να έχουν βαρύτητα από όποια πλευρά και αν τα δεις προτείνοντας πάντα πως τα επιχειρήματα αυτά έχουν όριο εγκυρότητας που μπορεί κανείς να βασιστεί, η σημαντικότητα τους είναι εμφανής και οι περιορισμοί που επιδέχονται και όταν ψάχνουμε για αποδείξεις καλό είναι να βασιζόμαστε περισσότερο σε πραγματικά γεγονότα, αυτό είναι το μήνυμα που περνάει το έργο μέσα και από τα παραδείγματα της επιχειρηματολογίας που διαθέτει και ενδεικτικά σημειώσαμε, χωρίς να φτάνει σε τελικό συμπέρασμα σαν υπόθεση ο αναγνώστης κερδίζει βαθύτερη γνώση για την φύση των επιχειρημάτων και των ειδών τους.

---

<sup>50</sup> Gagarin (2002),117.

Στη επόμενη Τετραλογία την 2η παρουσιάζονται διαφορές με τη προηγούμενη καθώς στην 1 έχουμε διαφωνία για τα γεγονότα, εδώ δεν έχουμε χωρίς αυτό να σημαίνει ότι η κεντρική διαφωνία είναι λυμένη για τον εναγόμενο, αρνείται να δεχτεί την πρωταρχική τοποθέτηση για ενοχή που τα γεγονότα συνεπάγονται παραδοσιακά, έτσι ο Αντιφών συστήνει το περίπλοκο θέμα της αιτίας και υπευθυνότητας που είναι και το βασικό θέμα της Τετραλογίας, όπως στην 1 έτσι και εδώ δίνει το κρυφό νόημα αναλύοντας την σχέση γεγονότων και επιχειρημάτων ωστόσο στη περίπτωση αυτή δεν ασχολείται με τη αξία των πιθανολογικών επιχειρημάτων αλλά με τη σχέση μεταξύ γεγονότων-πραγμάτων και τα όσα λένε οι διάδικοι-λόγων<sup>51</sup>.

Τα βασικά γεγονότα δίνονται συνοπτικά από τον ενάγοντα, ο γιός του χτυπήθηκε-σκοτώθηκε από ακόντιο ενός νεαρού στο γήπεδο που έκαναν προπόνηση ενώ αργότερα μαθαίνουμε πως έκανε εξάσκηση με άλλους συναθλητές του βοηθούσε να μαζέψουν τα ακόντια και την ώρα εκείνη χτυπήθηκε η κατηγορία λοιπόν είναι ανθρωποκτονία αλλά ακούσια, ένα έγκλημα που τιμωρούταν στην Αθήνα με εξορία για έναν χρόνο περίπου, το επιχείρημα που θα χρησιμοποιούσε κανείς ακόμα και σήμερα είναι πως πρόκειται για ατύχημα κάτι που δεν θα είχε νομικό βάρος και απήχηση στον υποθετικό κόσμο της Τετραλογίας 2 όπως και στον πραγματικό κόσμο της Αθήνας του 5<sup>ου</sup> αιώνα π.Χ., έτσι ο εναγόμενος δεν προσπαθεί να αμυνθεί με αυτό αντίθετα προτείνει ένα έξυπνο και καινούργιο επιχείρημα λέγοντας ότι εκείνος που πέταξε το ακόντιο με συνέπεια έκανε αυτό που έπρεπε να κάνει, το λάθος το έκανε το θύμα που βρέθηκε εκεί ενώ δεν έπρεπε, άρα το αγόρι είναι η αιτία του ίδιου του του θανάτου και μιας και εκείνος τιμωρήθηκε με θάνατο ήδη δεν χρειάζεται κάποια παραπάνω τιμωρία. Ο ενάγων συγκλονισμένος με αυτό δεν μπορεί να πιστέψει πως ο γιός του κατηγορείται κιόλας και λέει πως και αν είναι έτσι τα πράγματα και έχει μερική ευθύνη εκείνος τότε μερική ευθύνη φέρει και ο εναγόμενος, βέβαια το δόγμα του μιάσματος αποκλείει τη μερικώς ευθύνη σε θάνατο, και συνεχίζει λέγοντας πως ο γιός του δεν έκανε τίποτα διαφορετικό από ότι έκαναν όλοι και απλά τη λαθος στιγμή βρέθηκε στο λάθος μέρος επιπλέον ο γιός του αφού είναι νεκρός καταδίκασε τον εαυτό του και πρέπει να αθωωθεί.

---

<sup>51</sup> Gagarin (2002), 119.



Βλέπουμε πως τα επιχειρήματα αυτά συνιστούν ανάλυση πρωταρχική της αιτίας και υπευθυνότητας του θέματος της Τετραλογίας, τέτοια έμμεσα στοιχεία παίρνουμε και απο την Ελένη του Γοργία όπως ξανά αναφέρθηκε ακόμα και αν το έργο αυτό είναι πρωιμότερο απο την Τετραλογία 2 είναι πιο παραδοσιακό στο χειρισμό του γενικού θέματος της αιτίας και υπευθυνότητας και ο Αντιφών κάνει τη συζήτηση αυτή πιο εκλεπτυσμένα καθώς τα επιχειρήματα διαθέτουν διάφορες υποθετικές αντιθέσεις σε αντίθεση με τα γεγονότα, με υποθετικά γεγονότα που διαφέρουν σε πολλά πράγματα και απαιτούν μια διαφορετική τοποθέτηση ενοχής για παράδειγμα, εάν ο νεαρός είχε πετάξει το ακόντιο σε λάθος κατεύθυνση ή αν ο νεκρός νεαρός έμεινε εκεί που ήταν και χτυπήθηκε τότε ο νεαρός ακοντιστής είναι όντως ένοχος αλλά μιας και τίποτα απο αυτά δεν αναφέρονται στην υπόθεση τότε είναι αθώος αυτή η αντίθεση βοηθά να διευρυνιστούν οι λόγοι που ο εναγόμενος πρέπει να έχει διαφορετική αντιμετώπιση απο ότι σε άλλες υποθέσεις που κάποιος κατά λάθος θα σκότωνε κάποιον και δίνει το χώρο στον εναγόμενο να γενικεύσει οτι και οι δυο μεριές συμβάλλουν σε μια οργανωμένη-προμελετημένη πράξη και μόνο εκείνος που κάνει το λάθος *αμαρτία* είναι υπεύθυνος, ο νεκρός έκανε το λάθος και κινήθηκε εκεί που πέταγαν τα ακόντια, ενώ ο νεαρός ακοντιστής έκανε οτι και οι υπόλοιποι<sup>52</sup>.

Ακολουθούν οι δεύτεροι λόγοι με τον ενάγοντα να πιστεύει πως χαράμισε τον πρώτο λόγο του, δεν τον εκμεταλλεύτηκε σωστά και λέγοντας πως απ'τή στιγμή που εκείνος εκτόξευσε το ακόντιο είναι ο ένοχος και ο νόμος απαγορεύει τον αδικαιολόγητο θάνατο και τον δικαιολογημένο, όλοι οι θάνατοι πρέπει να τιμωρηθούν, ακόμα και αν ένα μερίδιο ήταν τύχης ή θεού πρέπει να τιμωρηθούν οι ένοχοι, επιπλέον το επιχείρημα της αντίθετης πλευράς για την αμαρτία δεν είναι σωστό και δίνει ένα υποθετικό επιχείρημα πως θα ήταν αθώος ο νεαρός εάν δεν είχε πετάξει το ακόντιο απο τη στιγμή που έγινε είναι ένοχος, όταν παραπάνω απο ένας παράγοντας συντελούν σε μια πράξη όλοι πρέπει να θεωρούνται υπεύθυνοι και να τιμωρούνται. Απαντά ο εναγόμενος με την αντίθεση που έχει ήδη αναφέρει πως θα μπορούσε να έχει αποφύγει το λάθος ενώ εκείνος δεν μπορούσε να προβλέψει την κίνηση του δείχνοντας πως θα του προσάψουν κοινή ευθύνη, έτσι αυτό που μας

---

<sup>52</sup> Gagarin (2002), 120.

ενδιαφέρει κιόλας περισσότερο είναι πως πολλά απο τα επιχειρήματα φαίνονται απλοϊκά και ο Αντιφών ενισχύει πολλές φορές ότι έχει να κάνει με την αμέλεια για την οποία τα δικαστήρια και οι νομοθέτες έρχονται σε αντιπαραθέσεις, τουλάχιστον κάνει μια σημαντική εξερεύνηση του θέματος αιτία και υπευθυνότητα και αναβαθμίζει τη συζήτηση περισσότερο απο οποιονδήποτε μελετητή πριν τον Αριστοτέλη έναν αιώνα αργότερα, επίσης η Τετραλογία 2 δίνει τελικές απαντήσεις στα ερωτήματα προσπαθώντας να είναι δίκαια και για τις δυο πλευρές, μπορεί της μιας πλευράς να φαίνονται ισχυρότερα αλλά και της άλλης έχουν βαρύτητα και φυσικά καμιά ετυμηγορία δεν δίνεται στο τέλος, απο μια πλευρά το έργο αυτό είναι σαν διαμαρτυρία ενάντια στους παραδοσιακούς κανόνες μη εθελιμένης ανθρωποκτονίας για το αν πρέπει να τιμωρείται, αλλά προτείνει επίσης την ανάγκη του θύματος για εκδίκηση και έτσι οδηγεί τους αναγνώστες να καταλάβουν καλύτερα την περιπλοκότητα των παραγόντων που σχετίζονται με την αιτία και την υπευθυνότητα<sup>53</sup>.

Στο έργο τίθεται σαν μετασυζήτηση το θέμα της σχέσης μεταξύ *γεγονότων-πραγμάτων* και όσων λέγονται-*λόγοι* και η ανάλυση ξεκινά στα πρώτα λόγια του ενάγοντος που προβάλλει υποθέσεις που τα *πράγματα* είναι σύμφωνα και άλλες που βρίσκονται σε διαμάχη και οι διαμάχες αυτές εκφράζονται στους *λόγους* απο τις δυο πλευρές στις υποθέσεις και πρέπει να έχουν σχέση οι *λόγοι* τους με τα *πράγματα*, εάν δεν συμφωνούν οι *λόγοι* αυτό σημαίνει και πως δεν συμφωνούν κάπου με τα *πράγματα*, αυτή η ισοδυναμία *πραγμάτων* και *λόγων* εμφανίζεται στον ενάγοντα που σοκάρεται όταν ο εναγόμενος απαντά πως ακόμα και αν συμφωνεί στα *πράγματα* με την άποψη του ο *λόγος* του θα είναι σε διαφωνία, απο την άλλη ο πρώτος λόγος του εναγομένου έχει παρατεταμένες παρατηρήσεις σχετικά με το *λόγο* που πρόκειται να παρουσιάσει λέει πως αναγκάστηκε να αναφερθεί στα *πράγματα* με διαφορετικό τρόπο απο ότι συνηθιζόταν και όντως και ο ίδιος αδυνατεί με ακρίβεια να καταλάβει τα *πράγματα* στην υπόθεση και δεν ξέρει πως να τα εκφράσει ζητώντας και επιείκεια απο τους δικαστές και προτιμά να δώσει τα γεγονότα που παρουσιάζουν τα *πράγματα*, ο υπαινιγμός για την παρατήρηση είναι πως η εμφάνιση απαιτεί να μιλάς καλά, ενώ η αλήθεια απαιτεί σχέση

---

<sup>53</sup> Gagarin (2002), 121.

άμεση μεταξύ *πραγμάτων* και *λόγων*, βέβαια μιας και ο λόγος του εναγόμενου εκράζει ακρίβεια θεωρητικά στην αιτία της αλήθειας ο κοινός ισχυρισμός του για αβεβαιότητα του για το πώς θα συνεχίσει να μιλάει και ο υπαινιγμός πώς δεν είναι καλός ομιλητής δεν έχουν ιδιαίτερη βαρύτητα, αντίθετα οποιοσδήποτε διάβαζε το έργο γνωρίζοντας πώς είναι δουλειά του Αντιφώντα θα περίμενε το στοιχείο απειρίας ως επιχείρημα αναπτυγμένο με σοφιστική εξυπνάδα<sup>54</sup>. Πιο σημαντικό είναι ότι αυτή η απολογία που μεθοδολογικά τίθεται συστήνει ένα κρίσιμο σημείο σχετικά με τη σχέση *πραγμάτων* και *λόγων* μιας και τα παράγματα έχουν και πρώτη εμφάνιση και την αλήθεια τους, αυτά προφανώς μπορεί να διαφέρουν και έτσι μπορεί να δυο λόγοι να συμφωνούν με τα πράγματα και έτσι να υποστηρίζουν πώς παρουσιάζουν την αλήθεια των πραγμάτων, ο Αντίφων δεν καθοδηγεί προς κάποια κατεύθυνση κάποιοι μελετητές βέβαια βρίσκουν τον λόγο του εναγόμενου παράλογο, ενώ άλλοι μπορεί τον θαυμάζουν για το πώς είναι κατασκευασμένος όπως και να έχει ο λόγος του εναγόμενου απαιτεί τεχνική επεξήγηση που παρέχει ο Αντίφων με μια σειρά υποθετικών αντιθέσεων που η πρώτη συνεχίζει τη μετασυσζήτηση σχετικά με το θέμα της σχέσης *λόγων* και *πραγμάτων* το οποίο συνεχίζει και στο δεύτερο λόγο του εναγόμενου λέγοντας ότι όλοι μπορεί να μιλήσουν ή πράξουν ενάντια στη φύση τους και ο άνθρωπος αυτός είναι τέτοιο παράδειγμα και το υπέδειξε με πράξεις όχι έργα, επίσης διαμαρτύρεται πώς ο ενάγων έχει δυο λόγους σε έναν και έτσι έχει πλεονέκτημα σε όσα λέει όχι όσα έπραττε, τώρα η μόνη πράξη που θα μπορούσε να φέρει την παρατήρηση αυτή είναι να μιλήσει σε όλες τις περιπτώσεις της αντίθεσης *λέξεων-πράξεων*, ωστόσο αυστηρά μιλώντας, προτείνει ότι τα λόγια του εναγόμενου έχουν κάποια λογική και στη πράξη. Η αντίθεση αυτή είναι εμφανής και στην έκκληση του ενάγοντος όταν προσπάθει να αντιστρέψει τα επιχειρήματα του εναγόμενου σχετικά με την ακρίβεια και την αλήθεια που ίσως οδηγήσει σε λανθασμένα συμπεράσματα, παρά την αντίθεση για το ρόλο της ακρίβειας και οι δυο παρουσιάζουν την αλήθεια σε μειονεκτική θέση, ο εναγόμενος αναγκάστηκε να χρησιμοποιήσει αντικανονικές σημασίες για να εκφράσει την αλήθεια και ο ενάγων ισχυρίζεται πώς η αλήθεια είναι λιγότερο

---

<sup>54</sup> Gagarin (2002), 122.

δυνατή<sup>55</sup>. Η παρατήρηση για λόγους-πράγματα στους τρεις πρώτους λόγους ολοκληρώνεται στο λόγο του εναγόμενου στην εισαγωγική του φράση όταν λέει ότι οι κριτές πρέπει να αναγνωρίζουν πως καθένας από τους διάδικους παρουσιάζει τα πράγματα θεωρώντας πως είναι αληθινά και δίκαια όσα λέει, οι δικαστές όμως πρέπει να κρίνουν αμερόληπτα για την αλήθεια που είναι ορατή μόνο από όσα λένε οι αντίδικοι, αυτή η ιδιαίτερη εισαγωγή δεν θα μπορούσε να εκφραστεί σε ένα πραγματικό δικαστήριο αλλά στη προκειμένη φάση στη μετασυζήτηση του Αντιφώντα σχετικά με αυτά τα θέματα έχει θέση και δεν σκοπεύει φυσικά να πείσει τους κριτές και έτσι δίνει την ειλικρινή οπτική, σχόλια, γλώσσα, ο κάθε διάδικος θα αποδεχόταν μια οπτική των πραγμάτων βάση του πως τα βλέπει εκείνος και θα έδινε έναν λόγο που θα θεωρούσε δίκαιο, αλλά η γενική αλήθεια των πραγμάτων είναι ότι μόνο ένας αμερόληπτος κριτής που θα έκρινε από τους αντιτιθέμενους λόγους θα ήταν καθοριστικός μιας και μπορούμε να καταλάβουμε τα *πράγματα* από τη σημασία των *λόγων*, οποιαδήποτε *πράγματα* μπορούν να φέρουν και διαφορετικούς *λόγους* που μπορούν όντως να αντιστοιχούν στα πράγματα και υπάρχει και μια αμερόληπτη αλήθεια που διακρίνεται εκτός των λόγων, στην ουσία, αυτή είναι η αρχή που υποβόσκει στην Αντιλογία, ο αντιτιθέμενος λόγος που παρουσιάζεται από την οπτική γωνία ενός και οι αναγνώστες φτάνουν σε ένα γενικό λόγο που καταλαβαίνουν και αντικαθιστούν τους δυο χωριστούς λόγους<sup>56</sup>.

Ο Αντιφών δεν δίνει το αποτέλεσμα ίσως το υπονοεί στο ότι ο λόγος που θα είναι πιο ακριβής στα γεγονότα θα είναι ο καλύτερος. Δεν δίνονται ακριβώς στοιχεία για το πως αξιολόγησαν οι ένορκοι τους δυο λόγους και ούτε η μετασυζήτηση που γίνεται καταλήγει σε κάποιον από τους δυο μάλιστα ο ενάγων καταλήγει να συμφωνεί ότι οι πράξεις προκύπτουν όπως λένε αλλά διαφωνεί στα ερωτήματα για το δολοφόνο καθώς θεωρεί πως είναι αδύνατο κάτι άλλο εκτός από αυτό που έχει γίνει να αναδείξει τον ένοχο και η δήλωση αυτή ενισχύει τη θέση για ταυτότητα μεταξύ πράξεων και λόγων, αφήνοντας πάλι όμως να διαλέξει ο καθένας ανάμεσα σε δυο αναπάντητους λογαριασμούς, έτσι συμπερασματικά η αλήθεια μπορεί να διακριθεί από αυτό

---

<sup>55</sup> Gagarin (2002), 124.

<sup>56</sup> ό.π. 125.

που λέγεται και ο δολοφόνος μπορεί να φανεί απο αυτό που έκανε, η ταυτότητα πράξεων και λόγων είναι η βάση των δικαστικών αποφάσεων ακόμα και όταν δεν είναι ευδιάκριτη. Η Τετραλογία 2 μεταφέρει το κεντρικό ζήτημα σε ένα επίπεδο άλλο απο αυτό που βρίσκεται στην 1, εκεί λόγος και πράγματα αντιτίθενται ενώ εδώ παρουσιάζεται μια πολύπλοκη συμβίωση των δυο που το ένα ελέγχει το άλλο γιατί το ένα εξαρτάται απο το άλλο, επίσης η γλώσσα συμφωνεί με την περίπλοκη πραγματικότητα, αυτή η συμφωνία δεν περιέχει απαραίτητα έναν λόγο μοναδικό η μια μοναδική πραγματικότητα<sup>57</sup>.

Η μετασυζήτηση της Τετραλογίας 2 απηχεί οπτικές άλλων διανοούμενων του 5<sup>ου</sup> αιώνα, το συμπέρασμα πως οι λέξεις αναπαριστούν την πραγματικότητα είναι αιχμηρά αντιθετικό με το επιχείρημα του Γοργία οτι οι λέξεις δεν απεικονίζουν την πραγματικότητα, στο έργο αυτό ο Αντιφών φαίνεται να συμφωνεί με τον Παρμενίδη οτι η αλήθεια των πραγμάτων δεν είναι σε όσα οι άνθρωποι παρατηρούν, αλλά σε όσα σκέφτονται και η σκέψη με την ύπαρξη είναι στενά συνδεδεμένα, ακόμα περισσότερο βλέπουμε παραλληλισμό με τον Πρωταγόρα στο παράδειγμα με το ζεστό και κρύο άνεμο, θα λέγαμε πως ο ένας λόγος σαν το ζεστό άνεμο είναι αντίθετος με τον άλλο που θαταν ο κρύος και μια γενική αλήθεια περιλαμβάνει και τα δυο, ο άνεμος να είναι και ζεστός και κρύος και προκύπτει ένας τρίτος που εμπεριέχεται επίσης, τέλος να αναφέρουμε τον παραλληλισμό με τον Θουκυδίδη που χρησιμοποιούσε πιο πολύπλοκη ανάλυση για το ίδιο θέμα στο διάσημο έργο του για τη μέθοδο (1.22) αναφέρει τη δυσκολία να αποκτήσεις ακρίβεια στις πληροφορίες και στα γεγονότα απο πολλά απο τα οποία εξαρτώνται οι λόγοι άλλων, ο υπαινιγμός είναι πως οτιδήποτε είναι γνωστό για τα γεγονότα είναι δημιούργημα της γλώσσας, οι λόγοι μπορεί να μην είναι ακατάλληλοι να αναπαραστήσουν έξοχα κατορθώματα αλλά ο λόγος είναι παράλληλα και ο μόνος τρόπος να αναπαρασταθούν κατορθώματα, όπως το μεγαλείο της Αθήνας που απαιτεί ποιότητα νού, η ιστορία είναι μια ιδέα της πραγματικότητας που ερμηνεύει τις πιθανότητες μιας ιδέας έτσι η αντιμετώπιση του Αντιφώντα στα θέματα αυτά ίσως δείχνει έλλειψη ζωηρότητας ή πολυπλοκότητας που είχε ο Θουκυδίδης αλλά η Τετραλογία 2

---

<sup>57</sup> Gagarin (2002), 126.

παρουσιάζει μια οπτική γλώσσας και πραγματικότητας προκαταβολικά για οτιδήποτε κατάφεραν οι προκάτοχοι του<sup>58</sup>.

Και ολοκληρώνοντας τα πιο σημαντικά θέματα της Τετραλογίας 2 περνάμε στην 3 που είναι η μικρότερη σε έκταση, εμπεριέχοντας κάποια θέματα κοινά με τις άλλες δυο, αυτή συγκεντρώνεται στην αιτιότητα, τα επιχειρήματα που χρησιμοποιεί είναι διαφορετικά από εκείνα της Τετραλογίας 2, επίσης δίνει ένα πιο πολύπλοκο ζευγάρι γεγονότων που κάνει την ανάλυση για υπευθυνότητα λιγότερο ξεκάθαρη. Αντίθετα με τις δυο προηγούμενες σχετίζεται με μια κατάσταση περισσότερο γνωστή σε όλους τους Έλληνες έναν καβγά μεταξύ μεθυσμένων και έχει περισσότερες ομοιότητες με μια κανονική δίκη που είναι δύσκολο να απομονώσεις και εξετάσεις το κάθε θέμα. Η υπόθεση δίνεται από τον ενάγοντα ο οποίος αναφέρει σε μια περιληπτική αφήγηση των γεγονότων πως έχουμε υπόθεση εκούσιας ανθρωποκτονίας όπου κάποιος μεθυσμένος αλαζόνας διέπραξε ύβρη και χωρίς αυτοέλεγχο έφτασε στην ακολασία χτυπώντας έναν ηλικιωμένο κύριο μέχρι θανάτου, ενώ βλέπουμε ξεκάθαρα το θέμα της ύβρεως και ακολασίας να απηχούν θέματα της Τετραλογίας 2, στη συνέχεια ο ενάγων δίνει έναν ασυνήθιστα μεγάλο πρόλογο και σε συνδυασμό με τη θεωρία για το μίasma δίνει νέα δεδομένα για το ότι ο άνθρωπος είναι θεϊκό κατασκεύασμα κάτι που σημαίνει πως μιας και είμαστε δημιουργήματα του είναι αμαρτία να σκοτώνουμε κάποιον, είναι και ενάντια στους νόμους που έφτιαξε ο άνθρωπος και οφείλει να τιμωρείται τέτοια συμπεριφορά, αυτό το συμπέρασμα περιλαμβάνει επίσης το θέμα αρμονίας νόμου-φύσης, οι νόμοι είναι των ανθρώπων και η φύση τους είναι θεϊκής κατασκευής μοιράζονται το κοινό σκοπό της τιμωρίας φόνων, και κλείνει τον λόγο του λέγοντας όπως είναι συνηθισμένο ότι πρέπει να τιμωρηθεί ο ένοχος και δίνει δυο ακόμα στοιχεία, τις μαρτυρίες που θα δώσει και το ότι ο φόνος ήταν προμελετημένος<sup>59</sup>. Όπως στη Τετραλογία 2 ο εναγόμενος προσπαθεί να αποφύγει την ευθύνη για το θάνατο αλλά τα γεγονότα δεν τον βοηθούν τόσο, λέει πως το θύμα ξεκίνησε τον καβγά άρα είναι δική του ευθύνη και αναφέρει πως και οι δυο ήταν μεθυσμένοι, σίγουρα το ποιός ξεκίνησε παίζει ρόλο αλλά επειδή πολλοί χρησιμοποιούσαν το

---

<sup>58</sup> Gagarin (2002), 127.

<sup>59</sup> ό.π. 127-8.

επιχείρημα αυτό, κάτι που δεν ελέγχεται και εύκολα δεν λαμβάνεται υπόψιν, βλέπουμε και μια διαφορετική αντιμετώπιση αιτιών καθώς ο εναγόμενος παρουσιάζει τη δική του αιτιακή αλυσίδα γεγονότων στην οποία η δική του πράξη ήταν το τελικό στάδιο του θανάτου αλλά υπήρχαν προηγούμενες για τις οποίες δεν ευθύνεται όπως και στη Τετραλογία 2 υπήρχαν δυο θέματα ανεξάρτητα που ενωμένα προκάλεσαν ένα γεγονός, επίσης ο εναγόμενος συνεχίζει το λόγο του στη ίδια γραμμή βάζοντας ένα νέο δεδομένο ότι ο γιατρός που εξέτασε το θύμα ήταν υπεύθυνος γιατί μέχρι τότε ήταν ζωντανός και πέθανε επειδή δεν τον φρόντισε σωστά, βλέπουμε ολοφάνερα την προσπάθεια του να αποποιηθεί τις ευθύνες του, μία προσπαθεί να τα ρίξει στο θύμα μία στο γιατρό.

Και η απάντηση του ενάγοντος απηχεί Τετραλογία 2, προσπαθεί να διαψεύσει τα βασικά σημεία του λόγου του και στο σημαντικό που θα σταθούμε είναι πως δίνει ένα πιθανολογικό επιχείρημα για το ποιός άρχισε τον καβγά λέγοντας πως οι ηλικιωμένοι συνηθίζουν να πίνουν και να ξεσηκώνουν καβγάδες-κάτι που διαψεύδουν μάρτυρες-και μας δείχνει πως ο Αντίφων το τοποθέτησε εδώ απηχώντας Τετραλογία 1 όπου έδειξε πως τα πιθανολογικά επιχειρήματα έχουν απήχηση μόνο αν δεν υπάρχουν πραγματικά να τα διαψεύδουν και αφού παραδέχεται πως δεν ήταν ισχυρό συνεχίζει με τα βασικά αποτελέσματα πράξεων μελετημένων να σκοτώσουν το θύμα, χωρίς να είναι και αυτά τα επιχειρήματα ισχυρά, κάτι που όμως δεν τον ενδιαφέρει μιας και δεν θέλει να αποδείξει ότι το θύμα ήταν τελείως αθώο αλλά στοχεύει στο να δείξει πως ο εναγόμενος είναι συνυπεύθυνος και πρέπει να τιμωρηθεί μιας και εκείνος χτύπησε τον νεκρό και προκάλεσε τα τραύματα που ο γιατρός δεν μπόρεσε να αντιμετωπίσει, επίσης δεν μπορούν να κατηγορηθούν ούτε εκείνοι που συμβούλεψαν να πάει στο γιατρό ούτε ο γιατρός που τον προστατεύει ο νόμος, άρα φταίει το τι προκάλεσε το χτύπημα που τον έφερε στο γιατρό, στο σημείο αυτό ο εναγόμενος αποχωρεί και το δεύτερο λόγο του δίνει ένας φίλος, οι νόμοι της Αθήνας επέτρεπαν στη περίπτωση ανθρωποκτονίας εκούσια εξορία πριν τον τελικό λόγο κάτι που δείχνει αδυναμία της πλευράς του εναγόμενου, διαφορά με την Τετραλογία 1 όπου ο εναγόμενος μένει μέχρι τέλους στην υπόθεση σαν ξεκάθαρη απόδειξη της αθωότητας του. Ο λόγος του φίλου του εναγόμενου απαντά στο πιθανολογικό επιχείρημα του ενάγοντος για την ύβρη και την φύση επαναλαμβάνοντας

κάποια απο όσα είπε ο εναγόμενος στο προηγούμενο λόγο του, συνεχίζοντας με την ίδια λογική και εισάγει ένα καινούργιο επιχείρημα για τα πρότυπα των αποδείξεων, οι Αθηναϊκοί νόμοι δεν περιέχουν επιτακτική δήλωση για αυτά, κάποιες φορές οι ενάγοντες ζητούν απο τους δικαστές-ένορκους να ψηφίσουν υπερ της ισχυρότερης θέσης και οι εναγόμενοι συνήθως επιμένουν σε μεγαλύτερου προτύπου αποδείξεις στην Τετραλογία 1 ο εναγόμενος διαφωνεί οτι πρέπει να καταδικαστεί εκτος και αν αποδειχτεί οτι σκότωσε στη πραγματικότητα και όχι υποθέτωντας το κάτι παρόμοιο θα έκαναν και εδώ<sup>60</sup>.

Επομένως η Τετραλογία 3 περιέχει όσα οι προηγούμενες και προσθέτει καινούργια επιχειρήματα για την δική της πιο περίπλοκη υπόθεση, όπως και στις προηγούμενες τίθεται μια κατάσταση που επιτρέπει επιχειρηματολογία και απο τις δυο πλευρές τα γεγονότα είναι γενικά αποδεκτά και απο τις δυο πλευρές όπως στην 2 και δεν συμφωνούν στο ποιός ξεκίνησε τον καβγά που διαψεύδεται γρήγορα, το επιχείρημα του εναγόμενου πως το θύμα ευθύνεται για το θάνατο του υπαρχει και εδώ όπως στην Τετραλογία 2, όπως και η προσπάθεια να αποποιηθεί των ευθυνών του ο ίδιος, η απουσία του όμως στο τέλος δηλώνει και την έλλειψη εμπιστοσύνης στις δυνάμεις του, επίσης στην Τετραλογία 3 συνεχίζεται η μετασυζήτηση απο τις άλλες δυο θέτοντας ένα καινούργιο ζήτημα της σχέσης νόμου και φύσης. Στην 1 είχαμε τη διαφωνία για τη συγγενή αξία των πιθανολογικών επιχειρημάτων που ξαναεμφανίζεται στη 3, αλλά έχουμε στην ανάπτυξη της επιχειρηματολογίας ένα καινούργιο δεδομένο, οτι ο κανόνας της *πιθανότητας* δεν είναι το ίδιο με της *φύσης* όταν ισχυρίζεται πως οι νέοι πιο εύκολα πίνουν και τσακώνονται, όμως εδώ δεν συμβαίνει κάτι τέτοιο το επιχείρημα αυτό δεν έρχεται σε αντίθεση μόνο με την μαρτυρία αλλά και με τη φυσική συμπεριφορά κάτι που συστήνει πως τα πιθανολογικά επιχειρήματα έχουν σχέση με το νόμο ή τη συνήθεια, επίσης υπάρχει η διαφωνία σχετικά με *λόγια-έργα* που απασχολεί και την Τετραλογία 2, όταν ο ενάγων λέει πως τα λόγια του εναγόμενου αντιστοιχούν στις ανίερες πράξεις του, επίσης λέει πως άκουσαν του εναγόμενου τους λόγους για να ακούσουν πως συνέβη όλη η υπόθεση την ακρίβεια των πεπραγμένων αυτό θυμίζει τον εναγόμενο στη Τετραλογία 2 που έλεγε πως οι λέξεις είναι

---

<sup>60</sup> Gagarin (2002), 131.



απαραίτητες για την αλήθεια, τέλος στη συγκεκριμένη Τετραλογία έχουμε το θέμα σχέσης νόμου-φύσης, που φαίνεται να λέει πως δεν είναι αντιθετικά αλλά λειτουργούν μαζί, αρχικά με το σημείο που θεωρεί πως η ανθρωποκτονία πάει ενάντια στη θεϊκή φύση του ανθρώπου μιας και είναι δημιούργημα του θεού αλλά και στους νόμους και έπειτα όταν ο εναγόμενος χτυπαί το επιχείρημα νόμου και φύσης ισχυρίζόμενος πως μεγάλη ποιηή αναλογεί σε όποιον ξεκινήσει καβγά αλλά δεν υπάρχει νόμος για όποιον υπερασπίζεται τον εαυτό του, εάν οι νόμοι είναι ίδιοι παντού τότε αντανακλούν κάτι απο τη φύση μας, το θέμα αυτό βέβαια έχει μικρό ρόλο στην Τετραλογία 3 και αντανακλά το έργο του «περί Αλήθειας»<sup>61</sup>.

Γενικότερα τώρα για κάθε Τετραλογία είδαμε πως ο Αντιφών αναπτύσσει ένα ζήτημα που του επιτρέπει να αναπτύξει επιχειρήματα και να ασχοληθεί με θέματα της εποχής που αφορούσαν τους πεπαιδευμένους Αθηναίους όπως και μαθητές που πιθανώς είχε δίνοντας τους βοήθεια για υποθέσεις που θα είχαν να επεξεργαστούν αργότερα, περισσότερο όμως είναι έργα για τον κόσμο γενικά, έργα της περιόδου του Αντιφώντα που έκανε εξάσκηση ως λογογράφος και απαντούν θέματα για τα οποία ήταν γνωστός για τις ικανότητες του στην επιχειρηματολογία και της αδύναμης θέσης όπως βλέπουμε στην Τετραλογία 2 πιο έντονα, επιπρόσθετα με τα επιχειρήματα σχετικά με μια νομική υπόθεση εμπεριέχει μετασυζητήσεις με τις οποίες εξερευνά οπτικές της φύσης, αξίας και εγκυρότητας των επιχειρημάτων, συγκεκριμένα τρία είναι τα βασικά θέματα στη κάθε μια: η αξία των πιθανολογικών επιχειρημάτων συγγενής με τις αποδείξεις μαρτύρων και άλλων αληθινών γεγονότων, η αλληλεπίδραση λέξεων-πράξεων και η σχέση νόμων-φύσης, είναι εμφανές πως ο συγγραφέας έχει παραπάνω ενδιαφέροντα απο το να δώσει μόνο τα θέματα και επιχειρήματα του λόγου, να πείσει για αυτά, να καταλήξει σε μια καθοριστική ετυμηγορία, έτσι έχουμε αυτό το σύνολο έργων που δόθηκε και σαν σύνολο, αλλά διαφοροποιείται σε σημεία: η Τετραλογία 2 διαφέρει απο την 1 στο βασικό θέμα που εξετάζει, η 3 αναφέρεται στα επιχειρήματα των δύο μιας και απηχεί τις άλλες δυο σε θέματα έτσι υπαινίσσεται μια σχέση με τις άλλες δυο, τα πιθανολογικά επιχειρήματα στην 3 προτείνουν πως η πιθανότητα δεν είναι στο πεδίο φύσης

---

<sup>61</sup> Gagarin (2002), 132.

αλλά της συνήθειας και του νόμου και η διαφορά μεταξύ πιθανολογικών επιχειρημάτων, καταθέσεων μαρτύρων, σκλαβων μπορεί να προβληθεί σαν μια περίπτωση διαφοράς μεταξύ *λόγων-έργων*, που ο υπαινιγμός προτείνει ευθυγράμμιση πιθανότητας και νόμου εναντίων στοιχείων, γεγονότων, και φύσης, αυτή είναι μια υπεραπλούστευση, αλλά η πιθανότητα τέτοιας σύνδεσης δείχνει πως ο συγγραφέας σκεφτόταν πέρα από τα τυπικά όρια κάτι που συνεχίζει και σε άλλα έργα του<sup>62</sup>.

Το τελευταίο θέμα σχετικά με τις Τετραλογίες είναι πως στο τέλος του 9<sup>ου</sup> αιώνα η αυθεντικότητα τους αμφισβητήθηκε, δεν υπήρχε υπαινιγμός στην αρχαιότητα αλλά κάποιοι σχολιαστές διαφώνησαν με κάποιες νομικές, στυλιστικές, και ιστορικές διαφορές που παρατήρησαν και θεώρησαν πως διέφεραν από τους άλλους τρεις λόγους δικαστηρίου του Αντιφώντα, αυτό βασίστηκε στην ανασφαλή θεώρηση της φύσης και του σκοπού των Τετραλογιών και την υποτιθέμενη ασυνέπεια που την εξηγούν λαμβάνοντας υπόψιν τον παράγοντα του αν είχαν σκοπό να διαφημίσουν τον συγγραφέα για τις πνευματικές και ρητορικές του ικανότητες ή αν δίδασκαν τα εγκληματολογικά επιχειρήματα ή και τα δύο και πιθανώς είχαν σκοπό να διαβαστούν, να σχολιαστούν και ίσως να αντιγραφθούν προς βελτίωση ή και να απορριφθούν από κάποιον που δεν ενδιαφερόταν, σκοπός τους ήταν να απεικονίσουν μεθόδους επιχειρημάτων που αργότερα ονομάστηκαν *στάσεις* λαμβάνοντας υπόψιν τους νόμους της Αθηναϊκής κοινωνίας για την ανθρωποκτονία και με περισσότερη προσοχή στα επιχειρήματα που θα μπορούσαν να εφαρμοστούν σε πολλές υποθέσεις, άλλωστε βλέπουμε στοιχεία στυλιστικά και θεωρητικά που μπορεί να μην πέρανε από μια αληθινή υπόθεση, ο Αντιφών χτυπά στη πρώτη Τετραλογία αλλαγές στο πιθανολογικό επίχειρημα και σχετικά με το μίasma σε όλες τις Τετραλογίες κάτι που κάποιος σε μια νομική υπόθεση δεν θα ανέπτυξε τόσο<sup>63</sup>. Έτσι από τη γλώσσα και το στυλ γραφής ορισμένοι αμφισβητούν την αυθεντικότητά τους, η διαφορετικότητα όμως σε σημεία εξηγείται από άλλους με βάση τα αποτελέσματα διαφορετικών σκοπών περιπτώσεων και πιθανώς και διαφορετικής ημερομηνίας γραφής, επίσης εφόσον οι σύγχρονοι του ιδίως ο

---

<sup>62</sup> Gagarin (2002), 133-4.

<sup>63</sup> Gagarin (1997), 8.

Ηρόδοτος και ο Ιπποκράτης χρησιμοποιούσαν Ιωνική διάλεκτο δεν είναι παράξενο που οι Τετραλογίες έχουν τέτοια επιρροή, ίσως και τα προηγούμενα έργα Αττικού πεζού λόγου να έδειχναν επιρροές, οι Τετραλογίες ανήκουν σε εποχή νωρίτερα από τον Αττικό πεζό λόγο που αντικατέστησε τον Ιωνικό και κυριαρχούσε κυρίως στο Θουκυδίδη τον πρώτο ειδικό του Αττικού πεζού λόγου, στους λόγους δικαστηρίων αντιθέτως ο Αντιφών χρησιμοποιεί πιο απλή και καθαρή γλώσσα και καθαρά Αττικό πεζό λόγο, αλλά αυτό δεν πρέπει να είναι στοιχείο να αμφισβητεί κανείς τις Τετραλογίες, άλλωστε τα επιχειρήματα σε αυτές ταιριάζουν με τις διανοητικές ανησυχίες της σοφιστικής ηλικίας και το πνέυμα πειραματισμού που ήταν χαρακτηριστικό της εποχής, επιπλέον τα πιθανολογικά επιχειρήματα της Τετραλογίας 1 και το πλέγμα επιχειρημάτων που αφορούν την αιτία, επιρροή, κατηγορία και υπευθυνότητα στην 2 και 3 παραλληλίζονται με το έργο του Κόρακα, Τισία και Γοργία στις τραγωδίες και κωμωδίες του 5<sup>ου</sup> αιώνα, τέλος είναι δύσκολο να αποδείξει κανείς την αυθεντικότητα ενός έργου οριστικά αλλά στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν υπάρχει και κάποιος καλός λόγος αμφιβολίας, τα έργα αυτά απηχούν τον έπαινο του Θουκυδίδη στον Αντιφώντα για τη δύναμη της σκέψης και ομιλίας του η λεγόμενη δεινότης κάτι για το οποίο φαινόταν ύποπτος στον πολύ κόσμο ο Αντιφών<sup>64</sup>.

Το τελευταίο έργο του Αντιφώντα εξίσου μεγάλης σημασίας είναι ο λόγος που ο ίδιος έγραψε και εκφώνησε για τον εαυτό του, έχουμε μόνο ένα μικρό τμήμα από έναν πάπυρο, γνωρίζουμε όμως το αποτέλεσμα της δίκης. Βλέπουμε ομοιότητα με το Σωκράτη ο οποίος αναγκάστηκε και εκείνος σε δίκη να υπερασπιστεί τον εαυτό του και την καριέρα του όπως και ο Αντίφω, ωστόσο κανείς από τους δυο δεν κατάφερε να κερδίσει τους δικαστές της τότε εποχής με αυτό το ασυμβίβαστο εγχείρημα να κάνουν απολογία σε εγκληματολογικό λόγο και κέρδισαν το θαυμασμό πολλών διανοητικών της εποχής και της μετέπειτα σίγουρα. Σημαντικό είναι πως ο Αντιφών σε σχέση με όσους άλλους κατηγορήθηκαν για συμμετοχή στο πραξικόπημα δεν αποχώρησε από τη χώρα, έκατσε να αντιμετωπίσει την κατάσταση ενώ μπορούσε να βρει καταφύγιο εκτός Αθηνών και ήξερε πως δύσκολα θα κέρδιζε από τη δίκη αυτή, μέσα στο λόγο δεν ξεχωρίζουμε επιχειρήματα αλλά

---

<sup>64</sup> Gagarin (1997), 9.

είναι ευδιάκριτη η προσπάθεια να υπερασπιστεί γενικά την καριέρα του και όχι τόσο να αθωωθεί από τη συγκεκριμένη κατηγορία η οποία μάλιστα ακριβώς δεν αποδίδεται πουθενά, έτσι ο ίδιος φαίνεται να λέει πως δεν έχει συμμετάσχει σε κάτι κακό και ενώ τον κατηγορούν για συμμετοχή στο ολιγαρχικό πολίτευμα και κατάλυση της δημοκρατίας εκείνος περίτεχνα αναιρεί τα επιχειρήματα λέγοντας πως δεν είχε κίνητρα να συμμετάσχει σε κάτι τέτοιο- επιχείρημα που γενικά χρησιμοποιούσε ο Αντιφών σχετικά με τα κίνητρα- και από το αρνητικό αυτό επιχείρημα περνά σε ένα θετικό λέγοντας πως θα προτιμούσε τη δημοκρατία και ο ίδιος γιατί έτσι θα εξασκούσε τις γλωσσικές-διανοητικές του ικανότητες πιο εύκολα παρά σε ένα ολιγαρχικό καθεστώς, ένα επιχείρημα το οποίο οι αντίδικοι του θα απέδιδαν στη προκατάληψη απέναντι σε σοφιστές και λογογράφους, εξ' αιτίας της ικανότητας τους με τη χρήση του λόγου για την οποία και ο ίδιος θεωρούνταν ύποπτος έτσι συνδέοντας δημοκρατία με λογογραφικό έργο μάλλον ενίσχυσε και την προκατάληψη αυτή απέναντι στην επινοητικότητα του<sup>65</sup>. Δυο ακόμα σωζώμενες προτάσεις από τις κατηγορίες που του έκαναν δείχνουν τη σύνδεση του Αντιφώντα με προγόνους του που είχαν αντιδημοκρατικά φρονήματα και η λογική απάντηση μάλλον θα χτύπησε στους ενόρκους σαν πιο έξυπνος από την παράδοση και η επόμενη πρότεινε ότι η δίωξη ανέμενε μια συναισθηματική έλξη από τον Αντιφώντα στην οποία προφανώς δεν κατέφυγε, τέλος είναι εμφανές ότι ο λόγος γράφτηκε για να υπερασπιστεί ο Αντιφών τη καριέρα του και όχι μόνο μια κατηγορία και να κερδίσει κάποια υπόθεση και αυτό εξηγεί και γιατί γράφτηκε μιας και ο ίδιος ο λογογράφος θα τον εκφωνούσε, θα είχε σκοπό να τον διαβάσουν άλλοι, Αθηναίοι με πολιτικό ενδιαφέρον θα ήταν παρόντες και θα τον άκουσαν, όμως άλλοι όπως ο Θουκυδίδης δεν ήταν για αυτόν και άλλους πολλούς τον κατέγραψε, τακτική που ακολούθησαν και άλλοι μετά από αυτόν όπως ο Ανδροκίδης και ο Λυσίας<sup>66</sup>.

### 1.3.2 «Ο Αντιφών ως λογογράφος και ρήτορας»

Σχετικά με το ρητορικό έργο των ανθρώπων της τότε εποχής γνωρίζουμε πως πολλοί από τους λόγους ρητόρων έφταναν στο κοινό διότι υπήρχε αγορά

---

<sup>65</sup> Gagarin (2002), 162-3.

<sup>66</sup> όπ. 164.

βιβλίων και μερικοί λόγοι τύχαιναν και μεγάλης αποδοχής και κυκλοφορίας, άλλωστε οι ρήτορες διέθεταν τους λόγους τους είτε για υστεροφημία, είτε για να δείξουν το ταλέντο τους, είτε να πουλήσουν αντίτυπα και να κάνουν χρήματα, δεν γνωρίζουμε ποιοί παραστάθηκαν σε δικαστήριο και ποιοί όχι, επίσης στην δικανική ρητορική ένας λογογράφος γινόταν γνωστός και απο τις επιτυχίες στο δικαστήριο και μιας και το κριτήριο της νίκης ήταν παράγοντας αξιολόγησης των λόγων αντιλαμβάνονταν πως ήταν εντάξει να εκτεθούν σε κοινό άρα στη δημοσιοποίηση τους οι δικανικοί λόγοι δεν άλλαζαν πολύ περιεχόμενο<sup>67</sup>.

Σε σύνδεση με αυτά απο τον Αντιφώντα έχουμε τρεις λόγους δικανικούς σωζόμενους και τίτλους απο ακόμα 20 περίπου έργα διατηρημένα απο αρχαίες πηγές μόνο που απο αυτούς έχουμε πολύ μικρά τμήματα ή και καθόλου και αυτά με προσπάθεια συμπλήρωσης κενών απο τους αρχαίους λεξικογράφους και δεν μας έδωσαν κανένα υπαινιγμό για τη γενικότερη στρατηγική του Αντιφώντα και παρά την μεγάλη έκταση σε θέματα βλέπουμε πως το πολιτικό στοιχείο εμπεριέχεται στους μισούς λόγους και θα έπαιζε κάποιο ρόλο στους υπόλοιπους ακόμα και εκείνους που δεν είχαν πολιτικό περιεχόμενο μπορεί να είχαν πολιτικά κίνητρα, επίσης ο Αντιφών έγραψε δυο λόγους προς την Αθήνα απο άλλες πόλεις ξένες, την Λίνδο(9) και την Σαμοθράκη(15), οι οποίες μάλλον διαμαρτύρονταν για τη συμπεριφορά της Αθήνας, και έγραψε λόγους για υποθέσεις που είχαν ανάμειξη σημαντικά πολιτικά πρόσωπα όπως ο Δημοσθένης (3), είναι εμφανές πως ο Αντιφών αφοσίωσε σημαντικό μέρος της ζωής του στο λογογραφικό έργο και τα τελευταία 15 χρόνια σε υποθέσεις που συμμετείχαν πολιτικά πρόσωπα ή είχαν πολιτικό περιεχόμενο με κυρίαρχο το δικό του λόγο υπεράσπισης<sup>68</sup>. Ο Θουκυδίδης χαρακτηριστικά αναφέρεται στο λόγο της απολογίας του ως τον καλύτερο που είχε ακούσει ποτέ απο κάποιον που υπερασπιζόταν τον εαυτό του σε δημόσια υπόθεση<sup>69</sup>. Πρέπει και μετά απο όλο το ζήτημα για την ταυτότητα του Αντιφώντα να αναφερθούμε στα χαρακτηριστικά του ως λογογράφος που επιβεβαιώνουν πως δεν γίνεται να μιλάμε για δυο ξεχωριστά άτομα καθώς τα έργα του διαθέτουν κοινά στοιχεία στο ενδιαφέρον για τους νόμους και τη δικαιοσύνη

---

<sup>67</sup> Gagarin-MacDowell (1998), xv.

<sup>68</sup> Gagarin (1997), 161.

<sup>69</sup> ό.π. 4.

και τη φύση του λόγου, και την επιθυμία να συνδυάσει παραδοσιακές οπτικές με καινοτόμες ιδέες και μεθόδους στα επιχειρήματα του, όπως βλέπουμε έντονα στις Τετραλογίες, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι διαφορές στα έργα μπορεί να υπάρχουν λόγω των διαφορετικών σκοπών που ήθελε να επιτελέσουν.

Έτσι αναφορικά με το πρώτο στοιχείο δηλαδή το στύλ γραφής στο οποίο ο ίδιος έδινε μεγάλη σημασία, βλέπουμε πως τα αρχικά του έργα στόχευαν σε άλλους διανοούμενους και τα έγραφε με ένα περίπλοκο τρόπο, ένα στύλ γραφής αταίριαστο στη δια στόματος μεταφορά αλλά στύλ που έκανε τον Θουκυδίδη να υποκλιθεί στο ταλέντο του, μην ξεχνάμε πως ήταν ο πρώτος που έγραφε λόγους δικαστηρίου χωρίς να είχε κάποιο πρότυπο παρά μόνο κάποιες αυτοσχέδιες προφορικές συζητήσεις που ίσως είχε ακούσει, αναγκάστηκε να δημιουργήσει το δικό του στύλ διαμορφωμένο και για προφορική παράδοση, στύλ που παρατηρείται πως με τα χρόνια άλλαζε, στην αρχή που έγραφε πιθανώς γύρω στο 450 ο Αττικός πεζός λόγος βρισκόταν ακόμα στην αρχή και κυριαρχούσε η Ιωνική διάλεκτος ανάμεσα στους διανοούμενους έτσι είναι λογικό να χρησιμοποιούσε Ιωνική διάλεκτο πόσο μάλλον όταν και οι επιρροές του ήταν τέτοιες, δεν μας ξαφνιάζει το γεγονός πως Ιωνικά στοιχεία βρίσκονται και στις Τετραλογίες και σε άλλα σοφιστικά του έργα, ενώ όταν ήταν να γράψει τους λόγους δικαστηρίου είναι λογικό μιας και ήθελε να γίνονται πιο εύκολα κατανοητοί και να πείσουν να πρόσεχε να μην έχει τόσα Ιωνικά στοιχεία, μείωσε αισθητά έτσι τα συμπλέγματα επιθετικών μετοχών που υπάρχουν στις Τετραλογίες στα έργα αυτά<sup>70</sup>.

Επόμενο στοιχείο είναι η επιχειρηματολογία στις Τετραλογίες έχουμε αντιλογίες, σοφιστικός όρος που δόθηκε από τον Πρωταγόρα, όπως αναφέραμε ξανά διέφεραν από πραγματικές δίκες, δεν είχαν τους ίδιους σκοπούς ούτε και ίδιο τρόπο απόδοσης των γεγονότων, ήταν κείμενα που γράφτηκαν για άτομα που ήθελαν να μάθουν μέσα από αυτά και περιλάμβαναν την αναζήτηση και σχολιασμό θεμάτων που δεν αναλύονταν σε μια υπόθεση για δικαστήριο όπως επίσης και τα επιχειρήματα για τις δυο πλευρές δημιουργώντας το ίδιο πειστικό κλίμα και για τις δυο. Από την άλλη πλευρά οι λόγοι δικαστηρίου είχαν διαφορετική μέθοδο έπρεπε να κάνουν την πλευρά που υπερασπιζόταν να κερδίσει δίνοντας σειρά στοιχείων και

---

<sup>70</sup> Gagarin (2002),171-2.

επιχειρημάτων παρόλα αυτά βλέπουμε ομοιότητες στους δικανικούς λόγους με τις Τετραλογίες όπως στον 5<sup>ο</sup> λόγο με την Τετραλογία 1 όπου μοιάζει η επιχειρηματολογία καθώς και στις δυο περιπτώσεις έχουμε στοιχεία που δείχνουν την ενοχή του εναγόμενου όμως δεν είμαστε σίγουροι για αυτό, όπως και να έχει βλέπουμε στη Τετραλογία 1 πιθανολογικά επιχειρήματα και στοιχεία πραγματικά για να στηρίξουν τις θέσεις τους ο ένας με μάρτυρες και ο άλλος με το δυνατό του άλλοθι και στον 5<sup>ο</sup> λόγο έχουμε το άλλοθι στηριζόμενο από μάρτυρες και πιθανολογικά επιχειρήματα<sup>71</sup>.

Βλέπουμε λοιπόν κάποια στοιχεία όμοια στα έργα και που μας δίνουν και τον τρόπο σκέψης του Αντιφώντα ως λογογράφο. Ανεξάρτητα με το ζήτημα της ταυτότητας αξίζει να αναφερθεί πως θεωρείτο έξυπνος άνθρωπος και ο Θουκυδίδης που λέγεται πως ήταν και μαθητής του τον ανέφερε ως εξαιρετικό ρήτορα που λόγο της πολιτικής του ανάμειξης σε γεγονότα -την ολιγαρχική επανάσταση του 411 π.Χ. όπου αναφέρει πως ήταν και αρχηγός όχι απλό μέλος- έμενε στην αφάνεια ως ύποπτος στο Δήμο για την εξυπνάδα του μπορούσε όμως να την προσφέρει βοηθώντας αποτελεσματικά σε αμφισβητήσεις μπροστά στον λαό και το δικαστήριο<sup>72</sup>. Τα σοφιστικά στοιχεία είναι έντονα και στο ρητορικό έργο του Αντιφώντα συγκεκριμένα τα παραδοσιακά εξωτεχνικά μέσα απόδειξης όπως είναι ο όρκος, η ομολογία δούλων αντικαταστάθηκαν από έναν καινούργιο τρόπο επιχειρηματολογίας που στηρίζεται στην απόδειξη του πιθανού<sup>73</sup>. Στα γενικά θέματα η επιλογή των επιχειρημάτων, η μέθοδος και οι αρχές της αττικής ρητορικής φαίνονται τελείως κοντινές με των σοφιστών, οι πραγματικοί λόγοι είναι διαφορετικοί πιο συγκεκριμένοι και έχουν και το αφηγηματικό τμήμα ο χειρισμός όμως ενδείξεων και πιθανοτήτων είναι ίδιος με εκείνη των σοφιστών να φαίνεται λιγότερο απτή όμως αναγνωρίσιμη και φαίνεται πως ο Αντιφών ρήτορας είναι ο Αντιφών σοφιστής<sup>74</sup>.

Πρέπει να αναφερθούμε και στις λογογραφικές του στρατηγικές. Οι τρεις πρωτοποριακοί λόγοι δικανικοί που έχουν σωθεί δείχνουν την ικανότητα του Αντιφώντα να προσαρμόζει τα δεδομένα και επιχειρήματα βάση τις ανάγκες

---

<sup>71</sup> Gagarin (2002), 173-4.

<sup>72</sup> Lesky (2006), 498.

<sup>73</sup> ό.π. 499.

<sup>74</sup> Romilly (1988), 153.

του πελάτη του, στον καθένα σίγουρα προέκυψαν διαφορετικά επιχειρήματα και αυτό δείχνει και πως ο ίδιος μπορούσε να κάνει κάθε φορά διαφορετική προσέγγιση και να χρησιμοποιήσει τεχνικές και επιχειρήματα που χρειάζονταν, απόδειξη του μεγάλου ταλέντου του. Σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει τη διαμόρφωση ενός δικανικού λόγου είναι το αν αναφέρεται στον ενάγων ή τον εναγόμενο, οι δυο λόγοι (5,6) του Αντιφώντα αναφέρονται στην υπεράσπιση και απαντούν και στον ανορθόδοξο νομικό ελιγμό απο μέρος του κατηγορου, και βλέπουμε να επικεντρώνεται στο χειρισμό την υπόθεσης απο τον κατηγορο αν και η στρατηγική του στον καθέ ένα διαφέρει, στον 5<sup>ο</sup> λόγο βλέπουμε συνεχής επίθεση στη διαδικαστική καινοτομία του κατηγορου και συνεχίζει και στον υπόλοιπο λόγο με βάση το θέμα αυτό απο τη παρουσίαση των γεγονότων μέχρι και την αμφισβήτηση των κινήτρων κάθε επιχείρημα είναι άμεσο και απεικονίζει την ύπουλη και ανειλικρινή στάση των κατηγορων ως συκοφάντες που επιδιώκουν μόνο οικονομικό κέρδος, στον 6<sup>ο</sup> λόγο βλέπουμε πως δεν κάνει άμεσα αναφορές στην ανορθόδοξη φύση της κατηγορίας κατευθύνοντας τα επιχειρήματα πιο κοντά στα πολιτικά θέματα καθώς ο χορηγός ήταν ένα πρόσωπο που είχε ασχολίες με τα κοινά και έτσι η υπόθεση αφορούσε τη πόλη όλη, ήταν αστικό ζήτημα να αντιμετωπιστεί σωστά η εγκληματική του συμπεριφορά. Μόνο στον λόγο 1 δίνει λόγο κατηγορου και έχει και τη δυνατότητα να αναπτύξει το φαρδύ εύρος της στρατηγικής του όταν ο νεαρός χρόνια μετά την υπόθεση αποφασίζει να φέρει στο δικαστήριο τη μητριά του η οποία δεν εμπλεκόταν μέχρι τότε στην υπόθεση για να τη κατηγορήσει για το φόνο του πατέρα του με λίγα έως μηδαμινά στοιχεία φαίνεται πως στηριζόταν περισσότερο στην λογογραφικές στρατηγικές-δεξιότητες του Αντιφώντα ο οποίος ουσιαστικά πρέπει να δημιουργήσει αποδείξεις απο την πρόκληση ανάκριση των δούλων στη ζωνηρή αφήγηση που αποκαλύπτει τα κίνητρα και σκοπούς τις γυναίκας μέχρι την έκκληση που το έκανε ο πατέρας του όταν πέθαινε και όλα αυτά τα στοιχεία που δεν ακολουθούνταν απο άλλες αποδείξεις ενσωματώθηκαν στο γενικό μοντέλο που ελέγχει το λόγο της γυναίκας που είναι περιφρονημένη απο τον έρωτα της και δολοπλόκα όπως είναι ακολουθεί το παράδειγμα και άλλων γυναικών απο μυθολογία και λογοτεχνία. Βλέπουμε λοιπόν πως όλες αυτές οι υποθέσεις καταστρώνουν στρατηγικές με λογικές προσεγγίσεις, σίγουρα κάποια χαρακτηριστικά ήταν αναποτελεσματικά ή επαναλαμβάνονταν ή θα



μπέρδευαν φέρνοντας τον ίδιο τον Αντίφων σε αντίφαση και σίγουρα θα αποτύγχαναν να κερδίσουν τους δικαστές<sup>75</sup>.

Επίσης κάθε λόγος είναι ένα καλά δομημένο κείμενο όπου τα μέλη του οριοθετούνται με τον παραδοσιακό χωρισμό που ξέρουμε πρόλογος-αφήγηση-πίστεις-επίλογος, εδώ βλέπουμε πιο χαλαρό διαχωρισμό σε αυτά τα μέλη ιδιαίτερα όταν η αφήγηση εμπλέκεται με το επιχείρημα πιο συγκεκριμένα στους λόγους 5 και 6 έχουμε πρόλογο-επιχειρήματα-αφήγηση-επιχειρήματα-επίλογο ενώ στην 6 έχουμε πρόλογο-αφήγηση-επιχειρήματα-αφήγηση-επίλογο κάτι που δείχνει πως αυτός ο κατακερματισμός των σημείων και η επανάληψη θα έδινε σε κάποια σημεία περισσότερη ανάπτυξη από άλλα, όμως ο Αντιφών στη γενικότερη στρατηγική, αυτή της ευελιξίας και προσαρμοστικότητας που διέθετε, καταφέρνει αυτό να το οργανώσει σωστά παρά την ιδιαιτερότητα του.

Σχετικά με τις άτεχνες πίστεις βλέπουμε πως προκύπτουν σε όλους τους λόγους και παίζουν το ρόλο που παίζουν συνήθως σε όλους τους λόγους επιχειρήματα κατασκευασμένα για τον όρκο ή τη βάσανο δούλων για να ταιριάζουν στις ανάγκες του ομιλητή, χωρίς αυτόματες αποδείξεις, όπως πολλοί μελετητές παρατήρησαν, ωστόσο υπάρχουν διαφορές στο πνευματικό κόσμο και νομικό περιεχόμενο στο έργο του λογογράφου των ημερών του Αντιφώντα με σήμερα, ο ρόλος του λογογράφου ή καλύτερα του δικηγόρου είναι να υπερασπιστεί τον πελάτη του παρουσιάζοντας μια υπόθεση έτσι ώστε όχι μόνο οι δικαστές θα φτάσουν στις επιθυμητές απαντήσεις αλλά θα κάνουν και τις επιθυμητές ερωτήσεις, σε κάθε περίπτωση ο Αντιφών διαχειρίζεται το υλικό του και παρουσιάζει λογικά και ειδικά σχεδιασμένα επιχειρήματα για συγκεκριμένες περιστάσεις, έτσι χωρίς γνώση των γεγονότων και εξωτερικών αποδείξεων της αντίθετης πλευράς δεν μπορούμε να εκτιμήσουμε εντελώς το έργο αλλά δεν έχουμε κανένα λόγο να πάμε κόντρα στην παράδοση που θέλει τον Αντιφώντα ως έναν από τους καλύτερους λογογράφους αν όχι τον καλύτερο.

Εξίσου σημαντικό στοιχείο των λόγων είναι πως αφιερώνουν μεγάλο μέρος οι ομιλητές στην εκτέλεση και τα κίνητρα των αντιπάλων τους πριν και μετά τη δίκη, στον 1<sup>ο</sup> λόγο ο γιός δίνει έμφαση στη πίστη του αδερφού του

---

<sup>75</sup> Gagarin (2002), 165.

(εναγόμενος), στο 5<sup>ο</sup> στην κατηγορία που του προσάπτουν και τη διαδικασία που ακολούθησαν όπως τους βόλευε και στον 6<sup>ο</sup> ο χορηγός εισάγει επίθεση στον ενάγοντα, την εκτέλεση και τα κίνητρα που έφεραν την υπόθεση, αυτά τα *ad hominem* επιχειρήματα εξαπλώνονται σε όλη τη διάρκεια των λόγων, στον 6<sup>ο</sup> συγκεκριμένα η επίθεση κυριαρχεί του νομικού κόστους και το ζήτημα της υπευθυνότητας του θανάτου του νεαρού και στον 1<sup>ο</sup> τα πραγματικά και νομικά στοιχεία φαίνονται να είναι λιγότερης σημασίας από τα συναισθήματα και τις προθέσεις του κατηγορού, κάτι που θα μπορούσε να οδηγήσει σύγχρονους αναγνώστες στο συμπέρασμα πως ο Αντιφών τόνιζε τη προσωπική και πολιτική πλευρά περισσότερο με κόστος τη νομική σκέψη και αυτό να ενισχύεται και από τη γενικότερη τακτική της Αθήνας που επιθυμούσαν να παρέχουν διαγωνισμούς ανάμεσα σε ανθρώπους και όχι αποφάσεις για πραγματικά νομικά θέματα, παρ'όλα αυτά ο διαχωρισμός είναι λανθασμένος η προσοχή που δίνεται στα στοιχεία των προσώπων δεν σημαίνει πως δεν δίνεται στα νομικά ή τα πραγματικά στοιχεία αρχικά οι Αθηναίοι είχαν έντονο αίσθημα δικαίου και περίμεναν τη δικαστική διαδικασία, ενώ θα είχαν στο μυαλό τους κοινές νόρμες και συμπεριφορές έγκυρες νομικά ακόμα και αν δεν ήταν γραμμένες θεσμοθετημένες νομοθετικά, αυτό φαίνεται και στη φύση των νομοθετημάτων που ήταν ενάντια στην ασέβεια αναγκάζοντας διάδικους και ενόρκους να χρησιμοποιήσουν κοινές νόρμες, να ξεκαθαρίσουν τη σύνδεση νομοθετήματος στη κάθε υπόθεση, στο πρώτο λόγο ας πούμε σύγχρονοι νόμοι θα έθεταν ερώτημα σχετικά με το αν είχε οργανώσει η μητριά να σκοτώσει τον άντρα ή αν σκόπευε αλλιώς, ενώ τότε τον 5<sup>ο</sup> αιώνα η ερώτηση θα ήταν αν η μητριά έκανε δολοπλοκία απέναντι στον άντρα χρησιμοποιώντας δηλητήριο που πιθανώς τον σκότωσε, και στον 6<sup>ο</sup> λόγο ο χορηγός παραμέλησε τα καθήκοντά του είναι έμμεσα υπεύθυνος για το θάνατο και στον 5<sup>ο</sup> λόγο μιας και τα στοιχεία της δίωξης είναι ελλιπή και αντιφατικά και τα επιχειρήματα τους ασαφής υπάρχει λόγος να δεχτούμε τα όσα λένε ή είναι ευλογοφανές ότι επιζητούν χρήματα<sup>76</sup>. Είναι σαν να μιλάμε για το διαχωρισμό σε *ρητορικό* και *νομικό* επιχείρημα που έρχεται στο μυαλό πολλών σαν κάτι διαφορετικό λόγω μορφής-περιεχομένου και σχήματος ή λόγω ενδιαφέροντος αντικειμενικού ή

---

<sup>76</sup> Gagarin (2002), 166-7.

μη, με το να αποκαλούμε ένα επιχείρημα ρητορικό ήταν σαν να το θεωρούσαμε επιφανειακό, ενώ ως νομικό φαίνεται να έχει την αντικειμενικότητα που χρειάζεται αλλά τέτοιες σκέψεις δεν υπήρχαν στην αρχαιότητα από τους σοφιστές ή άλλους, οι τεχνικές που ακολουθούσαν ήταν στυλιστικές, πειραματικές και προκλητικές και τα επιχειρήματα που έφερναν ήταν αποτελεσματικά, ρητορικά και νομικά καθώς κάποιος θα μπορούσε να ισχυριστεί πως για τους σοφιστές νομική και ρητορική αποδοτικότητα ήταν το ίδιο καθώς πολλά ρητορικά στοιχεία όπως η έκκληση για θετική ακρόαση λόγω άγνοιας χειρισμού της κατάστασης εμπλέκεται με τα νομικά στοιχεία και την επιχειρηματολογία του λόγου<sup>77</sup>. Πρέπει επίσης να έχουμε στο μυαλό μας το υλικό κατασκευής του τότε και του σήμερα, φυσικές αποδείξεις ήταν πιο δύσκολο να βρεθούν, πως θα ξεκαθάριζαν αν το φάρμακο ήταν δηλητήριο, φυσικά και γνώριζαν οι Αθηναίοι τη σημαντικότητα των αποδείξεων αυτών αλλά αν δεν υπήρχαν αυτόπτες μάρτυρες και αντίστοιχες αλάνθαστες αποδείξεις δεν μπορούσαν να καταλήξουν σε βέβαια συμπεράσματα όπως σήμερα λόγω της τεχνολογίας και της ανάπτυξης των μέσων και επιστημών γενικότερα, στην υπόθεση του Ηρώδη π.χ το αίμα θα μπορούσε να είχε σήμερα διευκρινιστεί αν ήταν ανθρώπου ή ζώου ενώ τότε έμειναν στην ενοχοποιητική κατάθεση του σκλάβου και ο Αντιφών το μόνο που μπορούσε να κάνει ήταν να συγκεντρωθεί στην έλλειψη τέτοιων στοιχείων και να αποδομίσει την αντίθετη πλευρά αφού ήταν μια αποτελεσματική στρατηγική.

Μέχρι εδώ είδαμε πως ο Αντιφών ασχολήθηκε τα τελευταία 15 χρόνια της ζωής του με λόγους δικαστηρίου και μάλιστα χρόνια που για τους Αθηναίους αυτές οι δίκες ήταν από τα βασικά ενδιαφέροντα τους και η Αθήνα φημιζόταν για το νομικό της σύστημα, το πεπαιδευμένο κοινό γνώριζε τις μεθόδους και ανέπτυξε συναίσθημα δικαίου, δυο από τους λόγους του Αντιφώντα δείχνουν πως και άλλοι γνώριζαν πως να κάνουν το νομικό σύστημα να τους συμφέρει και οι τεχνικές του Αντιφώντα δεν ήταν απομονωμένο φαινόμενο αν και ο ίδιος στους δυο λόγους χρησιμοποίησε ανορθόδοξη χρήση του νομικού συστήματος, έτσι και οι τρεις λόγοι δείχνουν στοιχεία στρατηγικής, αρχικά την προσαρμοστικότητα του στις συνθήκες και ένα γενικό του γνώρισμα την ικανότητα του να ενώνει προσωπικές με πολιτικές υποθέσεις με στενά νομικά

---

<sup>77</sup> Gagarin (1997), 17.

και πραγματικά επιχειρήματα<sup>78</sup>. Κάτι που δε διευκρινίστηκε είναι οτι τα επιχειρήματα που βασίστηκε ήταν πιθανολογικού χαρακτήρα, άρα στοιχείο στρατηγικής-τεχνικής του είναι η χρήση είκος επιχειρημάτων, και η γενίκευση να υποστηρίζει τη κάθε ξεχωριστή υπόθεση, χαρακτηριστικό και του Θουκυδίδη, εάν τα πέρναμε σαν ξεχωριστά στοιχεία ίσως να μην έβγαζαν νόημα όμως ο τρόπος που τα συνδέει ο ίδιος τα κάνει να έχουν και νόημα και επιρροή<sup>79</sup>.

Προκύπτουν συμπεράσματα απο τα θέματα αυτά, αρχικά ο σκοπός των δυο πλευρών ήταν να εξασφαλίσουν ευνοϊκή ετυμηγορία έτσι κάθε δήλωση μπορούσε να ακούγεται ύποπτη και ακόμα και αν ήταν αλήθεια θα μπορούσε να είναι μερικής αλήθειας και μια μικρή ποσότητα υπερβολής ή παραμόρφωσης να φαινόταν κρίσιμη, όπως πρέπει να αναρωτιόμαστε για το τι αφήνει και δεν αναφέρει ο ομιλητής και τους λόγους που το κάνει, το δεύτερο πράγμα που συμπεραίνουμε είναι πως πολλές φορές η υπόθεση του ομιλητή δεν είναι τόσο δυνατή όσο λέει, ίσως να είναι και πολυ αδύναμη, τρίτον ο ομιλητής επικεντρώνεται στα στοιχεία εκείνα που τον ενδιαφέρουν απο όσα είτε ο αντίπαλος ή σε όσα δεν ανέφερε ο αντίπαλος, υποστηρίζοντας πως είναι σημασίας, τέταρτον εάν μια θέση φαίνεται πιο αδύναμη ή πιο δυνατή θα πρέπει να αναζητήσουμε εξηγήσεις στα γεγονότα που έφεραν και αμφισβητούνται στην υπόθεση, πέμπτον παρά την κριτική του Αριστοφάνη και του Πλάτωνα οι Αθηναίοι δικαστές ήταν μάλλον επαρκής στην αξιολόγηση των δυο πλευρών δίκαια και λογικά, κάποιοι είχαν και εμπειρία, δεν ήταν αλάνθαστοι, αλλά δεν ήταν μεροληπτικοί, τέλος όλα αυτά πρέπει να θυμόμαστε πως δεν αναφέρονται στις Τετραλογίες εκεί ο Αντιφών ελέγχει και τις δυο πλευρές, το νομικό πλαίσιο είναι σύμφωνο με τις Αθηναϊκές αρχές, αλλά τα έργα αυτά δεν δίνουν ενδιαφέρον στα νομικά τα οποία παραμορφώνονται ή τα αφήνουν στο περιθώριο μιας και δεν είναι αληθινές υποθέσεις και δίνεται έμφαση στα επιχειρήματα και όχι στα γεγονότα, για να υπάρχει σαφήνεια τα επιχειρήματα είναι συχνά ταιριασμένα ένα ένα με τα αντεπιχειρήματα κάτι σπάνιο στις πραγματικές υποθέσεις ο αναγνώστης των Τετραλογιών δεν δίνει σημασία στο αν τα γεγονότα έγιναν έτσι αλλά στο αν

---

<sup>78</sup> Gagarin (2002), 168-9.

<sup>79</sup> Gagarin (1997), 16.

ένα επιχείρημα είναι έγκυρο και τι μπορούν να κερδίσουν απο αυτό<sup>80</sup>. Γενικότερα λοιπόν ως προς την τεχνική και το περιεχόμενο του έχουμε σύγκρουση ανάμεσα σε επιχειρηματολογία και μαρτυρία (πράγμα που ο Αριστοτέλης διαχώρισε σε άτεχνες και έντεχνες αποδείξεις αργότερα), έτσι ο Αντιφών μπορούσε να κάνει χρήση μαρτυρίας και να επιχειρηματολογήσει εναντίον της, εκεί έγκειται και η ομορφιά και εξυπνάδα των λόγων που κάποια ζητήματα μένουν αναπάντητα. Εκτός των θετικών χαρακτηριστικών ως λογογράφος αναφέρονται και στοιχεία του Αντιφώντα ως ολιγαρχικός φιλοχρήματος, λέγοντας πως χρέωνε τις υπηρεσίες του ακριβά, για το ίδιο κατηγορήθηκε και ο Πρωταγόρας απο τον Διογένη ένα πρόσωπο που συντέλεσε στο πραξικόπημα των Τετρακοσίων, δημιουργώντας μια αντίφαση για τη συμμετοχή του σε αυτό, επίσης όταν ήταν να γίνει η δίκη του αφού αποκαταστήθηκε η δημοκρατία και πριν να τους τιμωρήσουν όπως είχε αποφασιστεί είχε τη δυνατότητα να ξεφύγει-δραπετεύσει μαζί με άλλους. Θα περίμενε κανείς δεδομένης της φιλαργυρίας που θεωρείται πως είχε, να έχει αγάπη για τη ζωή και να προσπαθήσει να ξεφύγει. Παρ'όλα αυτά εκείνος έμεινε υπηρετώντας το πρότυπο του Σωκράτη, είτε επειδή ήταν ήδη μεγάλος σε ηλικία και δεν τον ενδιέφερε, είτε γιατί πίστευε πως θα ανέτρεπε με την ρητορική του δεινότητα τα δεδομένα, είτε επειδή τα πιστεύω του σχετικά με τη δικαιοσύνη δεν του επέτρεπαν να κάνει κάτι διαφορετικό, δεν απαντάμε με ακρίβεια πάντως έμεινε και υπέμεινε τις νόμιμες διαδικασίες και άφησε την απολογία του ως καλύτερο έργο του για τις επόμενες γενιές χωρίς ίσως να αμαυρώσει την εικόνα του<sup>81</sup>.

Το επόμενο τμήμα του κεφαλαίου σχετικό με το ύφος και τη γλώσσα γραφής του είναι απαραίτητο και σχετικό με το έργο του ως λογογράφος. Για το ύφος λοιπόν, έχουμε μια σύνθεση Ιώνων φιλοσόφων υπο την επίδραση της αθηναϊκής ευφυίας με τη γλώσσα του λαού της Αττικής, το πλαίσιο υπο το οποίο συνέβησαν όλα ήταν η ένταση σε δημοκρατικούς και ολιγαρχικούς με τη συνεχιζόμενη ανάγκη για πειστική έκθεση και επίσης οι αυξανόμενοι δικαστικοί αγώνες στα δικαστήρια κάτω απο τις δημοκρατικές συνθήκες που επικρατούσαν<sup>82</sup>.

---

<sup>80</sup> Gagarin (1997), 20.

<sup>81</sup> Edwards (2004), 83-84.

<sup>82</sup> Easterling-Knox (2010), 663.

Το είδος του ύφους που δείχνει να χρησιμοποιεί ο Αντιφών είτε ως ρήτορας είτε ως σοφιστής είναι το λεγόμενο αντιθετικό, με κυριότερο χαρακτηριστικό αυτού την αντιπαράθεση προτάσεων αντί να υποτάσσονται, προβάλλοντας αυτονομία των μελών τις περιόδου παρά την υπαγωγή τους σε μια κύρια ιδέα στο πλαίσιο μιάς στρογγυλεμένης περιόδου, ο Αντιφών μάλιστα θεωρείται όπως και ο Θουκυδίδης κύριος εκφραστής του είδους αυτού<sup>83</sup>.

Εκτός της αγάπης για αντίθεση βλέπουμε και άλλες ιδιότητες ως προς το γράψιμο του, μια αίσθηση δομής-προσαρμογής των κοινών τόπων στο ποικίλο περιεχόμενο δίνοντας μεγαλύτερη έμφαση στο πάθος παρά στο ήθος, το πιθανολογικό επιχείρημα και τη χρήση ιδεών απο σοφιστές και πατριωτικές παραδόσεις της Αθήνας<sup>84</sup>.

Ειδικότερα τώρα το ύφος των Τετραλογιών, που αποδίδονται και πιο πολύ για όσους ενστερνίζονται τη διάκριση στον Αντιφώντα ρήτορα, βλέπουμε πως είναι πρωιμότερο έργο παρά την επιμέλεια στη σύνθεση του, τα στοιχεία του ένας ποιητικός χρωματισμός, ένας κάπως βεβιασμένος σχηματισμός στην έκφραση, πολλές ουσιαστικοποιημένες ουδέτερες μετοχές ή επίθετα μαζί με ιωνικούς τύπους, η μη ισορροπημένη αντιθετική διάταξη των προτάσεων δικαιολογούνται μόνο εάν τοποθετηθούν σε περίοδο πρώιμης γραφής γύρω στο 440-430 π.Χ. επίσης τα λιγοστά γόργεια σχήματα δεν δικαιολογούν εξάρτηση απο το ύφος του σοφιστή<sup>85</sup>. Σε σύγκριση με το αντιθετικό ύφος του Θουκυδίδη το ύφος του Αντιφώντα είναι πιο ομαλό και στρωτό χάρη στην απουσία έντονης αφαιρετικότητας, πυκνότητας και ποικιλίας, ενώ είναι σαφές ότι προσπαθεί να παρουσιάσει πιο κομψές και ρυθμικές τις αντιθετικές περιόδους των λόγων του, έτσι αναγνωρίζουμε επίσης πως ιδιαίτερα στις Τετραλογίες που έχουν δεχτεί επιρροή απο τον Πρωταγόρα και τους Δισσούς λόγους είναι εμφανής η αντιθετική διάταξη και χρήση έντεχνων πίστεων που βασίζονται στο πιθανολογικό επιχείρημα, όπως παρατηρείται και η απουσία υποταγμένου λόγου με αντιθετική όμως δόμηση μεν-δε που κοσμείται και απο τριμέλεια στις μετοχές και διμέλεια στα απαρέμφατα, επαναλήψεις λέξεων και χρήση γνωμικών όπως εκείνα του Θουκυδίδη και χρησίμευαν ως προκείμενες

---

<sup>83</sup> Κωνσταντινόπουλος (2010), 81.

<sup>84</sup> Easterling-Knox (2010), 664.

<sup>85</sup> Κωνσταντινόπουλος (2010), 86.

στα ενθυμήματα<sup>86</sup>. Στα έργα του που αποδίδονται στο «σοφιστή» βλέπουμε εκτός της διάκρισης με το μέν-δέ-οὐ και στα αντίστοιχα μέλη μερικές φορές μάλιστα με τρόπο που θυμίζει την φραστική αντίθεση των φυσικών φιλοσόφων<sup>87</sup>. Τέλος αναφορικά με το ύφος και τη δομή οι αρχαίοι εξήραν το ύφος του Αντιφώντα, το αυστηρό ύφους σύμφωνα με την υφολογική διαβάθμιση που καθιερώθηκε στη μεταγενέστερη σοφιστική και χαρακτηρίζεται απο λιτή γραφή και χαλαρή αποφεύγοντας την συγκινησιακή φόρτιση, εξαιρούνται τα προοίμια και οι επίλογοι που προτιμάται να εκδηλώνει πάθος, και προκρίνει συντακτική δομή που είναι πρόσφορη στην επιχειρηματολογία και τη λογική απόδειξη<sup>88</sup>.

Σχετικά με τη γλώσσα και το στύλ γραφής παράλληλα παρατηρήθηκε πως ο Αντιφών ήταν η πρώτη σημαντική φιγούρα που έγραψε Αττικό πεζό λόγο, δέχτηκε επιρροές απο την καθομιλουμένη γλώσσα της εποχής του που σχεδιάστηκε απο τα δυο κύρια γλωσσικά-λογοτεχνικά είδη τον Ιωνικό πεζό λόγο όπως δινόταν απο τον Ηρόδοτο, τους ιατρικούς συγγραφείς και σοφιστές της εποχής όπως ο Πρωταγόρας καθώς και με το Αττικό δράμα, με όλα αυτά δημιούργησε ένα πολυχρηστικό στύλ γραφής και επηρέασε μεταγενέστερους όπως τον Θουκυδίδη, τον Λυσία και τον Ισιαίο, ενώ σύγχρονος του ήταν ο Γοργίας που θαυμαζόταν εξίσου για τη στυλιστική του λαμπρότητα<sup>89</sup>. Η προσέλευση διανοούμενων απο τον ευρύτερο ελληνικό χώρο δεν ευνοούσε τη χρήση μόνο μιας διαλέκτου έτσι η γλώσσα των γραμμάτων ποικίλλει και κυμαίνεται απο την ιωνική έως και την αττική ενώ το λεξιλόγιο εξαρτάται απο το περιεχόμενο του συγγράμματος και κατα κύριο λόγο αντλείται απο την πολιτική και τη ρητορική πράξη<sup>90</sup>. Το στύλ του Αντιφώντα χαρακτηρίστηκε ποιητικό, πιθανώς και άλλοι ρήτορες νωρίτερα είχαν ίδια χαρακτηριστικά και ο πεζός λόγος του τελικά να μην ήταν τόσο ποιητικός για τους σύγχρονους του, στην έκταση είχε ενσωματώσει ποιητικά χαρακτηριστικά αλλά μάλλον αυτό έδινε μια συνειδητή προσπάθεια απο μέρους του να γράψει πεζό λογο με πιο καλλιτεχνικό τρόπο και είναι εμφανές πως στο έργο του ενσωμάτωσε τα χαρακτηριστικά αυτά απο επιλογή και όχι αναγκαιότητα, η περίοδος που

---

<sup>86</sup> Κωνσταντινόπουλος (2010), 87-89.

<sup>87</sup> ό.π. 91.

<sup>88</sup> Montanari (2008), 545.

<sup>89</sup> Gagarin (1997), 24-25.

<sup>90</sup> Κωνσταντινόπουλος (2010), 82.

γράφει είναι όταν ήταν αναπτυξιακός ο Αττικός πεζός λόγος και βλέπουμε παραλλαγή σε θέματα, στη διάλεκτο, ύφος, μορφολογία και σύνταξη των περισσότερων συγγραφέων, ο Γοργίας πειραματιζόταν με το στύλ και αναζητούσε την καινοτομία ο Διόνυσος μάλιστα χαρακτήρισε το στύλ του καλά κατασκευασμένο αλλά καθόλου ευχάριστο ενώ ο Αντιφώντας προσεκτικά κατέστρωσε τις στυλιστικές του επιρροές που μπορούσαν να είναι σκληρές και άχαρες ή να δημιουργούσαν σύγχυση ειδικά στις Τετραλογίες που έχουμε περίπλοκο είδος γραφής, σύνταξης, αγάπη για περιφράσεις, άφθονη χρήση μετοχών που μοιάζουν με του Θουκυδίδη, τον πεζό λόγο του οποίου ήταν δάσκαλος ο Αντιφών, μεγάλη ήταν και η συνεισφορά του στην ανάπτυξη του Αττικού πεζού λόγου αλλά τα αποτελέσματα ήταν συχνά πολύ συνειδητά καλλιτεχνικά και πειραματικά για να γίνουν κομψά<sup>91</sup>.

Έχουμε λοιπόν κατά κύριο λόγο Αττική γλώσσα που είναι λιγότερο καθαρή στις Τετραλογίες λόγω της χρήσης στοιχείων της Ιωνικής διαλέκτου, εκείνη τη περίοδο όμως η αττική γλώσσα χρησιμοποιούνταν στη λογοτεχνία η οποία επέτρεπε και ελεύθερη διατύπωση, σημαντικό είναι να αναφέρουμε πως τα παραδείγματα που έχουμε για την αττική πεζογραφία ανήκαν σε μια περίοδο κατά την οποία η επιρροή της Ιωνικής μπορούσε να γίνει αισθητή ακόμα<sup>92</sup>. Η γλώσσα των Τετραλογιών είναι αττική διάλεκτος της εποχής με κάποιους ιωνικούς τύπους και ο Αντιφών μέσα στην προσπάθεια να δώσει μεγαλύτερη επιβλητικότητα και μεγαλοπρέπεια στο ύφος του, όπως παρατήρησε και ο Διονύσιος ο Αλικαρνασσεύς οδηγεί σε επιλογή και παλαιότερων (ομηρικών) τύπων, η χρήση του επιθέτου καθαρός και της έννοιας της αθωότητας είναι απόδειξη της μεγάλης επίδρασης που ασκεί η θρησκεία και η τραγωδία στη πρώιμη ρητορεία, επίσης είναι αυτονόητο πως τα έργα θα έχουν επηρεαστεί από το περιεχόμενο και θα περιλαμβάνουν δικανικούς ποινικούς τύπους λέξεων που αποδεικνύουν την ύπαρξη πρώιμου δικανικού ποινικού λεξιλογίου, τέλος αυτές οι φραστικές ιδιαιτερότητες φαίνεται πως είναι δύσκολο να υποστηρίξουν μόνες τη θεωρία μη γνησιότητας και έχουν παρατηρηθεί και σε άλλους τέτοιες αποκλίσεις, όπως το Θουκυδίδη και τον Ηρόδοτο και αυτή η έλλειψη καθαρότητας είναι στοιχείο αρχαϊσμού<sup>93</sup>.

---

<sup>91</sup> Gagarin (1997), 25-26.

<sup>92</sup> Montanari (2008), 545.

<sup>93</sup> Κωνσταντινόπουλος (2010), 89-90.



Απορρέει το συμπερασμά και απο άλλα έργα του πως χρησιμοποιούσε αττική γλώσσα με κάποιους αρχαϊσμούς που φαίνεται να είναι και η μητρική του, ενώ στο έργο του «Περὶ ὁμοιοῦς» πολλά αποσπάσματα ενέχουν βαθμὸ αβεβαιότητας λόγω ἔλλειψης ρητῆς αναφοράς στο συγγραφέα παρατηρεῖται ἔντονος γνωμιολογικὸς χαρακτήρας και ποιητικὸς χρωματισμὸς που εἶναι σύμφυτος με αὐτόν, τα χαρακτηριστικά αὐτά μαζί με την απλή παράθεση εννοιῶν, τις επαναλήψεις λέξεων, την απουσία ἀντίθεσης δείχνουν διαφορετικὴ ἀντίληψη γραφῆς, βέβαια παραμένει ἀμφιβολία για το πόσο οι υφολογικὲς αὐτὲς διαφορὲς ἐπιβάλλουν ἕνα διαφορετικὸ πρόσωπο και η ἀμφιβολία αὐτὴ ἐπιτείνεται απο το οτι το ἔργο ἀποδίδεται απο τους αρχαίους στο ρήτορα Ἀντιφώντα, εμφανῆς εἶναι και ο ποιητικὸς χρωματισμὸς, οι επαναλήψεις ὅπως και πολλὲς παρομοιώσεις σε αποσπάσματα του ἔργου που δείχνουν την ἐγγύτητα του λόγου του Ἀντιφώντα με την ποίηση και την πρωιμότητα του<sup>94</sup>.

Σχετικὰ με τη διάλεκτο του Ἀντιφώντα κοιτάζοντας σε βάθος πέρα απο περιστασιακούς Ἰωνισμούς γράφει Ἀττικὸ πεζὸ λόγο ὅμοιο με ἐκεῖνο του Θουκυδίδη αν και παρατηροῦνται κάποιες ἀντιφάσεις που ο ἐκδότης φαίνεται να ἀφαιρεῖ κάποιες φορές, συνήθως βλέπουμε να χρησιμοποιεῖ ἀντι για -σσ- πολλὲς φορές –ττ- (ἔλαττον 5.91), ἀλλάζει το συν με το ξυν (ξυνειδῶς 8.87-συνειδῶς 6.5) και χρησιμοποιεῖ και ἑάν και ἧν, ενώ σχετικὰ με τη σύνθεση των κειμένων παρατηροῦνται νεολογισμοὶ καθὼς του ἄρεσαν ἰδιαίτερα οι σπάνιες λέξεις και πολλὲς φορές ἐπινοοῦσε και ο ἴδιος κάποιες φορές ἐξασφαλίζοντας ἀκρίβεια στο νόημα (5.10 ἀνταποθανεῖν) κάποιες ἀπλά παρακινούμενος απο την ἐπιθυμία για καινοτομία (5.9 ἀποψήσις), πολλοὶ απο τους νεολογισμούς ἦταν ουσιαστικὰ ἀφηρημένα ὅπως το (5.25) «αἰτίασις» κάτι που δείχνει πως στα δικαστήρια προτιμοῦσαν τέτοια ἐιδικὰ ὅσα τέλειωναν σε –σις ενώ στις Τετραλογίες χρησιμοποιεῖ περισσότερο σε –ία ἢ –εῖα κάτι που δεν μπορεί να διευκρινιστεῖ γιατί συμβαίνει, ἀλλὰ ἀφηρημένα που χρησιμοποιοῦνται κοινὰ και στο Θουκυδίδη εἶναι το ουδέτερο ἄρθρο μαζί με μετοχὴ ρήματος (5.73) «τὸ ὑμέτερον δυνάμενον», τέλος βλέπουμε ἀφηρημένες προσωποποιήσεις ὅπως (2.3.1) «ἀτυχία», ἐπίσης χρησιμοποιοῦνται και ουσιαστικὰ που αναφέρονται στο οτι κάποιος κάνει μια

---

<sup>94</sup> Κωνσταντινόπουλος (2010), 92.

πράξη όπως (5.33) «ἐπιτιμητής», χρησιμοποιεί και σύνθετες λέξεις κυρίως ρήματα και κάποιες φορές οι λέξεις που δημιουργεί με τους συνδυασμούς είναι ασυνήθιστες και ολοκαίνουργιες, ιδιαίτερα εντυπωσιακά είναι τα διπλά σύνθετα που φτιάχνει όπως (5.76) «συνεξαμαρτανεῖν» ή (5.93) «συνεξέσωσεν», κάποια δίνουν έμφαση όπως το (5.63) «διακινδυνεύειν» ή ακρίβεια (4.4.1) «ὕπαπέστη» ενώ άλλα ουσιαστικά φαίνονται όμοια με με απλό ρήμα και σε τόνο και σε σημασία (5.94) «ἐξεργάσασθαι», τέλος συνθέτει λέξεις με τα προθέματα που δεν είναι προσθετικά (5.18) «κακοπάθειαν» (5.78) «χωροφιλεῖν»<sup>95</sup>. Παρατηρείται επίσης ποιητικό ύφος άρα και λεξιλόγιο τέτοιου τύπου, χρησιμοποιεί σπάνιες λέξεις και εμπλουτίζει τον τόνο του με τις μεταφορές, που συμπαθεί να χρησιμοποιεί, έτσι ιδιαίτερα, με ποιητικό ύφος, ως προς τη σύνταξη που ακολουθεί παρατηρείται εξίσου σπανιότητα ή χρήση ασυνήθιστων λέξεων ή κατασκευασμένων είτε με το –τε είτε με το μήτε (5.93), παθητική φωνή (3.3.11) «εὐσεβεῖν» για να τραβά τη προσοχή και να δίνει έμφαση σε σημεία, επίσης η χρήση του μόριου ἄν με δυνητική ευκτική δηλαδή ή απόδοση αντίθετη του πραγματικού και καμιά φορά με πρίν και υποτακτική, οι μετοχές που χρησιμοποιεί στις οποίες δείχνει αγάπη και θέλει να πειραματίζεται και να καινοτομεί έχουν αξιόλογη σύνταξη, όπως παρατηρείται οι μετοχές στις Τετραλογίες κυρίως είναι κοινό πως συγκεντρώνονται γύρω από κοινό ρήμα π.χ. (3.1.2) «ὕμᾱς δὲ ἀξιῶ ἔλεοῦντας μὲν....οἰκτίοντας δὲ.. εἴργοντας.. μὴ περιορᾶν...», επιπρόσθετα σημαντική είναι η χρήση της γενικής απόλυτης όπως έκανε και ο προκάτοχος του ο Ηρόδοτος, συγκεκριμένο παράδειγμα στο (3.2.3-5) όταν επαναλαμβάνεται η τοποθέτηση για τις πράξεις του αγοριού και η γενική εκεί αντανακλά στο διαχωρισμό-διαφοροποίηση από τις πράξεις του αγοριού στη σωστή συμπεριφορά του νέου, ιδιαίτερη αγάπη δείχνει και στις περιφραστικές διατυπώσεις αντί για περιγραφικά ρήματα, χρησιμοποιεί περιφραστική διατύπωση αποτελούμενη από ουσιαστικό, επίθετο ή μετοχή και σχετικά άχρωμο ρήμα π.χ (1.4) «τὴν καταφυγὴν ποιήσεται=καταφεύζεται, ενώ ιδιαίτερα εντυπωσιακές είναι οι περιφράσεις που διαθέτουν αφηρημένα επίθετα αντί για συνηθισμένους προφορικούς τύπους όπως το (1.6) «ἐξουσία ἦν= ἐξῆν» και όλο αυτό με τους περιφραστικούς τύπους το κάνει για να δώσει

<sup>95</sup> Gagarin (1997), 26-27.

προσοχή σε μια κατάσταση σχέσης (το δόσιμο του φαρμάκου) που θα αναλυθεί αργότερα παρά μια πράξη που είναι αφηρημένη (το φάρμακο δόθηκε), αυτό προτρέπει σε καλύτερη ανάλυση πράξεων και κρατά το γενικό θέμα του 5<sup>ου</sup> αιώνα από το *μύθο* στο *λόγο*, παρόμοια επιρροή πετυχαίνεται από την ουσιώδη χρήση της μετοχής σαν κατηγορημα με το εϊμί (6.27) «οὔτοι ἦσαν οἱ φεύγοντες» αν και αυτό το τελευταίο χαρακτηριστικό στους λόγους δικαστηρίου δεν είναι τόσο συχνό ίσως γιατί εκεί μοχθεί για περισσότερη σαφήνεια<sup>96</sup>. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η σειρά των λέξεων στα έργα του, έχουμε χρήση υπερβατού που παρατηρείται ότι στην άρθρωση και σύνταξη μοχθεί για ασυνήθιστες επιρροές με τη σειρά των λέξεων με το υπερβατό και κάποιες φορές το διαχωρισμό κοντινών λέξεων που έχουν συνοχή, το ήπιο υπερβατό που παρεμβαίνουν μια ή δυο λέξεις είναι σύνηθες στη κλασική Ελλάδα και υπηρετεί τον υψηλό τόνο, αλλά ο Αντίφων συχνά πειραματίζεται με τραβηγμένους διαχωρισμούς ειδικά στις Τετραλογίες δίνοντας εντυπωσιακές συνέπειες και κάποιες φορές αγγίζοντας τα όρια του ακατανόητου όμως, όπως και με τη χρήση σύγχυσης στη σειρά των λέξεων στο (4.2.7) «ἀποκτεῖναι ὑμᾶς με πείθοντες» τέτοιες προτάσεις αποφεύγονται στις Τετραλογίες, επίσης οι υποθετικές προτάσεις που τοποθετούνται στην αρχή, ενώ η επόμενη ίσως να μην ήταν κατευθείαν προφανής όπως στο (5.22) «ἐν ᾧ μὲν γὰρ ἐπλέομεν, ἀστέγαστον ἦν τὸ πλοῖον», ακόμα σημαντικό χαρακτηριστικό στη γραφή είναι η συμμετρία και η μεταβολή αρχικά τοποθετώντας αντιθέσεις κάποιες φορές και με βιαστικό τρόπο και συχνά οι προφορικές του αντιθέσεις ενισχύουν βασικές ουσιώδεις αντιθέσεις στην υπόθεση του ομιλητή, όπως η μητριά έναντι της υπηρέτριας που χρησιμοποιεί στο λόγο 1 ή ο σκλάβος και ο ελεύθερος άνδρας στο λόγο 5, ενώ άλλες αντιθέσεις είναι παραδουλεμένες και άλλες απλά διακοσμητικές σε κάποια σημεία τουλάχιστον απεικονίζουν αυτό που έχει παρατηρηθεί από μελετητές πως η αντίθεση είναι ένας αποτελεσματικός τρόπος να απομονώσεις και διευκρινήσεις τις ιδέες και να κερδίσεις σαφήνεια αυτό που ήθελαν και έκαναν πιο πολύ τον 5<sup>ο</sup> αιώνα π.Χ., πέραν των αντιθέσεων όμως χρησιμοποιεί και παραλληλισμούς με τους οποίους ενισχύει και τις αντιθέσεις πολλές φορές και με τις παρισώσεις προτάσεων που έχουν ίδια δύναμη, το ισόκωλον

---

<sup>96</sup> Gagarin (1997), 28-29.

προτάσεις με ίδιο αριθμό συλλαβών, παρομοιώσεις, ομοιοτέλευτα και αναφορά-επανάληψη ίδιων λέξεων σε διαδοχικές προτάσεις όλα αυτά σπάνια ανακατεύει όπως τον Γοργία, η μεταβολή στην έκφραση που αναφέρθηκε και πιο πάνω είναι και κυρίαρχο στοιχείο στις αντιθέσεις όταν μεταβάλλει και προτάσεις εκφράσεις που έχει χρησιμοποιήσει π.χ και ο Θουκυδίδης αντί για «πραγμάτων»/«πεπραγμένων», οι αντιθέσεις στον Αντιφώντα εκπνέουν εμπιστοσύνη, λέει ότι ο ρόλος της μητριάς ήταν να δηλητηριάσει τον άνδρα της αλλά συχνά εμπεριέχεται η μεταβολή ότι η πραγματικότητα συχνά δεν είναι τόσο τακτική για να γίνεται κατανοητή, έπειτα έχουμε λανθασμένους παραλληλισμούς όπου καμία φορά για να μπερδέψει τον αναγνώστη τον οδηγεί εκεί, όπως στο (1.28) όπου ο ομιλητής διαφωνεί πως οι εγκληματίες δεν οργανώνουν εγκλήματα μπροστά σε μάρτυρες « ἀλλ' ὡς μάλιστα δύνανται λαθραιότατα καὶ ὡς ἀνθρώπων μηδένα εἰδέναι» όπου παρά την εμφάνιση των δυο ὡς ενισχύουν ένα υπερθετικό ενώ το δεύτερο συστήνει αποτέλεσμα πρότασης<sup>97</sup>.

Άλλα χαρακτηριστικά στυλιστικά είναι ο πλεονασμός και η επανάληψη, συχνά περιλαμβάνει λέξεις, προτάσεις, ή και παραγράφους που είναι περιττές είτε επαναλαμβανόμενες είτε άχρηστες ειδικά στους λόγους δικαστηρίων, τέτοιοι πλεονασμοί είναι χαρακτηριστικοί στα περισσότερα είδη γραφής και στον προφορικό λόγο ακόμα σήμερα είναι ιδιαίτερα εμφανή στους αυτοσχέδιους λόγους που είναι σαν φόρμουλες και δίνουν χώρο στον ομιλητή να ετοιμάσει την επόμενη κίνηση του κάτι που έγινε αποδεκτό γνώρισμα πειστικότητας στους λόγους καθώς οι επαναλήψεις προωθούν την αποδοχή αν όχι την υιοθέτηση άποψης, βέβαια οι επαναλήψεις στο σύγχρονο πεζό λόγο δεν έχουν θέση κάτι που εξηγεί την επιθυμία μελετητών να διαγράψουν χωρία από τους λόγους του, άλλο χαρακτηριστικό είναι να έχουμε ακριβής επανάληψη χωρίου σε διαφορετικούς λόγους κάποιιοι μελετητές από τον ένα από τους δύο το διαγράφουν, όμως δεν υπάρχει λόγος να μην χρησιμοποιήσει ένας ρήτορας ξανά υλικό σε άλλον λόγο, ακόμα και αν κάποιος ένορκος θυμόταν το σημείο δεν θα είχε ιδιαίτερο λόγο να φέρει διαφωνία όπως θα έκαναν και οι σύγχρονοι, άλλο στοιχείο είναι η αντίφαση και το ανακόλουθο, μικρές αντιφάσεις υπάρχουν σε όλη τη διάρκεια των λόγων του Αντιφώντα

---

<sup>97</sup> Gagarin (1997), 30-31.

αλλά η φανέρη ασυνέπεια είναι που εκπλήσει, είναι απίθανο να μην το γνώριζε αυτό ο Αντιφών μάλλον ήθελε να προκαλέσει σύγχυση στους ενόρκους, απο την άλλη το ανακόλουθον ή συντακτική ασυνέπεια είναι κοινό ρητορικό σχήμα και φαίνεται να έχει την πρόθεση να επαναλαμβάνεται σε αυτοσχέδιους λόγους, τέλος έχουμε τη χασμωδία-χάσμα όπου η λέξη τελειώνει με φωνήν και ξεκινά και επόμενη με φωνήεν, μια στις δυο χρήσεις ίδιων χωρίων σε διαφορετικούς λόγους το περιλαμβάνει και με αλλαγή μιας λέξης μπορεί να αποφύγει τη χασμωδία στον έναν λόγο και να τη διατηρήσει σε άλλον<sup>98</sup>.

Σχετικά με τα μορφολογικά χαρακτηριστικά πρέπει να αναφερθούμε ξανά ξεχωριστά στις Τετραλογίες καθώς παρουσιάζουν διαφορές απο τους λόγους δικαστηρίου κάτι που δεν μας παραξενεύει αν λάβουμε υπόψιν το ότι επιτελούν διαφορετικούς σκοπούς, διαφορές όπως η χρήση του «ἀπολογέομαι» που χρησιμοποιείται στις Τετραλογίες στον παθητικό αόριστο ως ἀπολογήτην πολλές φορές (4 συγκεκριμένα) ενώ ως «ἀπολογησάμην» στο μέσο αόριστο στους λόγους δικαστηρίου (6 φορές), τέτοιες διαφορές οδήγησαν στην αμφισβήτηση των Τετραλογιών, ο Αντιφών δίνει τις στυλιστικές αυτές διαφορές στη προσπάθεια του να περάσει στο όσο το δυνατόν πιο σωστό μέχρι άκρων γλωσσικό διαχειρισμό στις Τετραλογίες καθώς γράφονταν για να τις μελετήσουν μαθητές και να διαβαστούν γενικότερα, ενώ οι λόγοι δικαστηρίων συντέθηκαν για προφορική ακρόαση και συγκεκριμένη χρήση, η συντακτική υπεροχή των Τετραλογιών είναι εμφανής με την αγάπη για περίφραση, άφθονη χρήση μετοχών, που τονίζει και το ότι αναφερόταν σε κοινό που θα το διάβαζε, ενώ οι λόγοι δικαστηρίου είναι σχεδιασμένοι έτσι ώστε να γίνονται εύκολα κατανοητοί και για προφορική αφήγηση παρουσιάζουν μεγαλύτερη ποσότητα πελονασμών και επανάληψης απο ότι οι Τετραλογίες, οι προτάσεις είναι μικρότερες και ακόμα και εκείνες που είναι μεγαλύτερες είναι «τσιτωμένες» παρά περιοδικές, στις Τετραλογίες ακόμα και μια μικρή πρόταση μπορεί να είναι δυσνόητη ενώ περιλαμβάνει και προτάσεις που δεν είναι τόσο δύσκολες σίγουρα η πρόταση στο (3.2.9.) που λέει «ἀπολύει δὲ καὶ ὁ νόμος ἡμᾶς, ὧν πιστεύων, εἵργοντι μήτε ἀδίκως μήτε

---

<sup>98</sup> Gagarin (1997), 32.

δικαίως ἀποκτείνειν, ὡς φονέα με διώκει» είναι η πιο σύνθετη περίπλοκη των Τετραλογιών σε αντίθεση με μια μεγάλη πρόταση λόγου σε δικαστήριο( 6.23) σε όλη τη παράγραφο που όμως είναι αρκετά κατανοητή, ακόμα και οι αρχαίοι Αθηναίοι πιθανώς να είχαν πρόβλημα να αποκρυπτογραφήσουν την περιέργη σειρά λέξεων στη πρόταση που αναφέρθηκε παραπάνω απο τις Τετραλογίες, ενώ στο (6.23) ο ειρμός των σκέψεων είναι απόδειξη της αίσθησης πως έγινε εύκολα κατανοητή παρα τη χαλαρότητα στη σύνταξη και δεν γράφθηκε για προφορική ακρόαση μόνο αλλά είχε την πρόθεση να αντανakλά την έλλειψη δεξιοτεχνίας που παρουσιάζεται τις περισσότερες φορές σε αυθόρμητο λόγο, άποψη που είχε ο Αλκιδάμας αφήσει μια γενιά μετά πως οι άνθρωποι που γράφουν λόγους για δικαστήριο αποφεύγουν κάποιες φορές την ακρίβεια στην έκφραση και αντιγράφουν το στυλ αυτοσχέδιων λόγων, γραπτά τους είναι καλύτερα θέλοντας να πεί ουσιαστικά πως οι συγγραφείς διαμορφώνουν τα γραπτά τους με βάση το κοινό και την περίσταση που γράφονται κάτι που συμφωνεί απόλυτα και με το γράψιμο του Αντιφώντα<sup>99</sup>.

## **Κεφ. 2. Δίκαιο και Αντιφών**

### **2.1 Εισαγωγικό**

#### **2.1.1 «Δίκαιο-δικαστήρια-είδη ανθρωποκτονίας»**

Στη παρούσα φάση με βάση το νομικό πλαίσιο του λόγου πρέπει να ασχοληθούμε με το δίκαιο στην εποχή του Αντιφώντα και το θέμα της ανθρωποκτονίας. Το δίκαιο περί ανθρωποκτονίας, ίσχυε μέχρι και τα χρόνια του Αντιφώντα, αν και έγιναν κάποιες τροποποιήσεις και προσθήκες, το συνέταξε ο Δράκων για τους Αθηναίους οι οποίοι αντιλήφθηκαν μετά της διαμάχες πως έπρεπε να υπάρχει γραπτή νομοθεσία για να βρίσκονται ειρηνικά λύσεις. Οι διαμάχες που δημιουργούνταν μετά τον 7<sup>ο</sup> αιώνα μεταξύ αριστοκρατικών και πολιτικών για τη διανομή περιουσιών έφταναν σε βίαιες πράξεις με κορυφαίο γεγονός τον σφετερισμό της εξουσίας απο τον αριστοκράτη Κύλωνα και την εγκαθίδρυση της τυραννίδας το 636 ή 632. Οι

---

<sup>99</sup> Gagarin (1997), 33-34.

Αθηναίοι αντιστάθηκαν στις πρακτικές αυτές με αποτέλεσμα να κυνηγήσουν τους πραξικοπηματίες οι οποίοι για να σωθούν μπήκαν στον ναό της Αθηνάς, τα γεγονότα έμειναν στην ιστορία ως «κυλώνειο άγος», θυμίζοντας το σοβαρό μίasma που επέφερε στην πόλη ο φόνος των ικετών στον ιερό χώρο κάτι που ο άγραφος νόμος απαγόρευε λόγω ασυλίας στο ιερό και σεβασμού του. Έτσι έρχεται ο Δράκων νομοθέτης και πολίτης με κύρος να δώσει γραπτό δίκαιο για να ρυθμίζονται οι σχέσεις των πολιτών<sup>100</sup>. Το δίκαιο του Δράκοντα περιείχε 20 με 25 τουλάχιστον διατάξεις για την ανθρωποκτονία και προσπάθησε να κάνει νόμο έτσι ώστε ο κόσμος να μπορεί εύκολα να τον διαβάσει και να τον χρησιμοποιεί, αυτό εξηγεί και γιατί αποφάσισε να τον συντάξει και γραπτά.

Οι δικαστικοί αγώνες ρυθμίζονταν απο το γραπτό δίκαιο, την προφορική παράδοση, τα άγραφα έθιμα και τους παραδοσιακούς δικονομικούς κανόνες και οι διάδικοι κατέφευγαν και σε αυτά, έτσι ο γραπτός νόμος ήρθε να συμπληρώσει και όχι να αντικαταστήσει τον προφορικό. Μέσα και στον δικό μας λόγο υπάρχει στοιχείο που αποδεικνύει πως η γραφή ήταν απλώς ένα εναλλακτικό μέσο, στο 5.53 ο Ευξίθεος αμφισβητεί την απόδειξη με ένα μικρό σημείωμα (γραμματείδιον) πως αποδεικνύει οτι σκότωσε τον Ηρώδη και λέει πως δεν είχε ανάγκη να γράψει σημείωμα γιατί ένας αγγελιαφόρος θα έκανε σαφή περιγραφή του εγκλήματος, ο κόσμος χρησιμοποιούσε τη γραφή όταν ήταν ανάγκη και έπρεπε να μείνει κρυφό ένα μήνυμα απο εκείνον που το μετέφερε ή επειδή μπορεί να ήταν πολύ μεγάλο για να το θυμάται κανείς απέξω, το επιχείρημα τον βοηθά να στηρίξει αυτό που υποστηρίζει αλλά πρέπει να πίστευε πως οι δικαστές θα θεωρούσαν εύλογο οτι η προφορική γνωστοποίηση αποτελούσε κανόνα για αυτό και το χρησιμοποιεί έτσι<sup>101</sup>. Η συγγραφή του δικαίου χρονολογείται γύρω στο 621/0<sup>2</sup>. Ο νόμος που συντάξε ο Δράκων περί ανθρωποκτονίας είναι ο μόνος που δεν καταργήθηκε ποτέ. Ο Σόλων αργότερα συντάσσοντας ένα νέο σύστημα νόμων διατήρησε τη σχετική με την ανθρωποκτονία νομοθεσία. Ο Δράκων πρέπει να είχε στο μυαλό του τις εθιμικές ρυθμίσεις της τότε εποχής και καταργούσε οτι δεν ταίριαζε με το τότε πολιτειακό πλαίσιο με αποτέλεσμα να φέρει μια πιο ηπιότερης μορφής

---

<sup>100</sup> Γιουνη (2006), 333-334

<sup>101</sup> Gagarin (2011), 234.

νομοθεσία. Σημασία είχε το ότι όρισε σε αρμόδια δικαστήρια την εκδίκαση υποθέσεων και σταμάτησε η αυτοδικία που επικρατούσε, καθώς και το ότι προσδιόρισε διακριτές κατηγορίες ανθρωποκτονίας για να τις τοποθετήσει στα αρμόδια δικαστήρια. Οι Αθηναίοι έδειχναν μεγάλη αγάπη για τις υποθέσεις τις πόλης και για τους νόμους μάλιστα κάποιες φορές έχουν γίνει και αντικείμενο διακωμώδησης όπως στο έργο του Αριστοφάνη Σφήκες που περιλαμβάνει μια δίκη σατυρίζοντας τη πραγματικότητα, παρ'όλα αυτά το σύστημα δημοσιοποίησης και διατήρησης των νόμων δεν ήταν άριστο, οι λογογράφοι πολλές φορές θα αντιμετώπιζαν πρόβλημα στην έρευνα όλων εκείνων των νόμων ή μπορεί να έπεφταν πάνω σε αντικρουόμενους νόμους για ένα θέμα, αυτά θα δημιουργούσαν σύγχυση και μπέρδεμα και στους δικαστές που προσπαθούν να χρησιμοποιήσουν συγκεκριμένο θέσπισμα για την κάθε υπόθεση, επιπλέον είναι γνωστό πως οι λογογράφοι χειρίζονταν τους νόμους που χρησιμοποιούσαν όπως τους βόλευε για την κάθε περίπτωση και των αντιδίκων το ίδιο, έτσι οι δικαστές άκουγαν τους νόμους όμως υπο τα πλαίσια παρουσίασης της κάθε υπόθεσης είναι επομένως λογικό από τους λόγους να παίρνουμε στοιχεία που δεν είναι ακριβώς το περιεχόμενο των νόμων αλλά θέματα τα οποία και οι Αθηναίοι θα αντιλαμβάνονταν για αυτό και θέλησαν να διατηρήσουν τους νόμους σε αρχεία ή κείμενα προς συμβουλή, κάποιιο νόμοι τοποθετήθηκαν στη στήλη, άλλοι στην λίθινη πέτρα, νόμοι επίσης θα διατηρήθηκαν και σε αρχειακή μορφή άλλωστε πολλοί από τους λόγους στηρίζονται σε νομικά δεδομένα που προφανώς δεν είχαν πρόβλημα να βρουν γιατί ήταν καταγεγραμμένα, η προσβασιμότητα αυτή στους νόμους βέβαια δεν σήμαινε πως τηρούνταν ο κανόνας του νόμου ακριβώς, έθετε όμως τα θεμέλια στα οποία ο κανόνας του νόμου θα μπορούσε να χτιστεί<sup>102</sup>. Αφού περάσαμε λοιπόν στο ότι υπήρχε δίκαιο και μάλιστα υπο τη μορφή γραπτού κώδικα νόμων το επόμενο βήμα είναι να μιλήσουμε για τη λειτουργία τους.

Οι δικαστές όφειλαν να τηρούν το νόμο κατά τον 4<sup>ο</sup> αιώνα κάθε δικαστής έδινε όρκο στην αρχή του έτους, στον όρκο και με βάση τα όσα γνωρίζουμε από τον λόγο «Κατά Τιμοκράτους» του Δημοσθένη που παραδίδεται ο όρκος έλεγαν πως σέβονται τους νόμους και κρίνουν σύμφωνα με αυτούς και γενικότερα έδειχναν σεβασμό στην Αθηναϊκή δικαιοσύνη, είναι εμφανές πως

---

<sup>102</sup> Edward-Rubinstein (2004), 106.



ο δικαστής δεν αποφάσιζε μόνος τι ήταν σωστό και τι όχι αλλά με βάση το νόμο, και νόμο θεωρούμε τους κανόνες που ρυθμίζουν ένα κοινωνικά αποδεκτό πρότυπο συμπεριφοράς κάτι που έχει να κάνει και με έθιμα και γενικότερα τρόπο ζωής, ωστόσο κατά τον 4<sup>ο</sup> αιώνα με τη λέξη νόμος αναφέρονταν κυρίως στα νομοθετήματα που ήταν κατοχυρωμένα, ενώ στην εποχή Δράκοντα και Σόλωνα πιο διαδεδομένος ήταν ο όρος «θεσμός» που αντικαταστάθηκε από τον Κλεισθένη με τον όρο «νόμος», και αργότερα με την εγκαθίδρυση της Δημοκρατίας οι νέοι νόμοι ψηφίζονταν από τους πολίτες στην Εκκλησία του Δήμου και άρχισε να χρησιμοποιείται η λέξη «ψηφισμα»<sup>103</sup>. Μετά και την νέα καταγραφή των νόμων πριν την ήττα των Αθηναίων στον Πελοποννησιακό πόλεμο 404 π.Χ. έγινε και νέα τροποποίηση και άρχισε να υποβάλλεται κάθε προτεινόμενη αλλαγή νόμων σε μια συνέλευση νομοθετών για να μην καταργούνται ή ψηφίζονται εύκολα οι νόμοι, αργότερα επεκτάθηκε και άλλο το σύστημα για να προφυλάσσονται περισσότερο οι νόμοι που καθόριζαν τις ποινές και τη διαδικασία που θα έπρεπε να ακολουθηθεί.

Τα είδη των δικών είναι δυο, οι δημόσιες δίκες που αφορούν κάποιο παράπτωμα που έχει επίδραση σε όλη την πόλη και οι ιδιωτικές με τις οποίες θα ασχοληθούμε παραπάνω λόγω Αντιφώντα. Εκείνες αφορούσαν ένα θέμα που επηρέαζε μόνο τα εμπλεκόμενα άτομα, και μόνο εκείνος που είχε υποστεί τις ενέργειες κάποιας πράξης είχε δικαίωμα να μνησεί, οι υποθέσεις ανθρωποκτονίας «δικών φόνου» παρουσίαζαν ανωμαλίες, εφόσον κάποιος δεν μπορούσε να καταγγεληθεί από το πρόσωπο που είχε δολοφονηθεί η υπόθεση δεν μπορούσε να χαρακτηρίζεται ιδιωτική με τόσο αυστηρή έννοια, συνήθως ο μνηστής ήταν συγγενής του θύματος, επίσης δεν χρησιμοποιούσαν τον όρο «γραφή» για τις δίκες ανθρωποκτονίας γιατί διατήρησαν ότι υπήρχε από την αρχή που θεσπίστηκαν οι σχετικοί νόμοι και ο όρος αυτός εισήχθη αργότερα<sup>104</sup>. Υπήρχαν πολλές τροποποιήσεις ανάλογα με την υπόθεση στη διαδικασία που έπρεπε να ακολουθηθεί σε μια δίκη φόνου ανάλογα και με το πλαίσιο υπο το οποίο έγινε, το σημαντικό είναι πως τις υποθέσεις είχαν αναλάβει τα αρμόδια δικαστήρια. Όταν γινόταν φόνος ακολουθούσε η «δίκη

---

<sup>103</sup> MackDowell (2003), 70-2.

<sup>104</sup> ό.π. 93.

φόνου», γινόταν προκήρυξη στην αγορά ονομάζοντας το δολοφόνο και αρχειοθέτηση της δίκης με τον Βασιλέα και οι προκαταρκτικές ανακρίσεις, κρατούσαν ένα μήνα η κάθε μια, μετά ερχόταν η δίκη σε ένα από τα δικαστήρια ανάλογα με την κατηγορία και την απάντηση του εναγόμενου και άλλες συνθήκες, ο Άρειος πάγος δικάζε υποθέσεις εσκεμμένων φόνων (και από δηλητήριο), το Παλλάδιον μη εσκεμμένων φόνων και το θάνατο σκλάβων, μετοίκων και γενικότερα ξένων και το Δελφίνιον εκείνες που εξαιρούνταν από το νόμο όπως περιπτώσεις άμυνας, οι Αθηναίοι φέρονταν σε κάποιον που ξεκινούσε το φόνο ή τον είχε οργανώσει ως υπεύθυνο για δίωξη υπό τις συνθήκες φόνου σαν να είχε σκοτώσει ο ίδιος και έχουμε πραγματικά παραδείγματα για αυτό τους λόγους του Αντιφώντα 1 και 6<sup>105</sup>. Άλλα δικαστήρια που εκδίκαζαν υποθέσεις φόνου ήταν το Έν Φρεαττοϊ που εκδίκαζε υποθέσεις περιπτώσεων όπου κάποιος είχε πάει στην εξορία για μια υπόθεση που μπορεί να του προσέφεραν και αΐδεσις κατηγορούταν για μια παραπάνω πράξη ανθρωποκτονία ή τραυματισμό και το Πρυτάνειον που αναλάμβανε υποθέσεις όπου ζώα ή αντικείμενα είχαν προκαλέσει το θάνατο κάποιου και υποθέσεις που δεν γνωρίζαμε ποιος ήταν ο δολοφόνος<sup>106</sup>.

Ο Άρειος Πάγος ρύθμιζε υποθέσεις που αφορούσαν τους φόνους και σωματικές βλάβες «εκ προθέσεως» και ιδρύθηκε δικαστικό σώμα των *έφετων* που συγκροτούσαν τα υπόλοιπα δικαστήρια για τις υπόλοιπες φονικές υποθέσεις. Προσπάθειες ορισμού της έννοιας των εφετών από λεξικογράφους και αποσπάσματα σωζόμενα δείχνουν πως ήταν άνδρες άνω των 50, ζούσαν ενάρετη ζωή, κάτι που αμφισβητείται γιατί είναι σαν να θεωρείται κριτήριο επιλογής τους αυτό ενώ γνωρίζουμε πως επιλέγονταν με κλήρο, ήταν 51 άτομα και τους εγκαθίδρυσε ο Δράκων, και για τον αριθμό υπήρχαν αμφιβολίες οι οποίες όμως δεν φέρουν αποτέλεσμα ώστε να πιστέψουμε πως ήταν 8 ή 50 όπως αναφέρονται σε αποσπάσματα, δικάζαν υποθέσεις ακούσιας ανθρωποκτονίας και ένα σημαντικό ερώτημα ακόμα ήταν αν αποτελούσαν μέλη του Αρείου Πάγου στο οποίο δεν υπάρχει σταθερή απάντηση αν και φαίνεται να μην ισχύει, πολλοί όμως πιστεύουν πως οι εφέτες αργότερα ήταν το ίδιο με τους Ηλιαστές μάλιστα κατά τον 4<sup>ο</sup> αιώνα αναφέρονται ως

---

<sup>105</sup> Gagarin (2002), 135-6.

<sup>106</sup> Sealey (1983), 277.

Ηλιαστές σε οποιοδήποτε δικαστήριο για υπόθεση φόνου και ονομάζονταν εφέτες κάτι που ξανά δεν φαίνεται να ισχύει και πιο πιθανό είναι οι 51 που αποκαλούσαν εφέτες να εξακολουθούσαν να κάνουν τη δουλειά τους όπως πάντα χωρίς ανάμειξη με άλλους ρόλους ή όρους, ο χορηγός στο λόγο 6 απευθύνεται σε αυτούς με τον όρο «δικαστές» που σημαίνει οποιοδήποτε εκδίκασε χωρίς να διευκρινίζει παραπάνω αλλά όπως ξανά είπαμε δεν έχουμε λόγο να αμφιβάλουμε πως οι εφέτες έπαψαν να κάνουν τη δουλειά τους σαν δικαστές ή αντικαταστάθηκαν από Ηλιαστές, αυτή η ανικανοποίητη και μη ολοκληρωμένη φύση του όρου των εφετών κάνει δύσκολο το να εκτιμήσουμε την αγνότητα τους σαν κριτές, αλλά φαίνεται πιθανό να ήταν καλύτεροι από τους Ηλιαστές για έναν δυο λόγους, αρχικά ήταν έμπειροι άνδρες (αν όντως ήταν άνω των 50 ετών), και είχαν εμπειρία καταστάσεων αν όχι νόμων, εάν επιλέγονταν και με κλήρο πριν τη δίκη θα κατάφερναν να αποτρέψουν πιθανότητες διαφθοράς, άλλωστε δεν έχουμε κανένα λόγο να υποθέσουμε πως δεν ήταν αποτελεσματικό το έργο τους και αντικειμενικοί ως δικαστές<sup>107</sup>.

Ο χωρισμός σε κατηγορίες ανθρωποκτονίας έφερε και τη διάκριση μεταξύ εκούσιου και ακούσιου φόνου καθώς και την αναγνώριση κάποιων υποθέσεων ως ατιμώρητες. Η επιβολή της εξορίας ως ποινή ή και η προστασία ανδρόφονων που κατέφευγαν στο εξωτερικό δείχνουν την εκλεπτυσμένη σκέψη του νομοθέτη αν και τον κατηγορούσαν ως αυστηρό, συνοψίζοντας λοιπόν για τον Δράκοντα και τη νομοθεσία του από παρέμβαση μέγιστης αυστηρότητας όπως φαινόταν να θεωρείται πρέπει να την δούμε ως πρακτική με στόχο τον περιορισμό των περιπτώσεων κατά τις οποίες θα έπρεπε να επιβληθεί ποινή θανάτου, φαίνεται δηλαδή σαν να αποτρέπει την δημιουργία «βεντέτας» με την αντικατάσταση της ποινής του θανάτου του θύτη που δείχνει μια αυστηρότητα όμως αυτό μόνο στις περιπτώσεις εκούσιας ανθρωποκτονίας, από την άλλη βλέπουμε να περιορίζει αρκετά την έννοια της ηθελημένης ανθρωποκτονίας και έτσι εντάσσει στη κατηγορία και την ανθρωποκτονία που έγινε προμελετημένη και με λογική, ενώ η ανθρωποκτονία με λογική αλλά μη προμελετημένη θεωρούνταν περίπτωση μη ηθελημένης ανθρωποκτονίας και τιμωρούνταν με εξορία και αυτό γιατί ο Δράκων πίστευε πως υπήρχαν περιθώρια χορήγησης της συγγνώμης σε ένα μη

---

<sup>107</sup> MackDowell (1963), 48-57.

προμελετημένο φόνο<sup>108</sup>. Απαγορευόταν στο φυγά να εμφανίζεται στις εμπορικές συναλλαγές που γίνονταν στα σύνορα των πόλεων, τους τόπους που τελούνταν οι πανελλήνιοι αγώνες και τέλος στα αμφυκτυονικά ιερά. Συν τοις άλλοις όποιος ήταν ηθικός αυτουργός ενός φόνου είχε τις ίδιες κυρώσεις με εκείνον που διέπραξε τον φόνο όπου πάλι αρμόδιοι ήταν οι *έφεται* ενώ αργότερα πέρασε στη δικαιοδοσία της Ηλιάιας<sup>109</sup>. Η διαδικασία εκδίκασης της ανθρωποκτονίας ξεκινούσε με την προκαταρκτική ανάκριση του εγκλήματος του φόνου (προδικασία) από τον αρμόδιο *Άρχων βασιλεύς* ο οποίος αρχικά έλεγε στον θύτη να μείνει μακριά από τους ιερούς και δημόσιους χώρους που επιτρεπόταν να επισκεφτεί, ακολουθούσαν οι ανακρίσεις που έκανε ο ίδιος, γίνονταν σε τρία διαφορετικά στάδια με διαφορά ενός μήνα το καθένα αλλά δεν μεριμνούσε για την προώθηση όλης της υπόθεσης<sup>110</sup>, ακολουθούσε η διαδικασία της δίκης. Η διαδικασία περιλάμβανε μετά τη συγκρότηση του Προεδρείου του δικαστηρίου υπό τη διεύθυνση του άρχοντος την εκφώνηση των υποθέσεων, αφού οι αντίδικοι εμφανίζονταν και κάθονταν στη καθορισμένη θέση ο εναγόμενος στο «λίθον τῆς ὕβρεως» και ο ενάγων στο «λίθον τῆς ἀναιδεΐας» και έτσι το Προεδρείο έλεγγε εάν είχαν καταβληθεί τα παράβολα, τα πρυτανεία (για ιδιωτικές υποθέσεις) και η παράστασις (για δημόσιες υποθέσεις) καθώς και ποσά για την περίπτωση ήττας (έπωβελία). Εφόσον είχαν συμβεί τα παραπάνω άρχιζε η ακροαματική διαδικασία και ο «Γραμματεὺς» του δικαστηρίου έσπαγε τις σφραγίδες του «έχίνου» που ήταν ειδικό πήλινο που φυλάσσονταν τα έγγραφα του φακέλου της δικογραφίας, διάβαζε τη κατηγορία, την απάντηση του κατηγορουμένου σε αυτήν και τα κυριότερα στοιχεία της «ανακρίσεως». Ακολουθούσε ο όρκος των αντιδίκων, η ανάπτυξη της κατηγορίας από τον κατήγορο και η απολογία του κατηγορουμένου και έπειτα μπορούσαν να δευτερολογήσουν πάντοτε όμως ακριβοδίκαια σε ίσο χρόνο. Ο καθένας ανέπτυσε το ιστορικό της υποθέσεως σύμφωνα με τη δική του πάντα άποψη και επιχειρήματα και ζητούσε να αναγνωστούν οι έγγραφες μαρτυρίες που είχαν κατατεθεί όπως και οι νόμοι που είχαν χρησιμοποιηθεί. Οι διάδικοι παρουσιάζονταν οι ίδιοι και το λόγο τους προετοίμαζαν οι λογογράφοι, σπάνια εμφανιζόταν συνήγορος. Η δίκη

---

<sup>108</sup> Biscardi (2004), 460-1.

<sup>109</sup> Γιουνη (2006), 338-9.

<sup>110</sup> Biscardi (2004), 275.

κρατούσε μια μέρα και σε πολύ σημαντικές περιπτώσεις μπορεί να έφτανε στις τρεις. Τέλος ακολουθούσε η ψηφοφορία των ενόρκων και η εκφώνηση της απόφασης.

Για να αντιληφθούμε τώρα καλύτερα τα του δικαίου και Αντιφώντα πιο ειδικά θα περάσουμε να δούμε απο τους ίδιους τους λόγους του τα είδη της ανθρωποκτονίας όπως παρουσιάστηκαν απο εκείνον καθώς όπως έχει αναφερθεί ξανά απο τον Αντιφώντα γνωρίζουμε ότι ξέρουμε για τις υποθέσεις ανθρωποκτονίας. Χρησιμοποιώντας τις τρεις ιδιωτικές δίκες που διαθέτουμε θα δούμε πρώτο το λόγο 6 «Περὶ τοῦ χορευτοῦ» όπως ξανά είπαμε στο λόγο αυτό ένας πλούσιος Αθηναίος ορίστηκε χορηγός για διθυραμβικό χορό παιδων που θα γινόταν στα Θαργήλια και κατά τη διάρκεια δοκιμών, προπονήσεων στο σπίτι του χορηγού πέθανε ένα απο τα αγόρια όταν του έδωσαν να πιεί ένα φάρμακο, έτσι ο αδερφός του νεκρού μυνήει τον χορηγό ως υπεύθυνο, χωρίς να του καταλογίζει πρόθεση, του καταλόγιζε την βούλευσιν που δε προυπόθετει την πρόθεση απαραίτητα, το αδίκημα επέσυρε ποινή εξορίας και εκδικάστηκε στι ειδικό δικαστήριο το Παλλάδιο. Όπως και στη προκειμένη περίπτωση οι συγγενείς του θύματος που διαμαρτύρονται για το θάνατο του οικείου τους θα μπορούσαν να το κάνουν για να εξυπηρετήσουν τρεις σκοπούς την προστασία των υπολοίπων πολιτών απο τέτοιους ανθρώπους ικανούς για φόνο, την αποτροπή των ίδιων για επανάληψη παραπτωμάτων, την εκδίκηση και τέλος τον εξαγνισμό<sup>111</sup>. Ο εξαγνισμός είναι μεγάλο ζήτημα μετά απο έναν φόνο έμενε το «μίασμα» όπως το αποκαλούσαν που σήμαινε ένα είδος υπερφυσικής μόλυνσης και όταν γινόταν κάποιος φόνος απλωνόταν στο δολοφόνο και μετά σε όσους τον συναναστρέφονταν και εάν δεν λαμβάνονταν τα κατάλληλα μέτρα για παραπομπή στη δικαιοσύνη και εξαγνισμό τα «μολυσμένα» άτομα θεωρούνταν κακότυχα και θα τους χτυπούσε συμφορά σταλμένη απο τους θεούς, τρανταχτό παράδειγμα της παράδοσης είναι στον «Οιδίποδα Τύρρανο» του Σοφοκλή που βασανίζει ο λοιμός το λαό<sup>112</sup>. Έτσι ενώ δεν υπήρχαν συγκεκριμένοι αξιωματούχοι που θα κινούσαν τη δίωξη του ατόμου που έχει φέρει το «μίασμα» το έκανε η οικογένεια του θύματος, τα στοιχεία αυτά αφορούν τους περισσότερους

---

<sup>111</sup> MackDowell (2003), 171.

<sup>112</sup>ό.π. 172.

λόγους καθώς οι συγγενείς είναι αυτοί που καλούνται να κινήσουν διαδικασίες και «μιάσμα» υπάρχει μετά απο καθε είδος φόνου. Και στις περιπτώσεις των δικών του Αντιφώντα οι συγγενείς φέρουν τις δίκες και συγκεκριμένα ο μεγαλύτερος άνδρας συγγενής, στον 6ο λόγο ο αδερφός του θύματος, στον 1ο ο γιός του θύματος και στις περιπτώσεις αυτές δεν έχουμε ως θύμα κάποιον δούλο η μη ελεύθερο άνδρα γιατί τότε ο κύριος του θα έπρεπε να αναλάβει δράση και αν δεν ήταν συγγενής. Η διαδικασία ξεκινάει με διακήρυξη απο τους συγγενείς στην Αγορά όπως όριζε ο νόμος, με τη διακήρυξη δινόταν εντολή στον ένοχο να απέχει απο τα πράγματα που όριζε ο νόμος, το επόμενο βήμα ήταν να πάνε στο Βασιλέα και να καταθέσουν μήνυση εκείνος με τη σειρά του διέταξε τον ένοχο να απέχει απο όσα όριζε ο νόμος (είσοδος σε ναούς, θρησκευτικές τελετές, δικαστήρια, Αγορά, προσωρινή στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων), έτσι προστατεύονταν και οι υπόλοιποι απο τη μόλυνση.

Οι ενέργειες και πληροφορίες σχετικά με την αντίφαση ανάμεσα στα πραγματικά και φαινομενικά κίνητρα των αντιπάλων αναλύονται με παραδείγματα στο λόγο 6 του Αντιφώντα «Περὶ τοῦ χορευτοῦ», ο σωζόμενος λόγος συντάχθηκε για τον χορηγό που κατηγορούσε ο κύριος κατήγορος ο Φιλοκράτης, ο μεγαλύτερος αδερφός του θύματος, για το φόνου του νεαρού αδερφού του και ο ίδιος ο χορηγός λέει πως την εποχή εκείνη είχε αρχίσει να προβαίνει σε ενέργειες για την υποβολή καταγγελίας εναντίον ορισμένων άλλων ανδρών του Αριστίωνος και του Φιλίνου για κατάχρηση και ισχυρίζεται πως αυτοί δωροδόκησαν τον Φιλοκράτη να προβεί σε μήνυση για ανθρωποκτονία γιατί θα τον εμπόδιζαν να μπει στο δικαστήριο και να υπερασπιστεί την υπόθεση εναντίον τους, μετά απο αυτά η κατηγορία της ανθρωποκτονίας αποσύρθηκε για λίγο και ο Φιλοκράτης την επανέφερε για τον ίδιο σκοπό, σύμφωνα με τον χορηγό τον κατηγορούσαν και έπαιρναν την κατηγορία όταν λάμβαναν δώρα απο τα άτομα που ήθελαν να κατηγορηθεί ο χορηγός (6.34-6), επίσης θεωρείται απαράδεκτο να συναναστρέφονται οι οικείοι του θύματος με οποιονδήποτε τρόπο τον ένοχο κάτι που ισχυρίζεται πως έκαναν εκείνοι (6.39-40) και έδειχναν την ανειλικρίνεια τους με την συμπεριφορά αυτή προς τον χορηγό<sup>113</sup>. Αντίθετα με τη συμπεριφορά των

---

<sup>113</sup> MackDowell (2003), 174-6.

οικείων του θύματος μετά τη διακύρηξη εάν έβλεπαν τον κατηγορούμενο σε ναούς ή στην Αγορά και γενικά μέρη απαγορευμένα θα έπρεπε να τον συλλάβουν και να τον παραδώσουν στους Ένδεκα που θα τον έκλειναν φυλακή μέχρι να δικαστεί η υπόθεση (η λεγόμενη απαγωγή που κυριαρχεί σε άλλον λόγο του Αντιφώντα τον 5<sup>ο</sup>).

Εκτός τώρα της διάκρισης στις περιπτώσεις ανθρωποκτονίας ως εκούσιες και ακούσιες γινόταν και διάκριση «προσχεδιασμού» η λεγόμενη «βούλευσις» και δολοφονίας που κάποιος διέπραττε με τα ίδια του τα χέρια, ένα πρόσωπο ήταν ένοχος βουλεύσεως ανθρωποκτονίας εάν είχε σχεδιάσει ή ήταν υπεύθυνο για δολοφονία που είχε διαπραχθεί από κάποιον άλλο, πληροφορίες σχετικά παίρνουμε από το λόγο 6 καθώς και τον 1<sup>ο</sup> που είναι υποθέσεις δηλητηριάσεων. Στο 6<sup>ο</sup> λόγο το αγόρι πίνει κάτι που του προσέφεραν αυτοί διορίστηκαν ως υπεύθυνους όσο έλειπε ο χορηγός, όπως ο ίδιος ισχυρίζεται, έτσι στην αμυντική του γραμμή τονίζει το ότι δεν ήταν παρών, δεν ανάγκασε τον νεαρό να πιεί κάτι, δεν το έδωσε εκείνος και δεν ευθύνεται για τον θάνατο του, οι μηνυτές συμφωνούν στο ότι δεν ήταν παρών, άλλωστε με τόσους μάρτυρες εύκολα μπορούσαν να το εξακριβώσουν, συμφωνούν και στο ότι δεν πρέπει να έγινε εσκεμμένα ο θάνατος του νεαρού αλλά του καταλογίζουν ευθύνη για το αποτέλεσμα του θανάτου του νεαρού έτσι η κατηγορία ήταν «βούλευσις» ακούσιας ανθρωποκτονίας<sup>114</sup>, σύμφωνα με τους κανόνες κατανομής των υποθέσεων αν κάποιος κατηγορούνταν με αυτό το αδίκημα η υπόθεση εκδικαζόταν στο υπεύθυνο δικαστήριο Παλλάδιον από τους εφέτες. Είχαμε την διακύρηξη και τον βασιλέα όπως ειπώθηκε και από έπειτα τη σύγκληση τριών «προδικασιών» σε διάστημα τριών διαφορετικών μηνών και έναν τέταρτο μήνα θα γινόταν η δίκη και έτσι όλα αυτά δεν μπορούσαν να ξεκινήσουν όταν ο βασιλέας κόντευε να ολοκληρώσει το χρόνο της θητείας του γιατί όφειλε να τα κάνει ο ίδιος όλα, αυτό το μαθαίνουμε από τον 6<sup>ο</sup> λόγο του Αντιφώντα όταν μέλος του χορού λέει πως ο χορηγός υποστήριζε ότι ο βασιλέας του προηγούμενου έτους ενήργησε ορθά μη αποδέχοντας την κατηγορία της ανθρωποκτονίας(6.42), στις προδικασίες αυτές δεν γνωρίζουμε ακριβώς τι συνέβαινε εκτός από το ότι και οι δυο πλευρές εκφωνούσαν λόγους έτσι θα μπορούσε ο βασιλέας να αποφασίσει σε ποιο δικαστήριο να

---

<sup>114</sup> MackDowell (2003), 180-181.

παραπέμψει τη δίκη, βέβαια αυτό θα ήταν εφικτό με μια προδικασία όχι τρείς και πιθανή απάντηση σε αυτό είναι πως έδιναν χρόνο στις δυο πλευρές να σκεφτούν αν όντως ήθελαν να περάσουν σε δίκη όταν θα ήταν πιο μακριά απο τα γεγονότα και θα τα έβλεπαν νηφάλια, γνωστό είναι πως όλες οι φονικές δίκες γίνονταν σε ανοιχτούς χώρους κυρίως στην ύπαιθρο γιατί δεν ήθελαν να μοιράζονται την ίδια στέγη με έναν δολοφόνο οι παρεβρισκόμενοι, αυτό θα τους μετέφερε το «μιάσμα», έτσι δίκη στο Παλλάδιο θα γινόταν έξω απο τον ναό<sup>115</sup>. Στις περιπτώσεις ανθρωποκτονίας επίσης οι όρκοι ήταν ιδιαίτερα περίπλοκοι, στην αρχή ορκιζόταν ο μηνυτής πως ο κατηγορούμενος έχει διαπράξει το αδίκημα, ενώ ο κατηγορούμενος ορκιζόταν το αντίθετο (εκτός των δικών στο Δελφίνιο δικαστήριο)στο τέλος ο νικητής ορκιζόταν ξανά πως είτε την αλήθεια και η απόφαση των δικαστών ήταν σωστή, οι μάρτυρες ορκιζόνταν οτι κατέθεταν αλήθειες και όφειλαν να ορκιστούν αν ο κατηγορούμενος είχε διαπράξει ή όχι το φόνο, μερικοί λόγοι μας επιτρέπουν να θεωρούμε πως οι μαρτυρίες δούλων δίνονταν προφορικά ακόμα και όταν είχε πάψει να αποτελεί αυτό κοινή πρακτική, απο άλλες υποθέσεις επίσης μαθαίνουμε πως και οι γυναίκες, οι δούλοι και τα παιδιά επιτρεπόταν να δώσουν μαρτυρίες και κάποιες φορές θεωρείτο οτι καταβαλλόταν πρόσθετος κόπος για τον έλεγχο των ισχυρισμών τους, κάθε πλευρά εκφωνούσε δυο λόγους πρώτος ξεκινούσε ο μηνυτής, ακολουθούσε ο κατηγορούμενος και στο τέλος του πρώτου λόγου του επιτρεπόταν στον κατηγορούμενο να αποχωρίσει και να φύγει στην εξορία, έτσι γλύτωνε το θάνατο κάποιος που πίστευε πως θα καταδικαζόταν για ανθρωποκτονία εκ προθέσεως σε θάνατο(λόγος 5 έχει σχετικές αναφορές), η επιλογή αυτή έπρεπε να γίνει πριν βγει η απόφαση του δικαστηρίου και εκεί έγκειται η δυσκολία της απόφασης απο μέρος του κατηγορούμενου, πιθανή φυγή στην εξορία πριν το αποτέλεσμα της δίκης θα έσωζε τη ζωή κάποιου πιθανώς, μπορεί όμως να έχανε την δυνατότητα απλά να αθωωθεί και ίσως να φαινόταν και ύποπτος λόγω της επιλογής του, φαίνεται πως δεν είναι εύκολη απόφαση, οποιαδήποτε θεωρία περι ανθρωπιστικής αντιμετώπισης αναιρείται υπο την σκέψη πως ο ένοχος θα έφευγε εκτός πόλης χωρίς να μολύνει τη πόλη κάτι που τους ενδιέφερε καθώς

---

<sup>115</sup> MackDowell (2003), 183-4.



δεν μπορούσαν να τον καταδιώξουν και πέρα από τα σύνορα της δικής τους πολιτείας<sup>116</sup>. Μετά το τέλος των αγορεύσεων το δικαστήριο ψήφισε και ο βασιλεύς προέβαινε στην επίσημη αναγγελία απόφασης, ποινές ήταν θάνατος και δήμευση περιουσίας για εκούσια ανθρωποκτονία, ενώ για ακούσια εξορία όπου ο δράστης έμενε εκτός Αττικής και δεν συμμετείχε και σε θρησκευτικές γιορτές, αγώνες αλλά μπορούσε να κρατήσει την περιουσία του και να ζήσει ελεύθερος στο εξωτερικό, αν τυχόν κάποιος τον έβρισκε στην Αττική μπορούσε είτε να τον σκοτώσει είτε να τον συλλάβει και να τον οδηγήσει στους θεσμοθέτες ή απλώς να τον υποδείξει στους θεσμοθέτες για να εκτελεσθεί χωρίς άλλη δίκη και όποιος του έδινε καταφύγιο θα είχε την ίδια ποινή, η εξορία ήταν για πάντα εκτός και αν του παρείχε συγγνώμη η οικογένεια του θύματος, συγκεκριμένα ο πατέρας, τα αδέρφια και γιοί του θύματος, αν ήταν όλοι σύμφωνοι αν δεν ζούσε κάποιος από αυτούς τότε μπορούσε να παραχωρήσει συγγνώμη κάποιος άλλος συγγενής και αν δεν υπήρχαν καθόλου συγγενείς οι εφέτες επέλεγαν δέκα άτομα από τη φατριά του θύματος για να κρίνουν αν έπρεπε να παραχωρηθεί η συγγνώμη ή όχι και απαξ και δινόταν δεν μπορούσε κανείς να την πάρει πίσω, τέλος η ποινή για τη «βούλευση» είτε εκ προθέσεως είτε ακούσια ήταν ίδια που προβλεπόταν για τη διάπραξη της από το δράστη με τα ίδια του τα χέρια<sup>117</sup>.

Ο 6<sup>ος</sup> λόγος εκδικάστηκε στο Παλλάδιο, όπως αναφέρθηκε, δικαστήριο υπεύθυνο για περιπτώσεις ακούσιου φόνου, βούλευσης, και για φόνο ενός μέτοικου ή δούλου που μπορεί να είχε διαπράξει κάποιος (σημαντικό είναι επίσης το ότι μέσα από το Παλλάδιο και τις υποθέσεις που εκδίκαζε κρατάμε το στοιχείο πως οι Αθηναίοι είχαν συγκεκριμένο νομικό πλαίσιο για υποθέσεις ντόπιων και ξένων<sup>118</sup>), με ποινή την εξορία οικειοθελώς και κάποιες φορές παραχωρούσαν συγγνώμη στο θύμα οι συγγενείς του, αναλάμβανε τις υποθέσεις βουλεύσεως που δεν ήταν ξεκάθαρο αν έφταιγε ο κατηγορούμενος ή όχι, οι σχολιαστές λέγαν πως η βούλευση είναι μια ξεχωριστή κατηγορία και δικάζεται μόνο στο Παλλάδιο και διαφωνούσαν για το ότι κάποιος κατηγορείται με βούλευση και είναι το ίδιο με μια δίκη φόνου που κάποιος

---

<sup>116</sup> MackDowell (2003), 185-6.

<sup>117</sup> ό.π. 186-7.

<sup>118</sup> Sealey (1983), 281.

κατηγορείται πως ξεκάθαρα ευθύνεται για το φόνο<sup>119</sup>, οι υποθέσεις που κάνουν εύκολο το διαχωρισμό ανάμεσα στις υποθέσεις που δικάζε για βούλευση το Παλλάδιο και για φόνο ο Άρειος Πάγος είναι κατά κύριο λόγο όσες έχουν να κάνουν με φάρμακο-δηλητήριο που δόθηκε σε κάποιον απο κάποιον για έναν σκοπό που μπορεί να μην είναι ο θάνατος του, με παράδειγμα του Αριστοτέλη στα Ηθικά Μεγάλα που αναφέρει περίπτωση και απο τον Αντιφώντα έχουμε δυο περιπτώσεις τέτοιου είδους στον 6<sup>ο</sup> λόγο που αναλύσαμε στον 1<sup>ο</sup> λόγο με το ερωτικό φίλτρο της μητριάς, έτσι καταλήγουμε στο ότι ένας θάνατος δεν αντιμετωπίζεται σαν περίπτωση φόνου μόνο αν είναι προσχεδιασμένος ή έγινε άμεσα αλλά και όταν το αποτέλεσμα μιας μη μελετημένης πράξης οδηγεί σε θάνατο και αυτό γιατί μάλλον ήταν ευθύνη του κατηγορου να προστατεύει το άτομο. Ένα σχέδιο με σκοπό να σκοτωθεί κάποιος μπορεί με πολλούς τρόπους να συσχετιστεί με βούλευση, έχουμε πολλών ειδών τέτοιες υποθέσεις, κάποιον που οργανώνει και βλάπτει κάποιον, κάποιον που κάνει ένα σχέδιο και το εκτελεί άλλος, κάποιον που έχει σκεφτεί να κάνει μια πράξη και αυτή οδηγεί σε έναν φόνο που δεν ήταν να συμβεί, κάποιον που κάνει πλάνο να σκοτώσει κάποιον αλλά δεν το ακολουθεί καθόλου, κάποιον που κάνει πλάνο για φόνο που ακολουθεί αλλά δεν πετυχαίνει και τέλος τη περίπτωση του 6<sup>ου</sup> λόγου κάποιον που προγραμματίζει ενέργειες που γίνονται απο άλλους που δεν έχουν τη πρόθεση να οδηγήσουν κάποιον σε θάνατο και οι άλλοι που τις εκτελούν αλλά έχουν, είναι προφανές πως κάποιες απο τις περιπτώσεις αυτές συνδέονται και με άλλα είδη κατηγορίας όμως άλλες όχι, καλύτερα παραδείγματα δικών βούλευσης είναι οι δυο λόγοι του Αντιφώντα(1,6) στον 6<sup>ο</sup> ο χορηγός ήταν υπεύθυνος για τα παιδιά άρα και τον νεαρό που πέθανε, αν και είναι αποδεκτό απο όλους πως δεν είχε πρόθεση για το θάνατο του νεαρού, αναφέρει πως κατηγορείται για φόνο και απο αυτό συμπεραίνουμε πως οι όροι «φόνος» και «ανθρωποκτονία» χρησιμοποιούνταν και όταν είχαμε να κάνουμε με περίπτωση ακούσιας ανθρωποκτονίας<sup>120</sup>. Η αποδοχή της αντίπαλης πλευράς ότι ο χορηγός δεν διέπραξε εκούσια ανθρωποκτονία είναι σημαντική γιατί μέσα απο το λόγο αυτό ξεχωρίζουμε ίσως με αυτό το στοιχείο τότε έχουμε εκούσια και τότε

---

<sup>119</sup> Lanni (2006), 76.

<sup>120</sup> MackDowell (1963),59-61.

ακούσια ανθρωποκτονία για να δικαστεί με το ανάλογο πλαίσιο και στο ανάλογο δικαστήριο<sup>121</sup>. Στην επόμενη υπόθεση στο πρώτο λόγο υπάρχουν ομοιότητες με τον προηγούμενο, έτσι το δίκαιο στον λόγο αυτό του Αντιφώντα μας δίνει ξανά πληροφορίες για την περίπτωση φόνου αλλά εκούσιου όπου στη κατηγορούμενη αποδίδεται η βούλευση γιατί δεν διέπραξε η ίδια τον φόνο.

Όπως παρατηρήθηκε ξανά παίζει πολύ μεγάλο ρόλο αν ήταν προσχεδιασμένος ο φόνος. Για να καταλάβουμε την έννοια του προσχεδιασμένου πρέπει να τη μελετήσουμε στο κάθε λόγο, γνωρίζοντας και τις κατηγορίες πλέον που θεωρούνται φόννοι όχι όμως προμελετημένοι ξεχωρίζουμε στις μέρες μας την δολοφονία, την ανθρωποκτονία (είτε απο θέληση είτε όχι) και την περίπτωση αθωότητας έτσι εάν κάποιος προκαταβολικά ήθελε να τραυματίσει πολύ κάποιον τότε θεωρείται πως διέπραξε φόνο γιατί εμπεριέχει δόλο και προσχεδιασμό, εάν κάποιος δεν είχε απο την αρχή την πρόθεση αλλά έφτασε στο να σκοτώσει ξαφνικά απο οργή ή απο μια πρόκληση που μπορεί να δέχτηκε είναι υπεύθυνος για το θάνατο που προκάλεσε με τη θέληση του, εάν πάλι κάποιος ούτε πρόθεση είχε να σκοτώσει και ο θάνατος προήλθε απο αμέλεια του τότε θεωρείται πως δεν είναι απο θέληση, επίσης ένας φόνος σε πόλεμο ή αυτοάμυνα θεωρείται δικαιολογημένος και αθώνει τον δράστη, σίγουρα κάποια απο αυτά ίσχυαν και για τους παλαιότερους αφού ξεχώριζαν το φόνο εκ προνοίας και μη εκ προνοίας, για αυτό υπήρχε και η πιθανότητα συγχώρεσης απο συγγενείς αν κάποιος δεν είχε προμελετήσει ή δεν είχε σκοπό να προκαλέσει το θάνατο κάποιου, βέβαια οι παλαιότεροι έκαναν το διαχωρισμό με βάση το αν κάποιος είχε σκοπό να βλάψει κάποιον και όχι να προκαλέσει το θάνατο του να θεωρείται θάνατος εκ προνοίας, όμως οι θεωρίες στις μέρες μας διαμορφώνονται απο το δικό μας πλαίσιο και όπως είπα και στην αρχή καλό είναι να μελετήσουμε τον όρο του προμελετημένου με βάση το πλαίσιο του κάθε λόγου ή έστω της τότε εποχής<sup>122</sup>. Ο Δράκων στο νόμο περί ανθρωποκτονίας λέει τι γίνεται σε κάποιον που σκοτώνει κάποιον άλλο με πρόνοια χωρίς να διευκρινίζει πως αυτή ορίζεται, επίσης λέει πως τα μέλη των

---

<sup>121</sup> Sealey (1983), 279.

<sup>122</sup> Loomis (1972), 88-89.

φατριών μπορούν να παραχωρήσουν συγγνώμη σε κάποια περίπτωση ακούσιου φόνου, αυτό όμως δεν ξέρουμε αν σημαίνει πως ο ἄκων φόνος είναι το ίδιο με μὴ ἐκ προνοίας, φῶς ρίχνει ο Αριστοτέλης στα Μεγάλα Ἠθικά με το παράδειγμα της γυναίκας με το ερωτικό φίλτρο που δίνει για να τη θέλει ο ἄνδρας και ὄχι για να τον σκοτώσει, δεν υπάρχει ἔννοια προσχεδιασμένου θάνατου, ἄρα ἄκων γιατί δεν υπήρχε τέτοια σκέψη και συνδέει ο Αριστοτέλης την πρόθεση με την σκόπιμη ενέργεια, ωστόσο φαίνεται πως ρήτορες ὅπως ο Δημοσθένης συνέδεαν την μια ἔννοια με την ἄλλη και οι δύο ἔννοιες που χρησιμοποιεῖ ο Αριστοτέλης για να εξηγήσει αυτά είναι εναλλάξιμες (μηδὲν προδιανοηθείς- ἄκων), ἄλλωστε οι Αθηναῖοι ὅπως ξέρουμε με το αυστηρό τους σύστημα νόμων δεν ἄφηναν ελεύθερο ἢ επέβαλαν ελαστικότερη ποινή στη περίπτωση που δινόταν ἡ συγγνώμη, ἴσα ἴσα δικαζόταν για εθελούσια ἀνθρωποκτονία καθὼς το ὅτι δεν την προσχεδίασε δεν σημαίνει πως δεν ἦταν υπεύθυνος, τέτοια περίπτωση είναι ο 6<sup>ος</sup> λόγος του Ἀντιφώντα ὅπου ἡ δίκη είναι βούλευσις ἀλλὰ για ἀκούσια δολοφονία, ἄλλη περίπτωση ὅμως είναι ο 1<sup>ος</sup> λόγος του Ἀντιφώντα ὅπου δίωξη ἀσκεῖ ο γιὸς του νεκροῦ πρὸς τὴ μητριά του, ἀναφέρεται πως ἡ ἐρωμένη του φίλου του νεκροῦ Φιλόνεου ἔδωσε ερωτικό φίλτρο σε αὐτὸν να πιεῖ και στον νεκρὸ το ὁποῖο τῆς εἶχε δώσει ἡ μητριά του κατήγορου, ο ἓνας πέθανε ἀπευθείας και ο ἄλλος ἀρρωστος πέθανε μετὰ ἀπο λίγες μέρες ἡ ἐρωμένη δικάστηκε και ἐκτελέστηκε και ἀργότερα ο νεαρὸς γιὸς φέρει τὴ μητριά σε δίκη ὡς υπεύθυνη και δικάζεται για βούλευσις ἐκούσιου φόνου, μια τρίτη περίπτωση που δεν είναι ἐκούσιου φόνου ἀλλὰ ἴσως ἦταν δικαιολογημένου είναι ἡ Τετραλογία 3 του Ἀντιφώντα που ἔχουμε αὐτοάμυνα ἀτόμου σε ἀρχικὴ ἐπίθεση ἄλλου που φέρει ὅμως το θάνατο, ὅσο και αν ο κατηγορούμενος προσπαθεῖ να ἀποδείξει πως δεν ἐυθύνεται ἐκεῖνος ἀλλὰ ο ἀνίκανος γιατρός που ἐξέτασε το θύμα, κατηγορεῖται για φόνο και μάλιστα στον Ἄρειο Πάγο γιατί δεν μπορεῖ να πει κανεὶς πως δεν ἠθελε να προκαλέσει βλάβη και θάνατο στο θύμα, ο ἴδιος ἐπέλεξε τὴν ἐξορία προτοῦ ολοκληρωθεῖ ἡ δίκη και βλέπουμε πως οι παλαιότεροι Αθηναῖοι εἶχαν εὐρεία σκοπιὰ ἀντιμετώπισης των υποθέσεων, εἴαν κάποιος εἶχε διαπράξει φόνο με ερωτικό φίλτρο ὄφειλαν οι συγγενεὶς να τον φέρουν σε δίκη και να κριθεῖ ἀπο ἐκεῖ αν θα ἔδινε τὴ ζωὴ του και τὴν περιουσία του ὡς ἔνοχος ἢ ὄχι και αὐτὸ είναι κατανοητό, το πιο δυσνόητο για μας σήμερα είναι το θέμα τῆς ἐξορίας για περιπτώσεις φόνων που ἐγίναν ἀπο

ατύχημα που φαίνεται να είναι υπερβολική η ποινή και σήμερα δεν θα υπήρχε καν ποινή, οι Αθηναίοι όμως τότε τον κάθε θάνατο που δεν προκλήθηκε απο φυσικά αίτια τον λάμβαναν πολύ σοβαρά υπόψιν άλλωστε είχαν τρεις σκοπούς αρχικά την εκδίκηση για τον χαμό του προσώπου, έπειτα τον εξαγνισμό απο το μίasma σε πόλη και συγγενείς και τέλος την αποτροπή τέτοιων γεγονότων, έτσι για την περίπτωση ατυχήματος δεν ισχύει το θέμα αποτροπής ισχύουν όμως οι άλλοι δυο παράγοντες που ήταν εξίσου σημαντικοί για αυτό και εμβαθύνουν στις έννοιες και της μη προσχεδιαμένης ανθρωποκτονίας<sup>123</sup>.

Αναλυτικά τώρα με το θέμα του δικαίου στον πρώτο λόγο έχουμε παλι βούλευσις κάτι που αναλύσαμε όμως η διαφορά εδώ είναι πως ο φόνος δεν είναι ακούσιος αλλά εκούσιος καθώς κατηγορείται η μητριά πως είχε πρόθεση να σκοτώσει τον άνδρα της. Ο λόγος αυτός είναι παράδειγμα για να καταλάβει κανείς το όλο θέμα του προσχεδιασμού και τη διαφορά σε εθελούσιο φόνο και μή. Η φαρμακεία αποτελούσε ιδιαίτερη περίπτωση εκούσιας ανθρωποκτονίας, ήταν περίπτωση φόνου εκ προνοίας ο οποίος προήλθε με τη χορήγηση φαρμάκου-δηλητηρίου στις περιπτώσεις αυτές απαιτείται να υπάρχει και η έννοια της πρόθεσης για δηλητηρίαση του θύματος αλλιώς αν δεν συντρέχει δόλος ο κατηγορούμενος δεν καταδικάζεται. Στην υπόθεση αυτή ενδιαφέρον παρουσιάζει το αν η γυναίκα με πρόθεση διέπραξε το φόνο κάτι που θα απασχολούσε και στις μέρες μας σε παρόμοια υπόθεση, αν έγινε απο αμέλεια ίσως θεωρείται πως δεν είχε τέτοια πρόθεση, παρ'όλα αυτά η γυναίκα έδωσε το φίλτρο και κατηγορείται για φόνο που επεδίωκε κιόλας, καθώς παρουσιάζεται με το πρότυπο της γυναίκας που δεν είχε και τα καλύτερα ηθικά χαρακτηριστικά απο τον κατηγορούμενο, σύμφωνα μάλιστα με την υπόθεση η συνεργός της ερωμένη του φίλου του άνδρα της είχε έρθει σε ρήξη με τον άνδρα ο οποίος απειλούσε να την βάλει σε πορνείο και έτσι σχεδιάστηκε το έγκλημα, καθώς γίνεται και αναφορά πως ο πατέρας του πρίν πεθάνει του ζήτησε να τιμωρηθεί ο υπεύθυνος. Για το συγκεκριμένο λόγο δεν γνωρίζουμε σε ποιο δικαστήριο εκφωνήθηκε<sup>124</sup>. Υπεύθυνο δικαστήριο για τέτοιες περιπτώσεις ήταν ο Άρειος Πάγος και μάλιστα στο λόγο υπάρχει και

---

<sup>123</sup> Loomis (1972), 89-95.

<sup>124</sup> Sealey (1983), 281.

αναφορά στους δικαστές ως «βοηθούς όσων επίτηδες δολοφονήθηκαν» κάτι που συμβαίνει μόνο στο εν λόγω δικαστήριο, όπως και να έχει ο Αντιφώντας μας δίνει το λόγο που περιγράφεται το τι συμβαίνει σε περιπτώσεις βούλευσις αλλά με πρόθεση φόνου<sup>125</sup>. Πρόκειται για ιδιωτική δίκη καθώς δεν είχε αντίκτυπο στην κοινότητα παρ'όλο που στις ανθρωποκτονίες λόγω του μιάσματος δεν μπορούσε να πεί κανείς αυστηρά πως αποτελούσαν ιδιωτικές υποθέσεις. Τα στοιχεία για τη δίκη και το πως γινόταν είναι όμοια με τον 6<sup>ο</sup> λόγο με μόνη διαφορά πως έχουμε εκούσιο φόνο και φαίνεται να είναι ισχυρή η θέση του κατηγορου, επομένως η ποινή που θα επιβλήθηκε δεδομένου και του ότι πιθανό είναι να δικάστηκε στον Άρειο Πάγο θα ήταν ο θάνατος όπως συνέβη και στην ερωμένη. Η διάκριση του φόνου εκ προνοίας με τη φαρμακεία και η υπαγωγή τους σε διαφορετικά δικαστήρια δείχνει άσκοπη αρχικά, ίσως η δικαιολόγηση της να έγκειται στο ότι ο φόνος εκ προνοίας σήμαινε βίαιο θάνατο μέσω άμεσης πράξης που επέφερε τη ροή του αίματος ενώ αντίθετα η φαρμακεία εννοούνταν σιωπηλή και ύπουλη αφαίρεση της ζωής<sup>126</sup>. Άλλη διάκριση είχε να κάνει με την προσωπική κατάσταση του θύματος καθώς η δολοφονία Αθηναίου πολίτη ήταν σοβαρότερη από ενός ξένου ή μέτοικου, καθόριζε διακρίσεις στα δικαστήρια έτσι κατά τον 5<sup>ο</sup>-4<sup>ο</sup> αιώνα οι υποθέσεις ανθρωποκτονίας εκδικάζονταν από τον Άρειο Πάγο ή τους εφέτες. Στον λόγο 5 του Αντιφόντα που είναι και θέμα της εργασίας έχουμε αναλυτικά στοιχεία για τον φόνο «εκ προνοίας» και στη Τετραλογία 2. Εκτός του ότι αρμόδιο δικαστήριο ήταν ο Άρειος Πάγος δεν υπάρχει αναφορά σχετικά με την ποινή που επέβαλε ο νόμος για ανθρωποκτονία εκ προθέσεως αλλά υπάρχει αναφορά για την τύχη του αυτοεξόριστου δράστη, το πιθανότερο είναι αρχικά τουλάχιστον η επίσημη κρίση να ήταν η καταδίωξη και θανάτωση του δράστη από τους οικείους του θύματος και επιβεβαιώνεται από τον νόμο που έλεγε πως η οικογένεια έχει τη δυνατότητα να φονεύσει με τις ίδιες δυνάμεις τον δολοφόνο ή και να τον συλλάβει και φέρει στον αρμόδιο άρχοντα με τη διαδικασία της *άπαγωγής*, κάτι που συμβαίνει στον 5<sup>ο</sup> λόγο και θα αναλύσουμε παρακάτω τη σημασία του. Ενώ όλα τα παραπάνω θεωρούνταν νόμιμα το να οδηγήσει στο σπίτι του και να βασανίσει τον

---

<sup>125</sup> MackDowell (1963), 62,65,66.

<sup>126</sup> Παύλου (1984), 22-23.

ανδρόφονο συγγενής του θύματος ή να του αποσπάσει λεφτά για την απελευθέρωση το θεωρούσαν παράνομο και μας δείχνει τη πρόθεση του νομοθέτη να τοποθετηθούν όρια στην επιβολή ποινής των συγγενών θύματος για να μην περάσουν στα όρια της εκμετάλλευσης του θύτη. Εάν ξέφευγαν σε αθέμιτα μέσα ο ίδιος ο νόμος όριζε την προσφυγή ενώπιον του αρμόδιου άρχοντα ο οποίος παρέπεμπε το θέμα στην Ηλιαία. Παραπομπή στην Ηλιαία έχουμε στον 5<sup>ο</sup> λόγο ενώ θα θεωρούσε κανείς λογικό να είχαμε εκδίκαση της υπόθεσης στον Άρειο πάγο λόγω φόνου, τεχνική που ακολούθησαν οι οικείοι του Ηρώδη και προσπαθεί να αποφύγει ο Ευξίθεος και θα δούμε το γιατί στην ανάλυση του κειμένου. Πάντως τα τελευταία αυτά δεδομένα για την προστασία του θύτη και τη παραπομπή στην Ηλιαία θεωρούνται μεταγενέστερες προσθήκες πιθανώς του Σόλωνα καθώς το δικαστήριο της Ηλιαίας δεν υπήρξε την εποχή του Δράκοντα<sup>127</sup>.

Γνωρίζοντας λοιπόν τα παραπάνω βλέπουμε πως η ποινή που επιβαλλόταν ήταν η δήμευση της περιουσίας του ανδρόφονου, ή ποινή θανάτου, ή «άειφαγία» (δια βίου εξορία διαφυγή του δράστη εκτός πόλεως ως μόνο τρόπο να σώσει τη ζωή του δεδομένου του ότι στο εσωτερικό δεν θα τον άφηναν οι οικείοι του θύματος ενώ στο εξωτερικό προστατευόταν από το νόμο που έλεγε πως οι καταδικασθέντες για φόνο εκ προνοίας μπορούσαν να φεύγουν αυτοεξόριστοι με κάποιες προϋποθέσεις). Στο 5<sup>ο</sup> λόγο τα πράγματα είναι λίγο διαφορετικά δεν ακολουθείται η διαδικασία «δίκης φόνου» έχουμε απαγωγή και ενώ στη δίκη φόνου οι αντίδικοι μιλούν με τη σειρά που αναφέραμε και έχουν δικαίωμα και για δεύτερη ομιλία, στην «απαγωγή» ο καθένας παρουσιάζει έναν λόγο. Ο Αντιφών ίσως έγραψε το πρώτο λόγο αλλά άφησε τον δεύτερο να τον γράψει ο διάδικος μόνος του αφού θα είχε ακούσει το λόγο του αντίδικου του, σίγουρα θα ακολουθούσε την τακτική που του είχε υποδείξει ο Αντιφών στον πρώτο λόγο, αλλά θα έκανε αλλαγές στην διατύπωση όπως και κάθε ομιλητής. Επίσης ο Αντιφών ίσως ξανά έγραψε το λόγο μέχρι να καταλήξει στο πως θα ήταν καλύτερος, κάποιες φορές ένας διάδικος μπορούσε να αναφέρει στον πρώτο λόγο όλα τα στοιχεία αλλά τα πραγματικά στοιχεία και οι διαφωνίες στην ουσία τους έπρεπε να φανούν μαζί αν και οι λόγοι πολλές φορές ανακατεύουν την αφήγηση, το επιχείρημα, και

---

<sup>127</sup> Γιουνη (2006), 335-6-7.

τρόπους προσέλευσης του συναισθήματος με την επανάληψη και απομάκρυνση απο το θέμα με σκοπό την ευνοϊκή αντιμετώπιση των ενόρκων. Υπήρχε κανόνας στις περιπτώσεις ανθρωποκτονιών οτι έπρεπε να είναι κολλημένοι στο θέμα που υποστήριζαν (5.11), εκτός και αν έβλεπαν πως θα άλλαζε η ετυμηγορία των ενόρκων, ο διάδικος έπρεπε να έχει τον έλεγχο του θέματος να τραβήξει την προσοχή προς το μέρος του. Για τους λόγους του Αντιφώντα δεν έχουμε ποτέ τον λόγο της αντίπαλης πλευράς μπορούμε μόνο να τον υποθέσουμε και όπως ξανά αναφέραμε δεν γνωρίζουμε ούτε την ετυμηγορία αλλά και να την γνωρίζαμε δεν θα ξέραμε ποιά επιχειρήματα συνέβαλαν στην επιλογή της, ο ίδιος ο Αντιφών λογογράφος με μεγάλη φήμη θα αντιλαμβανόταν ποιά σημεία σε προηγούμενες υποθέσεις ήταν επιτυχείς και θα ήξερε ποιές προσεγγίσεις έπρεπε να χρησιμοποιήσει σε επόμενες υποθέσεις<sup>128</sup>.

Το μεγάλο θέμα που δημιουργείται στον 5<sup>ο</sup> λόγο και διαφοροποιεί και την υπόθεση ως προς τα στοιχεία που δίνονται στο λόγο για το δίκαιο είναι οτι περιλαμβάνει την χρήση *άπαγωγής*, και την παραπομπή στην Ηλαιά. Ο Ευξίθεος κατηγορεί πως η διαδικασία θα έπρεπε να είναι δίκη φόνου ενώ ακολουθείται απο τους κατήγορους *ένδειξις* και *άπαγωγή* μέσα στο ίδιο το κείμενο μάλιστα ο Αντιφών δίνει το στοιχείο πως είναι οι ίδιοι άνθρωποι που θα άκουγαν τη δίκη φόνου αν τον αθώωναν απο τη δίκη *ένδειξις*, κάτι που έντονα δείχνει πως οι δικαστές ήταν ίδιοι όπως σε ένα δικαστήριο, εάν ο Ηρώδης ήταν Αθηναίος πολίτης η δίκη φόνου θα γινόταν στον Άρειο πάγο άρα έχουμε μια διαστρέβλωση στα λόγια του Ευξίθεου όταν λέει πως οι ίδιοι θα άκουγαν την υπόθεση σαν *ένδειξις*, εάν ο Ηρώδης ήταν ξένος τότε θα είχε δίκιο για την ταυτότητα των δικαστών καθώς σε αυτά τα δικαστήρια οι εφέτες ήταν οι Ηλιαστές ή αλλιώς δικαστές και σε αυτό καταλήξαμε και με όσα αναφέραμε παραπάνω για τους όρους<sup>129</sup>. Αν μετά τη διακήρυξη κάποιος έβλεπε τον κατηγορούμενο σε ένα σημείο που ο νόμος όριζε πως δεν μπορεί να εμφανιστεί έπρεπε να τον συλλάβει και να τον παραδώσει στους Ένδεκα που θα τον έκλειναν φυλακή μέχρι να εκδικαστεί η δίκη αυτό ήταν η διαδικασία της *άπαγωγής*, η δίκη για παραβίαση της διακήρυξης ήταν τελείως

---

<sup>128</sup> Gagarin (2002), 136-7.

<sup>129</sup> Sealey (1983), 294-5.



ξεχωριστή απο τη δίκη για ανθρωποκτονία και διεξαγόταν σε τακτικό δικαστήριο όπου η ποινή καταλογιζόταν με βάση την κρίση του, εφόσον ο κατηγορούμενος απείχε απο τα απαγορευμένα μέρη δεν κλεινόταν φυλακή και περίμενε την εκδίκαση της δίκης του, τότε δεν υπήρχε καμία υποψία πως μπορεί να διέφυγε την τιμωρία και τη δίκη αν πάλι εγκατέλειπε την Αττική αυτό θα σήμαινε πως διαλέγει εθελοντικά την εξορία και η πόλη απαλλασσόταν απο το μίσημα της ανθρωποκτονίας όμως ήταν διαφορετικό το ζήτημα αν ήταν Αθηναίος το θύμα απο κάποιον ξένο και εκείνος αρνιόταν να έρθει στη δίκη, τότε δεν θα υφίστατο ποινή εξορίας, σε τέτοια περίπτωση το δίκαιο επέτρεπε στους συγγενείς να συλλάβουν το άτομο «άνδροληψία» και τρεις οποιουσδήποτε πολίτες της πόλης αυτής που βρισκόταν ο δολοφόνος και να τους κρατήσουν μέχρι η πόλη να εξέδιδε τον δολοφόνο στην Αθήνα ή να αποδείκνυε οτι δεν του παρείχε καταφύγιο<sup>130</sup>.

Αναφορικά με τις Τετραλογίες τώρα οι οποίες είχαν και πιο διδακτικό χαρακτήρα στη 2 όπως αναφέρθηκε ξανά είναι περίπτωση ακούσιου φόνου, ένα ακόντιο σκοτώνει ένα αγόρι, το αγόρι μπάινει στο στόχαστρο και δημιουργείται το ερώτημα αν είναι ένοχος εκείνος που πέταξε το ακόντιο για ανθρωποκτονία έστω ακούσια ή αν το αγόρι κατα λάθος διέπραξε αυτοκτονία και το πρόβλημα αυτό δεν έχει να κάνει με τη δικαιολόγηση απο το νόμο του να σκοτώνεις αντίπαλο όπως κάποιοι το μπερδεύουν άλλωστε ένας παθητικός θεατής είναι φανερό πως είναι σε διαφορετική θέση απο κάποιον που εθελοντικά μπαίνει στο στόχαστρο και δέχεται οτιδήποτε πηγαίνει προς εκείνον, αυτές τις υποθέσεις εκδίκαζε το Δελφίνιον δικαστήριο γιατί θεωρούταν περίπτωση φόνου που έγινε κατα λάθος ή απο ατύχημα<sup>131</sup>. Βασικό στοιχείο που έχει ήδη αναφερθεί στη παρουσίαση των έργων είναι η σημασία ζητημάτων αιτιών και υπευθυνότητας κατόπιν κάποιον πράξεων. Το δικαστήριο του Αρείου Πάγου ως αρμόδιο για τα πιο σοβαρά θέματα όπως ήταν εκτός όσων είπαμε και δίκες εμπρισμού, σωματικής βλάβης, καταστροφής ιερών ελαιόδεντρων, η τυραννία στην οποία επέβαλαν στέρηση πολιτικών δικαιωμάτων, στην αρχή ήταν 9 άρχοντες ενώ αργότερα πρόεδρος ήταν ο «βασιλέας» που εκλέγόταν απο τέως άρχοντες, οι άρχοντες εκλέγονταν

---

<sup>130</sup> MackDowell (2003), 176-177.

<sup>131</sup> MackDowell (1963), 74.

και αυτοί με κλήρο και τον τέταρτο αιώνα ο ἄρχων εισήγε τις υποθέσεις σχετιζόμενες με τη θρησκεία, ανθρωποκτονίας, τραυματισμού<sup>132</sup> τέλος η διαδικασία είναι αυτή που περιγράψαμε πως συνέβαινε στις δίκες ανθρωποκτονίας. Τα μέλη του δικαστηρίου ήταν άνδρες με εμπειρία όλοι είχαν περάσει χρόνια ως μέλη των 9 αρχόντων, είχαν ασχοληθεί με σημαντικές υποθέσεις, κρατούσαν ισόβια το αξίωμα τους το οποίο ασκούσαν πιο σωστά χωρίς το φόβο να τους διώξουν απο τη θέση αυτή και οι ποινές που επέβαλε σαν δικαστήριο ήταν οι πιο αυστηρές μιας και αντιμετώπιζαν και τις πιο σκληρές υποθέσεις<sup>133</sup>. Στην Τετραλογία 1 έχουμε άλλη περίπτωση φόνου «ἀπαράσημου» στη περίπτωση αυτή δεν γνωρίζουμε ακριβώς ποιός έχει διαπράξει το φόνο. Σημασία του έργου αυτού όμως είναι πως στηρίζεται για αυτόν ακριβώς το λόγο στο εικοτολογικό επιχείρημα και μας δίνει ως διδακτικό κείμενο και τις πληροφορίες που χρειαζόμαστε σχετικά με αυτά τα επιχειρήματα. Τέτοιες υποθέσεις κανονικά εκδικάζονταν στο Πρυτάνειον αλλά εδώ έχουμε φανταστική περίπτωση. Τέλος στη Τετραλογία 3 έχουμε περίπτωση φόνου σε άμυνα όπου αυτή είναι μια ιδιόζουσα περίπτωση φόνου καθώς θεωρείται δικαιολογημένος φόνος και μπορεί να φέρει και την αθώωση του κατηγορουμένου. Η Τετραλογία αυτή έχει πολλά στοιχεία κοινά με τις κανονικές δίκες και εμπεριέχει τα θέματα που συζητήθηκαν στις άλλες δυο προηγούμενες. Απαραίτητο για την άμυνα ήταν όπως είναι λογικό η ενέργεια του θύματος απέναντι στο δράστη να ήταν παράνομη, βίαιη και άδικη και η ενέργεια του ατόμου που αντέδρασε σε αυτή να ήταν άμεση και δικαιολογημένη. Επίσης εάν ο ασθενής πήγαινε σε γιατρό και εκείνος δεν τον γιάτρευε δεν του επέβαλαν ποινή για φόνο. Στη περίπτωση της Τετραλογίας 3 ο κατηγορούμενος κατηγορεί το γιατρό για το θάνατο του ατόμου που του επιτέθηκε και εκείνος απλά αμύνθηκε. Βλέπουμε φάσμα περιπτώσεων φόνου νόμιμου όπως να σκοτώσεις κάποιον στη μάχη ή να σκότωνε κανείς κάποιον που είχε καταδικαστεί σε εξορία και τον βρήκε στην πόλη τέτοια ήταν και η περίπτωση αυτοάμυνας άλλωστε εκεί δεν εμπεριέχεται η έννοια του προμελετημένου φόνου<sup>134</sup>. Ο νόμος των Αθηναίων περιείχε περιπτώσεις δικαιολογημένου και αδικαιολόγητου φόνου κάτι που αναφέρεται στις

---

<sup>132</sup> MackDowell (2003), 43-45.

<sup>133</sup> MackDowell (1963), 39-42

<sup>134</sup> MackDowell (2003), 177-178.

Τετραλογίες τέσσερις φορές και δικαίως αποδίδεται στον Αντιφώντα (3b.9, 3c.7, 4b.3, 4d.8), παρ'όλο που κάποιοι αρνιούνται ότι αυτό είναι γνήσιο στοιχείο για το τι γνωρίζουμε για τους νόμους και τα είδη των ανθρωποκτονιών, η ύπαρξη του Δελφίνιου δικαστηρίου είναι που αποδεικνύει πως υπήρχαν περιπτώσεις δικαιολογημένου φόνου, έτσι ανεξάρτητα με όσα ζητήματα έχουν δημιουργηθεί με τις Τετραλογίες είναι εμφανές πως απεικονίζουν το νομικό υπόβαθρο της εποχής και μάλιστα στις 2 και 3 φαίνεται να υπάρχουν σημεία που δικαιολογούν το ότι δίνονται τα στοιχεία των περιπτώσεων αυτών στους λόγους γιατί όντως υπήρχε περίπτωση τέτοιων φόνων και μάλιστα το Δελφίνιον αθώωνε και άτομα που είχαν διαπράξει νόμιμα φόνου, έπρεπε σίγουρα να γίνει καλή διάκριση ανάμεσα στις περιπτώσεις δικαιολογημένου φόνου και μη γιατί κάποιοι φόνου μπορεί να ήταν δικαιολογημένοι αλλά όχι νόμιμοι όπως εάν κάποιος που του σκότωναν τον πατέρα πήγαινε να σκοτώσει το δολοφόνο ακούγεται σωστό και δικαιολογημένο για εκείνον αλλά είναι ενάντια στο νόμο, έτσι ο νόμος περιορίζει και τις δυο περιπτώσεις φόνων κάτι που συνέχισε να συμβαίνει έως και σήμερα με κάποιες τροποποιήσεις<sup>135</sup>.

## 2.2 Απαγωγή Κακούργων-Απαγωγή φόνου

Όπως έχουμε πεί ξανά η ανθρωποκτονία διέθετε πάνω από μια διαδικασίες εκδίκασης υποθέσεων με συγκεκριμένες διαφοροποιήσεις ανάλογα την υπόθεση κάθε φορά. Στην ενότητα αυτή θα ασχοληθούμε με τις δυο περιπτώσεις *άπαγωγής*, το σχετικό πλαίσιο της διαδικασίας έχει ήδη αναφερθεί, ήταν μια δημόσια υπόθεση καθώς ο κάθε Αθηναίος μπορούσε να την χρησιμοποιήσει συλλαμβάνοντας τον κατηγορούμενο και παραπέποντας τον στο ηλιαστικό δικαστήριο.

Τα είδη της *άπαγωγής* ήταν δυο και τα γνωρίζουμε γιατί είχαν χρησιμοποιηθεί στην κλασική Αθήνα σε περιπτώσεις, έτσι έχουμε την *άπαγωγή κακούργων* που χρησιμοποιήθηκε στον 5<sup>ο</sup> λόγο του Αντιφώντα και την *άπαγωγή φόνου* που χρησιμοποιήθηκε εναντίον του Αγοράτου και του Μενέστρατου στον 13<sup>ο</sup> λόγο του Λύσια στις αρχές του 4<sup>ου</sup> αιώνα π.Χ. Για τη πρώτη περίπτωση δεν έχουμε αναφορές σε άλλο λόγο κάτι που σημαίνει πως

---

<sup>135</sup> MackDowell (1963), 80-81.

πρέπει να ήταν πειραματική η χρήση της και δεν ξανά χρησιμοποιήθηκε, ενώ για τη δεύτερη γνωρίζουμε πως δεν ήταν διαθέσιμη για όλες τις υποθέσεις ανθρωποκτονίας αλλά μόνο τις υποθέσεις που ο φερόμενος δράστης σύχναζε σε δημόσια μέρη που απαγορευόταν να βρίσκεται κάποιος που κατηγορείται για φόνο, στη περίπτωση αυτή η επιλογή μεταξύ των πράξεων επιβάλλουν μερικώς ουσιαστικές σκέψεις, ωστόσο η διαδικασία είναι φανερό προσέφερε περιορισμούς που αποτρέπουν τον Άρχων Βασιλέα να δεχτεί την κατηγορία για ανθρωποκτονία μετά απο οχτώ μήνες απο το χρόνο που επιτελούσε τα καθήκοντα του που θα απέτρεπε την άμεση χρήση δίκης φόνου, επίσης η *άπαγωγή* δικαζόταν σε ηλιαστικό δικαστήριο όπου ο κατηγορος δεν αντιμετώπιζε τους διαδικαστικούς περιορισμούς σχετικά με τα άσχετα θέματα που αναφέρονταν και εφαρμόζονταν σε υποθέσεις πριν τον Άρειο Πάγο, αλλά με αυτό το σκεπτικό φαίνεται να είχε ο κατηγορος δυο επιλογές μεταξύ του υψηλότερου κινδύνου και της καλύτερης διαδικασίας ελευθερίας απο την *άπαγωγή* και τη *δίκη φόνου* όπου δεν υπήρχε ρίσκο αλλά ήταν πιο δύσκολο να παρουσιάζει κάτι που ξέφευγε απο το βασικό θέμα, τέλος άλλη διαφορά είναι πως η *άπαγωγή* ήταν ανοιχτή στη βούληση ενώ το δικαίωμα του να φέρουν τη διαδικασία σε περίπτωση φόνου να εκδικαστεί ήταν περιορισμένο στους συγγενείς<sup>136</sup>. Βλέπουμε πως η διαφορά στις δυο περιπτώσεις ήταν πολύ μικρή και αναφέρεται περισσότερο στον τύπο και όχι στην ουσία της ανθρωποκτονίας, στην *άπαγωγή κακούργων* η κατηγορία αφορούσε το έγκλημα του φόνου, ενώ στην *άπαγωγή φόνου* η κατηγορία αφορούσε το γεγονός οτι ο ύποπτος σύχναζε σε ιερά μέρη και στην αγορά, βλέπουμε επίσης πλεονεκτήματα της *άπαγωγής* σε σχέση με μια *δίκη φόνου* δεν υπήρχε έλλειψη περιορισμού στο πότε θα ξεκινούσε, δεν χρειαζόταν ορκομωσία, η εκδίκαση γινόταν σε ηλιαστικό δικαστήριο όπου οι ομιλητές μιλούσαν και για άσχετα με τη υπόθεση θέματα και τέλος εξασφάλιζαν τη παρουσία του κατηγορούμενου απο την αρχή της διαδικασίας έως και το τέλος. Σαν θεσμός πρέπει να ήταν κάτι καινοτόμος για τις περιπτώσεις ανθρωποκτονίας που είχαν μείνει στη μορφή που έδωσε ο Δράκων, με αυτή τη μεταβολή-προσθήκη να συμβαίνει μόνο, και μάλιστα με εισαγωγή δυο ειδών κάτι που δείχνει πως ήταν περίπλοκη αλλαγή και βελτίωση του νόμου σχετικά με τις

---

<sup>136</sup> Edward-Rubinstein (2004), 125-6.

ανθρωποκτονίες, απο ότι φαίνεται και απο τις διαφορές με τη δίκη φόνου ήταν αναγκαία μια πιο ευέλικτη διαδικασία για την εκδίκηση υποθέσεων ανθρωποκτονίας.

Έχουμε στα μέσα του 5<sup>ου</sup> αιώνα π.Χ. για πρώτη φορά την περίπτωση *άπαγωγής φόνου* με τον Ευξίθεο να κατηγορείται ως κακούργος και έπρεπε να αποδείξει πως δεν είχε κάνει ο ίδιος τον φόνο, με το πέρασμα των χρόνων και ιδιαίτερα μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας και την Αμνηστία των Αθηναίων απαγορευόταν να εκδικάζονται δίκες φόνου εκτός απο αυτές που είχαν διαπραχθεί με *αὐτοχειρία*, είναι λοιπόν πολύ πιθανό την εποχή εκείνη να τροποποιήθηκε η διαδικασία της *άπαγωγής κακούργων* σε υποθέσεις ανθρωποκτονίας στη διαδικασία της *άπαγωγής φόνου* για να μπορεί κανείς να ξεφύγει απο τους νόμους της Αμνηστίας και να έχει το δικαίωμα να κάνει μήνυση για φόνο εναντίον υπόπτων δολοφόνων που ήταν ελεύθεροι και βρίσκονταν και σε απαγορευμένα μέρη επειδή δεν διέπραξαν *αὐτοχειρία*. Αυτά τα στοιχεία δείχνουν πως οι Αθηναίοι είχαν το στάσιμο νομοθετικό πλαίσιο που δεν ήθελαν να αλλάξει αλλά δέχονταν τροποποιήσεις με μια συμπεριφορά ευελιξίας δίνοντας καινοτομίες στο πλαίσιο των παραδοσιακών δομών, μια τέτοια καινοτομία είναι η διαδικασία της *άπαγωγής*. Σημαντικό είναι να αναφερθεί επίσης πως στην *άπαγωγή κακούργων* οι ένοχοι δικάζονταν ως κακούργοι κάτι λίγο διαφορετικό απο την έννοια δολοφόνος, κακούργους θεωρούσαν τους κλέφτες, λοποδύτες, ανδραποδιστές, βέβαια μελετητές υποστηρίζουν πως στη κλίμακα των κακουρημάτων εμπεριέχεται και αυτό του ανδρόφονου άρα είναι το ίδιο με τη σκέψη, οι Αθηναίοι επέκτειναν τον όρο κατά τον 5<sup>ο</sup> αιώνα κάτι που ενισχύει τη θέση αυτή κάτι που επιβεβαιώνει και ο λόγος του Αντιφώντα με τον καινοτόμο χαρακτήρα του<sup>137</sup>.

Στην περίπτωση του Λυσία στο λόγο «Κατά Αγοράτου» κανονικά έπρεπε να είχαμε την μήνυση *γραφής φόνου* και έχουμε *άπαγωγή*, αυτό συμβαίνει γιατί η διαδικασία της *γραφής φόνου* ήταν χρονοβόρα και στο μεταξύ ο κατηγορούμενος θα μπορούσε να διαφύγει αυτό-εξοριζόμενος, έτσι οι οικείοι του θύματος ακολουθούσαν τη διαδικασία που έχουμε περιγράψει και έπαιρναν το νόμο στα χέρια τους με τη διαδικασία της *άπαγωγής*, πιάνοντας τον φονιά επ'αυτοφώρω και πηγαίνοντας τον στους Ένδεκα με έγγραφη

---

<sup>137</sup> Βολονάκη (2000), 151.

μήνυση η οποία είχε το ίδιο όνομα με τη διαδικασία, αξίζει να αναφερθεί πως εάν ο κατηγορος δεν έπειθε για την ενοχή του κατηγορούμενου πλήρωνε πρόστιμο χιλίων δραχμών. Έπειτα αναλάμβαναν οι Ένδεκα που δίκάζαν την υπόθεση σε δικαστήριο της Ηλιαίας, αξίζει να αναφερθεί επίσης και το ότι η έννοια επ' αυτοφώρω προκαλεί ερωτηματικά αρχικά γιατί ο Αγοράτος δε σκότωσε ο ίδιος τους Αθηναίους απλώς τους κατέδωσε και έπειτα είχαν περάσει πολλά χρόνια απο εκείνα τα πραγματικά περιστατικά έτσι ο Λυσίας ισχυρίζεται πως επέβαλαν οι Ένδεκα να γραφθεί στη μήνυση η έννοια του επ' αυτοφώρω για να πληρωθεί κάποιος τύπος διαδικασίας, όπως και να έχει αυτό είναι ένα τυπικό ζήτημα και σημασία έχει πως ο Αγοράτος έγινε αιτία να θανατωθούν αξιόλογοι πολίτες<sup>138</sup>.

Στη συγκεκριμένη περίπτωση αυτό που έχει σημασία είναι η αναφορά στους ιερούς τόπους και στην Αγορά, δεν είχε σημασία μόνο ο φόνος αλλά και η συναναστροφή με το λαό μετά απο αυτόν κάτι που θα μόλυνε τους πολίτες, αντιλαμβανόμαστε λοιπόν πως η διαδικασία αυτή δημιουργήθηκε για περιπτώσεις που κάποιος που πίστευαν πως είχε σκοτώσει δεν διωκόταν αμέσως είτε λόγω χρονικού πλαισίου όπως ξανά είπαμε είτε γιατί οι συγγενείς του δεν αναλάμβαναν δράση, έτσι επενέβαιναν άλλοι άνθρωποι που θεωρούσαν απαράδεκτη τη κατάσταση εισάγοντας την *άπαγωγή* το θέμα λύθηκε και στην υπόθεση Αγοράτου έχουμε αυτή τη διαδικασία, στο λόγο που μιλά ο κατηγορούμενος κατηγορείται για τον θάνατο του Διονυσόδωρου καθώς τον κατήγγειλε στο ολιγαρχικό καθεστώς των Τριάκοντα οι οποίοι τον εκτέλεσαν, έτσι μερικά χρόνια αργότερα όταν αποκαταστάθηκε η δημοκρατία ο αδελφός του θύματος Διονύσιος ζητούσε εκδίκηση κάνοντας τη δίκη αυτή, όμως το 403 είχε χορηγηθεί αμνηστία που απάλλαξε απο τα αδικήματα που είχαν διαπραχθεί πριν την αποκατάσταση της δημοκρατίας κάτι που σημαίνει πως ο Διόνυσος δεν μπορούσε να κατηγορήσει για «βούλευση» ανθρωποκτονίας εκ προθέσεως και τον συνέλαβε χωρίς να δηλώνεται ρητά το πού και το πώς, όμως το μόνο που μπορεί να είχε ως αφορμή ήταν να σύχναζε σε κάποιο απαγορευμένο μέρος χρησιμοποιώντας τελικά τη διαδικασία της *άπαγωγής*<sup>139</sup>. Ο Αγοράτος δεν αναφέρεται ως κακούργος πουθενά όπως ο

---

<sup>138</sup> Θεοδωρακόπουλος (2005), 153.

<sup>139</sup> MacDowell (2003), 188-9.

Ευξίθεος παρά το γεγονός πως συνδέθηκε η έννοια του κακούργου με την κατηγορία και του ανδρόφονου αυτό δίνει το πατημα σε μελετητές να θεωρούν πως δεν είχαμε ίδιας μορφής διαδικασία με τον Ευξίθεο και είναι ένα άλλο είδος *άπαγωγής* το οποίο όμως είναι εξίσου συνδεδεμένο με τον όρο επαυτοφώρω και παίζει και πιο σημαντικό ρόλο απο ότι στην περίπτωση του Ευξίθεου που δεν έχουμε χρήση τέτοιας τακτικής, έτσι κατανοούμε πως η έννοια αυτή ήταν συνδεδεμένη και με το άλλο είδος *άπαγωγής* και πως οι δυο λόγοι διαφέρουν σε σημεία<sup>140</sup>.

Επίσης το ζήτημα στο λόγο αυτό δεν είναι μόνο η ανθρωποκτονία ή η ευθύνη για έναν θάνατο αλλά και πως ένας άνθρωπος που προέρχεται απο σκλάβους παρουσιάζεται ως Αθηναίος πολίτης και το πιο σημαντικό στοιχείο η σύλληψη σε απαγορευμένους χώρους και ο όρος επ αυτοφώρω που συνδέεται περισσότερο με τη στιγμή και διαδικασία σύλληψης παρά με τη διαδικασία που ακολουθείται στη περίπτωση *άπαγωγής φόνου* καθώς η νομική βάση δεν είναι η παράβαση του άβατου μόνο αλλά η πράξη του φόνου, αλλά δεν γινόταν εκείνη την περίοδο να κατηγορηθεί για αυτοχειρία όπως ξανά είπαμε, έτσι απο την υπόθεση αυτή μπορεί να παραχθεί το συμπέρασμα πως η συγκεκριμένη περίπτωση *άπαγωγής* ήταν μια εναλλακτική των περιπτώσεων φόνου και το πολιτικό πλαίσιο της εποχής εξηγεί την χρήση της στην ουσία έναντι της άλλης περίπτωσης που χρησιμοποιήθηκε μόνο με τον Ευξίθεο, τα πλεονεκτήματα τώρα της συγκεκριμένης διαδικασίας που παράγονται απο το λόγο του Λυσία είναι πως ο Αγοράτος δικάστηκε αρκετό καιρό μετά, κατά τη διάρκεια της Αμνηστίας δεν γινόταν να ξεκινήσουν κατηγορίες για ανθρωποκτονία με αυτοχειρία μιας και το θύμα δεν σκοτώθηκε με τα χέρια του κατηγορου, και επειδή οι Τριάκοντα ήταν στην εξουσία δεν μπορούσαν να φέρουν κατευθείαν το κατηγορούμενο σε δίκη, η καθυστέρηση αυτή μοιάζει αναπόφευκτη ακόμα και μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας παραβιάζοντας τους όρους της Αμνηστίας γιατί στην πράξη ο εγκληματίας δικάζοταν για φόνου που δεν είχε διαπράξει με τα ίδια του τα χέρια, μπορεί να χρησιμοποιήθηκε απο τους αντιδίκους του με την ελπίδα να μεγαλώσουν τις πιθανότητες νίκης, το μεγάλο εύρος των θεμάτων που μπορούσαν να παρουσιαστούν σε ένα ηλιαστικό δικαστήριο σε αντίθεση με τον αυστηρό

---

<sup>140</sup> Βολονάκη (2000), 161-2.

Άρειο Πάγο επέτρεπε την συμμετοχή όλων των ρητορικών σκοπών και πειθούς κάτι που θα συνέβαινε και στην περίπτωση *άπαγωγής κακούργων*<sup>141</sup>.

Στο λόγο του Αντιφώντα έχουμε και «ένδειξις» μαζί με *απαγωγή*, τον κατηγορο ο οποίος δείχνει στον αρμόδιο τον κατηγορούμενο και εκείνος τον συλλαμβάνει δεν κάνει ο κατηγορος τη σύλληψη όπως στην «*άπαγωγή*» απλά αυτά τοποθετούνταν μαζί γιατί είχαν την ίδια νομική οπτική και κατάληξη, επίσης μάλλον οι δυο αυτές περιπτώσεις επιτρέπονταν κυρίως εάν ο δράστης βρισκόταν σε ιερούς τόπους ή στην αγορά<sup>142</sup>. Στην περίπτωση που τελικά κρινόταν ένοχος ο κατηγορούμενος όφειλε είτε να εγκαταλείψει τη χώρα σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα και να μείνει εκεί εξόριστος μέχρι οι συγγενείς του θύματος να τον συγχωρέσουν, να του προσφέρουν παροχή συγγνώμης- αιδέσεως και τότε θα μπορούσε να επανέλθει πάντα με ορισμένους περιορισμούς και προϋποθέσεις, όπως να προσφέρει θυσίες σε θεούς για έρθει η κάθαρση του και να ξεφύγει από το μίasma της ανθρωποκτονίας.

Η περίπτωση του Αντιφώντα διαφέρει με του Λυσία καθώς είναι λόγος γραμμένος για τον κατηγορούμενο, και έτσι στις παραγράφους 8-19 ο κατηγορούμενος αναφέρεται στο ότι αυτή η διαδικασία που θέλουν οι κατηγοροί του να ακολουθήσει η εκδίκαση της υπόθεσης δεν είναι αυτή που ταιριάζει στη περίπτωση του, υποβάλλει ένσταση και απαριθμεί αρκετές διαφορές μεταξύ της διαδικασίας της *άπαγωγής* και της *γραφής φόνου*. Πρώτο στοιχείο είναι το ότι ήταν φυλακισμένος μέχρι να γίνει η δίκη κάτι το οποίο σε περιπτώσεις εκδίκασης ανθρωποκτονίας δεν συμβαίνει και ο θύτης μπορούσε να διαφύγει αυτοεξόριστος κάτι που ο Ευξίθεος δεν μπορούσε να κάνει και φυσικά σε περίπτωση *γραφής φόνου* θα είχε και τη δυνατότητα να φύγει πριν την έκδοση απόφασης του δικαστηρίου (άειφαγία) και να γλυτώσει την ενδεχόμενη θανατική ποινή. Άλλη διαφορά ήταν για την οριστική απόφαση και επιβολή της ποινής του στη περίπτωση αυτή που ήθελαν να ακολουθήσουν οι συγγενείς του θύματος, την απόφαση θα την έπαιρναν οι ένορκοι, ενώ στη περίπτωση της δίκης που ήθελε ο κατηγορούμενος να ακολουθηθεί την απόφαση την όριζε ο νόμος και ως ήταν η θανατική ποινή

---

<sup>141</sup> Βολονάκη (2000), 164-5.

<sup>142</sup> MacDowell (1963), 135.



(5.10 και 5.16 «.. τίμησίν μοι ἐποίησαν, ἀνταποθανεῖν τοῦ νόμου κειμένου τὸν ἀποκτείναντα» και «..ἀξιώσεις με ἀποκτεῖναι» θα περνούσε πρώτα απο τη κρίση των κριτῶν λοιπόν η επιβολή της θανατικής ποινής κάτι που μας αλλάζει τη σκέψη που είχαμε για την επιβολή της ποινής θανάτου στην περίπτωση ανθρωποκτονίας εδώ μαθαίνουμε πως μεταβαλλόταν ανάλογα με την κρίση των ενόρκων )<sup>143</sup> έτσι θα τύγχανε πιο αντικειμενικής μεταχείρισης γιατί θα γινόταν η ανάκριση των μαρτύρων και οι αντίδικοι θα έδιναν τον φρικτό ὄρκο της *διωμοσίας* (ειδικός ὄρκος για περιπτώσεις ανθρωποκτονίας κατά τον οποίο οι μάρτυρες ἔπρεπε να ενταχθούν στον ὄρκο των εντολέων τους, είναι ὄρκος μεταξύ δυο ή περισσότερων ανθρώπων). Τέλος ο κατηγορούμενος θα μπορούσε να αποφύγει τη μεγάλη προσβολή της οικογενείας του και τη διαπόμπευση του ίδιου με το να του προσάψουν κατηγορία ως *ἀπαγωγῆς κακούργου*.

Συμπεραίνουμε λοιπόν πως η στάση του Ευξίθεου ήταν να θεωρεί άδικο το μην δικαστεί ὡπως δικάζονται σε δίκες φόνου, οι κατήγοροι και οι μάρτυρες δεν ἔδωσαν τον ανάλογο ὄρκο και του στερούν και το δικαίωμα να φύγει στην εξορία<sup>144</sup>. Βέβαια ἴσως ο λόγος που οι κατήγοροι θέλησαν να γίνει ἔτσι να ήταν το οτι δεν μπορούσαν ξεκάθαρα να ισχυριστούν πως ο Ευξίθεος ήταν ο δολοφόνος αλλά οτι ήταν κακούργος ὁμως σε καμία περίπτωση αυτό δεν σήμαινε πως είχε διαπράξει τον φόνο. Ἐτσι ἴσως αθωώθηκε απο τη δίκη για κακουργία, ζήτησε παραγραφή που ήταν αγωγή στην περίπτωση που κάποια αρχική μήνυση ο κατηγορούμενος πίστευε οτι δεν ήταν η σωστή για την περίπτωση του, πως η αρχική μήνυση δεν ἔχει υποβληθεί με σωστό τρόπο και σύμφωνα με τον νόμο, ἔτσι ο διάδικος ἔκανε την παραγραφή και περνούσαν σε διαφορετική διαδικασία απο αυτή που είχε κριθεί, η παραγραφή εκδικαζόταν πριν την αρχική μήνυση, ο ενάγων μιλούσε πρώτος, απο την ἔκβαση της κρινόταν αν θα πάνε στη επόμενη διαδικασία που ἔως τότε είχε πάρει αναβολή. Ἐγινε λοιπόν η παραγραφή αφού δεν ήταν ούτε κλέφτης ούτε λωποδύτης ὡπως συνέβαινε για τους κακούργους και κατόπιν απολογείται για τον φόνο ὅπου εκεί πλέον καταφεύγει σε εικασίες ὡπως θα δούμε μέχρι και το τέλος της απολογίας του.

---

<sup>143</sup> MacDowell (1963), 136.

<sup>144</sup> Θεοδωρακόπουλος (2005), 46-47.

## Κεφ. 3. Αντιφών «Περί του Ἡρώδου φόνου»

### 3.1 Εισαγωγικά (νομικό πλαίσιο-χρονολογία-δίκη)

Αναφερθήκαμε και στο προηγούμενο κεφάλαιο αναλυτικά σχετικά με την νομική διαδικασία και το νομικό πλαίσιο, στην υπόθεση, ενώ αναφέρεται στο θάνατο ενός ανθρώπου δεν ακολούθηθηκε η τυπική δομή μιας δίκης φόνου αλλά απο τους αντιδίκους του κατηγορούμενου επιλέχθηκε η διαδικασία αρχικά της «ένδειξις» και «ἀπαγωγής κακούργων» κάτι για το οποίο ο κατηγορος φαίνεται να εγείρει ενστάσεις καθώς θεωρεί πως δεν έπρεπε να δικάζεται υπο το νομικό αυτό πλαίσιο και η επιλογή αυτού έγινε απο τους αντιδίκους του με σκοπό να βρεθεί σε χειρότερη θέση, επίσης φαίνεται να αναφέρει πως αργότερα θα επεδίωκαν εάν έχαναν σε αυτή τη πρώτη προσπάθεια να τον πάνε σε δίκη όπως φόνου που θα έπρεπε να έχει γίνει απο την αρχή.

Πιο αναλυτικά ο Ευξίθεος ως ξένος κατηγορείται για την δολοφονία Αθηναίου πολίτη του Ηρώδη, σε μια τέτοια περίπτωση θα ακολουθούσε δίκη φόνου ενώπιον του Αρείου Πάγου όμως με την *ἀπαγωγή κακούργων* η υπόθεση εκδικάζεται σε ηλιαστικό δικαστήριο υπο τους Ένδεκα, ο Ευξίθεος υποβάλλει ένσταση για τη δίκη του ως κακούργος και ζητά να απαλλαγεί απο την *ἀπαγωγή* και να δικαστεί στον Άρειο Πάγο με «*γραφή φόνου*» αυτό το κάνει γιατί θα γινόταν ανάκριση των μαρτύρων, οι αντίδικοι θα έδιναν τον όρκο της «*διωμοσίας*», θα είχε περισσότερες εγγυήσεις πως θα κριθεί με αντικειμενικότητα και θα είχε και την δυνατότητα να αυτοεξοριστεί (*ἀειφαγία*) πριν εκδοθεί η απόφαση του δικαστηρίου και να γλιτώσει έτσι ενδεχόμενη θανατική ποινή, τέλος θα απέφυγε τη προσβολή του κακούργου που θα ακολουθούσε και την οικογένεια του, επομένως θεωρεί πως παράνομα βρίσκεται στη θέση αυτή χωρίς να λαμβάνει τη μεταχείριση που θα έπρεπε<sup>145</sup>. Το στηρίζει αυτό αρχικά στην καταγωγή του και έπειτα στις προθέσεις των αντιδίκων του βέβαια εδώ μπαίνει και το ζήτημα της διαδικασίας που τελικά πρότειναν και ακολουθήθηκε οι αντίδικοι που όπως αναφέρθηκε ξανά ήταν

---

<sup>145</sup> Θεοδωρακόπουλος (2005), 46-7.

μάλλον πρώτη φορά που συνέβαινε τέτοια δίκη «*ἀπαγωγής κακούργων*» και φαίνεται πως οι αντίδικοι το επεδίωξαν να συμβεί. Συμπληρωματικά με τη χρονολογία ο λόγος θεωρείται από πολλούς μελετητές ως έργο που ανήκει στην περίοδο της ωριμότητας του Αντιφώντα, για την ημερομηνία που εκφωνήθηκε ο λόγος υπολογίζεται γύρω στο 415 π.Χ. Κάποιες πληροφορίες που βοηθούν στο προσδιορισμό της ημερομηνίας είναι ότι το γεγονός που σχετίζεται με την υπόθεση, η εξέγερση της Λέσβου το 428-427 είχε γίνει όταν ήταν ακόμα παιδί ο κατηγορούμενος και όταν έγραψε το λόγο ήταν σε ώριμη ηλικία, όπως και ότι ο χρόνος που εκφωνήθηκε πρέπει να συμπίπτει με τα γεγονότα στη Δεκέλεια και τη καταστροφή στη Σικελία.

### 3.2 Δομή – Ύφος λόγου

Σχετικά με τη δομή του λόγου της απολογίας του κατηγορουμένου βλέπουμε πως ο Αντιφών ακολουθεί τη τυπική δομή λόγων το χωρισμό τεσσάρων ενότητων. Χαρακτηριστικό του λογογράφου είναι η ευκαμψία του στην επιχειρηματολογία όπως θα δούμε να ξετυλίγεται στις ενότητες. Αρχικά λοιπόν όπως σε όλους τους λόγους έχουμε το *προοίμιο* συγκεκριμένα εκτείνεται στις παραγράφους 1-7 και βλέπουμε τον Ευξίθεο να ζητά από το δικαστήριο δίκαιη ακρόαση αλλά και επιείκεια διότι η θέση του όπως θέλει να μας κάνει να καταλάβουμε και εμείς και οι δικαστές είναι δύσκολη γιατί δεν έχει την πείρα που απαιτείται για μια δίκη ούτε την ευγλωττία που χρειάζεται και έτσι ζητάει την κατανόηση του ακροατηρίου του. Μαζί με τα στοιχεία της εισαγωγής βλέπουμε ξεκάθαρα πως ο ομιλητής χειρίζεται περίτεχνα το λόγο και τις τεχνικές ρητορικής αφού πετυχαίνει τους σκοπούς ενός προοιμίου. Σκοπός είναι να πετύχει την *ευμάθεια* δηλαδή την ενημέρωση όσων τον ακούν σχετικά με το τι συμβαίνει στο λόγο, το βάρος του κατηγορητηρίου και το σκοπό εκφώνησης, την *έννοια* όσων τον ακούν καθώς και την *πρόσεξις* την διέγερση του εσωτερικού ακροατηρίου δηλαδή των δικαστών και πετυχαίνει τους στόχους που θέτει ένα προοίμιο όπως θα δούμε και στην ανάλυση. Ακολουθεί μια ενότητα που χαρακτηρίζεται ως *προπαρασκευή* η οποία καταλαμβάνει τις παραγράφους 8 με 18, αυτή παρεμβάλλεται μεταξύ προοιμίου και διήγησης κάτι που ο Αντιφώντας συνηθίζει, και έχει σκοπό να αποδείξει πως παράνομα ο κατηγορούμενος δικάζεται σε δίκη *ἀπαγωγής κακούργου* ενώ το νόμιμο θα ήταν να δικάζεται σε δίκη *γραφής φόνου*.

Στο σημείο αυτό πρέπει να κάνουμε και έναν ιδιόμορφο χωρισμό στο σύνολο του κειμένου σε δυο άνισα τμήματα. Το πρώτο θα είναι ότι έχουμε αναφέρει έως τώρα το προοίμιο και η προπαρασκευή και ένα δεύτερο θα είναι το υπόλοιπο μέρος που περιλαμβάνει τις υπόλοιπες ενότητες που έχει η τυπική τετραμελής διάκριση που γνωρίζουμε πως ακολουθούμε απο τις παραγράφους 20 έως 95. Στο δεύτερο τμήμα έχουμε την απολογία του Ευξίθεου για την κατηγορία φόνου γιατί η ένσταση του μπορεί να μην γινόταν δεκτή και να τον καταδίκασαν σε θάνατο. Αυτά τα στοιχεία μας δείχνουν και το πόσο έξυπνα ο Αντιφώντας χειρίστηκε την ένσταση και την απολογία δίνοντας παράταση στα πράγματα, και προσπαθώντας να πετύχει νέα δίκη βάση της ποινικής δικονομίας απο την οποία θα είχε πιο πολλά να κερδίσει και θα έσωζε και τη ζωή του κατηγορούμενου<sup>146</sup>. Περνάμε στη *διήγησις*, το 2<sup>ο</sup> τμήμα του τετραμελούς χωρισμού της τυπικής δομής λόγων που εκτείνεται στις παραγράφους 20-24, εκεί μιλά για τα γεγονότα που σχετίζονται με την υπόθεση έτσι μας δίνει ότι συνέβη απο την ώρα που έφτασε στην Αίνο μέχρι και τη στιγμή που έφυγε απο εκεί και τα επιχειρήματα των αντιπάλων του τα οποία αμφισβητεί ως προς τη λογική τους και βλέπουμε και την κατάθεση μάρτυρα (20,22,24 παραγράφους). Ακολουθεί η πιο μεγάλη ενότητα του λόγου που είναι η *πίστις-απόδειξις* οπου εκθέτονται επιχειρήματα που θα προβάλλει στο δικαστήριο. Μέσα στην ενότητα αυτή υπάρχουν πέντε υποενότητες. Η πρώτη απο τις παραγράφους 25 έως 30 και έχουμε τα *εικότα* και εδώ βλέπουμε τον Ευξίθεο να προσπαθεί να αποδείξει οτι ούτε ένας απλός άνθρωπος με κοινή λογική δεν θα δεχόταν όσα λένε οι κατηγοροι του. Η δεύτερη υποενότητα απο τις παραγράφους 31 έως 51 έχει την ανασκευή της μαρτυρίας του δούλου που κατόπιν βασάνου μαρτύρησε την ενοχή του Ευξίθεου και τη συμμετοχή του, όμως ο Ευξίθεος εδώ ισχυρίζεται πως οι δούλοι θέλοντας την ελευθερία τους όσο τίποτε είναι διατεθειμένοι να λένε ψέματα και έτσι και εδώ και δεν ζει ο δούλος πλέον διότι τον σκότωσαν, πιθανώς θα μπορούσε να αποκαλύψει την αθωότητα του κατηγορούμενου άλλωστε οι μαρτυρίες δυο ανδρών τον απαλλάσσουν. Η τρίτη υποενότητα είναι απο 52 έως 56 και γίνεται λόγος για το *γραμματείδιον*. Στην τέταρτη ενότητα έχουμε την απόδειξη του ρήτορα οτι ο Ευξίθεος δεν είχε λόγο να

---

<sup>146</sup> Θεοδωρακόπουλος (2005), 64.

σκοτώσε τον Ηρώδη (57-63), ότι δεν είναι δική του δουλειά να ανακαλύψει πως μπορεί να πέθανε εκείνος άλλωστε υπάρχουν αναπάντητα εγκλήματα (64-73) και βλέπουμε να υπερασπίζεται τον πατέρα του έναντι της κατηγορίας ότι υπήρξε εχθρός της Αθήνας (74-80). Η πέμπτη και τελευταία ενότητα 81-84 παραγράφους είναι το τμήμα που ο Ευξίθεος επικαλείται *θειά σημεία* καθώς οι θεοί δεν είναι δυσμενείς απέναντι του κάτι που θα συνέβαινε αν ήταν ένοχος ίσως να προκαλούσαν ταραχές στο ταξίδι του για τιμωρία<sup>147</sup>. Ολοκληρώνεται ο τετραμελής χωρισμός ενοτήτων με τον *επίλογο* στον οποίο συνήθως συνοψίζει ο ομιλητής όσα έχει πει, μειώνει τη σημασία των αντιπάλων του, δείχνει σεβασμό και λέει στους δικαστές να υπολογίσουν το λόγο του φυσικά ολοκληρώνει τον λόγο. Ο *επίλογος* είναι οι ενότητες 85-96 και ο Ευξίθεος αναφέρει ότι αυτή η δίκη δεν θα βλάψει το δίκαιο και κάνει έκκληση για αθωωτική απόφαση γιατί θα ακολουθήσει η δίκη φόνου όπως πρέπει επί Αρείου Πάγου και αν τελικά αποδειχθεί ότι είναι ένοχος θα δεχτεί την τιμωρία του.

Η ευκαμψία λοιπόν του Αντιφώντα έχει να κάνει με αυτή την δυνατότητα να χρησιμοποιεί χαλαρά τη διάκριση των τεσσάρων βασικών τμημάτων όπως τον εξυπηρετεί, ο λόγος αυτός είναι ο καλύτερος του και αυτό λόγω της εύτακτης δομής του (*τάξη*, που αναλύσαμε και αναφέρεται στο πρώτο μέρος του λόγου) και της παρ'όλα αυτά σφιχτοδεμένης επιχειρηματολογίας του (*απόδειξη* που αναφέρεται στο δεύτερο μέρος του λόγου έως και το τέλος)<sup>148</sup>. Το τμήμα της αφήγησης είναι αρκετά λεπτομερές διότι σε τέτοιους λόγους δίωξης πρέπει να αναφέρει τα πρωταρχικά στοιχεία του λόγου αλλά και γιατί χωρίς πολλά αποδεικτικά στοιχεία πρέπει η αφήγηση να έχει με μια βαρύτητα τα σημεία της υπόθεσης. Ο Αντιφών πολλές φορές δεν δίνει τα όρια των ενοτήτων ξεκάθαρα και αυτό γιατί ακόμα και όταν θέλει να γίνει ρητός κινείται από της αφήγηση *των πραγμάτων* τον αληθινών γεγονότων στα *εϊκότα* τα πιθανολογικά και έτσι δημιουργεί ένα μείγμα και των δύο. Με όλα αυτά που είπαμε σχετικά με τη δομή του λόγου και τα κύρια σημεία του περιληπτικά βλέπουμε ότι δεν είναι ξεκάθαρα δοσμένος και πιθανώς να το έκανε εσκεμμένα να μην ξεχωρίζουν εύκολα τα επιχειρήματα και τα τμήματα,

---

<sup>147</sup> Θεοδωρακόπουλος (2005), 47-48.

<sup>148</sup> ό.π. 64.

αλλά για να καταλάβουμε καλύτερα τη στρατηγική του πρέπει να ακολουθήσει η λεπτομερής ανάλυση των τμημάτων του λόγου.

Ένα ακόμα σημαντικό δομικό στοιχείο για τον λόγο όπως οργανώνεται απο πλευράς Ευξίθεου είναι πως τα επιχειρήματα είναι διασπασμένα και έπειτα επανασυναρμολογούνται, αυτό φαίνεται απο το πέρασμα που κάνει σε *αφήγησις και πίστις* (5.25) ενώ άλλες αληθινές λεπτομέρειες δεν δίνονται μέχρι αργότερα που πιάνει το σχετικό σημείο του επιχειρήματος, μετά απο τα εικοτολογικά επιχειρήματα (5.25-8) γυρνά σε ένα καινούργιο θέμα που είναι οι ανακρίσεις των μαρτύρων αλλά το αφήνει (5.43) και επιστρέφει σε επόμενα εικοτολογικά επιχειρήματα και μετά επιστρέφει πάλι στο θέμα της ανάκρισης, όταν επιστρέφει σε θέματα που έχει αναφέρει ξανά προσθέτει νέα επιχειρήματα κάποιες φορές και αντιθετικά απο ότι είχε πει νωρίτερα, η συνέπεια είναι να ενισχύει το λόγο του με την επανάληψη και να δίνει την εντύπωση αθροιστικού βάρους έτσι ο διαχωρισμός των διαφορετικών συμπεριφορών να γίνονται όσο το δυνατόν λιγότερο αντιληπτοί<sup>149</sup>.

Ως προς την καλλιπέπεια του λόγου πρέπει να αναφερθεί πως το πιο έντεχνο μέρος είναι το προοίμιο εκεί βλέπουμε τα πιο ωραία ρηματικά σχήματα, χιαστά, ομοιοτέλευτα, αντιθέσεις, πάρισα, ένα προοίμιο αντάξιο εκείνων που εισήγαγε ο Γοργίας, έπειτα όμως στο κύριο μέρος του λόγου το ύφος δεν είναι τόσο ανεβασμένο, αυτό συμβαίνει γιατί ο ρήτορας δεν έχει ανάγκη απο ρητορικό διάκοσμο καθώς διαθέτει επαρκή και λογικά επιχειρήματα για να υποστηρίξει τη θέση του, μέσα όμως στο σύνολο υπάρχουν και ορισμένα σημεία που δίνουν ένταση και πάθος στο λόγο όπως είναι η εκτεταμένη αποστροφή του Ευξίθεου προς τον κατηγορο (5.11-5.15) όπου παραβαίνοντας τους νόμους τον οδήγησε σε δίκη ως *κακούργο* ενώ έπρεπε να ακολουθήσει τη διαδικασία της *δίκης φόνου*, άλλη μια αποστροφή υπάρχει όχι τόσο εκτεταμένη (5.47) στην οποία ο Ευξίθεος κατηγορεί τους αντιδίκους του ως φονιάδες, άλλο αξιοσημείωτο σχήμα είναι οι ρητορικές ερωτήσεις και το σχήμα «υποφοράς» και «ανθυποφοράς» (5.28) όπου ο ρήτορας υπογραμμίζει πως δεν βρέθηκε ίχνος του εγκλήματος στο πλοίο που λέγεται πως έγινε ο φόνος, (5.36) όπου ρωτάει τους δικαστές σε ποιά απο τις δυο μαρτυρίες του δούλου θα στηριχθούν στη πρώτη που είπε οτι έκανε το έγκλημα ή στη

---

<sup>149</sup> Gagarin (1997), 177.

δεύτερη με την οποία ανακαλεί ουσιαστικά την πρώτη του κατάθεση, επίσης (5.57-5.58) όταν καλεί τους δικαστές να βρουν το κίνητρο που μπορεί να είχε για το φόνο, (5.62-5.63) όπου αναζητά λόγους για τους οποίους θα δεχόταν να διαπράξει ένα έγκλημα για χάρη κάποιου άλλου και συγκεκριμένα του Λύκινου και τέλος (5.90) όπου προσπαθεί να πείσει τους δικαστές ότι δίκαια θα πράξουν αν τον αθώσουν, επομένως καταλήγουμε στο ότι με τα στοιχεία αυτά και όσα έχουμε αναφέρει και για τη γλώσσα και το ύφος γενικά του Αντιφώντα καταφέρνει να έχει ο λόγος ένα έντονο διαλογικό και δραματικό στοιχείο και πουθενά ούτε καν στον επίλογο όπως θα περίμενε κανείς δεν προσπαθεί να προκαλέσει οίκτο από μέρους των δικαστών στηρίζεται περισσότερο στη λογική των επιχειρημάτων και το δίκαιο της υπόθεσης που στηρίζει ο πελάτης του<sup>150</sup>. Το έργο αυτό χαρακτηρίζεται από ωριμότητα στη δομή του καθώς είναι από τα μεταγενέστερα έργα του Αντιφώντα βλέπουμε πως ο λόγος ρέει ομαλότερα με φανερή περιοδικότητα από την πρώτη κιόλας παράγραφο του έργου που ξεκινάει ο λόγος<sup>151</sup>.

### 3.3 Υπόθεση-Πρόσωπα

Το έργο αυτό αποτελεί το μεγαλύτερο σωζόμενο λόγο και θεωρείται από τους καλύτερους από την αρχαιότητα ακόμα. Αναφέρεται στον Ευξίθεο έναν νέο από τη Μυτιλήνη ο οποίος εκφωνεί τον λόγο-στο δικαστήριο της Ηλιαίας και όχι του Άρειου Πάγου-αν και περίπτωση ανθρωποκτονίας- και αναφέρεται στα γεγονότα την περίοδο που ο Ηρώδης ένας Αθηναίος πολίτης κληρούχος ταξίδευε από τη Μυτιλήνη προς την Αίνο της Θράκης μαζί με τον Ευξίθεο. Όλα ξεκινούν ένα βράδυ που οι δύο συνεπιβάτες πέφτουν σε θαλασσοταραχή που τους αναγκάζει να μεταβούν στο λιμανάκι της Μήθυμνας στη βορειοδυτική Λέσβο και να εγκαταλείψουν το δικό τους καράβι πηγαίνοντας σε ένα άλλο που είχε στέγη διότι δεν διέθεταν κατάστρωμα. Το ίδιο βράδυ τους βρίσκει να πίνουν όταν ο Ηρώδης εξαφανίζεται μυστηριωδώς βγαίνοντας έξω από εκεί που καθόντουσαν για να αποφύγουν τη βροχή. Έπειτα ο Ευξίθεος λέει πως δυο μέρες τον αναζητούσε τον Ηρώδη αλλά δεν τον βρήκε και έτσι γύρισε στο καράβι που είχαν πρώτα για να συνεχίσει την πορεία που

---

<sup>150</sup> Θεοδωρακόπουλος (2005), 66-67.

<sup>151</sup> Κωνσταντινόπουλος (2010), 89.

είχε απο πριν. Όταν επιστρέφει ο Ευξίθεος απο το ταξίδι του στην Αίνο οι συγγενείς του Ηρώδη τον περιμένουν για να του προσάψουν κατηγορίες σχετικά με το θάνατο του, καθώς θεωρούν πως εκείνος μόνο θα μπορούσε να είναι υπεύθυνος για τον χαμό του στηριζόμενοι και στη μαρτυρία δούλου που είχε κατάθεσει πως βοήθησε στο να σκοτώσουν τον Ηρώδη και να εξαφανίσουν τα ίχνη του εγκλήματος μαζί με τον Ευξίθεο και σε ένα γραπτό στοιχείο που βρέθηκε στο καράβι που είχαν περάσει την νύχτα στο οποίο φαινόταν ο Ευξίθεος να ενημερώνει τον ηθικό αυτουργό του εγκλήματος τον Λύκινο οτι είχε φέρει εις πέρας την αποστολή που του είχε αναθέσει και είχε σκοτώσει τον Ηρώδη μάλιστα με χτύπημα απο πέτρα που τον τραυμάτισε και έπειτα σκότωσε, βέβαια αξίζει να σημειωθεί πως στην έρευνα που έγινε στο καράβι το μόνο αίμα που βρήκαν ήταν προβάτου και όχι ανθρώπου<sup>152</sup>.

Στο σημείο αυτό πριν περάσουμε στη στάση του Ευξίθεου για όλα αυτά πρέπει να αναφερθούμε στο οτι οι συγγενείς του Ηρώδη επέλεξαν να ακολουθήσουν τη διαδικασία της «άπαγωγής» για την οποία έχουμε κάνει ήδη αναφορές, αλλά πιο συγκεκριμένα στο ίδιο το κείμενο έχουμε αναφορές (5.8-5.19) σχετικά με την διαδικασία που προτίμησαν οι κατηγοροι να ακολουθηθεί και είναι η «ένδειξις» και «άπαγωγή» - και έχουμε τις λέξεις *ένδεδειγμένος* και *άπαγωγή* έναντι της δίκης φόνου που έπρεπε να είναι η κατηγορία καθώς στις περιπτώσεις που ξένος σκότωνε Αθηναίο πολίτη δικαζόταν στον Άρειο Πάγο με την κατηγορία του ανδρόφονου, όμως εδώ ο Ευξίθεος φαίνεται να αποκαλείται «κακούργος». Η δίκη εκδικάστηκε στη Αθήνα που ήταν συνδεδεμένη με συνθήκη με την Μυτιλήνη και σημαντικό στην περίπτωση αυτή είναι ότι ένας Μυτιληναίος κατηγορείται για το φόνο ενός Αθηναίου, το 427 η Μυτιλήνη ήταν μια απο τις πιο δυνατές και σημαντικές συμμαχικές πόλεις της Αθήνας στον Πελοποννησιακό πόλεμο, η οποία όμως επαναστάτησε κατά της Αθήνας και εκείνη σύνθλιψε την επανάσταση και εκτέλεσε τους προτεστάντες στέλνοντας Αθηναίους κληρικούς και άποικους να καταμερίσουν το έδαφος, σε κάθε κληρικό δινόταν ένα τμήμα γής και ο προηγούμενος Μυτιληναίος κάτοικος που συνέχιζε να καλλιεργεί τη γή πλήρωνε νοίκι ετησίως, θα ήταν εύλογο να υποθέσουμε πως ο Ευξίθεος ήταν ένας απο τους κληρικούς ο πατέρας του οποίου είχε παίζει

---

<sup>152</sup> Θεοδωρακόπουλος (2005), 46.



σημαντικό ρόλο στην εξέγερση κατά της Αθήνας για αυτό και είχε φύγει εθελοντικά για τη Θράκη, η δίκη αυτή φαίνεται να λαμβάνει χώρα μια δεκαετία μετά τα γεγονότα αυτά και σίγουρα οι δικαστές τα θυμούνταν, επιπλέον στην υπόθεση όπως και στη Τετραλογία 1 βασικό ερώτημα είναι ποιός είναι ο υπαίτιος του φόνου και χρησιμοποιούνται κοινά επιχειρήματα, η υπόθεση εναντίον του Ευξίθεου στηρίζεται κυρίως στη κατάθεση του μάρτυρα που κατόπιν βασάνου ομολόγησε πως συμμετείχε στο φόνο όπως και ο Ευξίθεος, επίσης δίνεται ένα γράμμα ως αποδεικτικό στοιχείο προς τον Λύκινο που υποτίθεται πως βοήθησε τον Ευξίθεο να οργανώσει το έγκλημα και οι δυο άνδρες φαίνεται να είχαν προηγουμένως σχέσεις με τον Ηρώδη, έτσι έρχεται η απάντηση του Ευξίθεου που δεν αναφέρθηκε πριν και στηρίζεται στο ότι υποστηρίζει πως η συνάντηση του με τον Ηρώδη στο καράβι δεν ήταν παρά μια σύμπτωση, και συμπληρώνει με κατάθεση μάρτυρα πως εκείνος δεν έφυγε καθόλου από το καράβι το βράδυ που εξαφανίστηκε ο Ηρώδης, έπειτα δίνει σημασία στο να υποστηρίζει πως η διαδικασία που ακολούθησαν οι οικείοι του Ηρώδη δεν ήταν σωστή και δεν την ακολούθησαν και σωστά τέλος ισχυρίζεται πως δεν υπήρχε κάποιο κίνητρο που θα μπορούσε να τον οδηγήσει στο να διαπράξει το φόνο και υπερασπίζεται τον πατέρα του σημειώνοντας την έλλειψη σημαδιών από μιάσμα<sup>153</sup>. Η στρατηγική του Αντιφώντα έχει διπλό ρόλο αρχικά να δώσει ενστάσεις για τη διαδικασία και έπειτα να δώσει έμφαση στο πόσο η υπόθεση των αντιδίκων στηρίζεται σε εικασίες αντίθετες με τα πραγματικά γεγονότα, πράγμα που δείχνει πως δεν ήταν σίγουροι ότι είχε σκοτώσει τον Ηρώδη αλλά έπλασαν την ιστορία έτσι ώστε να το κατηγορήσουν, έτσι πριν πει οτιδήποτε για τα αληθινά γεγονότα ο Ευξίθεος ενίσταται για την αντιμετώπιση που λάμβανε και στην αφήγηση του προσεκτικά και ίσως και με σκοπό να μπερδέψει κάνει διάκριση μεταξύ των γεγονότων (τὰ γενόμενα) που επιβεβαιώνονται από μάρτυρες και τα πιθανολογικά επιχειρήματα που δίνονται (τὰ εικότα) και δεν οδηγούν σε σταθερά συμπεράσματα και εγείρουν διάφορα ερωτήματα, τονίζει και το διαχωρισμό μεταξύ όσων είναι καθαρά και εγκατεστημένα (τα φανερά), έναντι όσων είναι ασαφείς (άφανη) ή έχουν εξαφανιστεί, αυτά είναι και τα όσα βρίσκονται στο πρώτο μισό του λόγου και υπενθυμίσεις που επιστρέφουν

---

<sup>153</sup> Gagarin (1997), 174.

σε αυτά τα βασικά σημεία προσθέτουν επιπρόσθετα επιχειρήματα <sup>154</sup>. Σε πολλά σημεία στο έργο γίνονται ισχυρισμοί για συκοφαντία (5.10, 5.59-60, 5.80) ο Ευξίθεος κατηγορεί τους κατηγορούς του πως έφερα την υπόθεση σε δίκη για δικό τους οικονομικό όφελος, άλλωστε την περίοδο εκείνη πολλοί Αθηναίοι αναπτύσσονταν ανήσυχοι για τον αριθμό των αγωγών που γίνονταν εναντίον πλούσιων ανδρών που ονομάζονταν «συκοφάνται» ή για διάδικους των οποίων τα οφέλη ήταν οικονομικές απολαβές, το Αθηναϊκό δίκαιο επέτρεπε σε όποιον πολίτη ήθελε (ό βουλόμενος) για δημόσια αδικήματα να φέρει την υπόθεση σε δίκη με την θεωρία πως όλοι οι δημόσιοι υπάλληλοι και αξιωματούχοι έπρεπε να παρακολουθούνται από τους πολίτες και κυρίως από τους προσωπικούς τους εχθρούς για οποιοδήποτε αδίκημα, σε πολλές περιπτώσεις το πρόστιμο μοιραζόταν ανάμεσα στη πόλη και το άτομο που έφερε τη δίκη και ένα πρόσωπο μπορούσε επίσης να απειλεί κάποιον πλούσιο πως θα τον έφερνε σε δίκη και εκείνος για να το αποφύγει δίνοντας του χρηματικό ποσό, ο Αριστοφάνης στα έργα του αναπαριστά πολλές φορές τέτοιους συκοφάνται αλλά μόνο ένας στο έργο *Πλούτος* υπερασπίζεται τις ενέργειες του και το έργο του ως πατριωτικές και απαραίτητες, θεσπίστηκαν μέτρα να περιορίσουν τον αριθμό των αγωγών, ένας νόμος ξεπερασμένος απαγόρευε τη συκοφαντία και οι κατήγοροι σε πολλές περιπτώσεις αντιμετώπιζαν τη ποινή των 1000 δραχμών εάν δεν εξασφάλιζαν το ένα πέμπτο των ψήφων των ενόρκων, σε πολλές περιπτώσεις γίνονταν παράπονα για τους συκοφάντες τα οποία κάποιες φορές ήταν και δικαιολογημένα γιατί στόχευαν μόνο στη δυσφήμιση.

Ολοκληρώνοντας και κάνοντας αποτίμηση του έργου οι απόψεις πρόσφατων μελετητών τείνουν στην αθώωση του Ευξίθεου, παρ'όλα αυτά άλλοι υποστηρίζουν την αντίθετη άποψη και για να έχουμε πλήρη εικόνα θα πρέπει να εξετάζουμε και τις δύο πλευρές, τα επιχειρήματα του Ευξίθεου είναι πολύ καλά κατασκευασμένα για να κρύψουν την αδυναμία της υπόθεσης του και έτσι καταφέρνει να γίνεται πειστικός ο, ο πιο δύσκολος παράγοντας αξιολόγησης είναι το επιχείρημα σχετικά με το αντι-Μυτηληνιακό αίσθημα που υποστηρίζει πως έχουν απεναντί του και πόσο αποτελεσματικά οι διάδικοι το χρησιμοποίησαν, πάντως ο Ευξίθεος βρίσκεται σε δύσκολη θέση, εύχεται

---

<sup>154</sup> Gagarin (1997), 175.

να αρνηθεί τις κατηγορίες για τον πατέρα του ως αρχηγικό μέλος της επανάστασης ενώ την ίδια στιγμή πρέπει να τραβήξει τη προσοχή από το θέμα αυτό, δύσκολο επίσης είναι να αξιολογήσει κανείς την κατηγορία που προσάπτει ο Ευξίθεος στους διάδικους του ως συκοφάντες θα μπορούσε να έχει βάση αν δινόταν ένα χρηματικό ποσό ίσως και σε έναν διακανονισμό εκτός δίκης αλλά το θέμα φαίνεται να τραβάει πέρα από εκεί αν και υπάρχουν και πολλά που δε γνωρίζουμε καθώς και η πλευρά των αντιδίκων έχει κενά στην υπόθεση που παρουσιάζει, όπως την έλλειψη κινήτρου από μέρους του Ευξίθεου που θα δικαιολογούσε μια τέτοια πράξη ενάντια στον Ηρώδη όπως και η έλλειψη του νεκρού σώματος του θύματος το γράμμα στο Λύκινο και η κατάθεση του μάρτυρα, είναι τα ισχυρά χαρτιά τους, όμως δεν είναι ακλόνητα στοιχεία έτσι χωρίς να γνωρίζουμε τα γεγονότα ή την ετυμολογία υποθέτουμε πως αυτός ο λόγος είναι μια από εκείνες τις υποθέσεις τις οποίες ο Αντιφώντας πουλούσε και σε υψηλές τιμές όπου έρχονταν σε αντίθεση όμως με τη δικαιοσύνη<sup>155</sup>.

### 3.4 Ανάλυση λόγου

#### 3.4.1 Σχολιασμός προοιμίου

Μιλήσαμε λίγο για το προοίμιο στην ενότητα δομής του λόγου σχετικά με τους ρόλους που επιτελεί και τα στοιχεία του και τώρα θα ακολουθήσει λεπτομερής ανάλυση του. Στη ποινική δίκη οι πλευρές ήταν δυο εκείνη του μηνυτή ή αλλιώς «διώκων» και του κατηγορούμενου ή αλλιώς «φεύγων», τις ιδιότητες αυτές τις έπαιρναν με την υποβολή της εγκλήσεως στον αρμόδιο άρχοντα και την έναρξη ανακρίσεως έως και την στιγμή που εξέδιδε απόφαση το αρμόδιο δικαστήριο και αναφέρεται στο κείμενο αυτό (5.4) «εϊκὸς γὰρ ἐν ἀνδράσι γε ἀγαθοῖς καὶ ἄνευ τῆς αἰτήσεως τὴν ἀκρόασιν ὑπάρχειν τοῖς φεύγουσιν, οὐδὲρ καὶ οἱ διώκοντες ἔτυχον ἄνευ αἰτήσεως<sup>156</sup>». Το πρώτο πράγμα που θα σχολιαστεί όπως και στα περισσότερα προοίμια είναι η πρώτη λέξη με την οποία ο λογογράφος επιλέγει να ξεκινήσει το λόγο. Εδώ λοιπόν έχουμε τη λέξη «ἐβουλόμην» ρήμα το οποίο δίνει αμέσως το χαρακτήρα του προοιμίου, δείχνει την πρόθεση που έχει εκείνος που μιλάει και ζητάει να

---

<sup>155</sup> Gagarin (1997), 175-6.

<sup>156</sup> Λιακόπουλος (1999), 444.

εισακουστεί, είπαμε ο λόγος είναι απολογία ενός κατηγορούμενου. Έπειτα ακολουθεί η γνωστή κλητική προσφώνηση στο ακροατήριο που απευθύνει το λόγο του δείχνοντας σεβασμό προς αυτό καθώς το ονοματίζει και ακολουθούν αντιθέσεις συμμετρικές, ομοιοτέλευτα κάτι που γνωρίζουμε πως έκαναν οι σοφιστές και ο Γοργίας σε κείμενα του κατέχοντας το ίδιο αξιόλογο ύφος με τον Αντιφώντα. Είναι σχήματα πειστικά που χειρίζονται περίτεχνα τον λόγο δίνοντας έμφαση στο δεύτερο μέρος που παρουσιάζει την αρνητική κατάσταση που χαρακτηρίζει τον ομιλούμενο, λόγω της αμάθειας του στην αξιοποίηση του λόγου όπως ο ίδιος λέει.

Η θέση του προοιμίου είναι σημαντική γιατί μας δείχνει ουσιαστικά την πρόθεση του γράφοντα και είναι η πρώτη επαφή του ρήτορα με το κοινό άρα πρέπει να προκαλέσει ενδιαφέρον να κρατήσει το κοινό καθ' όλη τη διάρκεια της ομιλίας του, η λεγόμενη *πρόσεξις*. Δεν πρέπει να χρησιμοποιεί όμως υπερβολικά τις τεχνικές του διότι μπορεί να χαρακτηριστεί η υπερβολή ως αρνητική ή ως έλλειψη επιχειρημάτων και πρέπει να κρατήσει και κάποια πράγματα για μετά να παραμένει το κοινό καθηλωμένο. Το περιεχόμενο του προοιμίου είναι μια πρώτη ενημέρωση για τα γεγονότα στην ουσία τους, η αρχή πρέπει να εκλαμβάνεται από τον εσωτερικό πυρήνα και από τα υλικά που είναι πλούσια σε αποδείξεις όπως και εδώ ξεκινάει με τα σημεία που είναι εμφανή και δείχνουν την κατάσταση του σχετικά με τις συμφορές που απέκτησε και κατόπιν της κατηγορίας προς το πρόσωπο του, δίνει παραδείγματα ανθρώπων που μάλλον θα ήταν γνωστά στο κοινό ή θα χρησιμοποιούνταν ως «κοινοί τόποι» σχετικά με τη χρήση του λόγου για να στηρίξει τις θέσεις του. Στο προοίμιο αναφέρεται η υπόθεση από τον ομιλητή έτσι ώστε να επιτευχθεί η *εὐμάθεια* (5.2) και φαίνεται στην αναφορά ότι ο κατηγορούμενος δέχτηκε μια κατηγορία που όπως λέει «οὐ προσηκούσης» δεν ήταν η κατάλληλη και εκεί εισάγει στο θέμα. Το τμήμα αυτό του λόγου πρέπει να έχει σχέση με τον υπόλοιπο λόγο δεν είναι απλά ένα στολίδι άρα η ενημέρωση του θέματος εκτός των άλλων στοιχείων είναι απαραίτητη.

Σε κάθε περίπτωση ο κατηγορούμενος στο προοίμιο πρέπει να δηλώνει την κακή του διάθεση για το ότι βρίσκεται εκεί λέγοντας πως η τύχη τον έφερε, ενώ δεν ήθελε γιατί είναι ένας ενάρετος άνθρωπος που αποφεύγει τα πάθη και είναι άξιος συμπάθειας «οὐ μὲν γάρ με ἔδει κακοπαθεῖν», που μας δείχνει πως

αναγκαστικά βρέθηκε εκεί και έπειτα δηλώνει διαρκώς την απειρία του και κατ' επέκταση την αδυναμία του στο λόγο σε σημεία όπως «έβουλόμην μὲν, ὧ ἄνδρες, τὴν δύναμιν τοῦ λέγειν καὶ τὴν ἐμπειρίαν τῶν πραγμάτων ἐξ ἴσου μοι...» μέσα απο ένα σχήμα ρητορικό όπως αναφέραμε και πιο πάνω ή αργότερα στο σημείο «ἐν τούτῳ με βλάπτει ἢ τοῦ λέγειν ἀδυνασία.» και ακόμα πιο έντονα στη συνέχεια του λόγου «..δέομαι ὑμῶν, τοῦτο μὲν ἐάν τι τῆ γλώσση ἀμάρτω, συγγνώμην ἔχειν μοι, καὶ ἠγεῖσθαι ἀπειρία αὐτὸ μᾶλλον ἢ ἀδικία ἡμαρτηῖσθαι... ἀληθεία μᾶλλον ἢ δεινότητι εἰρηῖσθαι.». Συχνά στα προοίμια παρουσιάζει ο ομιλητής τον εαυτό του ως νέο, άπειρο και φοβισμένο σε αντίθεση με τους αντιπάλους που παρουσιάζονται με σκοπό να παραπλανήσουν, έτσι ο ομιλητής ισχυρίζεται πως θα είναι νευρικός και αμήχανος και όχι λαμπερός λόγω ρητορικής δεινότητας όπως και εδώ ο Ευξίθεος παρουσιάζεται με αυτά τα χαρακτηριστικά και ψέγει τους αντιπάλους του εμμέσως πως γνωρίζουν τα της ρητορικής<sup>157</sup>. Όλα αυτά τα σημεία που δείχνουν την απειρία και αδυναμία του ομιλητή εντάσσονται στις ρητορικές έντεχνες πίστεις έχουμε την πρόκληση πάθους απο όσους ακούν το λόγο να είναι επιεικής απέναντι του καθώς και να τον αντιμετωπίζουν ως ενάρετο γιατί δε γνωρίζει απο τις καταστάσεις αυτές γιατί δεν έχει χρειαστεί να ξανά μπει σε δίκη διότι ο βίος του ήταν ενάρετος. Δημιουργεί θετικά συναισθήματα προς το πρόσωπο του κερδίζοντας και την *εὔνοια* του ακροατηρίου. Συμπληρωματικό στοιχείο στην παθοποιία αλλά και ηθοποιία (αφού μας χαρακτηρίζει τους βουλευτές και τον ίδιο) είναι και το σημείο που απευθύνεται στους βουλευτές κάνοντας επίκληση στο συναίσθημα λέγοντας πως δεν θα ζητήσει ότι ζητούν όλοι δηλαδή να τον ακούσουν με προσοχή γιατί οι ενάρετοι άνθρωποι αυτό θα το κάνουν όπως και να έχει και ο ίδιος που συγκαταλέγει τον εαυτό του στους ενάρετους το ίδιο έκανε. Εκεί είναι σαν να «χαϊδεύει τα αυτιά» των βουλευτών ασκώντας μια μετρημένη κολακεία. Μετρημένη γιατί για να πετύχει ο ρήτορας την *εὔνοια* των δικαστών ο ομιλητής πρέπει να μιλάει μετρημένα για τον εαυτό του. Αυτό που έχει σημασία είναι να θεωρηθεί *vir bonus*- άγαθός άνδρας γιατί κερδίζει έτσι εκτίμηση αν είναι μακριά απο αντιπάθειες, ζήλεις, κέρδος<sup>158</sup>.

---

<sup>157</sup> Ober (2007), 295.

<sup>158</sup> Nietzsche (2004), 175.

Αξίζει να αναφέρουμε πως έχουμε κάποια σημεία «κοινούς τόπους» που συνήθιζαν να χρησιμοποιούν οι λογογράφοι, ένα τέτοιο είναι η τυπική αρχή αυτά είναι όπως έχουμε αναφέρει στην εισαγωγή τμήματα του λόγου ενθυμήματα. Στο προοίμιο δίνει κάποια απο αυτά για να στηρίξει τις θέσεις του (5.3) ξεκινάει να μιλά για ανθρώπους που δεν είχαν ευχέρεια με το λόγο και ενώ έλεγαν την αλήθεια δεν τους πίστεψαν ενώ οι ρήτορες που χειρίζονται τον λόγο μπορεί να έλεγαν ψέματα και να τους πίστεψαν, χρησιμοποιεί λοιπόν μια άποψη αποδεκτή για να καταλήξει να στηρίξει το δικό του επιχείρημα, πως εφόσον δεν έχει την εμπειρία δικαστηρίων και της χρήσης του λόγου η μοίρα του εξαρτάται απο τα λόγια των κατηγορών του που εμμέσως ισχυρίζεται πως κατέχουν το λόγο αλλά λένε ψέματα. Αξιολογώντας το συλλογισμό θα μπορούσε κανείς να πει πως αυτό δεν συμβαίνει σε όλες τις περιπτώσεις, απλά προσπαθεί να προκαταλάβει τις εντυπώσεις και να στηρίξει τις αδυναμίες της θέσης του σε αδυναμίες του λόγου για αυτό εμπεριέχει αμέσως μετά μια εμφανή επίκληση στο συναίσθημα που δεν αφήνει πολλά περιθώρια δεύτερης σκέψης στους ακροατές λέγοντας πως δεν θα ζητήσει ότι όλοι ζητούν γιατί είναι αυτονόητο πως θα έχει την προσοχή καθώς οι ενάρετοι την προσφέρουν απο μόνοι τους και πάνε σύμφωνα με τους νόμους, αλλά θα ζητήσει επιείκεια σχετικά με τη χρήση του λόγου γιατί η αδυναμία του είναι εκεί και όχι στην θέση του καθώς αγωνίζεται για τη ζωή του και θεωρεί πως το ενδεχόμενο τέτοιου λάθους είναι αναπόφευκτο και θέλει να το προκαταλάβει, να ρίξει το βάρος ενδεχόμενης ήττας στην τύχη τελικά και όχι στη πρόνοια και βλέπουμε πόσο περίτεχνα χρησιμοποιεί ο ρήτορας το λόγο. Το επόμενο παράδειγμα-επιχείρημα είναι στο τέλος του προοιμίου σαν να προσπαθεί να δείξει μια σιγουριά παραπάνω λέγοντας πως όσοι έχουν πείρα απο δίκες καμιά φορά η σιγουριά τους μπορεί να τους οδηγήσει σε ήττα ενώ εκείνος που μάχεται για τη ζωή του θα αγωνιστεί με κάθε τρόπο και ίσως για αυτό να τα πάει καλύτερα, αυτό είναι ένα πιθανολογικό επιχείρημα ένα εϊκός το οποίο θα αποδειχθεί στην πορεία της δίκης. Ολόκληρος όμως ο χαρακτήρας των επιχειρημάτων δεν δίνεται με δογματικό τρόπο αυτή η έννοια της υπόθεσης που εμπεριέχεται είναι που προφυλάσσει το λόγο απο το να ήταν δογματικός και να προκαλούσε δυσφορία στους ακροατές. Στο προοίμιο είναι συχνή η χρήση τεχνασμάτων τα λεγόμενα genera causarum (είδη των υποθέσεων), πρώτο είναι το *αμφίδοξον* κατά το οποίο πρέπει κάποιος να

κερδίσει την έννοια του δικαστή το οποίο εντοπίσαμε στο σημείο που ο Ευξίθεος κερδίζει την *έννοιαν*, έπειτα έρχεται το *δυσπαρακολούθητον* που πρέπει να κρατά ενήμερο τον δικαστή το οποίο έχουμε δει σε όλο το προοίμιο που αναφέρει τα αρχικά στοιχεία της υπόθεσης για να προκαλέσει την *εὔμαθεια*, και έχουμε και το *ἄδοξον* που το πετυχαίνει με την *πρόσεξις* διότι είναι το να γίνεται προσεκτικός ο ακροατής σε αυτά που λέει ο ομιλητής, ακολουθεί το *παράδοξον* κατά το οποίο έχουμε ορισμένα μέσα που χρησιμοποιούμε π.χ. τον υπαινιγμό (*insinuatío*) με τον οποίο υπεισέρχεται στο πνεύμα των ακροατών και ίσως το κερδίζει στη δική μας περίπτωση δηλώνοντας την αδυναμία του στο λόγο ή και με την έμμεση κολακεία στο πρόσωπο των δικαστών ως ενάρητους, γενικά πρέπει ο καθένας να προσφεύγει σε ότι τον ωφελεί για την υπόθεση και να αποφεύγει ότι τον βλάπτει ίσως για αυτό δίνει και τα παραδείγματα μέσα στο λόγο προς ενίσχυση της θέσης του. Τέλος το *insinuatío* χρησιμοποιείται όταν έχει ήδη πείσει τους δικαστές και δίνει τις αποδείξεις του και υπαινίσσεται την επερχόμενη αναίρεση των κατηγοριών του όπως κάνει και ο Ευξίθεος (5.7) του προοιμίου «ἢ μὲν οὖν αἴτησις, ὃ ἄνδρες, καὶ νομίμως καὶ ὁσίως ἔχουσα, καὶ ἐν τῷ ὑμετέρῳ δικαίῳ οὐχ ἦσσαν ἢ ἐν τῷ ἐμῷ: περὶ δὲ τῶν κατηγορημένων ἀπολογήσομαι καθ' ἕκαστον.»<sup>159</sup>. Έτσι ολοκληρώνεται η ανάλυση του προοιμίου ως εισαγωγή επιτυγχάνοντας τους σκοπούς που πρέπει να επιτελεί ένα προοίμιο, προσπαθώντας να πετύχει συνθήκες για αντικειμενική ακρόαση, έχοντας πλούσια ρητορικά σχήματα και προετοιμάζοντας τον αναγνώστη για το λαμπρό κείμενο που θα ακολουθήσει.

### 3.4.2 Σχολιασμός προπαρασκευής

Η προπαρασκευή 5.8-5.18 όπως είπαμε ήδη είναι ένα συμπλήρωμα του προοιμίου στο οποίο έχουμε τα στοιχεία σύμφωνα με τα οποία ο Ευξίθεος δεν πιστεύει πως έχει ακολουθηθεί η σωστή διαδικασία για την εκδίκαση της υπόθεσης του και έχει σκοπό να αποδείξει πως παράνομα δικάζεται σε δίκη *ἀπαγωγῆς κακούργου* ενώ το νόμιμο θα ήταν να δικάζεται σε δίκη *γραφῆς φόνου*.

Περνάει λοιπόν με άλλα λόγια και λίγο πιο συνοπτικά στη βασική θέση της απολογίας του, λέγοντας πως η κανονική διαδικασία (δίκη φόνου) απαιτείται

<sup>159</sup> Nietzsche (2004), 175-176.

να λαμβάνει χώρο σε εξωτερικό σημείο, περιλαμβάνει σοβαρούς όρκους και φέρει μια σταθερή ποινή ενώ η διαδικασία αυτή δεν ακολουθεί τίποτα απο όλα αυτά (5.9-5.12,) αντιθέτως οι διάδικοι φυλάκισαν μόλις επέστρεψε τον κράτησαν μέχρι τη δίκη παρά την προθυμία του να προβάλει της συνηθισμένες διαδικασίες ( 5.13,5.17-5.18) και άφησαν ανοιχτό και το ενδεχόμενο δεύτερης δίκης, στην περίπτωση που δεν κατάφερναν να τον καταδικάσουν, δίκη ανθρωποκτονίας μήπως και τα κατάφερναν έτσι (5.16)<sup>160</sup>.

Στην πρώτη παράγραφο της ενότητας έχουμε απευθείας την είσοδο στο θέμα και το πρώτο πράγμα που θα αναπτύξει ο κατηγορούμενος λέγοντας πως θα αποδείξει, την αλήθεια του μάλιστα, αναφέρει λοιπόν πως οδηγήθηκε στο δικαστήριο βίαια και παράνομα και πριν περάσει στην απόδειξη αυτού επιχειρεί ξανά να εκφράσει την άποψη ότι θα τύχει ευνοϊκής αντιμετώπισης όπως και οφείλει να κάνει το δικαστήριο, αλλά εδώ δεν κολακεύει τόσο τους δικαστές όσο πριν, εδώ δίνει τον εαυτό του λίγο πιο σίγουρο ότι θα γίνει αντιληπτή η αθωότητα του γιατί θεωρεί πως δεν διέπραξε κανένα απολύτως αδίκημα εξου και το ότι δεν προσπαθεί να αποφύγει τη δίκη, είναι σαν να σκιαγραφεί το ήθος του ως ενός αθώου που δεν έχει να φοβηθεί τίποτα. Έχουμε στοιχεία πάθους και ήθους δημιουργώντας εντυπώσεις για τον ίδιο και τους κατηγορούς. Χρησιμοποιεί το σχήμα άρσης-θέσης λέγοντας τι δεν θέλει να κάνει, απαντώντας με το τι θα κάνει, και απο το ότι δεν θέλει να αποφύγει τη δίκη καταλήγει στο ότι θέλει να αποδείξει πως η βιαιότητα και παρανομία των αντιπάλων του πρέπει να γίνει αντιληπτή διότι αυτή ευθύνεται για τα προβλήματα τα δικά του και όχι εκείνος για το δικό τους πρόβλημα. Αξίζει να σημειωθεί το σημείο που χρησιμοποιεί την ανωνυμία ὑμῖν στο «...ἐπεὶ κὰν ἄνωμότοις ὑμῖν καὶ μὴ κατὰ νόμον μηδένα ἐπιτρέψαιμι περὶ τοῦ σώματος τοῦ ἐμοῦ διασηφίσασθαι...» δείχνοντας τον διαχωρισμό του με τους Αθηναίους πολίτες λόγω της καταγωγής του, τονίζοντας παράλληλα την εμπιστοσύνη που δείχνει σε ξένους θεσμούς, έτσι φαίνεται να μιλά με περίσσεια εμπιστοσύνη για τα Αθηναϊκά δικαστήρια παρά την καταγωγή του, ίσως γιατί στην πράξη απο αυτά δεν αδικήθηκε ποτέ κανένας είτε ξένος είτε Αθηναίος. Παρατηρούμε επίσης πως τελειώνει η πρώτη περίοδος με το ίδιο θέμα που ξεκινάει η τελευταία έτσι έχουμε την επανάληψη ακόμα και των

---

<sup>160</sup> Gagarin (2002), 153.



ομόρριζων λέξεων «παρανομώτατα καὶ βιαιότατα» καὶ ἔπειτα «βιαιότης καὶ παρανομία» τονίζοντας το περιεχόμενο τους, καὶ ἐνῶ ξεκινάει σε μια αμυντική θέση λέγοντας πως ἀπλά θα καταδείξει τα στοιχεία, περνάει σε πιο ἐντονο ὕφος να ζητάει να ληφθοῦν ὑπόψιν τα στοιχεία αὐτά ως ἀρνητικά για τους κατήγορους του.

Ἐδῶ πλέον (5.9) ξεκινά να επιχειρηματολογεῖ καὶ ἀναφέρει πως δεν ἔχει δεχθεῖ σωστή μεταχείριση καθὼς μὴνύθηκε ως κακούργος για την κατηγορία φόνου καὶ το συνοδεύει με μια υπερβολή πως εἶναι «ὃ οὐδεὶς πῶποτ' ἔπαθε τῶν ἐν τῇ γῆ ταύτῃ» καὶ λέγοντας «τη γῆ αὐτή» θα ἐννοοῦσε μάλλον τη γῆ της Ἀθήνας καὶ ὄχι ολόκληρο τον πλανητικό χῶρο διότι αὐτό θα αποτελοῦσε μια μεγάλη υπερβολή κάπου θα μπορούσε να ξανά εἶχε συμβεῖ στο κόσμο.

Ἐχουμε λοιπὸν την ἀναφορά ξεκάθαρα στην κατηγορία που εἶχε να ἀντιμετωπίσει ο Εὐξίθεος «πρῶτον μὲν γὰρ κακοῦργος ἐνδεδειγμένος φόνου δίκην φεύγω, ὃ οὐδεὶς πῶποτ' ἔπαθε τῶν ἐν τῇ γῆ ταύτῃ. καὶ ὡς μὲν οὐ κακοῦργός εἰμι οὐδ' ἔνοχος τῷ τῶν κακοῦργων νόμῳ, αὐτοὶ οὗτοι τούτου γε μάρτυρες γεγένηται. περὶ γὰρ τῶν κλεπτῶν καὶ λωποδυτῶν ὁ νόμος κεῖται, ὧν οὐδὲν ἐμοὶ προσδὸν ἀπέδειξαν.» καὶ στην παράγραφο 10 «φασὶ δὲ αὖ τὸ γε ἀποκτείνειν μέγα κακούργημα εἶναι, καὶ ἐγὼ ὁμολογῶ μέγιστόν γε, καὶ τὸ ἱεροσυλεῖν καὶ τὸ προδιδόναι τὴν πόλιν: ἀλλὰ χωρὶς περὶ αὐτῶν ἐκάστου οἱ νόμοι κεῖνται.» που εἶναι το σημεῖο που θα στηρίζει τις ἐνστάσεις του. Ἡ πρώτη αὐτή θέση του κατηγορούμενου φαίνεται να εἶναι σωστή διότι ὅπως ἀναφέρει καὶ οἱ ἴδιοι οἱ κατήγοροι ἔχουν καταθέσει πως δεν εἶναι κακούργος, αὐτό για το οποίο κατηγορεῖται, ἔτσι ἔχει ἀναιρεθεῖ ἀπο τους ἴδιους η κατηγορία δείχνοντας ἔτσι τον παραλογισμό τους. Το ἀκριβὲς ἐπιχείρημα στηρίζεται στο ὅτι οἱ κακούργοι εἶναι κλέφτες ἢ λωποδύτες, οἱ κατήγοροι ὁμῶς δεν ἐπέδειξαν καμιά τέτοια πράξη σχετικὰ με τις ἐνέργειες του Εὐξίθεου, ἐπομένως παραδέχονται πως δεν εἶναι κακούργος καὶ ἐμμέσως πως δεν εἶναι ἡ σωστή δίκη αὐτή που τον παραπέμπουν. Ἐνα λογικὸ ἐπιχείρημα, ἰσχυρὸ καὶ ἀπο ὅτι φαίνεται καὶ πραγματικὸ, καθὼς για να ἀναφέρει ο Εὐξίθεος πως οἱ ἴδιοι παραδέχτηκαν αὐτά τα πράγματα θα περιλαμβάνονταν στη ομιλία τους ἢ ἀν ὄχι μπορούμε να τα υποθέσουμε ἀπο το ὅτι ἡ ἀφορμὴ για τη δίκη εἶναι ὁ φόνος ἐνός ἀνθρώπου καὶ ὄχι κάποια κλοπὴ. Ἐπιπλέον στοιχεῖο προς ἐνίσχυση αὐτῆς της θέσης εἶναι ἡ τοποθεσία στην ὁποία λαμβάνει χῶρα ὁ λόγος που εἶναι ἡ Ἀγορά ἀπο ὅτι μαθαίνουμε στην ἐπόμενη παράγραφο, ἔνα

μέρος που οι κατηγοροι διάλεξαν, στο οποίο απαγορευόταν η πρόσβαση σε δολοφόνους, κάτι το οποίο δείχνει πως ήταν αθώος.

Μαθαίνουμε (5.10) πως οι κατηγοροι απάντησαν στον Ευξίθεο και ήθελαν να στηρίξουν την επιλογή τους λέγοντας πως η ανθρωποκτονία είναι κακούργημα, το πιο μεγάλο και επομένως υπο αυτή την έννοια μπορούν να κατηγορήσουν τον Ευξίθεο ως κακούργο, μπορεί βέβαια να απάντησαν με αυτή την λογική στο τεπιχείρημα του Ευξίθεο για την λάθος επιλογή δίκης και κατηγορίας, βέβαια ο Ευξίθεος έχει και πάλι ισχυρή απάντηση σε αυτό καθώς ισχυρίστηκε πως πολλά εγκλήματα συγκαταλέγονται στην κατηγορία των κακουργημάτων δίνοντας και παραδείγματα, αλλά ο νόμος ορίζει συγκεκριμένα να λέγονται και δικάζονται υπο το συγκεκριμένο πλαίσιο το οποίο δεν μπορεί να στηρίξει τις κατηγορίες προς το πρόσωπο του<sup>161</sup>. Η απορία που γεννάται είναι γιατί επέλεξαν οι κατηγοροι μια διαφορετική διαδικασία απο αυτή που προβλέπεται στη περίπτωση της ανθρωποκτονίας, και η σκέψη που προκύπτει είναι μήπως τελικά δεν μπορούσαν να στηρίξουν την ενοχή του για την ανθρωποκτονία και θέλησαν απλά να του φορτώσουν κάποιο αδίκημα, γιατί η θέση του επέτρεπε να χρησιμοποιηθεί ως εξιλαστήριο θύμα. Επίσης υπάρχει εδώ αναφορά στην ποινή που όριζε ο νόμος για την ανθρωποκτονία «ἔπειτα τίμησίν μοι ἐποίησαν, ἀνταποθανεῖν τοῦ νόμου κειμένου τὸν ἀποκτείναντα», που είπαμε πως ήταν για την περίπτωση εκούσιας ανθρωποκτονίας είτε ο θάνατος είτε η ισόβια εξορία (ἀειφαγία) και δήμευση της περιουσίας<sup>162</sup>. Ο Ευξίθεος κάνει αναφορά στο ότι οι δικαστές θα όριζαν τη ποινή και αυτό διευκρινίζεται διότι σε ορισμένες περιπτώσεις ο νόμος προέβλεπε ρητά την ποινή όπως στη περίπτωση της ανθρωποκτονίας, σε άλλες όμως περιπτώσεις ο κατηγορος έκανε πρόταση για την ποινή του κατηγορουμένου και είχε δικαίωμα μάλιστα να αναθεωρήσει την πρόταση του μετά την έκδοση της απόφασης του δικαστηρίου περί της ενοχής του κατηγορουμένου, έτσι λέει προσφέρουν στο νεκρό λιγότερα απο ότι ορίζουν οι νόμοι και αφήνει μια ανοιχτή υπόνοια σχετικά με το λόγο που συνέβη αυτό λέγοντας πως θα το μάθουν στη συνέχεια. Αρχικά η αναφορά στους νόμους και το νομικό πλαίσιο που φαίνεται να μην τιμάται όπως θα έπρεπε

---

<sup>161</sup> Gagarin (1989), 20.

<sup>162</sup> Λιακόπουλος (1999), 271.

δημιουργεί συναισθήματα αντιπαθητικά προς τους κατηγορούμενους και η ανοιχτή αυτή υπόνοια δημιουργεί αγωνία για το τι θα ακολουθήσει μετά. Στην επόμενη παράγραφο, με μια αναφορά σε κάτι που παρουσιάζει ως γνωστό σε όλους διότι γνωρίζουμε ότι οι νόμοι ήταν σε όλους τους Αθηναίους γνωστοί, λέει πως όλα τα δικαστήρια τις υποθέσεις φόνου τις δικάζουν στην ύπαιθρο για να μην είναι οι δικαστές σε κλειστό χώρο με ανθρώπους που έχουν «βρώμικα» χέρια (διέπραξαν αδίκημα δεν είναι καθαροί ηθικά), αλλά και γιατί ο μηνυτής για φόνο δεν πρέπει να βρίσκεται στην ίδια στέγη με το δράστη, αυτό είναι και το πρώτο στοιχείο που αναφέρεται εδώ σχετικά με το ότι δεν δικάζεται για το σωστό αδίκημα και δεν ακολουθήθηκε σωστά η διαδικασία για την εκδίκαση της υπόθεσης στοιχείο που ενισχύει τη θέση περί αθωότητας του Ευξίθεου. Ρίχνει το κέντρο βάρους στο ότι οι κατηγοροί δεν σεβάστηκαν τους νόμους αντιθέτως διέπραξαν παράβαση τους και συνεχίζει να ενισχύει τη θέση αυτή με το επόμενο πολύ σημαντικό στοιχείο την αναφορά στον όρκο, σύμφωνα με τα λεγόμενα του Ευξίθεου θα έπρεπε να είχαν δώσει έναν όρκο βαρύτερο και σπουδαιότερο. Αναφορικά με τον όρκο, που βλέπουμε και εδώ «τούτο δὲ δέον σε διομόσασθαι ὄρκον τὸν μέγιστον καὶ ἰσχυρότατον, ἐξώλειαν σαυτῶ καὶ γένει καὶ οἰκίᾳ τῆ σῆ ἑπαρώμενον, ἧ μὴν μὴ ἄλλα κατηγορήσειν...» και αργότερα (5.88) «αὐτῶν δὲ τούτων ἔνεκα οἱ τε νόμοι καὶ αἱ διωμοσίαι καὶ τὰ τόμια καὶ αἱ προρρήσεις, καὶ τᾶλλ' ὅποσα γίνονται τῶν δικῶν ἔνεκα τοῦ φόνου...» με την αναφορά στον όρκο μιλά για το στάδιο της ανακριτικής διαδικασίας στις περιπτώσεις ανθρωποκτονίας, όπου οι αντίδικοι εξέθεταν τους ισχυρισμούς τους στον αρμόδιο άρχοντα-ανακριτή και έδιναν «διωμοσία», σε άλλες δίκες η ένορκη απολογία του κατηγορουμένου λεγόταν «ἀνταμωσία» και η ορκωμοσία γινόταν σε συγκεκριμένο σημείο (επί του βράχου) και μέρα και με πανηγυρικό τρόπο δηλαδή με την επιτέλεση θυσιών «τόμια»<sup>163</sup>. Ο όρκος της «διωμοσίας» ήταν σπουδαίος και σοβαρός, ορκίζονταν επικαλούμενοι την ολική τους καταστροφή ή και των οικογενειών τους, εάν έλεγαν ψέματα κάτι τι οποίο λέει και ο ομιλούμενος πως θα έπρεπε να φοβούνται οι κατηγοροί του κανονικά εάν είχαν ορκιστεί το σωστό σπουδαίο όρκο «ἐξώλειαν σαυτῶ καὶ γένει καὶ οἰκίᾳ...». Στον όρκο ο κατηγορος ορκιζόταν πως όσα έλεγε ήταν αλήθεια και πως ο κατηγορούμενος

---

<sup>163</sup> Λιακόπουλος (1999), 439.

όντως είχε διαπράξει ανθρωποκτονία και ο κατηγορούμενος με τη σειρά του ορκιζόταν στην υπεράσπιση του πως δεν είχε διαπράξει το αδίκημα και πως τα λεγόμενα του ήταν αληθινά, τουλάχιστον αυτό ξέρουμε για τα δικαστήρια του Αρείου Πάγου και του Παλλαδίου που μας ενδιαφέρει<sup>164</sup>. Αυτά θα έπρεπε να είχαν γίνει στην περίπτωση που ακολουθούσαν σωστά τη διαδικασία και του είχαν προσάψει τη κανονική κατηγορία ανθρωποκτονίας. Η λέξη «ἤ μὴν» που υπάρχει στο κείμενο σημαίνει πράγματι και απηχεί το τυπικό μοτίβο όρκων ωστόσο δεν είναι ξεκάθαρο εάν ο όρκος αναλυτικά αναφέρεται, στον κανόνα που ίσχυε για τη περίπτωση ανθρωποκτονιών σύμφωνα με τον οποίο οι διάδικοι πρέπει να μένουν στο θέμα, δεν υπήρχε κανένα νόημα στην επιβολή αυτού του κανόνα και κάποιες φορές πιθανώς να τον αγνοούσαν<sup>165</sup>. Δίνει έπειτα έναν συλλογισμό υποθετικό και πιθανολογικό λέγοντας πως όσα καλά και αν είχε κάνει άσχετα με την υπόθεση δεν θα τον έσωζαν και αντίστοιχα δεν θα έπρεπε να τον καταδικάσουν και όσα δεν έχουν σχέση με την υπόθεση και είναι κακά, όπως είπαμε και πριν η κατηγορία έπρεπε να είναι συγκεκριμένη και να μένει στο θέμα. Εξυπνη από μέρος του λογογράφου αναφορά είναι σαν να προσπαθεί να κεντρίσει το ενδιαφέρον στο σημείο που θέλει με κάτι που φαίνεται ευλογοφανές, όμως σε πολλές περιπτώσεις είτε ο ενάγων είτε ο κατηγορούμενος προς ενίσχυση της θέσης του και μείωση του κύρους του αντιπάλου θα επιχειρούσε να αναφερθεί και σε άλλα γεγονότα πέρα από αυτά για τα οποία μπορεί να γινόταν ο συγκεκριμένος λόγος, χρησιμοποιώντας με αυτό τον τρόπο τα γεγονότα όπως ακριβώς ο Ευξίθεος.

Ολοκληρώνεται ο συλλογισμός (5.12) που έχει να κάνει με τον όρκο και ο ομιλητής μας λέει απευθύνοντας το λόγο κατευθείαν στους κατήγορους ως ένα σύνολο όπως και στη προηγούμενη παράγραφο με το «σὺ», πως παρέκαμψαν όσα είπαμε προηγουμένως σχετικά με τη διαδικασία και κυρίως δεν ορκίστηκαν, όπως θα έπρεπε και το ενισχύει ακόμα πιο πολύ λέγοντας πως ούτε οι μάρτυρες που κλήθηκαν να καταθέσουν εναντίον του είχαν πάρει όρκο, ενώ θα έπρεπε και ο δικός τους όρκος είναι το ίδιο σημαντικός με του κατήγορου, έτσι ζητούν από τους δικαστές να καταδικάσουν τον Ευξίθεο για φόνο χωρίς να έχουν τηρήσει τη διαδικασία σωστά και τα στοιχεία που δίνουν

---

<sup>164</sup> MacDowell (1963), 92, 93.

<sup>165</sup> Gagarin (1997), 182.

στους δικαστές για να αξιολογήσουν την κατάσταση οι ίδιοι τα καθιστούν ελλιπή καθώς εάν ο μάρτυρας δεν πάρει όρκο δεν μπορεί να θεωρηθεί αξιόπιστος. Συμπεραίνεται από τη συμπεριφορά των κατηγορών πως είναι ενάντια στα πλαίσια των νόμων, αφού δεν τους τηρούν και με το να μην δείχνουν σεβασμό στο νόμο δείχνουν την αλαζονική τους συμπεριφορά, θεωρώντας πως εκείνοι ξέρουν καλύτερα από τους νόμους, δημιουργούνται στοιχεία ήθους και πάθους, αρνητικά συναισθήματα για τους κατηγορούς και στους θεατές και στους δικαστές, διότι οι νόμοι ήταν ιεροί και κανείς δεν είχε δικαίωμα να τους παρακάμψει. Το καινούργιο στοιχείο ουσιαστικά είναι η αναφορά στο πλαίσιο των μαρτύρων. Και οι δυο πλευρές προς ενίσχυση των θέσεων τους έφεραν μάρτυρες να καταθέσουν, αυτοί προσκαλούνταν από τον ανακριτή, έδιναν γραπτή κατάθεση την οποία συνόδευε ο ίδιος όρκος με αυτόν που έδιναν και οι κυρίως διάδικοι, καλούνταν και στην «*ανάκριση*» να καταθέσουν αλλά και στη κύρια διαδικασία, ο μάρτυρας έδινε όρκο πως θα καταθέσει την αλήθεια και σε ορισμένα αδικήματα που δικάζονταν στον Άρειο Πάγο οι μάρτυρες έπρεπε να γνωστοποιηθούν και να εξετασθούν κατά την προδικασία αλλιώς δεν θα μπορούσαν να μπουν στη δίκη και αυτό γιατί ήταν δύσκολο να τηρηθεί ο νόμιμος και πανηγυρικός τρόπος ορκωμοσίας που γινόταν ορισμένη μέρα, σε συγκεκριμένο τόπο και κατόπιν ορισμένης διαδικασίας (θυσία) πάνω στα σπλάχνα των σφαγίων, πολύ σωστά ο Ευξίθεος ενίσταται στο ότι οι μάρτυρες δεν πήραν όρκο στα σημεία «*ἄ σὺ παρελθὼν, αὐτὸς σεαυτῷ νόμους ἐξευρών, ἀνώμοτος μὲν αὐτὸς ἐμοῦ κατηγορεῖς, ἀνώμοτοι δὲ οἱ μάρτυρες καταμαρτυροῦσι, δέον αὐτοὺς τὸν αὐτὸν ὄρκον σοὶ διομοσαμένους καὶ ἀπτομένους τῶν σφαγίων καταμαρτυρεῖν ἐμοῦ.*» και αργότερα στη παράγραφο 15 «*εὗ γὰρ ἦδεις ὅτι οὐδεὶς ἂν ἦν σοὶ ὃς ἐκεῖνον τὸν ὄρκον διομοσάμενος ἐμοῦ κατεμαρτύρησεν.*»<sup>166</sup>. Βλέπουμε επίσης κάποια σχήματα λόγου την υπερβολή στη λέξη «*ἀνωμότοις*» καθώς στα περισσότερα είδη δικών οι διάδικοι έδιναν όρκους και παρά τη περιληπτική φύση της διαδικασίας της «*ἀπαγωγής*» οι όρκοι σωστά δίνονταν όταν ερχόταν η δίκη και το υπερβατό σχήμα «*ἀνωμότοις πιστεύσαντας τοῖς μαρτυροῦσι*» που δίνει έναν λίγο ανυψωμένο τόνο<sup>167</sup>.

---

<sup>166</sup> Λιακόπουλος (1999), 440, 464.

<sup>167</sup> Gagarin (1997), 183.

Σε συνέχεια της θέσης που υποστηρίζει ο κατηγορούμενος(5.13) δίνεται ισχυρισμός βασιζόμενος στο πλαίσιο περί ανθρωποκτονίας πως όταν πήρε την κλήση για τη δίκη θα μπορούσε να έχει εγκαταλείψει τη χώρα να δικαστεί ερήμην και να εξοριστεί σύμφωνα με το νόμο όπως θα μπορούσε να κάνει κάποιος που δικαζόταν για ανθρωποκτονία, αλλά δεν το έκανε γιατί δεν ήθελε να στερηθεί τη χώρα και ελεύθερος να ήταν και να μπορούσε να φύγει δεν θα το έκανε. Οι κατήγοροι πίστευαν πως για έναν Μυτιληναίο δεν θα ήταν τόσο μεγάλη ποινή το εξοριστεί όπως για έναν Αθηναίο και έτσι έπρεπε να ακολουθηθεί διαδικασία που δεν θα του αφήνει το περιθώριο αυτό. Στη ποινική δίκη οι διάδικοι έπρεπε να παρουσιαστούν αυτοπροσώπως αν δεν εμφανιζόταν ο κατήγορος η δίκη έπαιρνε αναβολή, εάν όμως δεν εμφανιζόταν ο κατηγορούμενος δικαζόταν ερήμην του σαν να ήταν παρών<sup>168</sup>. Εδώ αναιρείται το επιχείρημα των αντιδίκων πως τον κράτησαν ώστε να μην φύγει, καθώς θα έμενε ίσως γιατί θεωρεί τον εαυτό του αθώο και χρησιμοποιεί το δεδομένο αυτό να δείξει πως οι αντίδικοι του έρχονται σε πράξεις αντίθετες με τους ορισμένους απο την πολιτεία νόμους στερώντας του το δικαίωμα που όλοι οι Έλληνες έχουν να φύγει και να μην φυλακιστεί στην περίπτωση που αποφασιστεί πως είναι ακόμα και ένοχος καθώς στην ανθρωποκτονία η ποινή δεν ήταν φυλάκιση. Ύστερα απο την δευτερολογία του κατήγορου ο κατηγορούμενος είχε το δικαίωμα αντί της δευτερολογίας να αποχωρήσει και να αυτοεξοριστεί μεταβαίνοντας έξω απο τα όρια της αθηναϊκής επικρατείας χωρίς να μπορεί κανένας να τον εμποδίσει, τότε και πάλι η δίκη συνεχιζόταν ερήμην του μπορούσαν όμως να τον εκπροσωπήσουν συγγενείς και φίλοι με την εκφώνηση της απολογητικής δευτερολογίας στους δικαστές<sup>169</sup>. Στερώντας του το δικαίωμα που είχε κάθε Αθηναίος πολίτης και ακολουθώντας άλλη δίκη απο αυτή που θα έπρεπε οι αντίδικοι αναιρούν τους νόμους του κράτους που είναι θεσπισμένοι και έχουν επικρατήσει. Αυτά τα στοιχεία φυσικά είναι συμπληρωματικά του επιχειρήματος του πως επειδή είναι ξένος στερείται και δικαιώματα που ίσχυαν για όλους. Το «ἄκοντά» που χρησιμοποιείται για να δείξει πως με τη θέληση του ήρθε στην Αθήνα να υπερασπιστεί τον εαυτό του περιμένοντας *δίκη φόνου*, κάτι που θα του επέτρεπε να φύγει αργότερα, εκτός

---

<sup>168</sup> Λιακόπουλος (1999), 486.

<sup>169</sup> ό.π. 494,

αυτού η ποινή που θα επιβαλλόταν για δίκη φόνου θα ήταν κατάσχεση περιουσίας στη Μυτιλήνη και εξορία από την Αθήνα, σίγουρα ο Ευξίθεος είχε καλούς λόγους να έρθει και να υποστηρίξει τη θέση του, όμως μιας και η περιουσία του πατέρα του στην Θράκη δεν θα μπορούσε να κατασχεθεί η εξορία δεν θα ήταν και τόσο μεγάλη τιμωρία για εκείνον. Τέλος η λέξη «προσκληθέντι» δίνει μια έμμεση αναφορά στη πρόσκλησις που εμφανίζεται σε όλες τις δίκες εκτός από την απαγωγή και την ένδειξη<sup>170</sup>. Τις επόμενες δυο παραγράφους θα τις εξετάσουμε συνδυαστικά αφού έχουν το ίδιο νοηματικό κέντρο μιλάνε για την αξία των νόμων, την διαχρονικότητα τους και τη αυθεντικότητά τους. Αυτό εισάγει και ένα θέμα που θα μελετήσουμε στο τέλος της προπαρασκευής σχετικά με το αν τελικά όντως οι κατηγοροί μπορούσαν να ζητήσουν τη συγκεκριμένη δίκη και αν οι νόμοι που ίσχυαν όριζαν κάτι τέτοιο.

Έχουμε (5.14-5.15) τον έπαινο των νόμων από τον Ευξίθεο που είναι οι «κάλλιστα νόμων άπάντων», «όσιώτατα», «ἀρχαιοτάτοις εἶναι ἐν τῇ γῆ ταύτῃ» λέγοντας και πως δεν άλλαξαν ποτέ έτσι δείχνει πόσο ορθοί ήταν καθώς η εμπειρία και ο χρόνος είναι δυο στοιχεία απαραίτητα να κρίνει κανείς αν κάτι έχει διαρκέσει και είναι αποτελεσματικό. Οι Αθηναίοι πίστευαν πολύ στους καθιερωμένους νόμους, πως άξιζαν το μέγιστο σεβασμό λόγω των χρόνων που είχαν διατηρηθεί που ήταν σημάδι πως είχαν δοκιμαστεί και αντέξει έτσι άξιζαν να τους υπακούν<sup>171</sup>. Η αναφορά στον έπαινο των νόμων δεν συνηθίζεται στις περιπτώσεις των «δικών φόνου» όμως το παραθέτει ο Ευξίθεος γιατί είναι ενισχυτικό της θέσης του πως οι κατηγοροί του παραβιάζουν τους καθιερωμένους νόμους και τονίζοντας την αξία και σημαντικότητα της εξουσίας των νόμων κατακρίνει τη δική τους κατάχρηση απέναντι σε αυτούς τους καθολικούς και ορθούς νόμους. Η φράση «ὁ γὰρ χρόνος καὶ ἡ ἐμπειρία τὰ μὴ καλῶς ἔχοντα ἐκδιδάσκει τοὺς ἀνθρώπους.» επαναλαμβάνεται στο έργο του Αντιφώντα «Περὶ τοῦ χορευτοῦ» είναι ένας «κοινός τόπος» που τη χρήση τέτοιων συνήθιζαν οπότε δεν υπάρχει λόγος ιδιαίτερος να αμφισβητηθεί η γνησιότητα του κειμένου απλά επισημαίνεται η ομοιότητα. Ωστόσο το σημείο πως δεν πρέπει να κρίνουν οι δικαστές αν είναι

---

<sup>170</sup> Gagarin (1997), 183.

<sup>171</sup> Edwards (2006), 57-58.

σωστοί η όχι οι νόμοι βάση των λόγων των κατηγορών ίσως εντάσσει το θέμα της πρότασης νόμων η παραλλαγής της ήδη υπάρχουσας νομοθεσίας που θα εξετάσουμε αργότερα, πάντως βαρύτητα λέει πρέπει να δοθεί στο αν παρουσιάζουν σωστά σύμφωνα με τα όσα ορίζει ο νόμος την υπόθεση, μετατοπίζει το βάρος στο ότι οι κατηγοροί δεν πράττουν βάση νόμων και σημαντικό είναι να αναφερθεί επίσης πως η παράγραφος ξεκινά με μια φράση που δείχνει μετριοπάθεια και γενική αποδοχή για να κερδίσει θετικές εντυπώσεις πριν κάνει έντονο το ύφος του την φράση «καίτοι τούς γε νόμους οἷ κείνται περὶ τῶν τοιούτων, πάντας ἂν οἶμαι ὁμολογήσαι κάλλιστα νόμων ἀπάντων κεῖσθαι καὶ ὀσιώτατα.».

Και περνάει κάνοντας το θέμα των νόμων πιο ειδικό σε αναφορά στην περίπτωση φόνων, λέγοντας πως κανείς τους νόμους αυτούς ειδικά δε άλλαξε ποτέ και δίνει και άμεσα πλέον την κατηγορία σε δεύτερο πρόσωπο χαρίζοντας ζωντάνια στο λόγο πως «σὺ δὲ μόνος δὴ τετόλμηκας γενέσθαι νομοθέτης ἐπὶ τὰ πονηρότερα, καὶ ταῦτα παρελθὼν ζητεῖς με ἀδίκως ἀπολέσαι.» κανείς δεν τόλμησε παρά μόνο οι κατηγοροί-άλλη μια αντίθεση που δίνει έμφαση στο δεύτερο αντιτιθέμενο μέλος-τόλμησαν να γίνουν νομοθέτες όρος που χρησιμοποιήθηκε μόνο για τις δυο μεγάλες προσωπικότητες Σόλωνα και Δράκοντα<sup>172</sup>, άρα είναι ξεκάθαρο πως οι κατηγοροί μάλλον συνέβαλαν στη δημιουργία νόμων παραβλέποντας τους παραδοσιακούς, κάνοντας τους χειρότερους κατά τον Ευξίθεο για να τον καταστρέψουν. Έτσι ο Ευξίθεος λέει πως όλη η συμπεριφορά των αντιδίκων και η άρνηση όρκου όπως θα έπρεπε να είχε δοθεί-και αν είχε γίνει τότε κανείς δεν θα κατέθετε εναντίον του(εϊκόσ- που προκύπτει απο τη συμπεριφορά αντιδίκων, ίσως φόβο τους)- είναι στοιχεία που βοηθούν τον ίδιο να υπερασπιστεί τον εαυτό του. Και περνάμε στο σημείο(5.16) που μας δίνει για πρώτη φορά τη πιθανότητα δεύτερης δίκης «ἀλλ' ἐξεῖναί σοι λέγειν ὅτι κακοῦργος ἀπέφυγον, ἀλλ' οὐ τοῦ φόνου τὴν δίκην» αν αθωωθεί απο αυτήν, αυτό θα συμβεί λόγω του ότι τώρα κατηγορείται ως κακούργος και αν αθωωθεί οι κατηγοροί θα επιχειρήσουν να περάσουν σε δίκη φόνου χρησιμοποιώντας τη λέξη με την ευρύτερη σημασία της, θα περάσουν σε δίκη

---

<sup>172</sup> Gagarin (1997), 184.



φόνου όπως θα έπρεπε να έχει γίνει<sup>173</sup>. Ο Ευξίθεος ισχυρίζεται πως η επιλογή της δίκης είναι μια μηχανορραφία, ένα καλό κόλπο για να μην αφήσουν περιθώρια να αθωωθεί, θεωρεί πως με την επιλογή τους αυτή αφήνουν περιθώρια αμφισβήτησης και αναθεώρησης της δίκης σαν να είχαν σκοπό να εξαπατήσουν τους δικαστές και με τα λόγια αυτά κερδίζει σε παθοποιία. Η ετυμηγορία της δίκης δεν θα ήταν οριστική, οι Αθηναϊκοί νόμοι απαγόρευαν δυο φορές δίκη «αρχή του δεδικασμένου» αλλά δεν έχουμε γραπτή μαρτυρία νόμων να αναιρούν τη περίπτωση να ακολουθηθεί άλλη διαδικασία, οι διάδικοι συχνά ξανά άνοιγαν θέματα που υπήρχε διαφωνία με το να ενισχύουν ένα καινούργιο θέμα όμως δεν έχουμε κάποια δίκη ως παράδειγμα που να δικάστηκε το ίδιο θέμα δυο φορές<sup>174</sup>. Στον επίλογο επαναλαμβάνεται η ιδέα για δεύτερη δίκη αλλά εκεί χρησιμοποιείται απο τον ίδιο θετικά για να γίνει η σωστή δίκη για εκείνον και δείχνει πως είναι καλό να επαναλαμβάνονται οι δίκες. Σημαντικά είναι τα σχήματα λόγου εδώ αρχικά η περίεργη επανάληψη του «πράγματι»-«πράγατος» που δείχνει ίσως αμηχανία, η μεταβολή απο τις έννοιες «ἀναμφισβητήτως»-«ἀμφισβήτησιν» που τονίζει και το ζητούμενο εδώ, και οι ρητορικές ερωτήσεις που θέτει στο τέλος με την αντίθεση στη θέση τη δική του και των αντιδίκων ως προς την έκβαση της δίκης. Το «ὡς ἀπιστήσων» η πρόθεση εξαπάτησης των δικαστών απο τους «μηχανορράφους» κατηγορους προφανώς αναφέρεται για τη δίκη αυτή και όχι για μια μελλοντική μήπως αυτό δημιουργεί την εντύπωση πως αφήνει μια μικρή αιχμή για την ενοχή του Ευξίθεου οτι στη παρούσα δίκη ίσως να σφάλουν ποικιλοτρόπως οι αντίδικοι όμως στη μελλοντική που είναι αυτή που θα έπρεπε να έχει γίνει δεν θα εξαπατούσαν κάποιον.

Και περνάμε στις δυο τελευταίες παραγράφους 5.17-5.18 και την 5.19 που είναι η μετάβαση στην διήγηση, ο εκφωνητής του λόγου δίνει ένα ακόμα στοιχείο του οτι οι διάδικοι δεν ακολούθησαν σωστά ούτε τη διαδικασία που επέλεξαν και λέει πως ενώ είχε το δικαίωμα να βάλει τρεις εγγυητές όπως ορίζει ο νόμος φυλακίστηκε και το δικαίωμα αυτό επίσης το στερήθηκε. Μάλιστα οι ίδιοι οι επιμελητές των «κακούργων» χρησιμοποιούσαν το νόμο που υποστηρίζει, προφανώς αυτοί ήταν οι Ένδεκα οι οποίοι ήταν υπεύθυνοι

---

<sup>173</sup> Gagarin (1989), 22.

<sup>174</sup> Gagarin (1997), 184.

και για το οτι δέχτηκαν να μην μπουν εγγυητές απο μέρος του κατηγορούμενου, και ήταν υπεύθυνοι και για τη φυλάκιση του απαχθέντα δράστη, ο οποίος μπορούσε να ζητήσει προσωρινή απόλυση μέχρι τη διεξαγωγή της δίκης, η προσωρινή απόλυση όταν ήταν επιτρεπτή γινόταν με την παροχή απαραίτητων εγγυητών, τριών αξιόπιστων Αθηναίων πολιτών της ίδιας οικονομικής τάξης με τον κατηγορούμενο που εγγυούνταν πως θα εμφανιζόταν στο δικαστήριο να δικαστεί, εάν αυτό δεν γινόταν τότε η δίκη συνέχιζε και οι εγγυητές ήταν υποχρεωμένοι να πληρώσουν εκ μέρους του τη χρηματική ποινή, το πρόστιμο ή την εξαγορά της φυλάκισης<sup>175</sup>. Μάλιστα αναφέρει πως «έδέθη» εντελώς παράνομα οι εγγυητές που θα έβαζε για να σιγουρευτούν οι κατήγοροι πως θα πλήρωνε αν δεν θα εμφανιζόταν στη δίκη δεν μπόρεσαν να χρησιμοποιηθούν όπως θα έκανε ως νομοταγής πολίτης, δεν έχουμε καμία άλλη αναφορά παρόμοιας κατάστασης και ακόμα και ένας ξένος είχε το δικαίωμα αυτό και φαίνεται πως ήταν παράνομο αυτό που έκαναν οι κατήγοροι που ίσως φοβήθηκαν πως εάν έβαζε εγγυητές θα έδινε τα χρήματα αλλά δε θα γυρνούσε για τη δίκη<sup>176</sup>. Η επιλογή της λέξης «ξένων» τονίζει πως οτι όριζε ο νόμος για τους Αθηναίους θα όριζε και για τους ξένους που στη κατηγορία αυτή συγκαταλέγεται και ο ίδιος άρα δεν υπήρχε δικαιολογία για την στάση των αντιδίκων. Τέλος η προσωρινή απόλυση γινόταν έτσι ώστε ο φερόμενος δράστης να μπορέσει να ετοιμάσει την απολογία του και να συλλέξει τα απαραίτητα στοιχεία αποδεικτικά για να αναιρέσει της κατηγορίες που του είχαν προσάψει<sup>177</sup> και περνάμε εκεί που αναφέρεται σε αυτό ακριβώς(5.18) στο σκοπό για τον οποίο δεν τον άφησαν να χρησιμοποιήσει το νόμιμο αυτό δικαίωμα του που θα ήταν διπλό το όφελος τους, αρχικά να είναι απροετοίμαστος και έπειτα να κακοπάθαινε και εξαιτίας αυτού όσοι φίλοι του θα ήταν να καταθέσουν μάρτυρες θα φοβόντουσαν απο τη διαδικασία της φυλάκισης του και δεν θα τον υποστήριζαν, θα κατέθεταν ψέματα και θα τον εγκατέλειπαν όπως τα ποντίκια ένα πλοίο που βυθίζεται, αναφορά που φαίνεται περισσότερο σαν ρητορικό τέχνασμα καθώς δεν περιλαμβάνει γεγονός κατά το οποίο οι φίλοι του δεν τον υποστήριξαν και στη βάσανο των

---

<sup>175</sup> Λιακόπουλος (1999), 444.

<sup>176</sup> Gagarin (1997), 184-5.

<sup>177</sup> Λιακόπουλος (1999), 284, 443.

δούλων σίγουρα θα τον υποστήριζαν<sup>178</sup>. Η σημασία του να γνωρίζουν το νομικό πλαίσιο και τους χαρακτήρες που συμμετέχουν στην υπόθεση είναι μεγάλη και όταν ο Ευξίθεος κατηγορεί τους αντίδικους του πως τον φυλακίζουν, πιθανώς του στέρησαν το δικαίωμα να μελετήσει τους νόμους για να προετοιμαστεί σαν αντίλογο που δεν έχει και μεγάλη σημασία γιατί το επιχείρημα του είναι ορθό καθώς οι νόμοι όφειλαν να είναι καθολικοί στη συγκεκριμένη περίπτωση το λόγο έγραφε ο λογογράφος Αντίφων που σίγουρα γνώριζε καλά τους νόμους πόσο μάλλον για ανθρωποκτονία που ήταν οι ίδιοι πολλά χρόνια και ήταν σχεδόν σε όλους γνωστοί<sup>179</sup>. Έντονα στοιχεία παθοποιίας εδώ που στοχεύει σε αυτό περισσότερο ο Αντιφών απο ότι στο επιχείρημα η σωστή εδώ θέση του κατηγορούμενου και τα συναισθήματα που διεγείρει του δίνουν ένα προβάδισμα, τα αρνητικά συναισθήματα μέσα απο τα έντονα σχήματα λόγου της ενότητας που δημιουργεί είναι πολλά. Η επανάληψη του «πώποτε» για έμφαση στη μοναδικότητα της κατάστασης, η εμφατική σειρά των λέξεων στη πρόταση «ἐθέλοντος γάρ μου ἐγγυητὰς τρεῖς καθιστάναι κατὰ τὸν νόμου, οὕτως οὗτοι διεπράξαντο τοῦτο ὥστε μὴ ἐγγενέσθαι μοι ποιῆσαι.», η παρήχηση του «οὔτως οὔτοι», το υπερβατό σχήμα «τούς τε φίλους τούς ἐμαυτοῦ» που οδηγεί σε εμφατική παράθεση «τούς ἐμαυτοῦ τούτοις» και η αντίθεση με ομοιοτέλετο «τούτοις τὰ ψευδῆ μαρτυρεῖν ἢ ἐμοὶ τάληθῆ λέγειν» δίνουν ζωντάνια, έμφαση, πειστικότητα και παραστατικότητα στο λόγο<sup>180</sup>. Στο κομμάτι αυτό συγκαταλέγεται και η φράση στις αγκύλες που κάποιοι θεωρούν περιττή, αλλά αυτές οι επαναλήψεις είναι συχνές στον Αντιφώντα.

Ο Ευξίθεος ντροπιάστηκε για ολόκληρη του τη ζωή όπως και οι δικοί του απο την κατηγορία ως κακούργος έρχεται η ολοκλήρωση της προπαρασκευής(5.19) κάτι σαν συμπέρασμα και πέρασμα στη διήγηση. Η πρώτη λέξη που σχολιάζεται είναι το «ἐλασσωθεῖς» με το οποίο έχουν ασχοληθεί οι μελετητές και περιλαμβάνει και τη σημασία «του βρίσκομαι σε μειονεκτική θέση» καθώς και «υποφέρω απο μια απώλεια» και η λέξη αυτή άλλαξε απο το MMS σε «ἔλος σωθεῖς» απο όπου συμπέραναν οι μελετητές

---

<sup>178</sup> Edwards (phd), 164.

<sup>179</sup> Dorjahn (1935), 292.

<sup>180</sup> Edwards (phd), 160-165.

πως το όνομα του ομιλητή προκύπτει και είναι Έλος<sup>181</sup>. Η φράση «καθέστηκα εις τὸν ἀγῶνα» δίνει κυκλική διάσταση στο κείμενο, έχει χρησιμοποιηθεί και στην αρχή της ενότητας της προπαρασκευής, συνοψίζει όσα έχει αναφέρει σε αυτή και φτάνει στο τώρα στη δίκη αυτή, όπου και κάτω από όλες αυτές τις αντίξοες συνθήκες θα προσπαθήσει να υπερασπιστεί τη θέση του και να αποδείξει την αθωότητα του όσο δύσκολο και αν είναι καθώς η κατηγορία είναι «κατεψευσμένα καὶ ἐπιβεβουλευμένα, ταῦτα παραχρῆμα» και εδώ αναφέρεται στο ότι οι διάδικοι απομνημόνευαν τους λόγους που παρασκεύαζαν οι λογογράφοι από πριν για να τους εκφωνούν στο δικαστήριο σαν αυτοσχέδιους και κλείνει την ενότητα με την σκέψη πως το απροσδόκητο είναι δύσκολο κανείς να το αντιμετωπίσει, με μια επιγραμματική αναφορά ολοκληρώνει την προπαρασκευή τονίζοντας πως δεν περίμενε να αντιμετωπίζει τη δίκη ξανά, ενώ δεν είμαστε σίγουροι για το τι ήξερε ο Ευξίθεος σχετικά με τα επιχειρήματα των αντιδίκων, θα ήξεραν τι είχε ειπωθεί στους Έντεκα όπως και λεπτομέρειες για τη κατάθεση των μαρτύρων στην οποία βάσιζαν οι κατηγοροί και την υπόθεση τους<sup>182</sup>.

### 3.4.3 Επιπρόσθετα στοιχεία-συμπεράσματα προπαρασκευής

Λόγο της έκτασης της ανάλυσης του λόγου, για να μην χαθεί η ενότητα στο ρητορικό σχολιασμό επιχειρημάτων, σημείων λόγου και ηθοποιίας-παθοποιίας εδώ θα ξεκαθαριστούν κάποια ζητήματα σχετικά με το θέμα της προπαρασκευής, τη διαδικασία της απαγωγής, και όσα ερωτήματα δεν διευκρινίστηκαν τόσο αναλυτικά. Κατόπιν λοιπόν αρκετών βιβλίων, άρθρων, αποσπασμάτων σχετικά με το λόγο και τη διαδικασία προκύπτουν διάφορα θέματα. Αρχικά το αν θα έπρεπε να ακολουθηθεί τελικά η διαδικασία όπως την πρότειναν οι αντίδικοι συμπεριλαμβάνοντας την απαγωγή σε μια δίκη για ανθρωποκτονία. Μιλήσαμε για τη σημαντικότητα και διαχρονικότητα του νόμου σχετικά με την ανθρωποκτονία όπως είχε καθιερωθεί από Δράκοντα αρχικά και Σόλωνα έπειτα κατά τη τελευταία δεκαετία του 5<sup>ου</sup> αιώνα, όπου οι Αθηναίοι αποφάσισαν να αναθεωρήσουν τους νόμους τους εκτός όμως των σχετικών με ανθρωποκτονία, έτσι υπήρχε η *δίκη φόνου* για τις ανθρωποκτονίες και εισάγεται η *απαγωγή* ως μια εναλλακτική για τις

---

<sup>181</sup>Gagarin (1997), 185.

<sup>182</sup>ό.π. 185.

περιπτώσεις ανθρωποκτονίας που πέρασε το δεύτερο μισό του 5<sup>ου</sup> αιώνα και διακρίνεται μια αμφισημία στη σκέψη των Αθηναίων.

Η διαδικασία της απαγωγής έχει αναφερθεί στο νομικό πλαίσιο όπως επίσης ότι μπορεί να ακολουθείται από την *ένδειξις* και η απαγωγή όπως έχει δοθεί σε εμάς από διάφορες περιπτώσεις λόγων είναι δυο ειδών η *απαγωγή κακούργων* και η *απαγωγή φόνου*. Στη πρώτη περίπτωση οι ένοχοι χαρακτηρίζονται ως κακούργοι κάτι όμως που περιλάμβανε όσους είχαν διαπράξει συγκεκριμένα αδικήματα όπως οι λωποδύται, κλέπται, ανδραποδισταί αλλά η ψαλίδα φαίνεται να περιλαμβάνει με την ευρύτερη έννοια της λέξης κακούργος και άλλα αδικήματα αργότερα κάτι που βλέπουμε στο λόγο μας (αναλυτικά στην ανάλυση) και σε αυτόν βασίζεται και η θεωρία για κάτι τέτοιο. Απο την άλλη η δεύτερη περίπτωση είναι για κάποιον ύποπτο για ανθρωποκτονία που γυρνούσε στα ιερά μέρη ή στην αγορά.

Στο λόγο μας λοιπόν προκύπτει η διαδικασία να είναι *ένδειξις* που ακολουθείται απο *απαγωγή κακούργων* κάτι με το οποίο διαφωνεί ο Ευξίθεος και μάλιστα στην προπαρασκευή προσπαθεί να αποδείξει και πως ούτε τη διαδικασία αυτή ακολούθησαν σωστά. Έτσι προκύπτουν ερωτήματα για το αν έχει δίκαιο ή όχι. Επίσης η διαδικασία αυτή δεν φαίνεται να είχε ξανά χρησιμοποιηθεί με αυτή τη μορφή σε άλλη δίκη σε πολλά σημεία που εντοπίσαμε στο λόγο να το τονίζει ο ίδιος ο Ευξίθεος κάτι που ενισχύει τον προβληματισμό σχετικά με την εφαρμογή της εδώ καθώς δεν φαίνεται κάτι συνηθισμένο και εκεί πατάει και ο Ευξίθεος στην απολογία του. Αν δεχτούμε ότι δεν ήταν συνηθισμένο η *ένδειξις* να ακολουθείται απο την *απαγωγή* το 420 π.Χ. τότε γιατί οι Αθηναίοι έκαναν αλλαγές στο νόμο περί ανθρωποκτονίας. Οι πιθανές απαντήσεις είναι δυο η μια είναι πως ήθελαν να επεκτείνουν τη χρήση *απαγωγής κακούργων* και η άλλη είναι να μην ήταν και τόσο καινοτόμο τελικά αλλά να είχε ξανά χρησιμοποιηθεί. Το πρώτο δεν ισχύει γιατί τότε ο Ευξίθεος δεν θα κατηγορούσε για τη χρήση του υποστηρίζοντας ότι έπρεπε να γίνει δίκη φόνου αλλά θα το δεχόταν ως προέκταση, μάλιστα κατηγορεί τους αντιδίκους πως πάνε ενάντια στους παραδοσιακούς νόμους και προτείνουν οι ίδιοι τη διαδικασία τη νομοθεσία αλλάζοντας έτσι ότι ήδη ισχύει δρώντας σαν «νομοθέτες», όπως ξεκάθαρα λέει κάτι όμως που φαίνεται απίθανο. Η δεύτερη τώρα υπόθεση είναι πιο πιθανή άλλωστε στοιχεία έχουμε για το ότι μέχρι το 420 δεν ήταν κάτι το συνηθισμένο όμως μάλλον συστήθηκε στο κοινό στο

τελευταίο τρίτο του 5<sup>ου</sup> αιώνα δηλαδή λίγο πριν τη δίκη που αναφέρεται ο λόγος μας άρα αυτό που έχει σημασία είναι το πόσο πρόσφατος ήταν σαν νόμος, αν όντως είχε συσταθεί η απαγωγή κακούργων λίγο διάστημα πριν τη δίκη του Ευξίθεου θα ήταν κάτι πολύ καινούργιο και δεν θα είχε την ίδια βαρύτητα η παρουσίαση της στους δικαστές όσο μιας δίκης φόνου με νόμους καθιερωμένους μέσα στα χρόνια. Το πώς οδηγήθηκαν σε αυτό οι Αθηναίοι είναι ένα ζήτημα καθώς ενδέχεται όντως οι κατηγοροί να πρότειναν κάτι τέτοιο ή να έβαλαν κάποιον με δύναμη να το κάνει πριν τη δίκη και ίσως για αυτό κατηγορεί ο Ευξίθεος πως ήταν «νομοθέτες» αυτό θα οδήγησε και στην αναδημοσίευση των νόμων το 409 π.Χ θα έπρεπε να δημοσιευθούν όλα τα καινούργια δεδομένα μαζί με τα παραδοσιακά του Δράκοντα<sup>183</sup>. Η ύπαρξη δυο διαδικασιών για τη περίπτωση ανθρωποκτονίας δίνει τη δυνατότητα του να δρά ενάντια στο δράστη όποιος θέλει απο το συγγενικό περιβάλλον με τη προοπτική εκείνος να μην αποφύγει τη δίκη και να επέλθει η δίκη και η ποινή που θα φέρει και τη δικαίωση στα κοντινά πρόσωπα του θύματος, έτσι η ένδειξις στο λόγο δίνει τη δυνατότητα να έρθει στην Αθήνα ο κατηγορούμενος ή να χάσει την υπόθεση ερήμην του και να μην μπορεί να επιστρέψει ξανά αν δεν παρουσιαστεί. Δεν διέφερε μόνο η διαδικασία διεξαγωγής απο μια δίκη φόνου αλλά και η δίκη η ίδια, αυτή η περίπτωση περιλάμβανε όλων των ειδών τις ανθρωποκτονίες που γίνονταν σε Αθήνα και εκτός Αττικής, Αθηναίων πολιτών και μη και έτσι εξασφάλιζαν να μην ξεφύγει κανείς των ανάλογων δικών και ποινών που μπορεί να μην εξασφάλιζε το πλαίσιο των δικών φόνου. Η διαδικασία αυτή δεν συνέφερε τον κατηγορούμενο που δεν εκμεταλλεύτηκε κάποια προνόμια που θα του έδινε μια πιθανή δίκη φόνου, όπως το δικαίωμα να φύγει μέχρι να γίνει η δίκη, ο όρκος, το ότι ακούστηκε σε Ηλιαστικό δικαστήριο πρώτα με απλούς ανθρώπους για ένορκους-δικαστές και όχι Αρεοπαγίτες κάτι που επέτρεψε το να δίνονται στοιχεία άσχετα της υπόθεσης αλλά χρήσιμα για τη ηθοποιία, έτσι και οι μάρτυρες ακόμα που δεν ορκίζονταν μπορούσαν να μιλήσουν και για άλλα περιστατικά εκτός της υπόθεσης, κάτι που σε δίκη φόνου δεν θα συνέβαινε, τέλος η δίκη απαγωγής θα γινόταν σε πιο σύντομο χρονικό διάστημά ενώ η δίκη φόνου θα ήθελε τέσσερις μήνες μετά την εγγραφή και αν δεν είχε αιχμαλωτιστεί απο τους

---

<sup>183</sup> Βολονάκη (2000), 156-159.

κατηγορούμενος θα μπορούσε να έχει ετοιμάσει και τη απολογία του καλύτερα. Καταλήγουμε στο ότι η διαδικασία της ένδειξης-απαγωγής κακούργων είναι δυο σημεία της ίδιας διαδικασίας άλλωστε ομοιάζουν στο ότι δεν περιλαμβάνουν την πρόσκληση και αυτό είναι εμφανές στο λόγο απο τη στάση του Ευξίθεου που δεν γνώριζε καν πως δεν θα δικαστεί με δίκη φόνου και βρίσκεται ξαφνικά να πρέπει να υποστηρίξει τον εαυτό του<sup>184</sup> ήταν μια καινοτομία που ακολουθήθηκε μάλλον πρώτη φορά στην υπόθεση του καθώς έχουμε το αδίκημα του ανδρόφονου να συμπεριλαμβάνεται στα κακούργηματα, μια εναλλακτική των δικών φόνου κατά το τελευταίο τρίτο του 5<sup>ου</sup> αιώνα, επίσης πρέπει να αναφερθούμε στον όρο «επ' αυτοφώρω» δηλαδή το να πιάνεις τον άλλο την στιγμή που διαπράττει το αδίκημα και δεν έχουμε ασχοληθεί παραπάνω γιατί στην δική μας περίπτωση δεν γίνεται συζήτηση για κάτι τέτοιο ενώ σε άλλες περιπτώσεις αυτός μπορεί να ήταν ένας σημαντικός όρος για δίκη απαγωγής, τώρα το γιατί δεν συμπεριλαμβάνεται εδώ ενώ φαίνεται να λειτουργούσε και στις δύο περιπτώσεις απαγωγής (φόνου και κακούργων) ίσως δεν συμβαίνει γιατί η όλη διαδικασία ήταν τόσο καινούργια που δεν είχαν ακριβώς ρυθμιστεί όλοι οι παράμετροι, άρα πολλές ασάφειες φαίνεται να δικαιολογούνται απο την καινοτομία του πράγματος ή δεν βοηθούσε σε κάτι την απολογία του κατηγορουμένου. Η αναγνώριση του να πιάσεις τον ένοχο στην πράξη δεν ήταν εφικτή εδώ ακόμα και το πτώμα της υπόθεσης δεν βρέθηκε ποτέ άρα αυτός ο όρος δεν μπορεί να είναι στοιχείο και οι αντίδικοι προσπάθησαν να δημιουργήσουν ένα παρόμοιο πλαίσιο αυτής της αναγνώρισης της ενοχής του κατηγορουμένου με την μαρτυρία του σκλάβου. Η μόνη αναφορά έμμεση είναι όταν ο ίδιος ο Ευξίθεος λέει πως δεν τον είδε κανείς να διαπράττει το έγκλημα ή να προσπαθεί να εξαφανίσει το πτώμα κάτι που δείχνει πως υπήρχε σαν όρος για τις περιπτώσεις απαγωγής κακούργων απλά δεν εξυπηρετεί την συγκεκριμένη υπόθεση και για αυτό δεν περιλαμβάνεται αναλυτικότερα<sup>185</sup>.

Σχετικά λοιπόν με το αν ακολουθήθηκε η σωστή διαδικασία, αν ήταν σωστή ή όχι και αν μπορούσε να χρησιμοποιηθεί σαν διαδικασία απο τους κατηγορούς ξεμπερδέψαμε το ζήτημα. Βέβαια παρατηρείται (5.13) πως

---

<sup>184</sup> Edwards (phd), 15.

<sup>185</sup> Βολονάκη (2000), 160.

δίνονται στοιχεία απο τον Ευξίθεο ως επιχειρηματολογία της άλλης μεριάς, προσπαθώντας να αναιρέσει θέσεις που προφανώς δόθηκαν, υπήρξε η ανάγκη να δικαιολογήσουν οι κατηγοροι γιατί διάλεξαν να κινηθούν καθ' αυτόν τον τρόπο, σαν να αισθάνονται μια υποχρέωση να δικαιολογήσουν γιατί ακολουθούν μια «ανορθόδοξη» διαδικασία καθώς η δικαιολογία οτι την διάλεξαν γιατί ήταν ξένος ο κατηγορούμενος δεν χρειαζόταν εδώ, ούτε ο ίδιος θα κατανάλωνε τόσο χρόνο για να αναφέρει οτι η διαδικασία αυτή δεν είναι η σωστή, δεν θα επέμενε να ζητάει δίκη φόνου αν νομικά γνώριζε πως δεν αναφερόταν στη δική του περίπτωση και θα έπρεπε ως ξένος να δικαστεί υπό αυτές τις συνθήκες. Ευλογοφανές σημείο είναι η πιθανή ανησυχία για το αν θα εμφανιζόταν στη δίκη κάτι το οποίο ήθελαν να εξασφαλίσουν οι αντίδικοι μέσω της απαγωγής κακούργων, δεδομένων των πολιτικών σχέσεων Μυτιλήνης-Αθήνας τότε δεν θα μπορούσε να μείνει στη Μυτιλήνη ακόμα και αν δικαζόταν ερήμην του και του επέβαλαν εξορία απο Αθήνα και Μυτιλήνη κατ' επέκταση, η περιουσία του θα έπρεπε εκεί να κατασχεθεί όμως εκείνος θα μπορούσε να καταφύγει στην Αίνο και να μειωθεί η αξία της ποινής της εξορίας γιατί θα συνέχιζε μια άνετη ζωή και η αδύναμη απάντηση του επιβεβαιώνει τους φόβους των αντιδίκων λέγοντας πως εθελοντικά ήρθε στη δίκη υπονομεύοντας έτσι την όλη θέση του καθώς είχε στο μυαλό του οτι είπαμε παραπάνω, όπως επίσης και πως θα δικαζόταν για δίκη φόνου άρα δεν διέτρεχε κάποιον κίνδυνο με το να παρουσιαστεί επιβεβαιώνοντας έτσι τις ανησυχίες των αντιδίκων για το οτι μπορεί να μην εμφανιζόταν στη δίκη αν τα πράγματα ήταν αλλιώς και για αυτό διάλεξαν τη διαδικασία αυτή<sup>186</sup>. Συνεχίζει ο Ευξίθεος να δίνει θέσεις για το οτι δεν ακολουθείται η σωστή διαδικασία και δεν τηρήθηκε και σωστά και αναφέρεται έντονα στη ποινή, που έπρεπε να επιβληθεί, σε δίκη φόνου πρέπει να είναι θάνατος ενώ στην απαγωγή προτείνουν οι κατηγοροι και αποφασίζουν οι δικαστές, δημιουργείται σύννεφο ασάφειας στη διαδικασία που ίσως οφείλεται στο οτι ήταν καινούργια, φαίνεται και οι κατηγοροι προσπαθούν να εκμεταλλευτούν αυτή την ασάφεια με το να κερδίσουν σίγουρα και χρηματικό ποσό αλλά και ίσως τον θάνατο του Ευξίθεου με το ανοιχτό περιθώριο μιας επόμενης δίκης ως δίκη φόνου.

---

<sup>186</sup> Gagarin (1989), 23.



Η δίκη φόνου παρ' όλα αυτά ίσως τους έδινε το περιθώριο να κάνουν έναν συμβιβασμό καλύτερο, αλλά έτσι θα υπήρχε η πιθανότητα να δικαστεί ο Ευξίθεος ερήμην και να γίνουν όσα αναφέραμε παραπάνω πως δεν τους συνέφεραν. Θα μπορούσε να είχε εξαγοράσει για μεγάλο ποσό την ελευθερία του και να έβγαιναν κερδισμένοι με έναν διακανονισμό που να τους συμφέρει μέχρι και το τέλος της δίκης. Η δίκη ένδειξις-απαγωγής εάν ξεκινούσε δύσκολα σταματούσε όταν το κατηγορητήριο γέμιζε με τους Ένδεκα η δίκη ήταν δημόσιου ενδιαφέροντος και δεν σταματούσε, επίσης μπορούσαν οι κατηγοροί να αποφασίσουν εάν θα φυλάκιζαν τον κατηγορούμενο πριν τη δίκη ή θα του επέτρεπαν με εγγύηση να μείνει εκτός φυλακής και διαλέγοντας το πρώτο μάλλον πίστεψαν πως έτσι θα τον κάνουν να μην προετοιμαστεί καλά και να υποφέρει περισσότερο, εάν ήθελαν όντως ένα χρηματικό ποσό μεγάλο και για αυτό τα έκαναν όλα δεν θα είχαν αυτή την αντιμετώπιση που παρουσιάζεται να έχουν σε όλη την υπόθεση. Τα κίνητρα τους δεν είναι οικονομικά όπως λέει ο Ευξίθεος αλλά φαίνεται περισσότερο να ήθελαν να τιμωρηθεί, μπορεί όντως να πει κανείς πως νομικά ο Ευξίθεος λόγω και της καινοτομίας της υπόθεσης πως η κατηγορία προς τους αντιδίκους του ως συκοφάντες δεν φαίνεται να έχει ουσιαστική βάση αλλά φαίνεται να χτίζει μια προκατάληψη και αρνητικά συναισθήματα στους δικαστές<sup>187</sup>. Το ζήτημα της εγγύησης έχει σημασία, για το αν μπορούσε όντως να το κάνει αυτό στην υπόθεση του ο Ευξίθεος η όχι, απο ότι φαίνεται είναι κάτι που δεν ήταν αποδεκτό απο το νόμο, νόμο που σίγουρα γνώριζε ο Αντίφων και μάλλον έπαιξε μαζί του, ήταν μια εξαιρετική ευκαιρία να αναφέρει τον νόμο για να ενισχύσει αυτό που υποστήριζε, θα περιμέναμε να γνώριζε τις συνθήκες κάτω απο τις οποίες λειτουργεί η νομοθεσία στη συγκεκριμένη διαδικασία και καταλήγουμε ξανά στο συμπέρασμα πως στόχευε περισσότερο στο να δημιουργήσει εντυπώσεις στα μυαλά των δικαστών. Επίσης μπορεί να δημιουργηθεί η εντύπωση πως το όλο πλαίσιο δεν ήταν πολύ φιλικό για έναν Μυτιληναίο πολίτη μόνο και μόνο λόγω του οτι ήταν ξένος, ήταν Μυτιληναίος και η Μυτιλήνη όπως και η Λέσβος και άλλες πόλεις είχαν ξεσηκωθεί ενάντια στην Αθήνας κάτι που καταπνίχθηκε έτσι εξηγείται ιστορικά πιθανή εχθρική στάση των Αθηναίων προς το πρόσωπο του, οι

---

<sup>187</sup> Gagarin (1989), 27,29.

οποίοι δεν θα άφηναν να απολαμβάνει κάποια παραθυράκια του νόμου, ούτε θα δεχόντουσαν να του επιβαλλόταν η ποινή της εξορίας απο την Αθήνα κάτι που δεν ήταν τόσο επίπονο αφού ήταν ξένος. Υπενθυμίζει και ο ίδιος πως ήταν ξένος, δημιουργώντας τις ανάλογες εντυπώσεις στα αυτιά δικαστών, ακροατών και αναγνωστών. Αν η ποινή ήταν εξορία θα ήταν και απο τη δική του πόλη, άρα δεν μπορούσε να ληφθεί υπόψιν ο παράγοντας του οτι ήταν ξένος εδώ η γενικά στη νομική διαδικασία, άλλωστε μπορεί να μην έχουν οι διαφορές προς το πρόσωπο του με το οτι ήταν ξένος, αλλά με το οτι ήταν καινούργια διαδικασία που έγινε στη περίπτωση αυτή πρώτη φορά, σίγουρα απο τη στιγμή που έπρεπε να γίνει δίκη φόνου και έγινε ένδειξις και απαγωγή κακούργων έχασε κάποια απο τα πλεονεκτήματα που θα είχε υπό άλλες συνθήκες. Στόχος είναι είπαμε η δημιουργία συναισθημάτων και όχι να επηρεάσει με νομικές βάσεις, επίσης βλέπουμε να προσπαθεί να εξασφαλίσει μια δίκαιη ακρόαση επί ίσοις όροις που δεν θα λάμβανε λόγω της ξένης καταγωγής του. Είναι επίσης γνωστό πως η Μυτιλήνη εξασφάλισε ευνοϊκές συνθήκες ελευθερίας και αυτονομίας απο την Αθήνα σε φιλικό κλίμα διακανονισμού άρα η φιλική αυτή σχέση αναιρεί την επιθετική που προβάλλει ο Ευξίθεος και ο λόγος λαμβάνει χώρα σε περίοδο που μάλλον η Αθήνα ακόμα δεν είχε μαλακώσει τόσο τη στάση της. Η αναφορά στο ολιγαρχικό πατέρα του Ευξίθεου ως ανθρώπου πιστού στην Αθήνα δείχνει πως οι δικαστές και οι Αθηναίοι γενικότερα δεν θα είχαν λόγο να είναι εχθρικοί απέναντι στο γιό ενός τέτοιου πολίτη κάτι που αναιρείται απο την κατηγορία των αντιδίκων για συμμετοχή του πατέρα του στην εξέγερση, όσο πιστός και να ήταν δεν μπορούσε να αφήσει τους συμπολίτες του, έτσι ο γιός του πιστού πατέρα μετατρέπεται σε γιό του άπιστου Μυτιληναίου<sup>188</sup>. Αυτό φαίνεται σε όλο το λόγο του με τα σχήματα λόγου που χρησιμοποιεί π.χ τα υπερθετικά(5.8) ή το επιγραμματικό τέλος της προπαρασκευής δείχνοντας πόσο μελετημένος είναι ο λόγος του Αντιφώντα, ο οποίος ήξερε τις τεχνικές να κερδίσει τους δικαστές κάτι απαραίτητο και όχι απλά ένα κόλπο, η υπόθεση φαίνεται να ενδιέφερε τον Αντιφώντα που ως ολιγαρχικός αργότερα τάχθηκε υπέρ της επανάστασης-ως ηγετικό μέλος-και της κατάλυσης της δημοκρατίας απογοητευμένος απο το πως δρούσε ο Αθηναϊκός δήμος ακόμα

---

<sup>188</sup> Edwards (phd), 32, 33.

και στους συμμάχους του, συνήθιζε να βοηθάει άτομα των συμμαχικών χωρών γράφοντας λόγους όπως για τους Σαμοθράκες τους Λίνδους και για τον Μυτιληναίο Ευξίθεο ρισκάροντας πολλά μάλλον παρουσιάζοντας ως μη νομικά ορθή τη διαδικασία που προτιμήθηκε απο τους αντίδικους και τοποθετώντας τη προπαρασκευή για να κερδίσει συμπάθειες καθώς κάποιος απο τους δικαστές ίσως γνώριζε πως δεν έστεκε αυτό και τέτοια ψέματα απο το στόμα ενός ξένου θα μπορούσαν να είναι θανατηφόρα. Το οτι ήταν πρωτοφανής δίκη μάλλον τράβηξε τον Αντιφώντα να υπερασπιστεί τον Ευξίθεο και να βάλει και την προπαρασκευή, γνωρίζοντας πως δεν υπάρχει αμφιβολία για την ορθότητα της διαδικασίας με την ένδειξη κακουργίας για περίπτωση φόνου. Πρέπει κλείνοντας να αναφερθούμε στο οτι ο ίδιος ο Ευξίθεος (5.10) φαίνεται να αναφέρει τη φράση «ἔπειτα τίμησίν μοι ἐποίησαν, ἀνταποθανεῖν τοῦ νόμου κειμένου τὸν ἀποκτείναντα, οὐ τοῦ ἐμοὶ συμφέροντος ἔνεκα, ἀλλὰ τοῦ σφίσιν αὐτοῖς λυσιτελοῦντος, καὶ ἐνταῦθα ἔλασσον ἔνειμαν τῷ τεθνηκότι τῶν ἐν τῷ νόμῳ κειμένων» που δημιουργεί ένα απο τα μεγάλα προβλήματα. Η ποινή για τον θάνατο ενός Αθηναίου πολίτη ήταν ο θάνατος, το ίδιο και με την απαγωγή κακουργίας και ένδειξις, όμως η δήλωση του φαίνεται να δείχνει πως έχουμε εδώ «ἀγὼν τιμητό» και όχι «ἀγὼν ἀτίμητο» η μόνη καταγεγραμμένη εξαίρεση στο γενικό κανόνα. Μελετητές λένε πως η υπόθεση δεν διέφερε απο τις άλλες αλλά ήταν «ἀτίμητος» και πως ο Ευξίθεος μπερδεύτηκε με τη περίπτωση «ἀπαγωγῆς ἀτίμων», το οτι ήταν πρωτοφανής δίκη ίσως ξανά παίζει ρόλο στο να έκαναν λάθος και τονίζουμε πως η τίμησις τους ίσως να ήταν ο θάνατος όπως και να έχει, αυτό έδωσε την ευκαιρία στον Αντιφώντα να διαμαρτυρηθεί για τη μέθοδο της διαδικασίας διώχνοντας τα λάθη σε όλες τις διαστάσεις και παραθέτοντας το κίνητρο του προσωπικού όφελους που δεν μπορούσε νομικά να στηριχθεί αλλά θα ασκούσε μια επιρροή και ίσως να κέρδιζε και μια πιο χαλαρή πρόταση ποινής, άλλωστε οι αναφορές του αργότερα για τη ποινή του θανάτου αποκαλύπτουν την πραγματική κατάσταση, ίσως η πρόταση να έγινε πριν τη δίκη ή κατά λάθος κατά τη διαδικασία της ανάκρισις έτσι μπορεί όντως ο αγών να ήταν ἀτίμητος παρά τα λόγια του Ευξίθεου. Εάν θεωρήσουμε οτι η υπόθεση ήταν «τιμητός» ο κατηγορος έπρεπε να κάνει πρόταση και όποια και να ήταν ο Ευξίθεος θα τη παρουσίαζε ως προσπάθεια κερδοσκοπίας, η τάση του αυτή είναι μη πειστική, επίσης οι αντίδικοι του θα ήθελαν τη τιμωρία του για το

φόνο του δικού τους και όχι χρήματα και εκτός αυτού οι δικαστές δεν θα άφηναν έναν ξένο να γλιτώσει για φόνο Αθηναίου με μια χρηματική αποζημίωση, είναι εμφανές ότι οι κατηγοροι πρότειναν τη θανατική ποινή είτε σύμφωνα με το νόμο είτε μέσω ενός τεχνικού λάθους και δόθηκε το πάτημα στον Αντίφων για σχολιασμό<sup>189</sup>.

Συμπερασματικά η προπαρασκευή εντάχθηκε στο λόγο με σκοπό να στοχεύσει στη συμπεριφορά των αντιδίκων και τα προσωπικά κίνητρα τους, που ίσως δεν ήταν τόσο φανερά, ο λόγος αυτός είναι σημαντικός γιατί έχει νομικά επιχειρήματα κάτι που μας οδηγεί και σε μια δεύτερη αιτία εισαγωγής της προπαρασκευής που εξαρτάται και από το ότι ήταν μια πρωτοφανής διαδικασία στην οποία κάποια πράγματα έπρεπε να ακουστούν. Ήταν μια καινοτόμα διαδικασία που ίσως στη περίπτωση ενός Αθηναίου να μην γινόταν αποδεκτή όμως για τον ξένο Μυτιληναίο φαίνεται καλή. Ο Αντίφων ίσως πίστευε πως η διαδικασία που ακολουθήθηκε ήταν λανθασμένη όμως δεν μπορούσε να στηρίξει ολόκληρο το λόγο σε αυτό, οι Αθηναίοι δικαστές που αποφάσιζαν για τη κατάληξη δεν θα ενθουσιάζονταν από αυτό και μόνο σαν επιχείρημα, αλλά η εισαγωγή των στοιχείων της προπαρασκευής στεγάζει ουσιαστικά την ιδέα αυτή με την οποία οι δικαστές αρχικά θα προβληματίζονταν, άρα ήταν αναγκαία για τον Αντιφώντα η ενότητα αυτή στην οποία κάνει ένσταση για τη διαδικασία και θα μπορούσε και να συμπεριλάβει τα διαδικαστικά του επιχειρήματα χωρίς να μπερδεύει τις πραγματικές αποδείξεις του. Ο Αντίφων τονίζει πως η ένδειξη κακουργίας ήταν αντίθετη με το πνεύμα δικών φόνου και ενίσταται ακόμα και για το ότι η διαδικασία που επιλέχθηκε ακολουθήθηκε όπως έπρεπε. Οι αντιδράσεις του φαίνεται να έχουν βαρύτητα και ο Ευξίθεος να δέχτηκε σκληρή αντιμετώπιση, εξαρτάται από τους δικαστές που η έχθρα τους και μόνο για τα ιστορικό-πολιτικά γεγονότα μπορεί να ήταν αρκετή για να τον καταδικάσουν. Η ενότητα αυτή έχει και στοιχεία ηθοποιίας, δημιουργεί με την μη νομική και λανθασμένη συμπεριφορά των αντιδίκων συμπάθεια προς τον Ευξίθεο κάτι σημαντικό γιατί μάλλον υπήρχε αρνητικό κλίμα προς εκείνον πριν καν αρχίσει να μιλάει.

---

<sup>189</sup> Edwards (phd), 52-56.

### 3.4.4 Σχολιασμός Αφήγησης

Έκινά η ανάλυση-σχολιασμός της αφήγησης (5.20-5.24), ερχόμενος στην απολογία του ο Ευξίθεος με συντομία αναφέρει τα γεγονότα που συνέβησαν περιλαμβάνοντας μαρτυρίες ως αποδεικτικό στοιχείο (5.20,5.22,5.24). Αναφέρει (5.20-5.22) το πως βρέθηκαν με τον Ηρώδη να ταξιδεύουν απο τη Μυτιλήνη με το πλοίο για Θράκη, όταν τους έπιασε καταιγίδα και αναγκάστηκαν να βρουν καταφύγιο σε άλλο καράβι με υπόστεγο, όπου άρχισαν να πίνουν. Έπειτα (5.23-5. 24) μιλά για το τι συνέβη το πρωί αφού εξαφανίστηκε ο Ηρώδης και το κατάλαβαν, πως βοήθησε στις έρευνες για να βρεθεί και αφού δεν βρήκαν κανένα σημάδι του συνέχισε το ταξίδι. Οι αντίδικοι του Ευξίθεου θα είχαν παραθέσει την υπόθεση η οποία βασίζεται στη μαρτυρία του σκλάβου που έδωσε τα στοιχεία σχετικά με εκείνη τη βραδιά και την υπόθεση στην οποία ομολογεί πως ήταν συνεργός του Ευξίθεου, στο λόγο τους πρέπει με λεπτομέρειες να κατέθεσαν τα γεγονότα χωρίς να μπορούν όμως να βρουν τα κίνητρα του Ευξίθεου για να προβεί σε μια τέτοια πράξη. Η απάντηση του Ευξίθεου είναι αρχικά να παραθέσει μια καθαρή και ακριβής αφήγηση των γεγονότων πριν και μετά της εξαφάνισης απο την οποία θα φαίνεται πως δεν γίνεται να είχε οργανώσει το θάνατο του Ηρώδη μιας και τα γεγονότα επηρεάζονταν ολοφάνερα απο τον παράγοντα τύχη και κατόπιν παρορμήσεων παράγοντες που δεν μπορούν να προβλεφθούν ή ελεγχθούν<sup>190</sup>. Η συμπεριφορά του Ευξίθεου δεν μαρτυρά ενοχή, βοήθησε στην έρευνα για τον Ηρώδη, όμως το ότι παραθέτει τόσο λεπτομερειακά τα γεγονότα πριν και μετά το περιστατικό και όχι τα της διάρκειας που πιθανώς έλαβε χώρα είναι ολίγον ύποπτο, ίσως να γίνεται επίτηδες, επίσης φαίνεται να παρουσιάζει τα γεγονότα όπως έγιναν πράγμα που δεδομένου του ότι έπινε και εκείνος μαζί με τον Ηρώδη είναι αμφισβητούμενο. Πάντως ο Αντιφών συγκεντρώνεται στα στοιχεία που δείχνουν την αθωότητα του πελάτη του χωρίς όμως να γνωρίζει ακριβώς όταν συνέθετε το λόγο ποια στοιχεία χρησιμοποίησαν οι αντίδικοι του, πού μπορεί να έδωσαν έμφαση και τι μπορεί να παραποιήσαν στην παρουσίαση της υπόθεσης τους, για αυτό ήταν απαραίτητη η παράθεση των γεγονότων απο τον ίδιο παραμορφώντας ίσως

---

<sup>190</sup> Gagarin (2002), 155.

κάποια χρησιμοποιώντας τα έτσι υπερ του πελάτη του, έπρεπε όμως να επικεντρωθεί στα βασικά της υπόθεσης και έτσι αφήγηση είναι σύντομη.

Όπως είναι τα επιχειρήματα και οι αποδείξεις έως εδώ έτσι είναι και στη συνέχεια κάποια στοιχεία αφήγησης (5.25-5.84) με κορύφωμα αυτού την 5.29 για αυτό και παραθέσω την ανάλυση της μαζί με την ενότητα αυτή της αφήγησης. Ξεκινώντας τον ακριβή σχολιασμό των ενοτήτων ο Ευξίθεος σε πρώτο πρόσωπο και με μια κλητική προσφώνηση που ζωντανεύει τον λόγο, περνά στην αφήγηση των γεγονότων και το «δέ» δίνει τη συνέχεια που θέλει να έχει ο λόγος από τη μια ενότητα στην άλλη. Λέει πως το πλοίο είχε αφετηρία την Μυτιλήνη ένα νότιο-ανατολικό προάστιο και μεγαλύτερο από τα 5 της Λέσβου που ηγήθηκε στην επανάσταση απέναντι στην Αθήνα το 428-427 π.Χ. και ήταν η πατρίδα του Ευξίθεου. Οι κατηγοροι λένε πως σκότωσε τον Ηρώδη και χρησιμοποιεί και το «φασιν» για να το δείξει, ένδειξη της ειρομένης λέξης που χρησιμοποιεί γενικά ο Αντίφων στο λόγο, ρήμα που επαναλαμβάνεται και σε άλλα σημεία της αφήγησης και αναφέρεται σε ότι πρέπει να είχαν δηλώσει οι κατηγοροι στην παράθεση της υπόθεσης (5.20,5.21,5.29). Κατευθύνονταν προς την Αίνο μια ελληνική πόλη εμπορική της Θράκης, που πλήρωνε φόρο τιμής στην Αθήνα, απείχε 100 ναυτικά μίλια από την Μυτιλήνη και το ταξίδι θα διαρκούσε 3 ημέρες, το πλοίο ξεκίνησε το πρωί κάτι που βοήθησε γιατί η καταιγίδα τους έπιασε νωρίς το απόγευμα και όχι μεσάνυχτα που θα ήταν πιο δύσκολο<sup>191</sup>. Ο Ευξίθεος πήγαινε στον πατέρα του που «τύγχανε» δηλαδή τύχαινε να διαμένει εκεί, κάτι που αργότερα λέει (5.76) για τη διαμονή του πατέρα του στην Αίνο είναι πως πήγε και έμεινε εκεί για οικονομικούς και πολιτικούς λόγους, κάτι που στα αυτιά των δικαστών δεν θα ακούστηκε ευχάριστα καθώς διέφευγε έτσι φορολογία προς την Αθήνα, συγκεκριμένα λέγεται πως μισούσε τους συκοφάντες και υποθέτουμε πως εννοούσε αυτούς που τον κατηγορούσαν στη Μυτιλήνη. Σημαντική η ιδιαίτερη βαρύτητα που δίνεται στο ρήμα τύγχανε τονίζοντας έτσι τα γεγονότα της τύχης, παράγοντα απρόβλεπτου που τρέπει τα πράγματα να γίνουν όπως γίνονται κάτ'ανάγκη<sup>192</sup>. Στο ότι δεν ήταν υπολογισμένες οι κινήσεις αλλά τυχαίες είπαμε στηρίζει και την επιχειρηματολογία του γενικά, εδώ αυτό

---

<sup>191</sup> Gagarin (1997), 186.

<sup>192</sup> ό.π. 186.

ενισχύεται απο το οτι εκείνος θα φρόντιζε τη περιουσία στην Μυτιλήνη, αφού έλειπε ο πατέρας του, και είχε επαγγελματικούς αλλά και προσωπικούς λόγους ταξιδέθει συχνά, το συγκεκριμένο ταξίδι ήταν θέμα τύχης οτι το έκανε τότε όπως και οτι συνέπεσε να βρίσκεται με τον Ηρώδη. Έχουμε μέχρι εδώ το τόπο, τον χρόνο, τα πρόσωπα και το σκοπό του ταξιδιού για τον καθένα αφού μας πληροφορεί πως και ο Ηρώδης είχε σκοπό που βρισκόταν στο πλοίο να απελευθερώσει δούλους στη Θράκη οι οποίοι προφανώς ήταν αιχμάλωτοι πολέμου ή πειρατών που είχαν πουληθεί στον Ηρώδη και εκείνος αποφάσισε να τους απελευθερώσει παίρνοντας λύτρα απο συγγενείς και αγαπημένους τους. Σημαντικό είναι οτι ο Ευξίθεος δεν παραθέτει σχόλια ή λεπτομέρειες για το αν γνωρίζονταν απο πριν ή αν είχαν κάποια σχέση, κάτι που μάλλον ίσχυε, ουτε δίνει στοιχεία για την καταγωγή του καθώς δεν θα συνέφερε και τον ίδιο τον Ευξίθεο να τονίσει πως ο Ηρώδης ήταν Αθηναίος και να θυμίσει μια αρνητικότητα απέναντι του, άλλωστε ο Ευξίθεος υπερασπίζοντας και τον πατέρα του δεν ήθελε να τονίσει πως ένας αντι-Αθηναίος σκότωσε έναν Αθηναίο πολίτη, κάτι τέτοιο θα ερχόταν συνδυαστικά στις σκέψεις των δικαστών, όπως και στο προοίμιο σταματά όταν αναφέρει για τη Μυτιλήνη για να μην επαναφέρει σκέψεις στους δικαστές. Ο Ηρώδης πρέπει να ήταν κληρικός απο εκείνους που στάλθηκαν στη Μυτιλήνη κάποια χρόνια πριν και δεν είχε λεφτά (5.58), φαίνεται πως ήταν φτωχός και τους φτωχούς τους έστελναν για κληρικούς, έτσι πετυχαίνει δυο πράγματα αρχικά να αναιρέσει τυχόν υποψίες οτι τα κίνητρα για να σκοτώσει τον Ηρώδη ίσως ήταν οικονομικά και έπειτα να ενισχύσει περισσότερο τη δική του θέση πως αφού ήταν και εκείνος και η οικογένεια του κατ'επέκταση φτωχοί τα δικά τους κίνητρα εναντίον του θα μπορούσαν να ήταν οικονομικά. Στο πλοίο βρίσκονταν και άλλοι Θράκες μια γενική και αόριστη αναφορά που ίσως αναφέρεται στους συγγενείς των δούλων που πήγαν για να εξαγοράσουν την ελευθερία τους, δε γνωρίζουμε ακριβώς πόσοι ήταν μάλλον τρεις-τέσσερις εδώ ο Ευξίθεος το πιο πιθανό είναι πως δεν θέλει να διεγείρει υποψίες σχετικά με τους Θράκες ίσως γιατί είχαν καλό άλλοθι ή ίσως γιατί εάν ήθελαν όντως να σκοτώσουν τον Ηρώδη πιο πιθανό θα ήταν να περίμεναν μέχρι να φτάσουν στην Αίνο<sup>193</sup>. Ο Αντιφών δεν δίνει παραπάνω στοιχεία καθώς ίσως δεν

---

<sup>193</sup> Gagarin (1997), 187.

πίστευε πως θα κέρδιζε κάτι, δεν γνωρίζουμε τι συνέβη στους σκλάβους και Θράκες μετά και αυτό μας οδηγεί στο συμπέρασμα πως ίσως παρέμειναν στη Λέσβο και έκαναν διακανονισμό με τους συγγενείς του Ηρώδη και δεν βασανίστηκαν γιατί ήταν το κλειδί της υπόθεσης, αυτό μπορεί να δικαιολογεί και τη επιλογή της απαγωγής καθώς ο Ηρώδης και οι συγγενείς του δεν θα έλαβαν ποτέ τα χρήματα που έπρεπε να δοθούν για την απελευθέρωση των δούλων και μπορεί να τα έπαιρναν απο τον Ευξίθεο καθώς ήταν φτωχοί. Στην αναφορά στα πρόσωπα στο πλοίο φαίνεται να παραλείπονται κάποια ακόμα που πιθανώς ήταν σε αυτό, όπως ο καπετάνιος του πλοίου ή ένα δυο άτομα ως πλήρωμα, ίσως και κάποιοι υπηρέτες-σκλάβοι του ίδιου μιλάμε δηλαδή για περίπου 12 -15 άτομα στο πλοίο συνολικά. Και η παράγραφος ολοκληρώνεται με την δήλωση του Ευξίθεου πως θα παρουσιάσει μάρτυρες για τα γεγονότα που έχει αναφέρει με μια φράση που επαναλαμβάνεται συχνά όταν είναι να γίνει η παρουσίαση των μαρτύρων. Οι καταθέσεις ήταν σημαντικές παρ'όλο που μπορεί να ήταν προσχεδιασμένες, ο μάρτυρας κατέθετε ο ίδιος και δεν μπορούσε να αμφισβητίσει κάτι απο την κατάθεση εκτός και αν έπαιρνε όρκο αποποίησης ευθυνών πως δεν ήταν παρών και δεν γνωρίζει για τα γεγονότα, κάτι που έγινε αργότερα τον 4<sup>ο</sup> αιώνα, όπου δεν ελέγχονταν εύκολα οι μάρτυρες πια και παρ'όλο που ο διάδικος εάν δεν εμφανιζόταν ο μάρτυρας είχε την λύση της κλήτευσης μπορεί να έχανε την υπόθεση λόγω έλλειψης στοιχείων, έτσι ο διάδικος δεν ήταν ελεύθερος να αποδώσει στο δούλο λόγια και η καλύτερη μέθοδος που είχε να ακολουθήσει ήταν να πηγαίνει κοντά στην κατάθεση του μάρτυρα κάτι σημαντικό για μάρτυρες που ήταν εχθρικοί<sup>194</sup>. Οι μάρτυρες του Ευξίθεου επιβεβαιώνουν τα όσα είπε, δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ή κάποιο αμφιλεγόμενο θέμα σε αυτά που παρέθεσε και αυτό επιβεβαιώνεται απο τους μάρτυρες οι οποίοι θα τα έλεγαν έτσι στο λόγο τους αλλά θα ήταν και σύμφωνα με την αφήγηση των αντιδίκων. Ο λόγος που έρχονται οι μάρτυρες αυτοί εδώ όμως δεν είναι μόνο να ενισχύσουν την αλήθεια των γεγονότων αλλά και για να τονίσουν την ακρίβεια των λεγομένων του Ευξίθεου, να επιβεβαιώσουν πως τα λέει σωστά και να εξασφαλίσει μια ευνοϊκή ακρόαση ακόμα και αν σε κάποια σημεία στη συνέχεια δεν θα είναι τόσο ακριβής.

---

<sup>194</sup> Carey (2007). 231-233.



Μετά την κατάθεση του μάρτυρα ο Ευξίθεος συνεχίζει (5.21) δίνοντας έμφαση ξανά στον παράγοντα *τύχη* με την *ανάγκη*, και οι δυο είδαμε είχαν τους λόγους τους για να κάνουν το ταξίδι *έτυχε-έτύχομεν* να βρεθούν και οι δυο μαζί και *αναγκάστηκαν-ήναγκάσθημεν* να βρουν καταφύγιο σε ένα άλλο καράβι και σταματάει την αφήγηση για να δώσει τα στοιχεία που εξηγούν-τονίζουν τη θέση του σχετικά με τα τυχαία γεγονότα και θα συνεχίσει μετά στο τέλος 5.22 αφού μιλήσει ξανά μάρτυρας<sup>195</sup>. Η «πρόφασις» του ταξιδιού με τον όρο αυτό εννοείται είτε η αληθινή αιτία είτε δικαιολογία εδώ βέβαια χρησιμοποιείται με την έννοια της αλήθειας ήταν αυτή που είπαμε. Έπειτα λέει πέσαν σε καταιγίδα και αναγκάστηκαν να καταφύγουν στη περιοχή της Μήθυμνας όπου ήταν αραγμένο το πλοίο στο οποίο λένε πως μπήκε και δολοφονήθηκε ο Ηρώδης. Για το «φασίν» μιλήσαμε και νωρίτερα, ως σταθούμε στη Μηθύμνα που ήταν βόρειο-δυτικά της Λέσβου και δεν είχε λάβει μέρος στην επανάσταση κατά της Αθήνας το 427 π.Χ.<sup>196</sup> μάλιστα στο κείμενο μαζί με την ονομασία δίνεται και η λέξη «χωρίον» που μας δείχνει πως πρόκειται για ένα χωριό που λέγεται Σκάλα Σικαμινίας και είχε ένα λιμάνι απο την αρχαιότητα στο οποίο θα ήταν δεμένα και άλλα πλοία ή θα είχαν ρίζι άγκυρες κοντά<sup>197</sup>. Ο Ευξίθεος κάνει έναν υπερτονισμό δίνοντας έμφαση στο «αὐτόν τὸν Ἡρώδη» που ίσως δεν χρειαζόταν μα φαίνεται οτι τον βοήθησε να συνδέσει οτι ο Ηρώδης δρούσε αυτοβούλως, εντελώς μόνος του, ο Ευξίθεος δεν αναφέρει την δική του μεταφορά στο πλοίο, τέλος πολλοί μελετητές αλλάζουν το *αὐτόν* σε *οὗτοι* ή διαγράφουν *τὸν Ἡρώδη*<sup>198</sup>. Στη συνέχεια μέχρι και το τέλος της παραγράφου τονίζει το κύριο θέμα οτι τα γεγονότα βασίζονταν στον παράγοντα *τύχη* και ξεκινά απο το σημείο «καὶ πρῶτον» να κάνει περίληψη μέσα στην αφήγηση η οποία ουσιαστικά περιλαμβάνει απόδειξη της θέσης του. Με τη λέξη «<οὐ τῆ ἐ>μῆ προνοία» φαίνεται οτι οι αντιδικοί μάλλον υποστήριζαν πως οτι είχε κανονίσει το ταξίδι με το ίδιο καράβι με τον Ηρώδη όπως και να σταματήσουν στο λιμάνι και όλα τα υπόλοιπα που ο ίδιος αποδίδει σε *τύχη*, πρέπει να σταθούμε και στη μετοχή «πεποιημένος» που θα πρέπει αυστηρά να αναφέρεται στο θέμα αλλά ο τύπος

---

<sup>195</sup> Gagarin Michael (1989), 35, 36.

<sup>196</sup> Gagarin Michael (1997), 186.

<sup>197</sup> ό.π. 187.

<sup>198</sup> ό.π. 187.

απαιτεί αναφορά στον Ηρώδη ο οποίος δεν πείστηκε και θέλησε απο μόνος του να πάει και ο Ευζίθεος γυρνά στο δικό του λόγο για το ταξίδι στην επόμενη παράγραφο<sup>199</sup> και κλείνει με το «πεπονημένος ἔνεκα πραγμάτων ιδίων» που προσθέτει μια ακόμα έμφαση.

Συνεχίζει (5. 22) στο ίδιο μοτίβο δίνοντας τους λόγους του ταξιδιού λέγοντας πως ο ίδιος είχε σοβαρό λόγο που ταξίδευε και κατέφυγαν στο καταφύγιο απο ανάγκη και όχι επειδή είχε ο ίδιος κάποιο σχέδιο. Βλέπουμε τον παράγοντα ανάγκη «ανάγκη» που επαναλαμβάνεται δυο φορές να τονίζεται, χρειάζονταν στέγη για να προφυλαχθούν, βέβαια εδώ μιλάει για το οτι τυχαία βρέθηκαν στη κατάσταση αυτή όχι πως δεν ήθελε όμως και να ξεφορτωθεί τον Ηρώδη, αφήνει μια τέτοια πιθανότητα ανοιχτή. Παρατηρείται επίσης αλλαγή στο αριθμό στις μετοχές «κατασχόντες» και «χρησάμενοι» που αντανακλά το ελαφρύ κλίμα της αφήγησης που έχουμε εντοπίσει, οτι δηλαδή ρέει ελεύθερα. Το «ανάγκη χρησάμενοι» φέρνει στο μυαλό τη προηγούμενη παράγραφο 5.21 «ἐτύχομεν δὲ χειμῶνι τινη χρησάμενοι» για να δώσει έναν παρόμοιο συνδυασμό τύχης και παρόρμησης, η οποία τονίζεται με την επανάληψη που δίνεται στο ανάγκη συντροφευμένο και τις δυο φορές με το «ἀλλά» σε χιαστό «κατασχόντες εἰς τὸ χωρίον τοῦτο ἀπὸ παρασκευῆς οὐδεμιᾶς, ἀλλ' ἀνάγκη χρησάμενοι» και «ἢ μετέκβασις ἐγένετο εἰς τὸ ἕτερον πλοῖον οὐδενὶ μηχανήματι οὐδ' ἀπάτη, ἀλλ' ἀνάγκη καὶ τοῦτο ἐγίγνετο»<sup>200</sup>. Ἐπειτα με το «μετέκβασις ἐγένετο» περίφραση με ουσιώδη ρήμα, θα μπορούσε να είναι απλά «μετεξέβημεν», έχουμε το πέρασμα ως συνέπεια της ανάγκης και με τον τρόπο που λέγεται αποκρύπτεται το ποιοί και πως υπήρξαν στη μετάβαση αυτή<sup>201</sup>. Η λέξη «ἀστέγαστον» μας δίνει αναφορά για το είδος του карабиού, ένας σύνηθες τύπος με μικρή χωρητικότητα ενώ αυτό που μεταφέρθηκαν αργότερα θα είχε παραπάνω και έχουμε και μεταβολή στις λέξεις απο «ἀστέγαστον» που ήταν επίθετο σε «ἐστεγασμένον» μια μετοχή<sup>202</sup>.

Συμπεραίνουμε 5.21 και 5.22 είναι σαν να ανήκουν στην ενότητα *πίστις* και όχι τόσο στην *αφήγηση* γιατί τα γεγονότα που παραθέτει όντως δεν μπορούσαν να είναι κανονισμένα αλλά οφείλονταν στην τύχη, έτσι επαναλαμβάνει

---

<sup>199</sup> Gagarin (1997), 188.

<sup>200</sup> Edwards (phd), 183.

<sup>201</sup> ό.π. 183.

<sup>202</sup> Gagarin (1997),188.

συνέχεια πως καθένας είχε τους λόγους του να κάνει το ταξίδι, που καθορίζονταν αποκλειστικά από τους ίδιους έτσι δεν γίνεται να έπεισε τον Ηρώδη να ταξιδέψει μαζί του, μόνος του το αποφάσισε να ταξιδέψει και έτυχε να συμπέσουν και ο ίδιος είχε πολύ συγκεκριμένο λόγο για τον οποίο ταξίδευε. Το ότι σταμάτησαν στο λιμάνι και μεταφέρθηκαν σε άλλη βάρκα συνέβη από ανάγκη, λόγω καταιγίδας, γεγονός που φυσικά ήταν τυχαίο και το δικό τους καράβι δεν κατείχε υπόστεγο, άρα αναγκάστηκαν να μετακινηθούν στο άλλο, οι μάρτυρες δεν αμφιβάλλουμε πως επιβεβαίωσαν τα γεγονότα. Δεν χρειάζονται περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με την καταιγίδα ή τη μεταφορά μερικά θα ήταν ήδη σχετικά με τα όσα είχαν αναφέρει οι αντίδικοι στη δική τους αφήγηση.

Μέχρι εδώ είναι εμφανές πως ο Ευξίθεος δεν έχει κύριο σκοπό να δώσει νέες λεπτομέρειες για τα γεγονότα αλλά να υποστηρίξει την θέση του ότι τα γεγονότα ήταν τυχαία και δεν μπορούσαν να ήταν προγραμματισμένα γεγονότα από μέρος του και φαίνεται να λέει την αλήθεια στο σημείο αυτό, αλλά οι επαναλαμβανόμενες εμφάσεις που δίνονται δεν είναι εύκολο να μην παρατηρηθούν και να μην διεγείρουν υποψίες, οι οποίες ενισχύονται από τη σκέψη πως με το να δίνει τέτοια στοιχεία έμφασης σε ένα σημείο είναι σαν να καλύπτει κάποια άλλα που θα περιμέναμε να δώσει και για εκείνα λεπτομέρειες. Ο Ευξίθεος φαίνεται να μην δίνει στοιχεία για την διαμονή του πατέρα του στην Αίνο και κατανοούμε το γιατί με βάση όσα έχουμε πει για εκείνον και τη στάση του απέναντι στην Αθήνα, όμως σχετικά με το αν είχε κανονίσει το ταξίδι να συμπέσει με του Ηρώδη υπάρχουν αμφιβολίες, ο ίδιος λέει πως συχνά πήγαινε στο πατέρα του θα μπορούσε να είχε σχεδιάσει το συγκεκριμένο ταξίδι με άλλο σκοπό και εκτός αυτού αναφέρει πως δεν έπεισε ο ίδιος τον Ηρώδη να βρεθεί στο ίδιο πλοίο, δεν λέει όμως πως δεν το κανόνισε να συμπέσουν, άλλωστε το ότι ταξίδευαν ο καθένας για τους δικούς του λόγους που είναι επιχείρημα του δεν σημαίνει πως όλο αυτό ήταν σύμπτωση. Εάν λοιπόν ο Ευξίθεος έκανε συχνά το ταξίδι αυτό θα γνώριζε σίγουρα αρκετούς καπετάνιους ή γενικά άτομα όπως ίσως γνώριζε και το τόπο που βρήκαν καταφύγιο, είναι πιθανό ο ίδιος με τις γνωριμίες που είχε να σύστησε τον Ηρώδη στους Θράκες για να κανονίσουν διακανονισμό και

απελευθέρωση των δούλων<sup>203</sup>. Παρατηρήθηκε και προηγουμένως ότι ο Ευξίθεος δεν δίνει στοιχεία για το αν είχαν κάποια σχέση με τον Ηρώδη, ενώ αργότερα υπονοεί μια είδους σχέση (5.61), είναι πιθανό να γνωρίζονταν πριν το ταξίδι και αυτό επιβεβαιώνεται και από τη σκέψη πως στη παρούσα φάση στα στοιχεία που έδινε θα φρόντιζε να τονιστεί πως δεν γνώριζε τον Ηρώδη κάτι που δεν κάνει, φυσικά οι αντίδικοι θα αναφέρθηκαν σε αυτό αλλά ο ίδιος το αποσιωπεί δίνοντας έμφαση σε αυτά που μπορεί να στηρίξει δυνατά και να τον βοηθήσουν. Επίσης δεν αναφέρει όπως ξανά είπαμε για τους άλλους επιβάτες που θα τους συντρόφευσαν στο καταφύγιο, ίσως κάποιοι σκλάβοι να βοήθησαν σε αυτό, και πιθανό είναι κάποιοι από αυτούς όπως ο καπετάνιος να έπιναν και μαζί τους. Δεν πρέπει να μεταφέρθηκαν στο υπόστεγο οι Θράκες σκλάβοι, πιθανότερο είναι να έμειναν στο άλλο πλοίο μαζί με τουλάχιστον έναν από τους ελεύθερους Θράκες. Ο αντίλογος θα έλεγε σχετικά με τις πληροφορίες που δεν δίνει λεπτομερειακά και φαίνεται να αποφεύγει ο Ευξίθεος δεν χρειάζεται να είμαστε ύποπτοι διότι μπορεί να είχαν αναφερθεί από τους αντιδίκους και να μην χρειαζόταν να το ξανά κάνει εδώ αλλά και πάλι εάν ήταν τόσο φανταστικές οι κατηγορίες που του προσάπτουν όσο ισχυρίζεται θα έπρεπε κάποια από τα γεγονότα να τα αναφέρει με λεπτομέρειες και μας οδηγεί αναγκαστικά στο συμπέρασμα πως κάτι κρύβει. Επιβεβαιώνει με σθένος γεγονότα για την αθώωση του εδώ και νόμιμα καταλήγουμε στα συμπεράσματα πως αφού αποκρύπτει κάποιες από τις λεπτομέρειες μάλλον είχε κανονίσει το ταξίδι με τον Ηρώδη και μας κάνει να υποψιαζόμαστε πως μπορεί να παίζει και ρόλο τελικά στην εξαφάνιση του<sup>204</sup>. Μετά τους μάρτυρες ακολουθούν 5.23 και 5.24 που θα αναλυθούν συνδυαστικά. Όταν πέρασαν λοιπόν στο πλοίο αρχικά πάρχισαν να πίνουν «ἐπίνομεν» λέξη δίνεται σε παρατατικό και δίνει έναν εισαγωγικό χαρακτήρα και εξακολουθητικό καθώς πρέπει να το συνέχισαν για αρκετή ώρα λέει στην 5.26 όπως και το ότι ο Ευξίθεος ήταν μεθυσμένος όταν βγήκε από το πλοίο<sup>205</sup>. Θεωρείται η αναφορά «ἐπίνομεν» λίγο επικίνδυνη γιατί ο ίδιος ήταν νεαρός για να πίνει και οι Έλληνες δεν επικροτούσαν τέτοια συμπεριφορά παρ'όλα αυτά δεν φαίνεται με τον παρατατικό να τονίζεται κάποιο ιδιαίτερο θέμα με το

---

<sup>203</sup> Gagarin (1989), 35-37.

<sup>204</sup> ό.π. 38-39.

<sup>205</sup> Gagarin (1997), 188.

ποτό μόνο πως ο Ηρώδης ήταν μεθυσμένος. Θα σταθούμε σε κάποιες υποψίες που εγείρονται για την αναφορά στο ποτό η οποία όπως δίνεται φαίνεται να επηρέασε την εξαφάνιση του Ηρώδη. Αρχικά θα μπορούσε να ειπωθεί πως ο Ευξίθεος εκμεταλλεύτηκε τη κατάσταση του Ηρώδη, ήταν μεθυσμένος (5.26) και πιθανώς σκοτώθηκε κοντά στη θάλασσα και όχι στη στεριά αφού δεν μπορούσε να ελέγξει τον εαυτό του, ο Ευξίθεος αρνείται γενικά να κάνει εικασίες για το πως εξαφανίστηκε ο Ηρώδης θα ρίσκαρε εάν έκανε τέτοια αναφορά δίνοντας θεωρίες, αρνείται οποιαδήποτε ανάμειξη και εάν έκανε προτάσεις ίσως έδινε τη δυνατότητα στους αντιδίκους του να πατήσουν και να τον κατηγορήσουν με βάση αυτές. Είναι προσεκτικός στο τρόπο που δίνει τη δική του πλευρά των γεγονότων, δικαστικά ως προς το ύφος του ομιλητή είναι σωστό αυτό που κάνει και δεν δίνει εικασίες δεν χρειάζοταν. Οι μελετητές κάνουν εικασίες για το τι να συνέβη, πιθανό σενάριο ήταν να τον έριξαν απο το καράβι στη θάλασσα κατά τη διάρκεια του ταξιδιού και το πτώμα να καλύφθηκε απο το καράβι, δικαιολογώντας και το αίμα που βρέθηκε στο καράβι (5.29), έπειτα το αίμα που βρέθηκε δεν γνωρίζουμε κατά πόσο αναγνωρίστηκε και εάν όντως το πτώμα πετάχτηκε απο το καράβι κάποιος θα το είχε παρατηρήσει, εάν πετάχτηκε στη θάλασσα θα έπρεπε να έχει γίνει απο άλλο καράβι το οποίο ο Ευξίθεος λέει (5.28) ότι δεν θα είχε βρεθεί, κάτι που δε φαίνεται να μας εκπλήσει. Απορρίπτεται το να βυθίστηκε το πτώμα απο ένα σε δυο μεγαλύτερα καράβια, θα μπορούσε να είχε κρυφτεί το πτώμα στη στεριά, ευλογοφανές είναι πως οι εργαζόμενοι στο καράβι θα είχαν μια μικρότερη βάρκα απο την ακτή, αυτή που ίσως μετέφερε τους επιβάτες απο το ένα πλοίο στο άλλο, αλλά η εξήγηση για το πως δεν ανακαλύφθηκε η μικρή αυτή βάρκα είναι σχεδόν πειστική λέγοντας πως δεν έγινε έρευνα στη Μεθύμνα και οι συγγενείς του Ηρώδη έκαναν έρευνα αργότερα στη Μυτιλήνη η βάρκα θα μπορούσε να έχει πεταχτεί στη διαδρομή γιατί για παράδειγμα το πλήρωμα και όλοι στο πλοίο θα είχαν συνεργαστεί για κάτι τέτοιο αφού ο Ευξίθεος δεν θα ήταν πια εκεί και πήγαινε προς Αίνο είναι μια απορία που γεννιέται. Ίσως η μικρή βάρκα να ήταν μια απο τις πολλές στην ακτή και δεν είχε σημάδια να αποδεικνύουν την χρήση της, είναι πιο πιθανό ότι το σώμα μεταφέρθηκε σε κάποια ακτή της Μικράς Ασίας απο την καταγίδα αφού

πετάχτηκε στη θάλασσα<sup>206</sup>. Το θέμα είναι ένα μυστήριο μέχρι και σήμερα. Συνεχίζοντας στην ανάλυση λέγεται ότι ο Ηρώδης βγήκε από το πλοίο και δεν ξαναγύρισε και εδώ ο Ευξίθεος δίνει το άλλοθι του για το οποίο θα περιμέναμε να πει περισσότερα καθώς αναφέρει απλά πως δεν βγήκε από το καράβι και δίνει αντιθετικά ότι και ο ίδιος πρόθυμα έψαξε για τον Ηρώδη (που δείχνει πως δεν είχε σχέση με το φόνο), και αναρωτιέται κανείς ποιοί και πόσοι μάρτυρες θα επιβεβαίωναν το γεγονός αυτό, όμως δεν θα χρησιμοποιούσε τη φράση πως θα παραθέσει μάρτυρες εάν δεν είχε σκοπό να το κάνει και οι μάρτυρες προφανώς θα επιβεβαίωναν το γεγονός. Φαίνεται δύσκολο να απορρίψει κανείς το άλλοθι του μόνο σαν ρητορικό, δεν ξέρουμε πόσοι επιβάτες ήταν στο καράβι τη νύχτα εκείνη, μπορεί η συντομία που διαπιστώνεται να δίνεται για να φωτιστεί από την τάση προς τις έντεχνες πίστεις αλλά πιο ειδικά από την προκατάληψη που το δικαστήριο είχε απέναντι του, πρέπει να αποδείξει πειστικά ότι δεν σκότωσε τον Ηρώδη και πρώτα πρέπει να αμφισβητήσει την πιθανότητα στην υπόθεση των αντιδίκων και μετά να ασχοληθεί με τα στοιχεία<sup>207</sup>. Η χρήση των λέξεων «φανερός-άφανής» δίνουν την μετάβαση στη πορεία του Ηρώδη αλλά και το ότι ο Ευξίθεος μοχθεί να διακρίνει ανάμεσα στο τι ήταν ξεκάθαρα καθιερωμένο και τι όχι δίνοντας την εντύπωση πως όλα τα γεγονότα πριν την εξαφάνιση του Ηρώδη ήταν καθιερωμένα<sup>208</sup>, όπως και η πληθώρα του «και» που είναι τρανταχτή ένδειξη της «ειρωμένης λέξης». Ο Ευξίθεος τονίζει πως ήταν η αιτία να σταλεί αγγελιοφόρος όπως και έγινε, το «επέμπετο» που είναι σε παρατατικό μπορεί να δηλώνει μια ανολοκλήρωτη πράξη αλλά στην περίπτωση αυτή δηλώνεται ξεκάθαρα πως ο αγγελιοφόρος όντως στάλθηκε και η πράξη ολοκληρώθηκε (αίτιος ἢ πεμφθῆναι ἄγγελον), το ρήμα δίνει μια συνέπεια παρατατικού από το «άφανής ἦν» και συνεχίζει στο «ὠιχόμεν»<sup>209</sup>. Τέλος το χωριό Σκάλα Σικαμινίας που βρήκαν καταφύγιο είναι 50 χιλιόμετρα από τη Μυτιλήνη και εάν ο καιρός ήταν καλός σίγουρα τότε ένα ταξίδι με πλοίο θα ήταν πιο ασφαλές και εύκολο, οι συνθήκες όμως το έκαναν δύσκολο.

---

<sup>206</sup> Edwards (phd), 186-188.

<sup>207</sup> ό.π. 189.

<sup>208</sup> Gagarin (1997), 188.

<sup>209</sup> ό.π. 188.

Μετά την κατάθεση των μαρτύρων που θα μίλησαν για την καταιγίδα και τη μεταφορά συνεχίζει η αφήγηση από τη στιγμή που έφτασαν στο πλοίο με το υπόστεγο (5.23) και πριν ολοκληρωθεί και η παράγραφος 5.24 και έρθουν μάρτυρες ξανά, συνδέει τα γεγονότα που συνέβησαν τη μοιραία νύχτα και τις δυο επόμενες μέρες από την εξαφάνιση μέχρι και την αναχώρηση στην Αίνο και οι πληροφορίες αυτές που μας δίνει είναι αυτές που θεωρεί πιο κρίσιμες για την οργάνωση της υπεράσπισης του. Αναφέρει το άλλοθι του, που μερικοί θεωρούν ισχυρή ένδειξη της αθωότητας του, αλλά δεν δίνει καθόλου λεπτομέρειες να το στηρίξει και δίνοντας λόγους αμφισβήτησης του. Δημιουργούνται πολλά ερωτήματα σχετικά με το τι όντως συνέβη εκείνη τη νύχτα που δεν αναφέρει με λεπτομέρειες, βέβαια η μια απάντηση που δόθηκε πως θα είχαν ειπωθεί από τους αντιδίκους του είναι καλή απάντηση όμως και έτσι να είχε γίνει θα ήθελε να φέρει κάποια αντίρρηση στα όσα θα είπαν ή αν δεν είχαν αναφερθεί και εκείνοι λεπτομερώς θα μπορούσε να το τονίσει δίνοντάς του μια ευκαιρία να ανακατασκευάσουν το λόγο τους και να χρησιμοποιήσουν περισσότερες λεπτομέρειες, οι οποίες αφού ήταν αθώος θα τον βοηθούσαν να στηρίξει και τη δική του θέση<sup>210</sup>. Έτσι προχωρά την αφήγηση 5.24 με μια μικρή εισαγωγή στην 5.23 με τα γεγονότα της επομένης της εξαφάνισης του Ηρώδη. Όταν κατάλαβαν πως έλειπε τον έψαχναν και εκείνος και μάλιστα εκείνος υπέδειξε να σταλεί αγγελιοφόρος στη Μυτιλήνη και επειδή δεν ήθελε να πάει κανείς «τῶν ἀπὸ τοῦ πλοίου» δηλαδή όσοι ήταν στο πλοίο-χωρίς να διευκρινίζεται σε ποιο από τα δυο πλοία όμως-πιθανώς ναύτες να εννοεί- ούτε «τῶν αὐτῶ τῷ Ἡρώδη συμπλεόντων» όσοι έπλεαν μαζί τους και σχετίζονταν με τον Ηρώδη, δηλαδή οι δούλοι και οι Θράκες είπε να στείλει τον δικό του δούλο να κάνει τη δουλειά, όχι αυτόν που αργότερα θα ενοχοποιήσει τον Ευξίθεο και αυτό το συμπεραίνουμε από τη φράση «καίτοι οὐ δήπου γε κατ' ἑμαυτοῦ μηνυτὴν ἔπεμπον εἰδώς» που φαίνεται να σημαίνει περισσότερο ότι αν είχε κάτι να κρύψει δεν θα έστελνε τον δικό του παρά ότι αυτός είναι ο δούλος που αργότερα κατέθεσε<sup>211</sup>. Υπάρχει μια πιθανότητα ο διαχωρισμός αυτός στις δυο κατηγορίες να είναι μεταξύ εκείνων που ήταν στο πλοίο που είχαν μεταφερθεί και έπιναν και των άλλων που είχαν μείνει στο

---

<sup>210</sup> Gagarin (1989), 39-40.

<sup>211</sup> ό.π. 41.

άλλο. Στη περίπτωση αυτή εκείνοι που ήταν στο πλοίο που μεταφέρθηκαν λογικό θα ήταν να μην επιθυμούν να μπουν στη διαδικασία αυτή για τον Ηρώδη, που μόλις είχαν γνωρίσει ενώ οι άλλοι που αναφέρονται ως αυτοί που έπλεαν με τον Ηρώδη δεν θα ήταν όπως είπαμε οι σκλάβοι και οι Θράκες γιατί δεν θα μπορούσαν να σταλούν στη Μυτιλήνη άρα είναι πιθανό να ήταν μαζί του και άλλοι για να προσέχουν τους σκλάβους και να βοηθήσουν στο διακανονισμό των χρημάτων για την απελευθέρωση των σκλάβων, έτσι η άρνηση τους να πάνε στη Μυτιλήνη ως αγγελιοφόροι να αιτιολογείται απο το ότι δεν μπορούσαν να αφήσουν τους σκλάβους μόνους χωρίς προσοχή<sup>212</sup>. Στη συνέχεια ο Ευξίθεος λέει ότι ο άνθρωπος δεν βρέθηκε ούτε στη Μυτιλήνη ούτε πουθενά αλλού, ξεκίνησαν το ταξίδι τους και εκείνοι με το καράβι τους και όσα άλλα καράβια ήταν, πιθανώς είχαν πάει οι συγγενείς του Ηρώδη να τον αναζητήσουν, χωρίς όμως να κατηγορήσουν τον Ευξίθεο για κάτι συνέχισε το ταξίδι του. Βλέπουμε μια μικρή αλλοίωση στο νόημα σχετικά με τον αγγελιοφόρο ο οποίος στάλθηκε στη Μυτιλήνη να ανακοινώσει το χαμό του Ηρώδη και όχι για να ψάξει για εκείνον, αλλά η κύρια έρευνα έγινε στη Μέθυμνα και δεν είναι και παράλογο να υποθέσουμε πως οι συγγενείς του Ηρώδη θα έκαναν μια έρευνα και στη Μυτιλήνη και έτσι το ότι «ἐπειδὴ δὲ ὁ ἀνὴρ οὔτε ἐν τῇ Μυτιλήνῃ ἐφαίνετο ζητούμενος οὔτ' ἄλλοθι οὐδαμοῦ» φαίνεται να είναι η λογική ακολουθία των γεγονότων. Η συγκεκριμένη έρευνα κράτησε 2 μέρες (5.27) μετά το ταξίδι συνεχίστηκε. Τέλος θα παρουσιάσει μάρτυρες και χρησιμοποιεί το ρήμα «παρασχήσομαι» που δίνει βαρύτητα στο τυπικό μοτίβο μαρτύρων, και οι μάρτυρες αυτοί πρέπει να καταθέσουν οτιδήποτε σχετίζεται με την αφήγηση μέχρι και τους προηγούμενους μάρτυρες, δηλαδή τα σχετικά με τη μοιραία νύχτα, να επιβεβαιώσουν ότι ο Ηρώδης έφυγε απο το καράβι ενώ ο Ευξίθεος έμεινε εκεί συνέχεια, για την αναζήτηση που έγινε στο λιμάνι, για την αποστολή του αγγελιοφόρου και την επιστροφή του, την αποχώρηση του Ευξίθεου για την Αίνο και φυσικά να επιβεβαιώσουν όσα έχουν ειπωθεί ήδη χωρίς να δώσουν νέα στοιχεία<sup>213</sup>. Ο παρατατικός «ἔπεμπον» τονίζει ότι ο Ευξίθεος όντως έστειλε τον δικό του αγγελιοφόρο όμως δεν μπορούμε να συμπεραίνουμε ότι ήταν αθώος ούτε απο

---

<sup>212</sup> Gagarin (1997), 189.

<sup>213</sup> ό.π. 189.



την προθυμία του να ψάξει για τον Ηρώδη ούτε απο το οτι λέει πως έκανε για να βρεθεί, πιθανώς να ενθουσίασε τους δικαστές με την εμφανή προθυμία του, όμως όλο αυτό θα μπορούσε να είναι απλά μια καλή παράσταση και προσπάθεια να κρύψει τυχόν ίχνη που είχε αφήσει, έτσι θα έλεγε κάποιος πως συμμετείχε στις έρευνες και έστειλε τον αγγελιοφόρο για δικό του όφελος τελικά και όχι παρακινούμενος απο ενδιαφέρον<sup>214</sup>. Όταν οι συγγενείς έλαβαν το μήνυμα πως ο Ηρώδης εξαφανίστηκε, ακόμα και αν υπήρχε βοηθός του κάτι που μερικοί αμφισβητούν, όφειλαν να προσέχουν τους δούλους και να κάνουν διαπραγματεύσεις μαζί τους, το οτι τουλάχιστον ένας συγγενής του Ηρώδη έφτασε στο λιμάνι δηλώνεται 5.25 λέγοντας πως πριν αποχωρήσει απο την Αίνο κανείς δεν τον είχε κατηγορήσει, έτσι πληροφορούμαστε πως δεν κατηγορήσαν απο την αρχή τον Ευξίθεο και αυτό λέγεται για να τονίσει έμμεσα πως κατόπιν προετοιμασίας και δολοπλοκίας κατηγορήθηκε, απο την άλλη ίσως απλά μέχρι την κατάθεση του σκλάβου να μην είχαν λόγο να τον κατηγορήσουν και διστακτικά τον άφησαν να φύγει μαζί με τους σκλάβους που και εκείνοι θα ήθελαν γρήγορα να φτάσουν στην Αίνο, και λογικά το πλοίο θα συνέχισε το ταξίδι με όλους όσους είχε και πριν αφήνοντας πίσω τους συγγενείς του Ηρώδη να συνεχίσουν τις έρευνες. Φτάνουμε στο σημείο να έρχονται οι μάρτυρες όπου θα επιβεβαίωσαν τα όσα είπε ο Ευξίθεος χωρίς νέα στοιχεία, αυτό σημαίνει πως πάλι δεν δίνονται λεπτομέρειες για το σημαντικό γεγονός, τονίζοντας εδώ την προθυμία του Ευξίθου για βοήθεια αποκρύπτονται πάλι τα βασικά στοιχεία της μοιραίας νύχτας.

Στην ενότητα της αφήγησης συμπεριλαμβάνεται και η (5.29) η οποία ξεκινά μετά την ακρόαση μαρτύρων και μετά και την ολοκλήρωση της και της 30 έχουμε μάρτυρες ξανά. Εδώ συνδέονται τα γεγονότα στη Μυτιλήνη αφού έφυγε εκείνος για την Αίνο και έπλεε στα ανοιχτά. Το πλοίο που έπιναν έφτασε στη Μυτιλήνη, εκεί έκαναν έρευνα οι διάδικοι του Ευξίθεου και βρήκαν αίμα που αρχικά ισχυρίζονταν πως ήταν του Ηρώδη, ενώ έπειτα κατέληξαν οτι ήταν απο πρόβατο. Τότε δεν υπήρχε τρόπος να εξακριβώσουν αν ήταν ανθρώπινο ή ζώου, υποθέτουμε πως κάποιος θα είπε στους συγγενείς πως στο σημείο είχε σφαγιαστεί κάποιο ζώο και έτσι εγκατέλειψαν την ιδέα

---

<sup>214</sup> Gagarin (1989), 41.

πως ήταν του Ηρώδη<sup>215</sup>. Συμπεραίνουμε πως μιας και η έρευνα συνεχίστηκε στη Μυτιλήνη οι πρώτες έρευνες που θα έγιναν στο μικρό λιμάνι που είχαν βρει καταφύγιο δεν θα είχαν γίνει πολύ καλά, πιθανώς οι συγγενείς του Ηρώδη να είχαν κάνει μια μικρή έρευνα αρχικά στην οποία κατέληξαν πως ο Ηρώδης έφυγε ζωντανός απο το πλοίο και περίμεναν να φτάσει το πλοίο στη Μυτιλήνη για να συνεχίσουν την έρευνα πιο αναλυτικά, η πρώτη υπόθεση που έκαναν με το αίμα, δείχνει πως δεν είχαν ιδέα τι μπορούσε να έχει συμβεί και έψαχναν όλα τα δεδομένα, αφού εγκατέλειψαν και τη υπόθεση πως το αίμα ήταν του Ηρώδη εξέτασαν τον δούλο με βασανιστήρια και ο Ευξίθεος ισχυρίζεται πως ο τρόπος που λειτουργούσαν ήταν σαν να έψαχναν απεγνωσμένα τρόπο να τον ενοχοποιήσουν και όταν απορρίφθηκε η μια εναλλακτική του αίματος πέρασαν στη βάσανο, απο την άλλη θα έλεγε κανείς πως απλά οι διάδικοι ακολούθησαν μια αναλυτική έρευνα καθώς πρώτα έψαξαν το καράβι, βρήκαν αίμα, έκαναν κάποιες υποθέσεις που δεν κατέληξαν σε κάτι και πέρασαν στην εξέταση του δούλου ψάχνοντας για μάρτυρες, πάντως πριν καταλήξουμε σε κάποια οριστική κρίση πρέπει να έχουμε στο μυαλό μας το πόσο αξιόπιστος ήταν ο μάρτυρας καθώς και τον τρόπο με τον οποίο κατέληξε να λέει όσα είπε ενοχοποιώντας τον Ευξίθεο<sup>216</sup>.

### 3.4.5 Σχολιασμός ενότητας πίστις-απόδειξις

#### 25-28

Για να σχολιάσουμε πιο εύκολα την ενότητα αυτή θα τη χωρίσουμε σε τμήματα. Το πρώτο τμήμα που θα επεξεργαστούμε είναι 5.25-5.28. Στην ενότητα αυτή σε μια πρώτη γενική προσέγγιση θα δούμε τον Ευξίθεο να χρησιμοποιεί πιθανολογικά επιχειρήματα «εϊκότα», τα λεγόμενα «εϊκότα», ανήκουν στις έντεχνες πίστεις. Είναι εμφανές οτι προσπαθεί να δώσει την εντύπωση πως η αφήγηση ήταν μια σειρά απο αδιαμφισβήτητα γεγονότα και έτσι όπως είδαμε περιλαμβάνει εκεί και επιχειρήματα ως εϊκότα αλλά πολύ προσεκτικά ώστε να μην φαίνεται αυτό, μόνο όταν στρέφεται στη συμπεριφορά των αντιδίκων του δίνει ως πιθανολογικά τα επιχειρήματα του, συνέπεια αυτού είναι να κάνει όσο ξεκάθαρο είναι δυνατό τη διαφορά μεταξύ

---

<sup>215</sup> Gagarin (1989), 44.

<sup>216</sup> ό.π. 45.

των ευλογοφανών λογικών γεγονότων και συμπερασμάτων με την ανακατασκευή των γεγονότων που κάνει ο αντίδικος του εις βάρος του και έτσι υπονοείται πως τα γεγονότα έδειχναν την αθωότητα του και η υπόθεση των αντιδίκων είναι αποτέλεσμα υποθετικής ανακατασκευής των γεγονότων που μπορούν να συζητηθούν μόνο υπο την έννοια της πιθανότητας.

Υποθέτουμε ότι οι αντίδικοι θα παρουσίασαν την υπόθεση σαν μια συνεχή σειρά γεγονότων στηριγμένα από μάρτυρες και δεν θα χρησιμοποίησαν-ή αν το έκαναν θα ήταν σε πολύ μικρό βαθμό-την έννοια της πιθανότητας, ακόμα ο μάρτυρας δεν παρουσιάστηκε μόνος να καταθέσει στο δικαστήριο, μπορούσαν να βασιστούν στη κατάθεση που έδωσε κατόπιν της βασάνου παρ'όλα αυτά οι καταθέσεις των μαρτύρων θα επιβεβαίωσαν κάποιες από τις λεπτομέρειες που έδωσαν οι διάδικοι, κάποιες από αυτές θα ήταν έτσι από σύμπτωση και δεν θα είχαν ανάγκη από πιθανολογικό επιχειρήμα για να στηριχθούν, το μόνο σημείο που θα μπορούσε να διαφωνήσει κανείς για την πιθανότητα θα ήταν όταν αναφέρονται στο κίνητρο του Ευξίθεου για το οποίο προφανώς και δεν είχαν κανένα στοιχείο<sup>217</sup>. Σε απάντηση της αφήγησης τους δίνει τη δική του, στηριγμένη από μάρτυρες, και ξεκινά (5.25) πλέον λέγοντας πως τα στοιχεία του τι συνέβη μετά την αποχώρηση του Ηρώδη από το πλοίο που έπιναν ήταν θέμα πιθανολογικών συλλογισμών, παράλληλα η μαρτυρία του δούλου και το γράμμα που βρέθηκε δεν ήταν γεγονότα αλλά υποθέσεις-ισχυρισμοί που πρέπει να εξεταστούν σαν πιθανότητες. Στην αρχή ο Αντιφών προσπαθεί να δημιουργήσει αμφισβητήσεις σε όσα έλεγαν οι αντίδικοι ένα ένα με την ελπίδα πως με τη συσσώρευση μικρών αμφιβολιών θα φτάσει σε σημείο να αμφιβάλλει κανείς για ολόκληρη την υπόθεση όπως δόθηκε από τους αντιδίκους. Έτσι ξεκινά με τη φράση «τὰ μὲν γενόμενα ταῦτ' ἐστίν: ἐκ δὲ τούτων ἤδη σκοπεῖτε τὰ εἰκότα» κάνοντας περίτεχνα τη μετάβαση από την αφήγηση στην ενότητα *της πίστεως*, αφού παρουσιάστηκαν οι μάρτυρες που επιβεβαίωσαν όσα έλεγε ο Ευξίθεος πριν, έχουμε λοιπόν μια πολύ ωραία μετάβαση από τα «γενόμενα» στα «εικότα».

Το πρώτο πιθανολογικό επιχειρήμα είναι κάτι στο οποίο ήδη έχουμε αναφερθεί λίγο στην αφήγηση, ότι ο Ευξίθεος μετά την έρευνα αποχώρησε από το σημείο χωρίς να του πει κανείς τίποτα γιατί δεν είχαν εναντίον του

---

<sup>217</sup> Gagarin (1989), 48-49.

στοιχεία, ο ίδιος λέει πως μετά κατόπιν μηχανογραφίας αποφάσισαν να τον ενοχοποιήσουν. Ξεκινάει λέγοντας «πρῶτον μὲν» δίνοντας την αίσθηση πως ξεκινάει από την αρχή και δημιουργώντας το συναίσθημα στους ακροατές της συνέχειας. Συνεχίζει με το θέμα πως κανείς δεν τον κατηγορήσε όταν εξαφανίστηκε ο Ηρώδης παρ'όλο που οι διάδικοι του ήξεραν για την εξαφάνιση, βέβαια πρέπει να θυμηθούμε πως οι συγγενείς του Ηρώδη έμαθαν για την εξαφάνιση του όταν βρίσκονταν στη Μυτιλήνη, επίσης ο αγγελιοφόρος ήθελε μια μέρα ταξίδι για να φτάσει και δεν θα είχε επιστρέψει μέχρι και τη δεύτερη μέρα των ερευνών, γνωρίζουμε πως ο Ευξίθεος και οι υπόλοιποι που συνέχισαν το ταξίδι έφυγαν τη τρίτη ημέρα μετά τις έρευνες που κράτησαν δυο ημέρες. Έτσι οι συγγενείς του Ηρώδη δεν είχαν χρόνο να φτάσουν στο λιμάνι, να κάνουν έρευνα και να ενοχοποιήσουν και τον Ευξίθεο, άλλωστε γνωρίζουμε (5.29) πως οι έρευνες ξεκίνησαν αφού έφτασαν στη Μυτιλήνη με το καράβι που είχε κατάστρωμα. Αντιλαμβανόμαστε την ρητορική φύση του επιχειρήματος. Παράλληλα η διαμάχη-παρουσίαση του Ευξίθεου για το θέμα που δίνει την πλοκή από μέρος των αντιδίκων, οι οποίοι και από τις έρευνες δεν είχαν στοιχεία για να τον ενοχοποιήσουν και το έκαναν αφού πέρασαν στο δούλο και τον ελεύθερο άνθρωπο που βασάνισαν, ενώ ο Ευξίθεος ήταν ήδη απών κάτι που δείχνει πως θα μπορούσαν να πιάσουν τους μάρτυρες να πουν και ψέματα, πρώτα ο σκλάβος έλεγε πως ο Ευξίθεος ήταν αθώος, έπειτα πως ήταν ένοχος και μετά πάλι πως ήταν αθώος, επίσης το σημείωμα που λέγεται πως βρέθηκε στο πλοίο κατά την δεύτερη έρευνα, βρέθηκε αφού ο ελεύθερος άντρας αρνούταν να κατηγορήσει τον Ευξίθεο και πριν ο σκλάβος προκληθεί να πει ψέματα, έτσι τα στοιχεία με το γράμμα και τον σκλάβο είναι αντιθετικά, σαν να ήταν το γράμμα τέχνασμα των κατηγορών σε περίπτωση που δεν συνεργαζόταν ο μάρτυρας και το ξέχασαν, οπότε η όλη δίωξη ήταν μια καλοσχεδιασμένη πλοκή ενάντια στον Ευξίθεο<sup>218</sup>. Η αναφορά πως «οὐδείς ἠτιάσατό με ἀνθρώπων» μέσα από το υπερβατό σχήμα που τονίζει το πρώτο μέλος της αντίθεσης αναφέρεται στο πρώτο επίπεδο ερευνών πριν τα όσα είπαμε για το σκλάβο, πριν από αυτό δεν είχαν και κανένα στοιχείο εναντίον του. Η επόμενη πρόταση που πρέπει να σταθούμε «κρείσσον ἦν τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ γεγενημένον τῆς τούτων αἰτιάσεως»

---

<sup>218</sup> Edwards (phd), 194.

έχει ως κύριο θέμα της την σχέση αλήθειας και γεγονότων, αρχικά μας πληροφορεί πως κανονικά η αλήθεια είναι ισχυρότερη απο το λόγο και αφού είχε γίνει η κατηγορία και είχε παρθεί απόφαση απο τους δικαστές ήταν οριστική ακόμα και αν ήταν αντίθετη απο τα αληθινά γεγονότα, εδώ τίθεται το θέμα αλήθειας και γεγονότων που ουσιαστικά είναι το ίδιο και δείχνει έμφαση απο μέρος του Αντιφώντα ο οποίος συνήθως χρησιμοποιούσε μια γενική μετά δηλαδή «αλήθεια πραγμάτων»<sup>219</sup>. Όσο λοιπόν ο Ευξίθεος ήταν στο νησί δεν μπορούσαν να τον κατηγορήσουν δεν τους το επέτρεπαν τα στοιχεία, ούτε η παρουσία του ίδιου «ἐγὼ τε ὠχόμην πλέων» όπως δηλώνει και ο ίδιος φράση που έρχεται σε αντιδιαστολή δίνοντας μια αντίθεση με την φράση «καὶ οὗτοι ἐξ ἐπιβουλῆς συνέθεσαν ταῦτα καὶ ἐμηχανήσαντο κατ' ἐμοῦ, τότε ἠτιάσαντο» η οποία δίνει και τη βασική ιδέα που θέλει να στηρίξει, οτι όλη η κατηγορία στήθηκε όταν εκείνος έλειπε και αποτελεί προϊόν μηχανορραφίας λόγω έλλειψης στοιχείων<sup>220</sup>.

Καταλήγουμε στο οτι ο κατηγορούμενος στο πρώτο επιχείρημα που δίνει (5.25) δεν κάνει ακριβώς χρήση της έννοιας της πιθανότητας μεταφερόμενος απο τα γεγονότα στα εικότα αλλά συνεχίζει το επιχείρημα που είχε παρουσιάσει (5.23-5.24) για τη συμπεριφορά του μετά την εξαφάνιση, που υποδηλώνει και την αθωότητα του, θα μπορούσε να πει πως δεν ήταν πιθανό οτι θα μπορούσε να έπλεε μακριά, αλλά συνεχίζει τη παρουσίαση της συμπεριφοράς του ως ζήτημα σίγουρο, έτσι ο λόγος που βάζει τη μετάβαση απο τα γεγονότα στις πιθανότητες είναι πως κινεί την προσοχή στη συμπεριφορά των αντιδίκων του μετά την εξαφάνιση οι οποίοι δεν τον κατηγορήσαν κατευθείαν και δεν το παρουσιάζει σαν ένα εικός επιχείρημα, γιατί θα ήταν και αδύναμο αν θα έλεγε πως αν ήταν όντως ένοχος θα τον είχαν κατηγορήσει απο τη πρώτη στιγμή και είναι ολοφάνερο οτι δεν είναι δυνατό επιχείρημα, αυτό που κάνει λοιπόν είναι να εμφανίσει τη σφαίρα του πιθανολογικού στη συμπεριφορά των αντιδίκων του έναντι της δικής του συμπεριφοράς που βασίζεται στο βέβαιο, το σίγουρο. Αυτό φέρει τον Ευξίθεο στο κεντρικό θέμα της υποστήριξης της θέσης του, οτι οι συγγενείς του Ηρώδη έχουν σκηνοθετήσει την όλη υπόθεση εναντίον του, εξετάζει στο

---

<sup>219</sup> Gagarin (1997), 190.

<sup>220</sup> Edwards (phd), 195.

σημείο αυτό τη συμπεριφορά και των δυο δείχνοντας ότι ο κύριος σκοπός τους δεν ήταν να εξιχνιάσουν το μυστήριο της εξαφάνισης αλλά να κατηγορήσουν τον ίδιο και οι ισχυρισμοί τους βασίζονται στις πιθανότητες πολλές φορές, λέει πως οι κατηγορίες είναι κακόβουλες και αναφέρει το θέμα της καθυστέρησης, το οποίο δεν είναι τόσο δυνατό καθώς η καθυστέρηση θα μπορούσε να εξηγηθεί με πολλούς τρόπους, κάτι που ο ίδιος ο ομιλητής κρύβει με το να κρατά εννοούμενο το επιχείρημα και σχετικά σύντομο επαναλαμβάνοντας συνεχώς την πρόταση ότι η υπόθεση είναι σκηνοθετημένη<sup>221</sup>.

Συνεχίζει στο ίδιο στυλ την επεξεργασία των επιχειρημάτων των αντιδίκων του λέγοντας πλέον (5.26) πως ισχυρίζονται «λέγουσι», στηριζόμενοι μάλλον στην μαρτυρία που έδωσε ο σκλάβος που βασάνισαν, πως χτύπησε τον άνθρωπο με πέτρα, η οποία ακόμα και να είχε βρεθεί δεν θα μπορούσε να δοθεί ως απόδειξη στο δικαστήριο τότε, και πως εκείνος πέθανε στη στεριά, ενώ ο Ευξίθεος δηλώνει πως δεν βγήκε καθόλου από το πλοίο για είναι στη στεριά που λένε πως πέθανε ο Ηρώδης, αυτό είναι και το κέντρο της ανακατασκευής των αντιδίκων. Οτι εκείνος δεν έφυγε από το καράβι το τονίζει με μια ειρωνία με την λέξη «ἀκριβῶς» στο ότι το γνώριζαν και οι ίδιοι και δεν μπορούσαν να παρουσιάσουν καμιά λογική εξήγηση για τον τρόπο που εξαφανίστηκε το θύμα και τη συνεχίζει αργότερα με τη φράση «ἴσως ἂν ἐδύνατο», που σημαίνει νοημαντικά το ίδιο, και ο Ευξίθεος ο ίδιος δεν είχε πρόθεση να εξηγήσει τι έγινε πάντως το ρήμα «ἠφανίσθη» που χρησιμοποιεί δεν έχει την έννοια πέθανε αλλά εξαφανίστηκε και κανείς δεν είχε γνώση του πως έγινε αυτό «οὐδενὶ λόγῳ εἰκότι», μόνο αργότερα (5.28) αναφέρει πάλι τον ισχυρισμό από μέρους των αντιδίκων ότι το πτώμα πετάχτηκε στη θάλασσα από ένα μικρό καράβι<sup>222</sup>. Έπειτα η πρόταση που δίνει ο Ευξίθεος πως «δῆλον γὰρ ὅτι ἐγγύς που τοῦ λιμένος εἰκὸς ἦν τοῦτο γίνεσθαι», είναι πρόταση που φαίνεται να υποστήριζαν οι ίδιοι οι αντίδικοι αργότερα (5.44), η υπόθεση που γίνεται εδώ είναι πως ο Ηρώδης πρέπει να πέθανε κοντά στο λιμάνι, και πρέπει να ήταν των αντιδίκων, όμως ο Ευξίθεος φαίνεται εδώ να σχεδιάζει έτσι το λόγο του ώστε να μπερδέψει και έτσι καταλήγει η σκέψη του στο ότι

---

<sup>221</sup> Gagarin (1989), 49-50.

<sup>222</sup> Gagarin (1997), 190.

μεθυσμένος όπως ήταν βγαίνοντας από το καράβι στο λιμάνι ο Ηρώδης δεν θα ήταν σε θέση να σταθεί στα πόδια του και θα μπορούσε κάποιος να τον παρασύρει μέσα στη νύχτα βρίσκοντας μια «πρόφασιν», δικαιολογία, κάτι εύκολο να κάνει κανείς σε έναν μεθυσμένο, εδώ φαίνεται να δίνει υποθετικά ο Ευξίθεος σαν να αναρωτιέται περισσότερο όχι δηλώνοντας το ξεκάθαρα, ίσως γιατί ήθελε να κάνει τους ακροατές να οδηγηθούν σε σκέψεις και όχι να δημιουργήσει υποψίες ο ίδιος προτείνοντας κάτι τέτοιο και ίσως να ενοχοποιούσε άθελα του τον εαυτό του, ένα σημείο παθοποιίας.

Συνοψίζοντας ο Ευξίθεος εδώ ξεκινά μια σειρά από ρητά επιχειρήματα πιθανολογικά σχετικά με τα γεγονότα που είχαν συμπεριλάβει οι διάδικοι του στο δικό τους λόγο, η μέθοδος του είναι να τα πάρει ένα ένα και να τα συνεχίσει με πιθανολογικές σκέψεις που κερδίζουν βάρος για τη συλλογιστική του, έτσι είναι λιγότερο προφανής οι από μέρος του συλλογιστικές, αν και χτίζει έγκυρα σημεία σε αυτά τα κεφάλαια παρ'όλο που μπερδεύει και παραπλανεί σε σημεία είναι δύσκολο να αντισταθεί κανείς στη σκέψη ότι ο σκοπός του Αντιφώντα είναι να παραπλανήσει και μπερδέψει τους δικαστές, έτσι το πρώτο για το οποίο μιλάει είναι το πιο αδύναμο σημείο της υπόθεσης των κατηγορών του, δηλαδή το τι συνέβη με το νεκρό εξαφανισμένο σώμα και ο ίδιος συνεχίζει λέγοντας πως η εξαφάνιση του πτώματος είναι απίθανη μιας και ο Ηρώδης ήταν μεθυσμένος ήταν απίθανο να είχε πάει μακριά από το λιμάνι, όπως και να τον είχε παρασύρει κάποιος μακριά, έτσι αφήνει την εντύπωση επίσης πως αυτό είναι αντίθετο με τη πιθανότητα να μην βρέθηκε κανένα σημείο από το πτώμα στις έρευνες<sup>223</sup>. Αφού πέρασαν δυο μέρες ερευνών και στο λιμάνι και μακριά από το λιμάνι δίνοντας το αντιθετικά «ἐν τῷ λιμένι καὶ ἄπωθεν τοῦ λιμένος», ο Ευξίθεος μας ενημερώνει (5.27) πλέον πως δεν βρέθηκε τότε ούτε άνθρωπος να τον είχε δει, ούτε αίμα, ούτε κανένα άλλο σημείο, και λέγοντας σημείο εννοεί στοιχείο-σημάδι-ίχνος κάτι που συνηθίζεται να χαρακτηρίζεται ως τεκμήριον γιατί ως σημεία χαρακτήριζαν τα θεϊκά σημάδια, κάτι που ο Αντίφων δεν φαίνεται να χρησιμοποιεί, και αυτά τα τρία αποτελούν και ένα τρίγωνο που δείχνει τη συνέπεια στην έρευνα που έγινε (ὀπτήρ-αἷμα-ἄλλο σημεῖον)<sup>224</sup>. Συνεχίζει μια ενδιαφέρουσα πρόταση η

---

<sup>223</sup> Gagarin (1989), 50-51.

<sup>224</sup> Edwards (phd), 199.

οποία απο πολλούς μελετητές θεωρείται ερώτηση, οι μοντέρνοι τη θεωρούν περισσότερο δήλωση, λέγοντας λοιπόν ο Ευξίθεος «κᾶτ' ἐγὼ συγχωρῶ τῶ τούτων λόγῳ, παρεχόμενος μὲν τοὺς μάρτυρας ὡς οὐκ ἐξέβην ἐκ τοῦ πλοίου» είναι σαν να λέει «Δέχομαι την υπόθεση των αντιδίκων για να προχωρήσω όμως τη σκέψη παραπέρα...» αν και έδωσε μάρτυρες που μαρτυρούσαν το αντίθετο, οι μάρτυρες αυτοί δεν ήταν ιδιαίτερη ανάγκη να αναφερθούν ξανά εδώ, αν είναι αυτοί που περιλαμβάνονται στους πολίτες στο τέλος της παραγράφου, είναι περίεργο που δεν αρκείται στις αποδείξεις τους και κατά πάσα πιθανότητα αναφέρεται στους μάρτυρες που υπερασπίστηκαν σθεναρά ότι παρέμεινε στο πλοίο τη μοιραία νύχτα δηλαδή εκείνους της (5.24) και μιας και η δήλωση αυτή γίνεται το «παρεχόμενος» δείχνει πράξη παρελθοντική που έχει επίδραση στο παρόν, ίσως αναφέρεται στους μάρτυρες που είπαμε, μπορεί όμως να αφήνει και ένα ενδεχόμενο ανοιχτό με τη χρήση της μετοχής, ότι μιλάει για άλλους μάρτυρες που θα παρουσιάσει αργότερα<sup>225</sup>. Έτσι η παράγραφος καταλήγει στο ότι ακόμα και έτσι να είχαν γίνει τα πράγματα, όπως τα έλεγαν οι αντίδικοι κατά κανένα τρόπο δεν γινόταν να είχε εξαφανιστεί ο άνθρωπος, αφού δεν είχε απομακρυνθεί απο τη θάλασσα, η χρήση του «ὡς μάλιστα», που σημαίνει σίγουρα, είναι ιδίωμα εγκληματολογικό που βρίσκεται σε εξαρτημένες συνήθως προτάσεις όταν κάποιος παραχωρεί κάποιου άλλου επιχείρημα ή θέση<sup>226</sup>. Η παράγραφος ολοκληρώνεται με τη φράση «εἴπερ γε μὴ πάνυ πόρρω ἀπῆλθεν ἀπὸ τῆς θαλάσσης» η οποία δεν φαίνεται πολύ λογική να συμπεριλαμβάνεται απο τον Αντιφώντα αλλά στις 5.26 -5.27 βλέπουμε να οργανώνεται η συλλογιστική του, αρχικά λέγοντας πως ο ίδιος δεν άφησε το καράβι, έπειτα πως δεν βρέθηκε κανένα σημάδι στο λιμάνι και τέλος δεν βρέθηκε κανένα σημάδι στο νησί οπότε και αν φαινόταν πως το πρώτο και το δεύτερο δεν ήτα αλήθεια το τρίτο προστάτευε τον Ευξίθεο, αυτή η συμπερασματική πρόταση που μπαίνει εδώ εξασθενεί το επιχείρημα ότι οι αντίδικοι έχουν άδικο εκτός και αν ο Ηρώδης όντως απομακρύνθηκε απο το νησί.

Καταλήγοντας όμως σχετικά με το συγκεκριμένο απόσπασμα είναι καλύτερα να θεωρήσουμε πως ο Ευξίθεος λέει ότι ο Ηρώδης θα είχε πάει

---

<sup>225</sup> Gagarin (1997), 190.

<sup>226</sup> ό.π. 190.



μακριά από το λιμάνι για να μην άφησε κανένα σημάδι αλλά μιας και το λιμάνι και τα περίχωρα είχαν ερευνηθεί είναι σαν να λέει πως είναι ολοφάνερο πως πέθανε κοντά στο λιμάνι, αλλά πως γίνεται να μην βρέθηκε σημάδι σύμφωνα με τη μαρτυρία των αντιδίκων του, ακόμα και αν ο ίδιος είχε φύγει απο το καράβι δεν είναι πιθανό να είχε εξαφανιστεί ο άνθρωπος χωρίς να αφήσει κανένα σημάδι εκτός και αν είχε φύγει πολύ μακριά απο τη θάλασσα και πιο μακριά απο εκεί που έψαξαν οι αντίδικοι<sup>227</sup>. Έτσι γίνεται το πέρασμα με την επόμενη παράγραφο και τελευταία της ενότητας των «εϊκότων», βλέπουμε λοιπόν παραπάνω στοιχεία εδώ της υπόθεσης όπως δόθηκε απο τους αντιδίκους την οποία ανακατασκευάζει ο Ευξίθεος και οι αντίδικοι ισχυρίζονταν, πως αφού ο Ηρώδης σκοτώθηκε πετάχτηκε στη θάλασσα, κάτι το οποίο μάλλον στήριζαν στην κατάθεση του σκλάβου που ήταν καταγεγραμμένη στο Πρωτόκολο και ο Ευξίθεος έπρεπε να αναμένει το επιχείρημα αυτό, στη περίπτωση αυτή είναι επίσης πιθανό οι υποτιθέμενες λεπτομέρειες απο το βυθισμένο σώμα να είχαν ξεκάθαρα δηλωθεί και ο Ευξίθεος να γνώριζε πως το πτώμα σύμφωνα με τη κατάθεση τους πετάχτηκε απο το πλοίο και όχι απο την ακτή. Όμως και ο ίδιος αναρωτιέται ποιο καράβι θα ήταν αυτό δίνοντας την ερώτηση σε ευθύ λόγο και κάνοντας το λόγο πιο δραματικό, ζωντανό και επιδιώκοντας να θέσει και προβληματισμό στο ακροατήριο. Η απάντηση που δίνεται και φαίνεται ελλειπτική είναι πως θα ήταν κάποιο καράβι απο το λιμάνι κάτι που ξανά δίνεται (5.26) και ξανά κάνει μια ερώτηση ο Ευξίθεος για τους ίδιους λόγους και σκοπούς με την προηγούμενη «πῶς ἂν οὖν οὐκ ἐξηυρέθη», λογικό θα ήταν λέει αν κάποιος πέθαινε και το πετούσαν απο το καράβι στη θάλασσα να είχε γίνει αναμπουμπούλα και να το είχαν καταλάβει όλοι πως συνέβαινε κάτι τέτοιο μέσα στη νύχτα, μερικοί μελετητές μετά το «ἄνδρὸς τεθνεῶτος» τοποθετούν το «ἐντιθεμένου» για να παράγουν περισσότερο τη παράλληλη έκφραση «έννας νεκρός άνδρας ήταν στη βάρκα και πετάχτηκε απο αυτή» και έτσι δίνεται και έμφαση<sup>228</sup>. Έπειτα λένε οι αντίδικοι πως βρήκαν στοιχεία-ίχνη στο καράβι που οι άνδρες έπιναν, απο το οποίο ο ίδιος βγήκε και οι ίδιοι δεν παραδέχονται πως πέθανε σε αυτό «μη ὁμολογοῦσιν ἀποθανεῖν», είναι σαν να αναιρούν οι

---

<sup>227</sup> Edwards (phd), 200.

<sup>228</sup> Gagarin (1997), 191.

ίδιοι την επιχειρηματολογία τους ή σαν να δέχονται χωρίς σκέψη κάποια στοιχεία, επιπλέον παρατηρώντας τη σειρά των λέξεων βλέπουμε το υπερβατό που βοηθά να ενισχυθεί η άρνηση. Τα στοιχεία που αναφέρονται πως βρέθηκαν είναι σημάδια αίματος για τα οποία γίνεται λόγος ξανά (5.29), στην αρχή τα θεώρησαν σημάδια ενδεικτικά φόνου αλλά μετά αναιρέθηκε. Πέραν τούτου το πλοίο που ενδεχομένως να τον έριξαν στη θάλασσα δεν βρέθηκε ποτέ όπως και κανένα σημάδι του. Έτσι ολοκληρώνεται η πρώτη ενότητα των πίστευων που χαρακτηρίσαμε ως ενότητα των «εϊκότων» και βλέπουμε τον Ευξίθεο να ασκεί νόμιμες πιέσεις σχετικά με την απουσία του νεκρού σώματος *corpus delicti* και στο μυστήριο γύρω από αυτό, έτσι πρώτα ο ίδιος αγνοεί και αρνείται ένα γεγονός που αργότερα επιβεβαιώνει, το ότι οι κατηγοροί δίνουν μια ακριβής περιγραφή για το τι συνέβη με το εξαφανισμένο σώμα, οι ίδιοι ισχυρίζονται πως ο Ευξίθεος σκότωσε τον Ηρώδη κοντά στη θάλασσα (5.44) και πως αργότερα με το σκλάβο πήραν το πτώμα και το πέταξαν στη θάλασσα από μια μικρή βάρκα που το είχαν μεταφέρει, σίγουρα όλα αυτά θα ήταν γνωστά και θα τα θυμούνταν οι δικαστές πως έχουν αναφερθεί από τους κατηγορούς στην παράθεση της υπόθεσης και ο Ευξίθεος εδώ τα υπενθυμίζει. Ακόμα και αν αυτό που τονίζεται μέχρι εδώ είναι πως οι αντίδικοι δεν μπορούν να δώσουν αληθοφανή απάντηση, είναι περίεργο που ο Ευξίθεος δεν εξετάζει κατευθείαν όσα είπαν, το σημείο που λέει ότι ο Ηρώδης είναι απίθανο να πήγε μακριά από το λιμάνι δεν είναι άσχετο εδώ, αλλά εξαλείφει μια σειρά επιχειρημάτων που ίσως βοηθήσουν την υπόθεση, συγκεκριμένα ο Ηρώδης περιπλανήθηκε μεθυσμένος είτε από δική του πρωροβουλία είτε από κάποιο προκαθορισμένο σχέδιο από κάποιο άλλο πρόσωπο<sup>229</sup>. Έπειτα ακόμα και αν ο ίδιος ο Ευξίθεος λέει αργότερα (5.64-5.66) πως δεν θα παραθέσει σκέψεις για το τι μπορεί να συνέβη στον Ηρώδη, δεν θα τον ενδιέφερε να εξαλείψει και άλλες πιθανές πορείες της υπόθεσης και το ενδιαφέρον του εδώ δεν είναι τόσο για να παρουσιάσει λογικά και αρμονικά την υπόθεση, όσο το να επιδείξει το πόσο απίθανο είναι μερικά από όσα ισχυρίζονται οι αντίδικοι ως πιθανά, αυτή η μέθοδος δεν είναι ασήμαντη, δείχνει πως υπάρχουν σημεία στα λεγόμενα των αντιδίκων που είναι αδύναμα, καθ' όλη τη διάρκεια της διαφωνίας συνεχίζει να προτείνει την αντίθεση που

---

<sup>229</sup> Gagarin (1989), 51.

παρουσιάσαμε προηγουμένως ανάμεσα σε στερεό, αληθινό έδαφος που προτιμά απο τη πλευρά του και τις πιθανότητες που βασίζουν οι αντιδικοί τα λεγόμενα τους, παρουσιάζει σαν αδιαμφισβήτητα στοιχεία τα όσα έγιναν με τις έρευνες που κράτησαν 1-2 μέρες ότι δεν βρέθηκε μάρτυρας, αίμα, κανένα ίχνος της υπόθεσης όπως παρουσιάζεται μετά απο τους αντιδίκους, επιπλέον δίνει ως γεγονός το ότι δεν έφυγε απο το πλοίο που βρισκόταν κάτι για το οποίο έδωσε μάρτυρες και το επιβεβαιώνουν και έτσι αναιρείται η υπόθεση των αντιδίκων πως σκότωσε εκείνος τον Ηρώδη και για τις πιθανότητες που δεν στηρίζονται σε γεγονότα δεν μπορούν να τον θεωρήσουν ένοχο.

Σημαντικό στοιχείο είναι πως στην ενότητα αυτή ο Ευξίθεος δεν αναφέρει πουθενά τον υποτιθέμενο συνένοχο του, τον σκλάβο που βασανίστηκε και στου οποίου την απολογία έχουν στηριχθεί οι αντίδικοι και κατηγορούν τον Ευξίθεο, η κατάθεση του σκλάβου αυτού αναφέρεται απο τους αντίδικους ως γεγονός αδιαμφισβήτητο στον ίδιο βαθμό εγκυρότητας όπως οι καταθέσεις των υπολοίπων μαρτύρων, για αυτό μπορούμε να είμαστε σίγουροι, ενώ ο Ευξίθεος διατηρεί πλήρη διαχωρισμό μεταξύ των πραγματικών αποδείξεων των δικών του σε αντίθεση με του σκλάβου που είναι βασισμένες στην πιθανότητα και στο τέλος φαίνεται να μην στηρίζονται ούτε σε εκείνη ως γεγονότα απίθανα βάση στοιχείων που τα αναιρούν, έτσι απο αυτή την άποψη τα επιχειρήματα του με τα οποία εκφράζει τις διαφωνίες του είναι αποτελεσματικά και με την έμμεση υποτίμηση στη κατάθεση του σκλάβου κερδίζει περισσότερο απο ότι ίσως θα έχανε απο την αδυναμία κάποιον επιχειρημάτων δικών του που ίσως είχε<sup>230</sup>.

Ο Ευξίθεος (5.28) επιτίθεται στην κατηγορία των αντιδίκων του ότι το νεκρό πτώμα πετάχτηκε στη θάλασσα απο το πλοίο παρ'όλο που δεν βρέθηκε σημάδι που να αποδεικνύει κάτι τέτοιο στο πλοίο και φυσικά δεν βρέθηκε και πτώμα, όσο απίθανο και αν φαίνεται στον Ευξίθεο το γεγονός αυτό και εδώ μπερδεύει το θέμα πάλι, οι αντίδικοι του υποστήριζαν πως αφού ο Ευξίθεος σκότωσε τον Ηρώδη στη στεριά μαζί με τον σκλάβο έβαλε το πτώμα σε μια μικρότερη βάρκα με κουπιά διένησε μια μικρή απόσταση και έπειτα πέταξε το πτώμα στη θάλασσα, όλα τα λιμάνια ακόμα και τα πιο μικρά διέθεταν τέτοιες μικρές βάρκες με κουπιά για διάφορους λόγους αλλά και τα μεγαλύτερα

---

<sup>230</sup> Gagarin (1989), 52.

καράβια κουβαλούσαν τέτοιες μικρές βάρκες έτσι θα ήταν εύκολο να βρούν μια για να πετάξουν το πτώμα στη θάλασσα, τώρα το ότι δεν βρέθηκε αυτό το βαρκάκι κατά την διάρκεια των ερευνών είναι δείγμα του ότι δεν είχαν και πολλά στοιχεία για να στηρίξουν το σενάριο της ανθρωποκτονίας αυτό δεν πρέπει να μας εκπλήσει, ένα χτύπημα στο κεφάλι άφηνε λίγο αίμα και θα ήταν πιθανό να βρεθεί ένα ίχνος αυτού στη στεριά που σκοτώθηκε, ενώ το σώμα θα ήταν πιθανό να τυλίχθηκε με κάποιον μανδύα και έτσι να μην άφησε κανένα ίχνος στη μικρή βάρκα με την οποία μεταφέρθηκε, η πιθανότητα να βρεθεί κάποιο σημάδι για το θάνατο του Ηρώδη στο καράβι άρα είναι μικρότερη απο ότι ο Ευξίθεος υποστηρίζει. Μια ακόμα δυσκολία που δεν αναφέρεται απο τον Ευξίθεο αλλά προβλημάτισε αρκετούς σχολιαστές είναι το πώς ο Ευξίθεος ή όποιος σκότωσε τον Ηρώδη τελικά ήταν σίγουρος για το ότι δεν θα ξέβραζε το πτώμα στην ακρή η θάλασσα ή για το ότι δεν θα έβγαινε στην επιφάνεια, το πιο πιθανό είναι να είχαν τοποθετηθεί πέτρες μαζί με το πτώμα για να το τραβούσαν στον πάτο λίγο πιο μακριά απο το λιμάνι, όποια μέθοδος και αν ακολουθήθηκε αυτή φαίνεται και η πιο πιθανή και μας κάνει εντύπωση ο Ευξίθεος πως δεν το αναφέρει ή χρησιμοποιεί παραπάνω, αλλά ποτέ δεν φέρνει αντίρρηση ότι αν το πτώμα πετάχτηκε στη θάλασσα όπως υποστηρίζουν οι αντίδικοι του θα έπρεπε να έχει βρεθεί, θα ήταν πιο πιθανό να είχε βρεθεί, ούτε υπενίσσεται ποτέ πως βρέθηκε σε άλλο σημείο, μπορούμε μόνο να σκεφτούμε πως θα υπήρχε κάποιος άλλος παράγοντας για να μην χρησιμοποιηθεί το επιχείρημα αυτό, έπειτα μια άλλη σκέψη είναι πως ίσως κανείς δεν σκέφτηκε να ψάξει τη θάλασσα για πτώμα καθώς δεν υπήρξε υποψία ότι είχε πεθάνει ο Ηρώδης και μάλιστα με τέτοιο τρόπο μέχρι την κατάθεση του σκλάβου, έτσι οι έρευνες να είχαν περιοριστεί στη στεριά σε μέρη που μπορεί να είχε παραπατήσει,πέσει και χτυπίσει απλά ο εξαφανισμένος Ηρώδης<sup>231</sup>. Στη συνέχεια είδαμε το επιχείρημα με τη βάρκα απο την οποία υποτίθεται πως πετάχτηκε το πτώμα ο Ευξίθεος αναφέρει πως οι αντίδικοι του ισχυρίστηκαν ότι έχουν σημάδια (σημεία) στη βάρκα που έπιναν και σε μια σύντομη αφήγηση (5.29) προσθέτει κάποια επιπλέον στοιχεία για την έρευνα στη Μυτιλήνη και έπειτα κάνει συζήτηση αρκετή για τον τρόπο που οι αντίδικοι μεταχειρίστηκαν τον σκλάβο που βασάνισαν και

---

<sup>231</sup> Gagarin (1989), 53-54.

τον ελεύθερο άνδρα αργότερα και στην πορεία της συζήτησης αυτής φέρει κάποια επιχειρήματα πιθανότητας για την υποτιθέμενη εκτέλεση του εγκλήματος.

Οι παράγραφοι (5.43-5.45) θα αναφερθούν εδώ πριν περάσει ο Ευξίθεος στην ανάκριση των δυο ανδρών. Μετά την ενεργητική άρνηση της κατάθεσης του σκλάβου και την αντίθεση με τα λόγια του άλλου ατόμου που ανακρίθηκε ο Ευξίθεος δίνει κάποια ακόμα επιχειρήματα εικοτολογικά. Είναι απίθανο ισχυρίζεται να διέπραξε μόνος του όλο αυτό το έγκλημα (5.43) και έπειτα (5.44) είναι εξίσου απίθανο να μην είχε ακούσει κανείς τον Ευξίθεο να κλαίει όπως και το να μην βρέθηκε κάποια ένδειξη αίματος (5.45), έτσι το πρώτο φαίνεται πως συνεχίζει να κρύβει τον ρόλο του δούλου, ο οποίος παραδέχτηκε πως είχε βοηθήσει να κανονιστεί το πτώμα αλλά δεν βοήθησε να διεπραχθεί το έγκλημα, όπως θα δούμε και αναλυτικότερα αργότερα, μιας και δεν ξέρουμε τίποτα παραπάνω για το δούλο ή για την σχέση του με τον Ευξίθεο πριν το τον υποτιθέμενο φόνο δεν μπορούμε να εκτιμήσουμε τη δήλωση του Ευξίθεου για το ότι ο δούλος δεν είχε ρόλο στη τέλεση του εγκλήματος αλλά αν υποθέσουμε ότι αυτό είναι αλήθεια είναι όπως αναφέρθηκε ξανά αδύνατο και απίθανο να οργάνωσε το έγκλημα μόνος, έτσι έστω και τελευταία στιγμή θα ζήτησε βοήθεια από το σκλάβο καθώς δεν θα χρειάστηκε μόνο βοήθεια στο να εξαφανίσει το πτώμα αλλά και στο να τραβήξει τον Ηρώδη μόνο στην ακτή και να εξαφανίσει και πιθανά ίχνη που θα άφηνε πίσω ενδεχομένως, αυτό το εικοτολογικό επιχείρημα όμως είναι αδύναμο, επίσης δεν πρέπει να μας ξαφνιάζει το ότι δεν ακούστηκε κλάμα καθώς ο Ηρώδης ήταν μεθυσμένος και είναι πιθανό έτσι όπως δεν είχε αντίληψη να μην ένιωθε πόνο και να μην έκλαψε, αλλά ακόμα και αν έκλαψε δεν θα υπήρχαν άνθρωποι στην ακτή να τον ακούσουν λόγο της καταιγίδας και το γεγονός πως οι επιβάτες του караβιού ήταν ξύπνιοι είναι άσχετο γιατί ίσως να ήταν δύσκολο να ακούσουν κάτι με την καταιγίδα ή και να ήταν πιο μακριά, τέλος το επιχείρημα με τα σημάδια αίματος φαίνεται να τονίζεται πιο πολύ εδώ, το αίμα θα ήταν πιθανό να είχε καθαριστεί και από το έδαφος όπου χτύπησε ο Ηρώδης και από τη βάρκα που πετάχτηκε στη θάλασσα, δουλειά όμως που είναι δύσκολη δεδομένης της ταραχής που θα ένιωθε κανείς που έχει διαπράξει φόνο και της έλλειψης φωτός μέσα στη νύχτα, εδώ το επιχείρημα γίνεται πιο δυνατό από ότι τη προηγούμενη φορά (5.27-5.28), παρ' όλα αυτά πολλές ενστάσεις

μπορούν να υπάρξουν όπως για παράδειγμα η ποσότητα του αίματος μπορεί να ήταν πολύ μικρή και η βροχή να βοήθησε στο να μην αφεθεί κάποιο ίχνος, επίσης ο δολοφόνος μπορεί να ήταν ψύχραιμος και να έκανε τη δουλειά του εύκολα, ειδικά εάν σκότωσε τον Ηρώδη κοντά στην θάλασσα, συνεπώς τα εικοτολογικά επιχειρήματα εδώ δεν είναι πιο έγκυρα απο ότι πριν αλλά φαίνεται πως μπήκαν εδώ στη συζήτηση για την ανάκριση του σκλάβου για να ενισχύσουν σε βάρος το επιχείρημα που παρουσιάστηκε πρώτα στις παραγράφους που μελετούσαμε με τη κανονική ροή του λόγου για να είναι μαζεμένα όλα τα εικοτολογικά επιχειρήματα μαζί και για να υπενθυμίσει στους ακροατές πως η υπόθεση των αντιδίκων είναι στηριγμένη στην πιθανότητα, αυτό ολοκληρώνει την ερευνά μας σχετικά με τα εικοτολογικά επιχειρήματα για το πώς επιτελέστηκε το έγκλημα, σε κάποια ερωτήματα για το πώς έγινε ακριβώς θα επιστρέψουμε ξανά αργότερα μέχρι εδώ πάντως καταφέραμε να αξιολογήσουμε την εγκυρότητα των επιχειρημάτων του Ευξίθεου και να δείξουμε πόσο αποτελεσματικά κάνει χρήση της αντίθεσης μεταξύ γεγονότων και πιθανοτήτων για να δείξει και την αντίθεση ανάμεσα σε εκείνον και τη υπόθεση του με των αντιδίκων του, αυτές οι ενότητες απομόνες τους μας δίνουν λίγους λόγους να μην πιστέψουμε την υπόθεση των αντιδίκων για τον Ευξίθεο και τη συμμετοχή του στο φόνο σκέψη που παραμένει ακόμα και αν όσα λένε είναι αλήθινά, όλα αυτά θα μας απασχολήσουν και στη συνέχεια, τώρα θα περάσουμε κανονικά στη ροή του λόγου με τις ανακρίσεις των δυο ανδρών που είναι σημαντικά αποδεικτικά στοιχεία<sup>232</sup>.

## 29-42

Συνεχίζει το μείγμα αφήγησης και επιχειρημάτων, μιας και οι αντίδικοι έχουν στηρίξει την υπόθεση τους στη μαρτυρία του σκλάβου, ο Ευξίθεος δίνει περισσότερη έμφαση στην υποτιθέμενη ανωμαλία της ανάκρισης που του έκαναν, οι Αθηναίοι είχαν συγκεκριμένους κανόνες για το πώς γινόταν η διαδικασία της ανάκρισης δεν περιλάμβαναν οι κανόνες αυτοί στοιχεία για την έρευνα του εγκλήματος στο οποίο ίσως ο σκλάβος συμμετείχε και ο Ευξίθεος επιδιώκει να μπερδέψει το ζήτημα, απο την άλλη πλευρά οι κατηγοροι όταν έμαθαν πως ο σκλάβος ήταν εμπλεκόμενος στην υπόθεση θα

---

<sup>232</sup> Gagarin (1989), 55.

μπορούσαν να τον είχαν αφήσει να αντιμετωπίσει τον Ευξίθεο και δεν θα χρειαζόταν να τον βασανίσουν μέχρι θανάτου πριν συλλάβουν τον Ευξίθεο, φαίνεται πως μάλλον φοβήθηκαν πως ο σκλάβος θα αναιρούσε την κατάθεση του ακόμα και αν ήταν αληθινή. Καταλήγουμε πως η ακολουθία των γεγονότων θα ήταν η εξής: πρώτα η προκαταρκτική έρευνα στο σημείο δεν αποκάλυψε τίποτα και ο Ευξίθεος έφυγε με το καράβι για την Μυτιλήνη ενώ οι συγγενείς του Ηρώδη συνέχισαν τις έρευνες στη Μυτιλήνη ανακρίνοντας και άλλους μάρτυρες, ένας ελεύθερος άνθρωπος αρνήθηκε πως ο Ευξίθεος είχε ανάμειξη και προφανώς έδωσε και λεπτομέρειες για αυτό, έπειτα ένας σκλάβος που στην αρχή τα αρνούταν όλα ομολόγησε κατόπιν βασάνου ότι ο Ευξίθεος είχε σχέση με το φόνο και έδωσε και λεπτομερειακά στοιχεία για αυτό, οι ανακριτές είναι πιθανό να του προσέφεραν την ελευθερία του με αντάλλαγμα να καταθέσει, αλλά τελικά αποφάσισαν να τον βασανίσουν μέχρι θανάτου για τη συμμετοχή του στο έγκλημα, άλλωστε η εκτέλεση ήταν μέσα στη δικαιοδοσία τους αν τους άνηκε ο σκλάβος, όταν όμως το αντιλήφθηκε ανακάλεσε και αρνήθηκε τα πάντα, έτσι ο Ευξίθεος καταλήγει να λέει πως έπεσε θύμα σκευωρίας, αλλά μιας και οι πράξεις των αντιδίκων δεν αποδεικνύουν την ενοχή ή αθωότητα του ο στόχος του είναι να κάνει τη δική του εξήγηση για τις πράξεις τους πιο ευλογοφανή από των αντιδίκων του<sup>233</sup>.

Η 5.29 περιλαμβάνεται εδώ, που έχει ήδη αναφερθεί στην ενότητα της αφήγησης γιατί έχει στοιχεία περισσότερο αφήγησης παρά πίστωσης. Για να την ολοκληρώσουμε είδαμε πως ο Ευξίθεος αναφέρει πως αρχικά οι αντίδικοι βρήκαν το ίχνος αίματος και πίστευαν πως ήταν του Ηρώδη και το συνέδεσαν με την εξαφάνιση του, όταν αυτό φάνηκε να είναι λάθος βασάνισαν τους ανθρώπους και ο Ευξίθεος αφιερώνει αξιόλογο μέρος του λόγου του στην ανακριση αυτή, ειδικότερα του σκλάβου, του οποίου είναι τόσο βλαβερή για την υπόθεση του, η συζήτηση εγείρει σημαντικές ερωτήσεις για την ταυτότητα των δυο ανδρών και το ακριβές περιεχόμενο των καταθέσεων που έδωσαν, όπως και για την νομιμότητα της αντιμετώπισης που δέχτηκε ο σκλάβος από την αντίπαλη πλευρά ερωτήματα που θα μας απασχολήσουν και αργότερα. Ξεκινάει η 5.29 με μια λέξη που συνήθιζαν να χρησιμοποιούν στις

---

<sup>233</sup> Gagarin (1997), 191.

τραγωδίες του 5<sup>ου</sup> αιώνα αλλά βλέπουμε και σε πεζό λόγο να περιέχεται τη λέξη «φροῦδος» όπως και η λέξη «προβάτων» ποιητική λέξη που ορίζει κοπάδι απο ζώα, στον Αττικό πεζό λόγο χρησιμοποιείται συνήθως για πρόβατο που έχει σφαγιαστεί ή θυσιαστεί, μπορεί εδώ να θυσιάστηκε μετά την καταגיίδα ως δώρο στους θεούς, έπειτα οι «ἄνθρωποι» που αναφέρει ο Ευξίθεος δίνονται με ασάφεια ως προς την ταυτότητα τους, είναι πιθανό να κατέθεσαν και άλλοι μάρτυρες εκτός των δυο που μελετάμε αναλυτικά και μαθαίνουμε (5.49) πως ο ένας είναι ο σκλάβος και ο άλλος είναι ο ελεύθερος άνθρωπος απο τη Μυτιλήνη, άνθρωπος χαμηλού προφίλ, ο σκλάβος δεν μπορεί να άνηκε στον Ηρώδη απο τον οποίο θα τον αγόραζαν οι συγγενείς του, ούτε στον Ευξίθεο που δεν θα πουλούσε έναν δούλο που θα μπορούσε να τον κατηγορήσει, εάν είναι αλήθεια η υπόθεση των αντιδίκων ο Ευξίθεος θα πρέπει να είχε συγκεντρώσει βοήθεια κατά το ταξίδι μάλλον υποσχόμενος χρήματα ή να τον ελευθερώσει<sup>234</sup>. Σχετικά με το ρόλο των μαρτύρων φαινόταν να είναι περισσότερο βοηθοί της πλευράς που τους καλούσε παρά εργαλείο εύρεσης της αλήθειας, η ταυτότητα τους με το περιεχόμενο τον λεγομένων τους ήταν αχώριστα και πολλές φορές μπορεί να χειραγωγούνταν απο τους επιδέξιους λογογράφους ή διάδικους<sup>235</sup>. Οι αναφορές για τους δυο αυτούς ανθρώπους που είναι και βασικά πρόσωπα γίνονται σε πολλά σημεία του λόγου (5.29, 5.42, 5.49, 5.50), εντύπωση προκαλεί η βάσανος του ελεύθερου ανθρώπου που ήταν κάτι που δεν συνηθιζόταν, άρα αντιβαίνει στις κανονικές διαδικασίες καθώς μόνο για τις καταθέσεις των δούλων χρησιμοποιούσαν τη βάσανο νόμιμα. Πρέπει να ασχοληθούμε και με το θέμα της βασάνου που αναφέρεται και γίνεται τόσο μεγάλος λόγος καθώς είναι και το βασικό θέμα της ενότητας αυτής, όπως και η επιχειρηματολογία που παρατίθεται που και αυτή και η βάσανος αμφισβητούν ή καλύτερα θέτουν ερωτήματα σχετικά με τα αποτελέσματα της βασάνου αλλά και τη μέθοδο που ακολουθήθηκε σχετικά με αυτήν. Σημαντικά αποδεικτικά μέσα τότε που συγκαταλέγονται στις άτεχνες πίστεις ήταν οι μάρτυρες, τα αντεπιχειρήματα, οι όρκοι, και η παράθεση νόμων κάτι που φαίνεται λίγο παράδοξο μιας και θα έπρεπε όχι να φαίνονται ως στοιχεία αλλά να είναι ο μπούσουλας της δίκης, το

---

<sup>234</sup> Gagarin (1997), 192.

<sup>235</sup> Gagarin (2005), 164, 167.



σημαντικό όμως εδώ είναι σχετικά με την βάσανο του δούλου η οποία θεωρούταν απαραίτητη, όσο και να φαίνεται παράλογη, εξηγείται από το ότι οι μάρτυρες αφενός έπρεπε να έχουν το φόβο και να γνωρίζουν τη σημαντικότητα της μαρτυρίας και να μην καταφύγουν σε «ψεύδομαρτυρία», και έτσι υποχρεώνονταν να καταθέσουν ακόμα και ενάντια στους αφέντες τους που μπορεί να φοβούνται και αφετέρου απεικονίζει και την κοινωνική πραγματικότητα της Αθήνας όπου οι σκλάβοι θεωρούνταν κοινωνικά κατώτεροι<sup>236</sup>. Βασανίστηκαν δυο άνθρωποι ένας σκλάβος και ένας ελεύθερος άνθρωπος, ο σκλάβος ενοχοποίησε τον Ευξίθεο, δεν μαθαίνουμε ακριβώς πως το έκανε αλλά προσπαθούμε να το προσδιορίσουμε. Το κεντρικό θέμα κινείται σε δυο άξονες ο ένας είναι το αν ο Ευξίθεος έφυγε από την βάρκα και σκότωσε τον Ηρώδη και ο άλλος είναι η ομολογία του σκλάβου για τη συμμετοχή στο έγκλημα, έχουμε και την απάντηση του Ευξίθεου σε αυτά με την διαμάχη για τη νομιμότητα της διαδικασίας με το σκλάβο αποκτά η δική του ομολογία βάρος και ο Ευξίθεος αγωνίζεται να δείξει ότι βασάνισαν το σκλάβο μέχρι θανάτου πριν έρθει και εκείνος σε επαφή μαζί του να του κάνει ερωτήσεις, έτσι τονίζει το ότι ο σκλάβος δεν ήταν αξιόπιστος από καμία άποψη, επίσης με την έμφαση που δίνει στην υποτιθέμενη αντικρουόμενη φύση των αποδείξεων του σκλάβου λέει πως άλλαξε την ιστορία του για προσωπικό του όφελος και υπό την παρόρμηση της αλήθειας που μέσα του γνώριζε, άλλωστε ήταν αντιθετική με την κατάθεση του ελεύθερου άντρα που αθώωνε τον Ευξίθεο ολοκληρωτικά.

Βλέπουμε τη συνέχεια της παρουσίασης του θέματος (5.30) ξεκινά με τη εκτίμηση των αποτελεσμάτων της ανάκρισης με πρώτη αναφορά «ὄν μὲν» στον ελεύθερο άντρα και την κατάθεση αυτού που έγινε αμέσως μετά το συμβάν και ο ίδιος δεν κατέθεσε «οὐδὲν εἶπε περὶ ἐμοῦ φλαῦρον» τίποτα κακό για τον Ευξίθεο, μια φράση που μας ξαφνιάζει γιατί είναι κάπως αδύναμη για αποδεικτικό στοιχείο που θεωρείται όμως ως αποδοχή για το άλλοθι του Ευξίθεου -κάτι που βλέπουμε και αργότερα (5.42) με κάποιες λεπτομέρειες- εκείνον όμως τον βασάνισαν μέρες πολλές και η πληροφορία αυτή με τις μέρες δίνεται με ασάφεια, για να δείξει ακόμα περισσότερο τη μεγάλη καθυστέρηση και συμμετοχή που προέκυψε καθώς οι αντίδικοι ίσως

---

<sup>236</sup> Todd (1990), 32-34.

χρειάζονταν τον χρόνο για να πείσουν τον σκλάβο να καταθέσει ότι ήθελαν εκείνοι, στο τέλος ο ίδιος ο Ευξίθεος καλεί μάρτυρες να καταθέσουν όπως θα κάνει και μετά τη παράγραφο 5.35 και 5.56 που αυτοί οι μάρτυρες μάλλον είναι οι φίλοι του Ευξίθεου, παρόντες στη διαδικασία της ανάκρισης, ο ένας μάλιστα μπορεί να είναι και ο ελεύθερος άνδρας που βασανίστηκε ενώ δεν θα έπρεπε και η κατάθεση του ισχυροποιεί όπως είπαμε το άλλοθι του Ευξίθεου, αλλά και το άλλοθι του και η κατάθεση δεν δίνουν την ισχυρότητα που θα ήθελε να έχουν ο Ευξίθεος<sup>237</sup>. Προκύπτει η άποψη πως ο Ευξίθεος παραθέτει μια περιληπτική θέση απο πλευράς του και αυτό γιατί αρχικά αναφέρει πως η ανάκριση έγινε σε δυο μόνο άνδρες ενώ είναι πολύ πιθανό να ανακρίθηκαν και άλλοι, έτσι πρέπει να έγινε, ακόμα και αν οι αντίδικοι ενδιαφέρονταν πραγματικά για την αλήθεια ή αν ήθελαν να τροποποιήσουν μια ψεύτικη υπόθεση θα περίμενε κανείς να εξετάσουν όλους τους πιθανούς μάρτυρες, είναι πιθανό να αναφέρονται μόνο αυτοί οι δυο γιατί εκείνοι μόνο βασανίστηκαν ή γιατί μόνο εκείνοι έδωσαν στοιχεία που ουσιαστικά βοηθούσαν τον Ευξίθεο να κινηθεί μέσα στην υπόθεση προς όφελος του, αλλά είναι το ίδιο πιθανό να αγνόησε απλά κάποιες άλλες καταθέσεις και με αυτή τη στάση του οδηγούμαστε στο συμπέρασμα πως η κατάθεση του ελεύθερου άντρα θα ήταν η πιο καλή για την περίπτωση του όπως και η κατάθεση του σκλάβου η πιο επιβλαβής, δεν θα γινόταν να μην επικεντρωθεί στις πιο σημαντικές είτε αρνητικά είτε θετικά, επιπρόσθετα βλέπουμε δυο διαστρεβλώσεις που αποτελούν βάση για την εκτίμηση του Ευξίθεου, πρώτα αποκρύπτει προφανώς σε έκταση και ακρίβεια τις δηλώσεις των δυο αντρών παρουσιάζοντας τις ισοδύναμες, ενώ είναι προφανές πως ήταν τουλάχιστον διαφορετικές και απο τις δυο απόψεις, εκείνος λέει απλά πως ο ένας τον ενοχοποιεί και ο άλλος τον αθώνει και αυτή η απλή διαφορά φαίνεται να επαναλαμβάνεται και σε άλλα σημεία (5.42, 5.49-5.51), η δεύτερη έγκειται στο ότι η αρχική εκτίμηση-δήλωση του Ευξίθεου για την κατάθεση του σκλάβου προϋποθέτει το δικό του κύριο σημείο διαμάχης, ότι οι αντίδικοι τον δωροδότησαν να καταθέσει όπως ήθελαν και κατασκεύασαν την ιστορία ενοχής του Ευξίθεου, επομένως στη παρουσίαση του θέματος σχετικά με την βάσανο ήδη υποθέτει το συμπέρασμα που θέλει να καταλήξει η συλλογιστική

---

<sup>237</sup> Gagarin (1997), 192.

του και να δεχτούν και οι δικαστές αφού ακούσουν την επιχειρηματολογία του<sup>238</sup>.

Στις 5.31 με 5.35 έχουμε την λανθασμένη κατάθεση του σκλάβου, το πως οδηγήθηκε σε αυτήν καθώς και η αλλαγή αργότερα, μιλάμε για την κατάθεση του δούλου που διαστρεβλώθηκε μετά τη βάσανο που δηλώνεται αυστηρά πως έλαβε χώρα και γίνεται λόγος για τον τρόπο με τον οποίο «οἷα γεγένηται», όπως είπαμε αφιερώνει μεγάλο μέρος τονίζοντας τη διαδικαστική ανωμαλία που παρουσιάζει η υπόθεση του και σε αυτό το τμήμα της, επίσης πολλές κατηγορίες είτε είναι υποθετικές είτε εσκεμμένα αγνοούνται, διαφορές ανάμεσα στην βάσανο και τις έρευνες σχετικά με την υπόθεση, σημαντικό στοιχείο είναι το «ἴσως» που επαναλαμβάνεται για έμφαση με το πρώτο να τροποποιεί την υπόσχεση για ελευθερία, υπόσχονταν πως θα του παρέχουν ελευθερία και μιας και οι σκλάβοι όντως μπορούσαν να κερδίσουν την ελευθερία τους αν κατέθεταν εναντίον των αφεντικών τους είναι εύλογο κάτι τέτοιο<sup>239</sup>, ίσως ένα όχι τόσο εύστοχο υπαινικτικό σχόλιο στο τέλος του κοιτάζοντας όμως λίγο πιο προσεκτικά αυτός ο τόνος υποθέσεων που υπάρχει ως προς τα λεγόμενα του αργότερα λείπει και φαίνεται να παρουσιάζεται σαν απόλυτο γεγονός η υπόθεση, κάτι που μπορεί να δηλώνει πως ο Ευξίθεος είχε ενημερωθεί από τους δικούς του που ήταν παρόντες στη διαδικασία της βασάνου για αυτή την πληροφορία.. Υπαινιγμός υπάρχει και σχετικά με το πότε ξεκίνησαν τη βάσανο, γιατί είχαν στη διάθεση τους το δούλο αρκετό καιρό, κάτι που όμως δεν μπορεί απόλυτα να θεωρηθεί σωστό καθώς ίσως τους πήρε χρόνο να αγοράσουν το σκλάβο, μάλιστα ορισμένοι μελετητές το μεταφράζουν αυτό ως εξαγορά της συνείδησης του, αλλά εδώ είναι τελείως κυριολεκτική η χρήση του όρου καθώς τον αγόρασαν οι αντίδικοι για να έχουν δικαιώματα ζωής και θανάτου επάνω του, έπειτα ήταν ένα άτομο που εμπλεκόταν στο έγκλημα για το οποίο γίνονταν έρευνες και η καθυστέρηση ίσως βοήθησε τον Ευξίθεο να ετοιμαστεί, μην ξεχνάμε πως έγινε και δεύτερη έρευνα στο καράβι κάτι που φαίνεται να αποτελεί και το βασικό λόγο καθυστέρησης. Περνάει με ένα συνηθισμένο ρήμα «οἶμαι» στο να εκθέσει έναν συλλογισμό του, πως αυτοί που προκαλούν τη βάσανο είναι και εκείνοι

---

<sup>238</sup> Gagarin (1989), 57-58.

<sup>239</sup> Gagarin (1997), 193.

που ωφελούνται απο αυτή κάτι που ισχυρίζεται πως είναι ήδη γνωστό, έτσι ενώ αναφέρεται με τη λέξη « μη παρόντες» στο ότι έπρεπε κανονικά να είναι και ο ίδιος παρόν στη διαδικασία, δείχνει πως ο δούλος αντιμετωπίστηκε ως συνένοχος στο φόνο και όχι ως μάρτυρας, καταλήγει το συλλογισμό του στο ότι θα έπρεπε να κινηθεί και εκείνος με τον ίδιο τρόπο αν θα ήθελε να ωφεληθεί και να διέταζε να καταθέσει ο μάρτυρας που τότε δεν θα χρειαζόταν να πεί ψέμματα, αλλά όπως αναφέρει κλείνοντας με την περίφραση «ήσαν και βασανισται και έπιτιμηται», εκείνοι κατάφεραν να γίνουν αυτοί που βασάνιζαν αλλά και που έκαναν εκτίμηση των γεγονότων, με τη χρήση της σπάνιας λέξης που χρησιμοποιεί και βρίσκουμε σε τραγωδίες συνήθως να σημαίνει εκείνοι που τιμωρούν, η λέξη «έπιτιμηται» δείχνει πως οι ίδιοι που έκαναν την ανάκριση εκτιμούσαν τη κατάσταση για λογαριασμό τους δηλαδή όπως τους βόλευε<sup>240</sup>. Στοιχεία βασικά είναι πως ο βασανισμός που γινόταν χωρίς «πρόκληση» ερήμην του αντιδίκου, δεν έδινε αξιόπιστη απόδειξη και το ίδιο συνέβαινε και με το βασανισμό ερήμην του αντιδίκου που είχε αποκρούσει την πρόκληση που του είχε κάνει ο άλλος, η λήψη της μαρτυρικής καταθέσεως γινόταν με τρόπο διαφορετικό και για θέματα άλλα απο εκείνα που είχαν διατυπωθεί στην πρόκληση που είχε γίνει αποδεκτή απο τον αντίδικο, ο δούλος βασανιζόταν απο το πρόσωπο «βασανιστή» που ορίστηκε με κοινή συμφωνία των διαδίκων, τέτοιος μπορούσε να είναι ο εξουσιαστής του δούλου ή κάποιος αντιπρόσωπος αυτού, υπήρχε και ένα άλλο πρόσωπο τρίτο το οποίο συμφωνούσαν πάλι οι διάδικοι όπως και ο «δημόσιος βασανιστής», αυτός που ήταν στην υπηρεσία της Πολιτείας και έκανε το βασανισμό αν συμφωνούσαν οι διάδικοι, σε περίπτωση που δεν συμφωνούσαν για το πρόσωπο του βασανισμού ο βασανισμός ακυρωνόταν, τέλος γινόταν στο τόπο και χρόνο που είχαν ορισθεί με την πρόκληση και την αποδοχή της, παρουσία των διαδίκων και των μαρτύρων τους<sup>241</sup>. Η μαρτυρία των δούλων ύστερα απο βασανισμό είχε μεγάλη σημασία γιατί θεωρούσαν πως απο τους ανυπόφορους πόνους το άτομο έλεγε την αλήθεια απο την άλλη η «πρόκλησις» έδινε τεκμήριο ότι ο διάδικος που την κάνει επιθυμεί να βγει η αλήθεια προς τα έξω και δεν φοβάται για τα λεγόμενα του, αντίθετα μη

---

<sup>240</sup> Gagarin (1997), 193.

<sup>241</sup> Λιακόπουλος (1999), 473.

αποδοχή της έδινε το τεκμήριο πως απέφυγε την αλήθεια και θεωρούσε αδύναμα όσα υποστήριζε, η αδικαιολογητη απόρριψη της «προκλήσεως» αποτελούσε κάτι σαν ομολογία του αρνουμένου για την αλήθεια των γεγονότων του αντιδίκου του<sup>242</sup>. Έτσι κατανοούμε καλύτερα τις παρατυπίες που παρουσίαζε η διαδικασία που ακολουθήθηκε.

Τα κίνητρα του δούλου όπως είναι φανερό (5.33) είναι κατά κύριο λόγο η απόκτηση της ελευθερίας του έτσι όταν έπαψε να αποτελεί πιθανό σενάριο καθώς είδε πως αντιμετωπιζόταν ως συνένοχος σε φόνο άλλαξε την κατάθεση του, αρχικά υποστήριζε πως ο Ευξίθεος ήταν ένοχος επειδή του «έταξαν» ελευθερία όμως εναντι αυτού ερχόταν η εκτέλεση, έτσι είτε απο εκδίκηση είτε επειδή ήταν αλήθεια αποφάσισε να τροποποιήσει τα λεγόμενα του, ξανά εδώ φαίνεται ο Ευξίθεος να γνωρίζει τι είχε πεί ο δούλος και τι είχαν πεί οι αντίδικοι και απαντάται με το ότι του τα μετέφεραν οι οικείοι του άλλωστε περίπτωση απομαγνητοφώνησης δεν ήταν τότε δυνατή. Το τέλος του δούλου είτε με τη μια κατάθεση είτε με την άλλη ήταν ο θάνατος τίποτα δεν τον ωφέλησε «ουδέτερα», λέξη που δημιουργεί ένα ανακόλουθο σχήμα μιας και έρχεται σε αντίθεση με το όλο θέμα της ωφέλειας, ακόμα και αν προσπάθησε να πεί την αλήθεια λέει ο Ευξίθεος ο «μυνητής» του όπως τον αποκαλεί πολλές φορές στο κείμενο κάτι που δείχνει πως ο μάρτυρας ήταν πληροφοριοδότης με μια χαλαρή χρήση του όρου, έδωσε στοιχεία που ενοχοποιούσαν τον Ευξίθεο εναν ελεύθερο άνδρα, ο όρος νομικά δεν έχει συγκεκριμένο ορισμό, ο Ευξίθεος πάντως αναφέρει πως ο όρος είχε ενιαία αντιμετώπιση που παρουσίαζε κάποιες διαφορές ανάλογα με παράγοντες, όπως με το ρόλο των σκλάβων στο έγκλημα, ας πούμε ένας σκλάβος που έδινε πληροφορίες για τον αφέντη του πριν το έγκλημα σίγουρα θα κέρδιζε την ελευθερία του, ενώ ένας σκλάβος που ομολογεί ένα έγκλημα, ακόμα και αν εμπλέκεται ελεύθερος άνδρας θα εκτελεστεί όπως έγινε και στο λόγο 1 του Αντιφώντα με την παλλακίδα (1.20)<sup>243</sup>, το θέμα αυτό έχει σημασία και απο την άποψη πως ο σκλάβος δεν έφτασε να καταθέσει απο δική του πρωτοβουλία αντίθετα ήταν αιχμάλωτος και επηρεάστηκε απο εκείνους που τον κρατούσαν, έτσι είναι σαν να αφαιρεί βαρύτητα ο Αντιφώντας απο την

---

<sup>242</sup> Λιακόπουλος (1999), 475.

<sup>243</sup> Gagarin (1997), 194.

έννοια του «μαρτυρεῖν» και δίνει μια αναλογία που συνεχίζεται και αργότερα<sup>244</sup>. Τέλος γίνεται αναφορά για τους φίλους του Ευξίθιου που απαγόρευσαν να σκοτωθεί ο δούλος αν δεν έρθει εκείνος, χωρίς λεπτομέρειες για την ταυτότητα τους, που όμως δεν κατάφεραν να εισακουστούν.

Η τελευταία παράγραφος πρὶν ακολουθήσουν ξανά οι μάρτυρες (5.35) αναφέρεται με μια ασυνήθιστη αναστροφή λόγων και έργων<sup>245</sup> στο πως εκμεταλλεύτηκαν τον μάρτυρα οι αντίδικοι, συγκεκριμένα τα λόγια του που κατάφεραν να πάρουν απο εκείνον που δεν ζεί πια για να μπορέσει και ο Ευξίθεος να τον κάνει να μιλήσει και να πεί τις αλήθειες, έτσι τα ψέμματα υπάρχουν εις βάρος του, η λέξη «ἀπόλλυμαι» εδώ χρησιμοποιείται σε αντιστροφή και τονίζει πως μετά το χαμό του σκλάβου προκαλείται του Ευξίθιου. Η επόμενη νοηματική ενότητα (5.36-5.38) αποτελεί ανακεφαλαίωση μαζί με περισσότερα επιχειρήματα για το θάνατο του σκλάβου μια τακτική που έχουμε πεί συχνά ακολουθεί ο Αντιφώντας. Ο Ευξίθεος συνεχίζει πως ο δούλος έπρεπε να παρουσιαστεί «ἐνθάδε», εννοεί πιθανώς την Αθήνα, αν λάβουμε υπόψιν οτι όλα έγιναν όσο εκείνος έλειπε στη Μυτιλήνη, δίκαια ενίσταται για αυτό, επίσης μπορεί απλά να αποτελεί μια ρητορική δήλωση, αλλιώς θα έπρεπε να σημαίνει το δικαστήριο κάτι το οποίο είναι αμφίβολο αν μπορούσε να συμβεί καθώς οι σκλάβοι δεν εμφανίζονταν στο δικαστήριο, ίσως ο νόμος να μην στεκόταν τόσο αυστηρός εδώ, ίσως ακόμα και αν απαγορευόταν να αποτελούσε μια πρόταση καθαρά υποθετική που απλά να δίνει έμφαση στα λεγόμενα του ομιλητή, εδώ αναφέρονται επίσης λέξεις που θυμίζουν άλλους ρήτορες όπως η λέξη «ἀγωνίσματι» που χρησιμοποιεί ο Θουκυδίδης και ο Ηρόδοτος<sup>246</sup> ή «κελεύοντας» αναφέρεται στη διαδικασία της πρόκλησης που έπρεπε να λαμβάνει χώρα πρὶν τη δίκη κανονικά κάτι που δεν έγινε σωστά και οι διάδικοι παρ' όλα αυτά χρησιμοποίησαν την κατάθεση στο δικαστήριο όπου εάν ο δούλος δεν ήταν «μυνητής» η κατάθεση αυτή ήταν άκυρη ως απόδειξη, μιας και θα έπρεπε να τον συμπεριλάβουν σαν τρίτο εμπλεκόμενο, εάν οι αντίδικοι του δέχονταν τη βάση, έτσι ο Ευξίθεος φαίνεται να έχει ένα δικαιολογημένο παράπονο και στρέφει την άρνηση των αντιδίκων να του κάνουν πρόκληση προς όφελος

---

<sup>244</sup> Edwards (phd), 229.

<sup>245</sup> Gagarin (1997), 194.

<sup>246</sup> ό.π. 195.

του<sup>247</sup>. Περιλαμβάνονται πολλά ιδιαίτερα γνωρίσματα, δυνατό λεξιλόγιο όπως το «ἀπόλλυτο», ασάφειες στις έκφραση σε διάφορα σημεία όπως σε αναφορές για «τάληθῆ» και το «τῷ ψεύδεσθαι», μεταφορές, αντιπαραβολές αντιθέτων όπως «τῶν ὑστέρων λόγων» και «τοὺς προτέρους λόγους» και εντυπωσιακές εκφράσεις όπως «τοὺς δὲ προτέρους λόγους τοὺς κατεψευσμένους ἦσαν οἱ ἀφανιοῦντες»<sup>248</sup>. Ἐπειτα ο συλλογισμός ξεκινά με μια περιφρονητική αναφορά που δηλώνει ότι τα βέβαια επιχειρήματα είναι θέμα πιθανοτήτων και όχι γεγονότων και εκφράζει την εντύπωση πως τα άλλα επιχειρήματα του είναι αντικειμενικά, οι διάδικοι ίσως σωστά διαφωνούσαν ότι είναι πιο πιθανό να ἔλεγε την ἀλήθεια ο σκλαβος, επειδή του ἔδωσαν την ἐλπίδα της ἐλευθερίας και ἔλεγε ψέμματα ὅταν κατάλαβε πως θα ἐρχόταν ο θάνατος, ἔτσι τα πρώτα λόγια του «φαίνονται» (ὄχι εἶναι) πιο ἀληθινά ἀπο τα ἐπόμενα και ὅταν ἦταν να χαθεῖ-κάτι που δηλώνεται με χρόνο παρατατικό γιατί πολλές φορές δείχνει την πιθανότητα- ἔδωσε διαφορετική κατάθεση ο ἴδιος ὅμως δε παρεβρέθηκε παρά μόνο ἐκείνοι που φρόντισαν ἐκεῖνος να χαθεῖ «ἦσαν οἱ ἀφανιοῦντες» φαίνεται σαν να λέει πως ἔκαναν τις λέξεις που τους ἐνοχοποιούσαν να εξαφανιστοῦν και μη ἐκθέτοντας τις σε ἐξονυχιστικό ἐλεγκο φρόντιζαν η ἀλήθεια που ἠθελαν να βγεί προς τα ἔξω, ἄλλοι βέβαια θεωροῦν πως ἐδῶ δηλώνεται ότι θα ἔκαναν το σκλάβο που εἶπε τα λόγια να εξαφανιστεῖ ὅπως και να ἔχει ἔχουμε ἀναφορά στο χαμό του<sup>249</sup>. Στὴ συνέχεια ἀναφέρεται στο ότι συνήθως αυτοὶ που δέχονται τὴ μήνυση ἀπάγουν ὅποιον εἶναι να καταθέσει ἐναντίον τους, ἐνῶ ἐδῶ ἐκείνοι τα ἔκαναν ὅλα μόνοι τους, και εἶναι ἐμφανής ἡ διάκριση μεταξύ του τί γινόταν κανονικά και του τι ἔκαναν οἱ ἀντίδικοι του «οἱ μὲν ἄλλοι..», ἐπαναφέροντας τὸ θέμα τῆς ἀπαγωγῆς λέγεται πως ἄρπαξαν τὸν ἄνθρωπο και κάνοντας μια υποθετική ἀντιστροφή ρόλων λέει πως θα εἶχαν ἴσως τὴ δυνατότητα να χρησιμοποιήσουν ἐναντίον του κατηγορία ἀν ἐξαφάνιζε ἐκεῖνος τὸ δούλο, τώρα ὅμως που και οἱ οἰκεῖοι του φαίνεται πως ἀκολούθησαν μίας μορφῆς πρόκλησις ἀπέναντι τους ὅπως ὀρίζε ἡ διαδικασία ἀρνήθηκαν, ἔτσι θα χρησιμοποιήσει ο ἴδιος τὸ δεδομένο αὐτό ὡς ἀπόδειξη τῆς ἀθωότητος του.

---

<sup>247</sup> Edwards (phd), 235-6.

<sup>248</sup> ὁ.π. 237.

<sup>249</sup> Gagarin (1997), 195.

Ακολουθεί η επιχειρηματολογία (5.39-5.41) του Ευξίθεου σχετικά με το «συναποκτείναι», λέξης που αναφέρεται και είναι σπάνια η χρήση της και περνάμε στη αντιπαραβολή με τις πράξεις που θέλει να δηλώσει ο Ευξίθεος, αφού πρώτα αναφέρει πως ο δούλος παραδέχτηκε ότι ήταν συνεργός του παραθέτει ότι θεωρεί πως δεν είπε κάτι τέτοιο ο «άνθρωπος», όρος που χρησιμοποιείται ταπεινωτικά ενώ αργότερα τον αναφέρει ως άνδρα, αλλά είπε ότι έβγαλε και τους δυο τον Ευξίθεο και το θύμα από τη βάρκα όταν τον είχε ήδη σκοτώσει και κουβάλησαν το πτώμα και το έριξαν στη θάλασσα, στα λόγια αυτά του Ευξίθεου βλέπουμε πως ακόμα και να δεχτούμε τον δικό του ισχυρισμό η φερόμενη ασυνέπεια-ασάφεια εδώ είναι μικρή μιας και το να οδηγήσουν το νεκρό σε ένα μικρότερο βαρκάκι και να ξεφορτωθούν το πτώμα στη θάλασσα είναι το ίδιο με το «συναποκτείναι», έτσι μελετητές ισχυρίζονται πως εδώ παίζει με την ασάφεια στο «συνανελών», που συνήθως σημαίνει «βοηθώ να σκοτώσουμε», αλλά μόνο εδώ και στην 5.42 σημαίνει «βοηθώ να σηκώσουμε» αλλά και εδώ και στη 5.42 αφού το άτομο είναι ήδη νεκρό η ασάφεια είναι αποκλεισμένη και στη 5.54 βλέπουμε κάτι που αντικρούεται με την εδώ άποψη του, να λέει πως ο σκλάβος είπε βοήθησε στο να σκοτώσουν τον Ηρώδη. Όταν ο Ευξίθεος στη συνέχεια αναπτύσσει την επιχειρηματολογία σε πράγματα που ίσως έχει αναφέρει και πριν εμπλουτίζοντας τα, χρησιμοποιεί τη λέξη «πρῶτον», μέχρι εκεί έχει δείξει πως υπάρχουν δυο χρονικές βαθμίδες που τον απασχολούν σχετικά με τη βάσανο, αυτή που αφορά τη διάρκεια της ανάκρισης, αυτή πριν το θάνατο του δούλου και τώρα μια τρίτη που εισάγεται με το επίρρημα εκείνη πριν το βασανισμό του δούλου, κατά τη διάρκεια αυτής οι αντίδικοι του προφανώς διαφωνούσαν με την αλήθεια του και τελικά κατάφεραν να τον πείσουν να πεί όσα ήθελαν μόλις ανέβηκε στον τροχό, που ήταν τρόπος βασανισμού, η ανάγκη τον έκανε να ξεστρωμίσει λόγια που ίσως τον έσωζαν και μάλιστα η επανάληψη «βουλόμενος ἀπηλλάχθαι τῆς βασάνου» που βλέπουμε ξανά στη (5.31) τονίζει αυτό ακτιβώς, ότι επιθυμούσε να σωθεί και κατέφυγε σε ψεύδη<sup>250</sup>. Πολλά σχήματα ρητορικά βλέπουμε, εντυπωσιακό λεξιλόγιο και φρασεολογία «ἀπόμωξεν-ὡς ἀδίκως ἀπολλυμένους-ἀλλ' ἀναγκαζόμενος ὑπὸ τοῦ ἀληθοῦς», καθώς και μια ρητορική ερώτηση παρενθετική που τονίζει το δεύτερο μέλος

---

<sup>250</sup> Gagarin (1997), 196.



της και δίνει έντονο τέλος στη παράγραφο, στην ερώτηση αυτή που είναι και στοιχείο παθοποιίας ο Ευξίθεος τονίζει πως ο δούλος δεν είχε άλλο λόγο να αλλάξει την κατάθεση του πέρα από το ότι η πραγματικότητα τον έφερνε σε αυτό, πίεστηκε να πεί ψέματα «ἀλλ' ἀναγκαζόμενος ὑπὸ τοῦ ἀληθοῦς» και με τη φράση αυτή ολοκληρώνεται ο κύκλος του σοφιστικού επιχειρήματος (αλήθεια-αναγκαιότητα-αλήθεια), ο σκλάβος είτε ψέματα να σώσει τον εαυτό του, και η κατάθεση κατόπιν βασανισμού τον έφερε στην ανάγκη να ψευδομαρτυρήσει αυτό εξηγεί και γιατί δεν δέχτηκαν οι αντίδικοι να γίνει πρόκλησις και τον σκότωσαν<sup>251</sup>.

Η παράγραφος που ολοκληρώνει τη νοηματική αυτή ενότητα εισάγει το άλλο βασικό πρόσωπο-μάρτυρα, μιλάει για ένα πρόσωπο που ταξίδευε στο πλάι του Ευξίθεου μέχρι το τέλος, αναφέρεται στον ελεύθερο άνδρα που τον συντρόφευε αλλά η λεπτομέρεια που απασχόλησε πολλούς μελετητές είναι η αναφορά «ἐν τῷ αὐτῷ πλοίῳ πλέων», μάλλον εννοεί εκείνο που ξεκίνησαν το ταξίδι τους από τη Μυτιλήνη, αλλά ο άνδρας ήταν παρόν μέχρι το τέλος κάτι που είναι αντιφατικό με το ότι επιτόπου του έκαναν ανάκριση (5.30) και τον υπαινιγμό πως συντρόφευε τον Ευξίθεο στην Αίνο (5.52), η μια εξήγηση είναι να εννοεί πως ο άνδρας βρισκόταν μαζί του μέχρι που τελείωσαν τα γεγονότα που αφορούσαν τον Ηρώδη, ή ίσως να του έκαναν ανάκριση επιτόπου και μετά να συνέχισε με τον Ευξίθεο το ταξίδι στην Αίνο, το σίγουρο είναι όπως δηλώνεται κίολας (5.52) ότι δεν τον πήρε ο Ευξίθεος μακριά πριν τον ανακρίνουν, το πρόσωπο αυτό λοιπόν όταν «τῇ αὐτῇ βασάνῳ βασανιζόμενος» πέρασε τη διαδικασία βασανισμού, της οποίας τα μέσα ήταν οι ραβδισμοί, μαστιγώσεις, πληγές με αιχμηρά αντικείμενα, στρεβλώσεις αρθρώσεων, και τελικά ο τροχός δηλαδή το δέσιμο του ατόμου σε ειδικό τρόπο βασανιστηρίων<sup>252</sup>, γνωρίζοντας πως με διάταγμα του Σκαμάνδριου απαγορευόταν να βασανίζονται Αθηναίοι πολίτες, εγείρει μεγάλο ζήτημα σχετικά με την ταυτότητα του προσώπου που υποβλήθηκε την ίδια διαδικασία με το δούλο για ανάκριση, μιας και είναι σχεδόν σίγουρο πως ήταν Μυτιληναίος, καταλήγουμε στο ότι ήταν χαμηλής καταγωγής και δεν τον προστάτευε ο νόμος αυτός και δεν είναι σίγουρο αν και ο ίδος κατέθεσε στο

---

<sup>251</sup> Edwards (hpd), 246.

<sup>252</sup> Λιακόπουλος (1999), 474.

δικαστήριο, θα περίμενε κανείς ο Ευξίθεος να το θέλει αυτό μιας και συμφωνούσαν τα λόγια του με εκείνα που είπε και ο πρώτος και τον αθώωναν, προσθέτωντας πως δεν έφυγε καθόλου απο το πλοίο και θα ήταν αδύνατο να έχει διαπράξει το φόνο<sup>253</sup>.

Μέχρι εδώ συμπεραίνουμε πως η διαδικασία της βασάνου ήταν ένας αποτελεσματικός τρόπος εύρεσης της αλήθειας, παρ'όλα αυτά δούλοι μπορεί να έλεγαν ψέματα για να προστατευτούν όπως εδώ που κατηγορείται ο σκλάβος ως συνένοχος ενώ κάνει αυτό που συνήθιζαν οι μάρτυρες, δηλαδή κατηγορεί αρχικά εκείνον που ήταν απών υπερασπιζόμενος εκείνους που τον έφεραν στη θέση βασανισμού, επίσης αυτή η έκφραση βίας ήταν απαραίτητη γιατί έτσι πίστευαν πως θα δινόταν απάντηση σε ερωτήματα που έμεναν στο σκοτάδι γιατί δεν οδηγούσαν οι αλλές αποδείξεις στις απαντήσεις τους, εδώ το έγκλημα μένει στη κλιμακα του αδιευκρίνιστου καθώς το πτώμα εξαφανίζεται και δεν υπάρχουν ίχνη, ακόμα και η ταυτότητα του θύτη δεν είναι γνωστή και καλούνται οι δικαστές να πιστέψουν τις εικασίες των κατηγορών που υποστηρίζουν πως την αλήθεια την ξέρει μόνο ο δράστης και απευθύνονται σε αυτόν (5.65), έτσι το στοιχείο που είχαν οι αντίδικοι-η κατάθεση του μάρτυρα- το έκαναν να εξαφανιστεί (5.38) και παρά τη κακόβουλη αποβολή της δικαισύνης, που υπονοεί ο ομιλητής σχετικά με τη διαδικασία της βασάνου, υποστηρίζει πως όταν εκείνη γίνεται κανονικά μπορεί να αποκαλύψει την αόρατη αλήθεια των γεγονότων, που απαιτείται να περιλαμβάνει βία και ο εναγόμενος διαμαρτύρεται που σκότωσαν το σκλάβο γιατί ξέφυγαν απο τα όρια της βίας που επιτρέπονταν και εμπόδισαν τη διαδικασία<sup>254</sup>. Αξίζει να αναφερθεί πως μετά τον Αντιφώντα και τη θέση του απέναντι στη βάσανο άρχισε η χρήση της σιγά σιγά να αποχωρεί και να θεωρείται κοινότοπη και αναποτελεσματική<sup>255</sup>.

Σχετικά με τις δυο μαρτυρίες εκείνη του ελεύθερου άνδρα (5.42) είναι πιο εύκολο να αξιολογηθεί καθώς φαίνεται να υποστηρίζει ένα πράγμα απο την αρχή και είναι σύμφωνος με τη κατάθεση του σκλάβου που αθώνει τον Ευξίθεο δεν είπε τίποτα αρνητικό για εκείνον ποτέ (5.30, 5.49) και υπάρχει διάσταση με την πρώτη κατάθεση που έδωσε βασανιζόμενος, ο ελεύθερος

---

<sup>253</sup> Gagarin (1997), 197.

<sup>254</sup> Wohl (2010), 83-85.

<sup>255</sup> Gagarin (2007), 226

άνδρας ισχυρίζεται πως ο Ευξίθεος δεν βγήκε καθόλου απο το καράβι που ήταν όλοι, παρατηρούμε όμως πως ο Ευξίθεος δεν μπορεί να στηριχθεί τόσο στην κατάθεση του ελεύθερου άνδρα, της οποίας δεν δίνονται και ακριβώς στοιχεία, μάλιστα υπάρχει ασάφεια και για κάποια απο τα λεγόμενα του όπως το θέμα με τη φράση που αναφέραμε παραπάνω για το οτι ήταν μαζί μέχρι το τέλος, εάν έδινε με μεγαλύτερη ακρίβεια ο μάρτυρας στοιχεία όπως «ήμασταν μαζί όλη νύχτα και αφού έφυγε ο Ηρώδης» ο Ευξίθεος θα ανέφερε κάτι τόσο δυνατό να τον υποστηρίξει έστω σύντομα, επομένως ο μάρτυρας μάλλον δεν είπε τίποτα παραπάνω απο όσα μεταφέρει ο Ευξίθεος, έτσι μας γεννιούνται ερωτήματα και για τα λεγόμενα του Ευξίθεου σχετικά με την κατάθεση (5.49) και τα όσα έχει ήδη πεί αν ήταν ακριβώς έτσι, επίσης γεννάται το ερώτημα εάν ο άνδρας αυτός κατέθεσε στο δικαστήριο λόγω της φράσης «οὐδέπω νῦν» που όμως με βάση τις πληροφορίες που δίνονται για μάρτυρες στο λόγο φαίνεται να ήταν ένας απο αυτούς που όντως κατέθεσαν και στη δίκη και πριν αφού πέρασε τη διαδικασία βασάνου στην οποία θα είχε αρκετά σίγουρα αλλά δεν θα ήταν τόσο σημαντικά και ο Ευξίθεος περιληπτικά και νόμιμα διαλέγει να πεί όσα χρειάζεται και πρέπει, άρα δεν φαίνεται να χρησιμοποιείται κυριολεκτικά, έτσι οι μάρτυρες που κατέθεσαν για χάρη του Ευξίθεου γενικά φαίνεται να είναι 4-5 και σίγουρα ένας απο αυτούς ήταν κάποιος που έπλεε μαζί του απο Μυτιλήνη, ένας λοιπόν θα ήταν ο ελεύθερος άνδρας, κάποιος απο το πλήρωμα ο καπετάνιος, οι Θράκες ίσως αν τους έταξε χρήματα για να έρθουν απο τη Θράκη, και σίγουρα θα αναζήτησε ανθρώπους δικούς του συγγενείς και φίλους<sup>256</sup>. Η μαρτυρία του σκλάβου αποδίδεται σε τρία στάδια και ως προς το περιεχόμενο της, αλλάζει όπως έχει αναφερθεί, παρατηρείται όμως πως τις δυο φορές που ο σκλάβος αθώνει τον Ευξίθεο δεν δίνονται λεπτομέρειες ενώ στη περίπτωση που τον θεωρεί υπαίτιο μαζί με τον ίδιο δίνει πολλά στοιχεία και κάποια στοιχεία στην υπόθεση που παρουσιάζουν οι αντίδικοι ίσως να τα πήραν απο το σκλάβο (χτύπημα στο κεφάλι-5.26), ο Ευξίθεος ισχυρίζεται πως είναι στημμένη μια συνομωσία βέβαια και πατάει στο οτι σκότωσαν τον δούλο ίσως αποκρύπτοντας την αδυναμία σε περιεχόμενο της στήριξης της θέσης του, απο την άλλη έχει βάση η θέση του στηριζόμενη στο οτι όταν τον αθώνει στην αρχή είπε την αλήθεια γιατί δεν

---

<sup>256</sup> Gagarin (1989), 63-66.

είχε λόγο να μην το κάνει(5.40), όταν όμως πέρασε τη βάσανο πείστηκε να δώσει κατάθεση που θα ευχαριστούσε τους βασανιστές του (5.30-31-33-50), είναι πιθανό να του προσέφεραν και ανταλλάγματα όπως η ελευθερία του (5.31), δίνει ενστάσεις για τη διαδικασία και τελικά καταλήγει στο ότι οι δυο καταθέσεις συγκρούονται και πρέπει να επικρατήσει εκείνη της αθώωσης<sup>257</sup>.

Συμπερασματικά για να κλείσει η ενότητα πριν σκεφτούμε τα επιχειρήματα για τις ενστάσεις για τη διαδικασία πρέπει να τονίσουμε πως η βάσανος είναι μια διαδικασία που ευνοεί το ψέμα, μια άποψη που θα έβρισκε απήχηση από έναν αναγνώστη της σύγχρονης εποχής, όμως τότε θεωρούνταν αδιαμφισβήτητο μέσω εύρεσης της αλήθειας, επίσης τρεις φορές χρησιμοποιεί το «ίσως» σε ισχυρισμούς του ωστόσο ρίχνει την επιφύλαξη όταν αναφέρει τον ισχυρισμό (5.33,5.40,5.50), επίσης είναι σημαντικό το ότι ο Ευξίθεος φαίνεται να αγνοεί το γεγονός ότι ο σκλάβος με τη μαρτυρία ενοχοποιεί και τον εαυτό του κάτι που σίγουρα δεν θα ήθελε να συμβεί, τα άλλα επιχειρήματα που παραθέτει υποθέτουν μια ισορροπημένη αντίθεση μεταξύ της κατάθεσης του σκλάβου και την δήλωση πως είναι αθώος (5.33,5.37,5.40-5.41,5.49-5.51) και μεταξύ της ενοχοποιητικής κατάθεσης του σκλάβου και της δήλωσης του ελεύθερου άνδρα, όμως είναι εμφανής οι περισσότερες λεπτομέρειες στη κατάθεση του σκλάβου κάτι που ίσως είχε περισσότερη σημασία για τους δικαστές από τη κατάθεση του ελεύθερου άνδρα, δεν λέμε πως η δήλωση του Ευξίθεου για την κατάθεση του σκλάβου είναι λάθος αλλά οι αντίδικοι σίγουρα θα παρουσίασαν μια πιο ευλογοφανή εξήγηση της συμπεριφοράς του, μπορούμε μόνο να υποθέσουμε το τι είπαν και ίσως αυτό να ήταν πως αρχικά όταν ο σκλάβος ερωτήθηκε αρνήθηκε πως γνώριζε για το ζήτημα και έλεγε ψέματα για να προστατέψει τον Ευξίθεο ενώ μετά τη βάσανο ομολόγησε και με λεπτομέρειες και όταν είδε πως θα τον εκτελούσαν άλλαξε τα λεγόμενα του για να σωθεί ο ίδιος και στηρήζόμενοι στη διαδικασία της βασάνου που θεωρούνταν αλάνθαστη μάλλον θα είχαν μια ισχυρή θέση<sup>258</sup>. Το πιο ισχυρό στοιχείο της θεωρίας του Ευξίθεου είναι η διαδικασία της βασάνου αναφέρει τρία στοιχεία, αρχικά ότι η διαδικασία ανάκρισης ήρθε απευθείας για τον ελεύθερο άνδρα ενώ για το σκλάβο όχι κάτι

---

<sup>257</sup> Gagarin (1989), 66-69.

<sup>258</sup> ό.π.70.

που του έδινε την ευκαιρία να κατασκευάσει την ιστορία του, ότι η απουσία του από τη διαδικασία έκανε τον σκλάβο να μην πει την αλήθεια και ότι όταν ο σκλάβος είπε αυτά που τους άρεσαν τον σκότωσαν για να μην πει κάτι διαφορετικό, για το πρώτο σημείο η δήλωση του σκλάβου έρχεται αφού παρουσιάστηκαν τα ίχνη αίματος, και μετά την ανάκριση δυο ανδρών και ίσως ενημερώθηκε για όλα αυτά που είπαν οι μάρτυρες και τροποποίησε την κατάθεση του μέσα στο διάστημα αυτό, ίσως να απαιτούσαν οι διαδικασίες χρόνο όμως και να μη έχουν άδικο οι αντιδικοί, παρ' όλα αυτά δε ξέρουμε πόσο κράτησε η καθυστέρηση και με την έντονη διαμαρτυρία για αυτό από τον Ευξίθεο δεν μπορούμε ξεκάθαρα να αποφασίσουμε υπέρ κάποιας θέσης, όπως και να έχει καταφέρνει να δημιουργήσει αμφιβολίες για να συνεχίσει με πιο ισχυρά επιχειρήματα, στο δεύτερο επιχείρημα φαίνεται να υποστηρίζει περισσότερο πως αν ήταν μπροστά ο δούλος ίσως να μην έλεγε όσα τον κατηγορούσαν παρά να δίνει ενστάσεις για τη διαδικασία πως δεν έγινε σωστά, άλλωστε φίλοι του ήταν παρόντες σίγουρα μετά την πρώτη κατάθεση, έτσι το επιχείρημα του φαίνεται να είναι μια συνηθισμένη υποθετική αντιστροφή ρόλων πως αν ήταν εκεί η κατάσταση θα είχε εξελιχθεί διαφορετικά έτσι δίνει πάλι πάτημα για αμφιβολίες περισσότερο παρά ενίσταται για τη διαδικασία, το τρίτο επιχείρημα όμως είναι το πιο ισχυρό ο θάνατος του σκλάβου ήταν μια ακραία πρακτική στη διαδικασία της βασάνου (5.34-5.36, 5.37-5.38, 5.46-5.48), ένα λάθος (5.46) και παράνομο (5.47-5.48) και το επαναλαμβάνει συνέχεια, όμως φαίνεται πως η εκτέλεση του δούλου δεν ήταν και τόσο παράνομη και το κίνητρο δεν ήταν πιθανή ανησυχία για αλλαγή της κατάθεσης του<sup>259</sup>. Ο δούλος άνηκε στους αντιδίκους του Ευξίθεου μπορούσαν να φερθούν όπως ήθελαν και νομικά δεν παραβίασαν κάποιο κανόνα ίσως όμως ο Ευξίθεος αναφέρεται σε κάποιο νόμο σχετικά με τη σχέση Αθήνας-Μυτιλήνης και δεν επιτρέπεται να σκοτώσουν ξένο, όπως και να είναι όμως μιας και δεν έχουμε στοιχεία πως κάτι τέτοιο ίσχυε ο ίδιος κατέθεσε πως διέπραξε έναν φόνο και οδηγήθηκε έτσι στο να τον σκοτώσουν, το σημείο που φτάνει κοντά στο να έχει νομική βάση η ένσταση του Ευξίθεου είναι όταν λέει πως οι ίδιοι έγιναν δικαστές για τις ανάγκες τους (5.48), σε

---

<sup>259</sup> Gagarin (1989), 71-73.

αντίστοιχη περίπτωση σε λόγο του Αντιφώντα (1) οι οικείοι μετέφεραν την παλλακίδα και εκτελέστηκε νόμιμα κάτι που έπρεπε να κάνουν και οι οικείοι του Ηρώδη στέλνοντας το δούλο στην Αθήνα να δικαστεί, έπειτα ο Ευξίθεος δίνει ένα πιθανολογικό επιχείρημα λέγοντας πως ο δούλος έπρεπε να δικαστεί και ο ίδιος και το δικαστήριο να αποφασίσει εμπλέκοντας υποθέσεις ελεύθερων ανδρών με δούλους, ένα επιχείρημα για το πως όφειλε να δουλεύει το σύστημα το νομικό αλλά μιας και όταν ένας σκλάβος σκοτωνόταν τα αφεντικά του μόνο μπορούσαν να φέρουν δίκη σύμφωνα οι ίδιοι ήταν αδύνατο να φέρουν σε δίκη τους εαυτούς τους, το συμπέρασμα που βγαίνει είναι πως η διαδικασία δεν είχε κάποια νομική παρατυπία η ανάκριση έγινε όπως έπρεπε και ενώπιον μαρτύρων απλά έπρεπε να αφήσουν τη δικαιοσύνη να αποφασίσει, η οποία όμως θα κατέληγε στο ίδιο αποτέλεσμα καθώς αφεντικά του δούλου ήταν οι ίδιοι που τον σκότωσαν και δεν θα μπορούσε κανείς να τον σώσει, άρα αν νομικά δεν είχαν λάθος που τον σκότωσαν φαίνεται να είναι γενικά αποδεκτή η στάση τους, νομικά παρ'όλα αυτά ίσως βολεύτηκαν κιόλας και στήριξαν την υπόθεση με τα μοναδικά στοιχεία που είχαν μιας και δεν ήταν σίγουροι ποιος ήταν ο δολοφόνος, απο την άλλη ο Ευξίθεος με όλα αυτά σίγουρα δημιούργησε αμφιβολίες αλλά δε είναι αρκετά για να στηρίξει κανείς πως αληθινή ήταν η μια ή η άλλη κατάθεση του δούλου για αυτό θα συνεχίσουμε την ανάλυση να δούμε και με το σύνολο που θα οδηγηθούμε<sup>260</sup>. Επιπρόσθετα για την ταυτότητα των μαρτύρων, μιας και δεν μπορούμε να είμαστε σίγουροι οτι οι άνδρες είχαν και κάποια σχέση πριν το ταξίδι απο τη Μυτιλήνη-ο Ευξίθεος δηλώνει πως ήταν μαζί στο ταξίδι (5.52)και τους συνδεεί και το οτι και οι δυο αναγκάζονται να καταθέσουν για την υπόθεση- κάποιοι ισχυρίζοντα πως αυτοί οι άνδρες ήταν μέλη του πληρώματος, άλλοι πως ήταν στην υπηρεσία του Ηρώδη και του Ευξίθεου, αυτοί που υποστηρίζουν το πρώτο ικανοποιούνται απο τα στοιχεία της παραγράφου 42 που περιγράφεται ο ελεύθερος άνδρας, ενώ όσοι υποστηρίζουν τη δεύτερη θα πρέπει να εξηγήσουν γιατί οι δυο άνδρες ταξιδεύουν για τη Μυτιλήνη και όχι τη Θράκη με τον Ευξίθεο, ένας υπηρέτης του Ηρώδη θα ήταν λογικό να επιστρέψει πίσω, επίσης οι δυο άνδρες που κρατήθηκαν για ανάκριση ίσως να αποτελούσαν το πλήρωμα του μικρού

---

<sup>260</sup> Gagarin (1989), 74-78.

σκάφους καθώς θα ήταν αρκετοί για το μικρό σκάφος, αλλά υπάρχουν δυο ενστάσεις σε αυτό, η πρώτη είναι (5.52) το επιχείρημα του Ευξίθεου πως θα μπορούσε να έχει εξουδετερώσει τους δυο μάρτυρες (υποθετικό) κάτι που δείχνει το κοινωνικό στάτους του να είναι ανώτερο απο των δούλων και δεν είναι αντιφατικό με την ταυτότητα των δυο όπως πιστεύεται πως ήταν καθώς ένας σκλάβος μπορούσε να είναι ακόμα και καπετάνος και η υποθετική παρέμβαση του Ευξίθεου με την ναυτιλία δεν είναι πια πιο απίθανη απο το εμπόδιο κάποιου άλλου επαγγέλματος, το άλλο πρόβλημα είναι στο σημείο που τονίσαμε ξανά (5.42) «ἐν τῷ αὐτῷ πλοίῳ πλέων» αυτά τα λόγια φαίνονται να αναφέρονται στο ταξίδι απο τη Μυτιλήνη στη Θράκη, ξέρουμε πως ο ελεύθερος άνδρας δεν έκανε το ταξίδι αυτό, παρατηρείται πως η αναφορά του Ευξίθεου στον ελεύθερο άνδρα σαν συνταξιδιώτη του είναι σκόπιμη παραποίηση για να φανεί πιο αξιόπιστος μια ριψοκίνδυνη μανούβρα, επίσης η διόρθωση κειμένου που αναφέραμε σε «πλέων» -«ῶν» διώχνει το εμπόδιο του να αναγνωριστεί σα μέλος του πληρώματος και τονώνει τη λογική του επιχειρήματος, αυτό που χρειάζεται είναι ένα άλλοθι και με τα «παρῶν» και «συνῶν»το δίνει επειδή ο Ευξίθεος και ο άνδρας ήταν μαζί στο λιμάνι της Μέθυνας φαίνεται πως οι τρεις μετοχές αναφέρονται στη μοιραία νύχτα, τέλος θα μπορούσε να διορθωθεί το κείμενο με το «πίνων» που και παλαιογραφικά είναι πιο πιθανό και παραλληλίζεται με την 5.29 και τη διόρθωση του κειμένου για ανταπόδειξει του «ἐπίνομεν» για το «ἐπλέομεν»<sup>261</sup>.

### 43-45

Συνεχίζουμε με επιχειρήματα εϊκός, ο Ευξίθεος επιστρέφει στη μέθοδο που χρησιμοποιούσε στις 5.25-5.28 για να δείξει πως η ανακατασκευή που έκαναν οι αντίδικοι δεν είναι ευλογοφανής, σε απάντηση θα μπορούσε να δείξει σημεία που παρέλειψαν να αναφέρουν ή σκεφτούν, όπως οτι θα χρειαζόταν κάποιον να ξεφορτωθεί το πτώμα, οι υπόλοιποι που έπιναν στο καράβι πως δεν άκουσαν φασαρία, και τέλος η καταιγίδα θα μπορούσε να έχει καλύψει οποιοδήποτε ήχο και ίχνος απο αίμα; Αρχικά χρησιμοποιεί τη λέξη «εϊκός» που απηχεί το εικοτολογικό χαρακτήρα των όσως αναφέρει εδώ πως εαν είχε

<sup>261</sup> Lattimore (1987),503-504.

κάνει το έγκλημα θα είχε φροντίσει να μην υπάρξει κάποιος μάρτυρας όπως είναι λογικό και θα έκανε κάθε εγκληματία και κάνει και πιο δύσκολη την επίλυση των εγκλημάτων, δεν θα είχε πέσει σε τέτοια πλάνη λέει χρησιμοποιώντας το «κακοδαίμων», δάνειο από τη κωμωδία και σημαίνει εκείνος που τον έχουν κυριεύσει δαιμόνιες διάνοιες, ενώ εδώ φαίνεται να έχει τη σημασία του εξαπατημένος καθώς ενώ «μόνος» και το τονίζει δίνοντας και την αίσθηση πως ολοκληρωτικά μόνος λειτουργούσε και γενικά δεν θα δημιουργούσε μάρτυρες ή συμβούλους δίνοντας μια αντίφαση που δίνει κλιμάκωση, τέλος δίνεται για πρώτη φορά ο ισχυρισμός από τον ίδιο πως ζήτησε βοήθεια αφού είχε ολοκληρώσει επιτυχώς το έγκλημα<sup>262</sup>.

Περνάμε στη συνέχεια (5.44) στο επόμενο στοιχείο και ερώτημα πως ενώ υποτίθεται πως ένας σκότωσε το θύμα πως ήταν δυνατόν να τα κάνει όλα χωρίς να ακουστεί μια κραυγή, ένα κλάμα έστω φασαρία από κάποιον που ήταν στη παραλία ή στη βάρκα, και απαντά πως θα μπορούσαν να ισχυριστούν πως ένα τέτοιο γεγονός τη νύχτα αποκρύπτεται ευκολότερα από ότι την ημέρα, σε μια έρημη παραλία παρά στην πόλη αν και υποστηρίζουν πως το θύμα βγήκε έξω όταν όλοι ήταν ξύπνιοι, το σημείο του κειμένου αυτό επιδέχεται και πολλές διορθώσεις αντί για το «ἀκούειν» να τοποθετείται το «ἀγνοεῖν» σαν μια φανταστική αντίρρηση «είναι πιο εύκολο τη νύχτα να μην ακούστηκε κάποιος θόρυβος» και υπάρχουν αρκετοί λόγοι που δικαιολογούν τη διόρθωση, όπως το ότι είναι περίεργος ο τρόπος που εκφράζεται η ιδέα, το «καὶ μήν» είναι σαν να θέλει να φέρει μια καινούργια αντίρρηση είναι ασυναγώνιστο σαν να συστήνει κάποιου άλλου φανταστική αντίρρηση, το «ἀγνοεῖν» δεν χρησιμοποιείται με αυτή την αίσθηση, και το επόμενο μέρος του Ευξίθεου δεν απαντάει στις υποτιθέμενες αντιρρήσεις όπως θα περίμενε κανείς, εκτός αυτής της φράσης σημασία έχει και η έλλειψη υποκειμένου στη γενική απόλυτη «ἔτι ἐρηγορότων» που δείχνει πως ο Ευξίθεος συνεχίζει να είναι ασαφής στα λεγόμενα του<sup>263</sup>. Στη τελευταία παράγραφο με το «ἔπειτα» δείχνει πως συνεχίζει και επεκτείνει τα όσα έχει πεί, αναφερόμενος στη νύχτα λέει θα ήταν δύσκολο να διαχειριστεί κανείς τη κατάσταση τη νύχτα και να κρύψει τα ίχνη τόσο καλά, και κάποιος που θα έκανε κάτι τέτοιο στο φώς της

---

<sup>262</sup> Gagarin (1997), 198.

<sup>263</sup> ό.π. 198.



ημέρας δεν θα είχε αρκετή ψυχραιμία πόσο μάλλον την νύχτα, και κλείνει την ενότητα με το υπερβατό «τὸ παράπαν ἀφανίσαι» που επαναλαμβάνει τη δεύτερη ερώτηση και δίνει ένα δυνατό τέλος<sup>264</sup>. Τα επιχειρήματα εδώ είναι τυπικά επιχειρήματα εικοτολογικά, στηρίζεται σε ένα ενθύμημα (5.43) ότι οι άνθρωποι σε μια δύσκολη κατάσταση θα ζητούσαν βοήθεια και η πλευρά του αντιδίκου υποστήριζε πως θα έκανε ακριβώς το αντίθετο από το γενικό κανόνα άρα είναι πιθανό και η πιθανότητα είναι με το πλευρό του, υποθέσεις για την ανθρώπινη συμπεριφορά είναι γενικά σιωπηλές για να γίνουν αντιληπτές στη συλλογιστική, ο συνδυασμός μορίων οὐ γὰρ δήπου προσπαθεί να οδηγήσει το περιεχόμενο σε λογικό βάρος του επιχειρήματος υποστηρίζοντας μια θετική δήλωση από την έλξη της πιθανότητας από τον απέναντι, αυτό δείχνει πως αυτού του είδους τα επιχειρήματα έλκουν τις βασικές ικανότητες της αφήγησης, ζητάται από τους κριτές να φανταστούν μια κατάσταση που ευλογοφάνεια της θα τους πείσει για την αλήθεια των λεγομένων του ομιλητή<sup>265</sup>.

#### 46-52

Έχουμε συνέχεια κάποιων από τα επιχειρήματα που έχει ήδη παραθέσει ο Ευξίθεος, γνωστή τακτική να τα επαναφέρει προσθέτοντας κάποια στοιχεία παραπάνω, στις 5.45-5.48 έχουμε επανάληψη της πρώτης και δεύτερης ενότητας των πίστων δηλαδή τα σημεία με τη λανθασμένη κατάθεση του δούλου, το πως έφτασε σε εκείνη, την αλλαγή της και το θάνατο του καθώς και τα επόμενα που είπε ανακεφαλαιώνοντας τότε για το ότι σκότωσαν το σκλάβο, εδώ δίνει και παραπάνω επιχειρήματα για το ότι ήταν παράνομο αυτό σε σχέση και με το νομικό σύστημα της Αθήνας τότε και έχουμε επανάληψη του θέματος που ερεύνησε στη σύγκριση των καταθέσεων των δυο ανδρών (5.49-5.51) με τα εικοτολογικά επιχειρήματα που στήριξε εκείνη του ελεύθερου άνδρα καθώς και τη σύγκριση με τις αντιφατικές δηλώσεις του σκλάβου, τέλος η 5.52 αποτελεί το συμπέρασμα και κλεισιμο της ενότητας<sup>266</sup>. Ξεκινά με απολογητικό τόνο από τον Ευξίθεο σχετικά με τις επαναλήψεις που κάνει, συχνά ζητούσαν συγχώρεση οι ομιλητές είναι στοιχείο παθοποιίας,

---

<sup>264</sup> Edwards (hpd), 256.

<sup>265</sup> Schmitz (2000), 50.

<sup>266</sup> Edwards (hpd), 206-7.

συνεχίζει με μια αντίθεση σε ισόκολον πως αν η κρίση τους είναι σωστή θα σωθεί αν όχι θα καταστραφεί και δίνεται η επανάληψη του οτι σκοτώσαν το δούλο και δεν γίνεται ο ίδιος να τον εξετάσει και προσθέτει αν είχαν δίκιο όπως ισχυρίζονταν ακόμα και αν τον εξέταζε θα ήταν προς όφελός τους.

Αναφέρονται στοιχεία (5.47) που ήδη έχουμε εξετάσει σε συνδυασμο με τη προηγούμενη ενότητα, αναφέρεται πρώτα στην αγορά του δούλου απο τους αντιδίκους, φαίνεται πως ο δούλος δεν άνηκε στον Ηρώδη ή τον Ευξίθεο αλλά κάποιον άλλο και η καθυστέρηση στη διαδικασία μπορεί να οφειλόταν στις διαπραγματεύσεις με τις οποίες κατάφεραν να τον κερδίσουν και να έχουν πλήρη ισχύ πάνω του και «ἰδίᾳ ἐπὶ σφῶν αὐτῶν ἀπέκτειναν» τον σκοτώσαν οι ίδιοι παράνομα σύμφωνα με τον Ευξίθεο, που φαίνεται να μην έχει απόλυτο δίκιο, πάντως η κατάθεση του φαίνεται να ήταν αληθινή και εξοργισμένοι οι συγγενείς του Ηρώδη έφτασαν στο να τον σκοτώσουν πέρνοντας το νόμο στα χέρια τους, κάποιοι σχολιαστές θεωρούν πως ήταν παράνομο να σκοτώσει κανείς τον δούλο του, όμως δεν υπάρχει νόμος να το επιβεβαιώνει δοσμένος απο τον Ευξίθεο βέβαια μπορεί η κανονική διαδικασία να πρέσβευε την παραπομπή του ενόχου σε αρμόδιο αξιωματούχο, όχι απαραίτητα όμως για τους Μυτιληναίους μιας και οι μόνοι αξιωματούχοι ήταν όσοι μάζευαν τους φόρους, συνθήκες μεταξύ των δυο πόλεων πρέπει να περιλάμβαναν τη μεταφορά των υποθέσεων στη πρωτεύουσα και σε απόφαση να κατέληγαν οι Αθηναίοι δικαστές, αυτό ίσως δεν περιλάμβανε τους σκλάβους που είχαν διαπράξει και φόνο εμπλεκόμενοι σε ιδιωτική υπόθεση, φυσικά εδώ συμπληρώνουν το περιεχόμενο όσα είπαμε παραπάνω για το αν μπορούσαν ή όχι να σκοτώσουν το δούλο οι αφέντες του, μάλιστα η λέξη «αυτόχειρα» όχι με τη κυριολεκτική της σημασία αλλά εκείνη της συνεργασίας με το δολοφόνο που δίνει και την εμπλοκή του στο έγκλημα δικαιολογεί την πιθανή οργή των ανθρώπων αυτών που όφειλαν κατά τον Ευξίθεο να τον κρατήσουν ζωντανό και να τον στείλουν στους αρμόδιους καθώς κανείς δεν είχε δικαίωμα να αποφασίσει για χωρίς να ψηφίσει η πόλη και αυτό ήταν συμφωνία μεταξύ των πόλεων που φαίνεται να παραβίασαν οι οικείοι του Ηρώδη και εδώ σεμνά και επιφανειακά ο Ευξίθεος εξετάζει το οτι και εκείνοι ήταν Αθηναίοι<sup>267</sup>. Εδώ ο λογογράφος έξυπνα παραθέτει στοιχεία σχετικά με

---

<sup>267</sup> Gagarin (1997), 200.

το νομικό πλαίσιο της πόλης που φαίνεται να παραβιάζεται καθώς ακούγοντας αυτά οι Αθηναίοι θα δημιουργούνταν ακριβώς τα συναισθήματα που ήθελε, για τους Αθηναίους οι θεσμοί τους ήταν πάνω απο όλα και δεν συγχωρούσαν παραβιάσεις, για αυτό ποντάρει και στο στοιχείο αυτό παρ'όλο που όπως είπαμε δεν στηρίζεται και ιδιαίτερα στη πραγματικότητα το επιχείρημα πετυχαίνει την ανάλογη παθοποιία.

Ακολουθεί παράθεση στοιχείων του τι συμβαίνει σε άλλες υποθέσεις, όπου ακόμα και αν δούλοι συλληφθούν να σκοτώνουν τους αφέντες τους-κάτι που μπορούσε να γίνει καθώς θύματα και θύτες μπορούν να είναι όλοι ανεξαιρέτως ιδιότητας, κοινωνικού στάτους ή καταγωγής<sup>268</sup> -επ' αυτοφώρω όπως δίνεται απο το κείμενο ακόμα και εκείνοι παραπέμπονται στις αρμόδιες αρχές σύμφωνα με τους νόμους των προγόνων τους που δεν ορίζει ακριβώς δημιουργώντας ένα κλίμα ασάφειας, το επιχείρημα που ακολουθεί δείχνει πως δεν υπήρχαν νόμοι τέτοιοι ακριβώς για το θέμα ίσως να σημαίνει τους νόμους των Ένδεκα που θα κρατούσαν το δούλο μέχρι τη δίκη αν και είναι δύσκολο να πιστέψει κανείς πως ένας δούλος ένοχος για δολοφονία θα μπορούσε να διατηρήσει τα δικαιώματά του, έτσι μάλλον εννοείται όχι ο η κράτηση απο τους Ένδεκα αλλά η εκτέλεση του δούλου κάτι που έκαναν οι οικείοι του θύματος, η ξαφνική αλλαγή στο θέμα σε αυτή την πρόταση αντανακλά το αυστηρό ύφος του Αντιφώντα που συνεχίζει το συλλογισμό του λέγοντας πως αν ο δούλος μπορούσε να καταθέσει εναντίον ενός ελεύθερου ανθρώπου που είχε διαπράξει φόνο και αν ο αφέντης κρίνει σωστό να κάνει δίωξη για το φόνο δούλου του και τα δικαστήρια στη περίπτωση αυτή τιμωρούν αυτόν που σκότωσε το δούλο αλλά και τον ελεύθερο άνθρωπο, θα έπρεπε και ο δούλος να περάσει απο δίκη, με την δυνατότητα μαρτυρίας απο μέρους του δούλου που αναφέρεται εδώ λέγεται ουσιαστικά πως ο δούλος είτε επειδή κάποιος δίνει τη θέση του αφού έχει πεθάνει για να φέρει στο φώς μια αλήθεια, είτε επειδή μεταφέρει τη μαρτυρία του-γιατί οι ίδιοι δεν παρουσιάζονταν στα δικαστήρια αλλά οι εξουσιαστές τους<sup>269</sup>-είναι μέρος του νομικού συστήματος<sup>270</sup> και θα έπρεπε να έχει μια αξία της κατάστασης αντιμετώπιση, φαίνεται πως υποθετικά αναφέρει τα στοιχεία εδώ και δεν υπήρχε ορισμένη

---

<sup>268</sup> Λιακόπουλος (1999), 268.

<sup>269</sup> MackDowell (1999), 104.

<sup>270</sup> Gagarin (1997), 200.

ποινή για κάποιον που σκοτώνει ένα δούλο αλλά περιμένει πως αφού υπάρχει για τους ελεύθερους ανθρώπους θα υπάρχει και για τους δούλους και αυτό είναι μια υπερβολή απο μέρους του, είναι σαν να συγκρίνει τη διαδικασία τιμωρίας ενός σκλάβου και ενός ελεύθερου ανθρώπου, οι υποθέσεις αυτές θεωρούνταν τόσο διαφορετικές που δικάζονταν και σε διαφορετικά δικαστήρια επομένως δεν είναι σωστό να τις θεωρεί ισάξιες, η παράγραφος 48 ολοκληρώνεται με εμφατικό τρόπο με τον κατηγορούμενο να γίνεται κατηγορος λέγοντας πως για το λάθος στη διαδικασία έπρεπε να δικάζονται που σκότωσαν το δούλο αυτοβούλως και όχι ο ίδιος το «αδίκως» στο τέλος οδηγεί σε έμφαση<sup>271</sup>. Στη συνέχεια αναφέρεται στις μαρτυρίες των δυο ανθρώπων του ελεύθερου και του δούλου, καθώς ο διάδικος που είναι η σειρά του να μιλήσει αξιοποιεί τα αποδεικτικά μέσα με τον καλύτερο δυνατό τρόπο, αυτό προσπαθεί να κάνει και εδώ με τη μαρτυρία τοποθετώντας τα πάντα σε επιχείρημα χωρίς να αρκείται σε απλή παράθεση του<sup>272</sup>, όπως και στις επόμενες παραγράφους τις ενότητας έχουμε τη γνωστή τακτική επανάληψης και επέκτασης των στοιχείων που επαναλαμβάνονται, όπως η κατάθεση του δούλου-που στο κείμενο αναφέρεται πως δίνει δυο αλλά έδωσε τρεις όπως γνωρίζουμε- και ο Ευξίθεος επικεντρώνεται στις δυο διαφορετικές θεματικές των καταθέσεων και δεν δίνει λεπτομέρειες ξανά για το τι είπε ο ελεύθερος άνθρωπος λέγοντας ξανά πως δεν είπε κάτι κακό για εκείνον, εδώ είναι και η πρώτη άμεση δήλωση πως και ο δούλος και ο ελεύθερος άνδρας βασανίστηκαν κάτι που γνωρίζουμε και αναφέραμε πως δεν έπρεπε να ισχύει για τους ελεύθερους άνδρες. Εκείνος επειδή δεν είχαν τρόπο να τον δωροδοκήσουν υποστήριξε την άποψη που ο Ευξίθεος παρουσιάζει σαν αλήθεια απο την αρχή μέχρι το τέλος, στο δούλο προσέφεραν ελευθερία ο άνδρας αυτός όμως ήταν ήδη ελεύθερος απο άποψη σκλαβιάς, όχι όμως σχετικά με τα βασανιστήρια που έκατσε και υπέμεινε χωρίς να λυγίσει και να πεί κάτι διαφορετικό, σίγουρα είναι ισχυρή δήλωση αυτή για τη θέση του Ευξίθεου καθώς δε φαίνεται να παρουσιάζει κάποιο λογικό σφάλμα και αποτελεί ένα εικός επιχείρημα όπως και όλα στην ενότητα. Μια ένσταση που θα μπορούσε κανείς να έχει είναι πως ίσως να ήταν στην υπηρεσία του

---

<sup>271</sup> Edwards (hpd), 268.

<sup>272</sup> Λιακόπουλος (1999), 499.

Ευξίθεου καθώς του είχε δώσει χρήματα όπως και να έχει καταλήγει στο ότι εκείνοι που υποστηρίζουν τη θέση τους μέχρι το τέλος και μάλιστα υπο αντίξοες συνθήκες είναι πιο αξιόπιστοι από κάποιον που αλλάζει ανάλογα με τις περιστάσεις και ο λόγος του γίνεται αντιφατικός. Το δεύτερο επιχείρημα μετά το «σκοπείτε» εισάγεται με το «ἔπειτα δὲ», ένα έξυπνο επιχείρημα που βασίζεται στην αρχή της ισοπαλίας, καθώς λέει οι δυο καταθέσεις του σκλάβου η μια είναι υπέρ του η άλλη κατά του, όπως και οι δυο άνθρωποι που καταθέτουν ο ένας είναι υπέρ του ο άλλος αν πάρουμε τη μια κατάθεση του είναι κατά, άρα πρέπει να ωφεληθεί ως κατηγορούμενος ο ίδιος όπως όριζε ο νόμος. Το σημείο «[ἔκ τε ἀμφοῖν τοῖν ἀνδροῖν τοῖν βασανισθέντων: ὁ μὲν γὰρ ἔφησεν, ὁ δὲ διὰ τέλους ἔξαρκος ἦν.]» που βρίσκεται στο κείμενο τοποθετημένο σε αγκύλες από κάποιους διαγράφεται από τους κανόνες της αυστηρῆς σύνταξης και της αδυναμίας σε αιτίες, όμως το συντακτικό δεν παρουσιάζει για τα δεδομένα του Αντιφώντα ασυνήθιστη μορφή και το επιχείρημα του φαίνεται να καταλήγει σε ευλογοφανές συμπέρασμα, είναι εμφανές επίσης το πόσο επαναλαμβάνεται ο Ευξίθεος προφανώς λόγω προφορικότητας, ωστόσο σχετικά με την αρχή της ισότητας που αναφέρθηκε φαίνεται να απηχεί μια διαδικασία αρχαϊστική κατά την οποία μετρούσαν τους μάρτυρες, για την οποία όμως δεν έχουμε πολλά στοιχεία αν υπήρχε όντως εκτός από μια επιγραφή Κρητική, λαμβάνοντας υπόψιν πως δεν αναφέρεται κάπου αλλού στους Ελληνικούς νόμους<sup>273</sup>.

Η τελευταία παράγραφος της νοηματικής ενότητας αποτελεί την ολοκλήρωση και ανακεφαλαίωση του συλλογισμού μαζί με ένα στοιχείο που περιληπτικά είχε αναφέρει ξανά και τώρα δίνει με περισσότερη ακρίβεια λέγοντας πως αφού έγινε έτσι η διαδικασία και θεωρήθηκε ένοχος από τους αντιδίκους εάν και ο ίδιος είχε ένα τέτοιο βάρος στη συνείδηση του θα είχε φροντίσει να εξαφανίσει τους δυο μάρτυρες είτε πηγαίνοντας τους στην Αίνο είτε σε κάποια Μικρασιατική ακτή, χωρίς να φοβάται πως θα υπάρχουν άνθρωποι που ίσως τον καταγγείλουν, ο ίδιος αναφέρει αυτά γιατί πιστεύει πως έτσι θα συνήθιζε να σκεφτεί κάποιος σε μια τέτοια κατάσταση, δείχνοντας όμως και ένα αντιφατικό προφίλ από εκείνο του νομοταγή που θέλει να περάσει σε όλο το λόγο με ένα τέτοιο σκεπτικό, επίσης το κείμενο

---

<sup>273</sup> Gagarin (1997), 201.

είναι σαν να περιέχει μια δόση ειρωνείας «εὖ εἰδέναι» κάτι που δεν θέλει ο Ευξίθεος γενικά να κάνει όπως φαίνεται απο τα στοιχεία ήθους, το ρήμα «ἠφάνισ’» που χρησιμοποιεί φαίνεται να είναι παραλλαγή του θέματος της εξαφάνισης, όπως έκανε και στη 5.37, ίσως η αναφορά του να είναι υπερβολική στις πρακτικές εξαφάνισης των ανθρώπων αν και έχουν μια βάση αφού φαίνεται να είχε πάνω τους εξουσία και σίγουρα και αυτό μπορεί να θεωρηθεί ισχυρό επιχείρημα απο μέρους του, τέλος με τη λέξη «τὸ ἄνθρωπον» καταφέρνει να αναφερθεί και στους δυο (σκλάβο-ελεύθερο άνδρα), γιατί χρησιμοποιούσε τον όρο και για τους δυο προηγουμένως, ενώ η λέξη «μυνητὰς» φαίνεται να χρησιμοποιείται εδώ διαφορετικά απο πρὶν χωρίς νομικό υπόβαθρο<sup>274</sup>.

### 53-56

Στην ενότητα αυτή έχουμε το δεδομένο ενός γραπτού σημειώματος- τα έγγραφα ήταν αποδεικτικά μέσα που χρησιμοποιούνταν και απο τον αντίδικο σχετικά με το πως έφτασαν στα χέρια εκείνου που τα κατέθετε, τι σχέση είχαν με την υπόθεση, το περιεχόμενο τους και γενικά το πόσο αποδεικτικά ήταν κάτι που έκριναν οι δικαστές<sup>275</sup>, ισχυρίζονται οι αντίδικοι του Ευξίθεου πως έστειλε στον Λύκινο σημείωμα, και στρέφεται έτσι σε ένα δεύτερο στοιχείο «ἀτεχνων πίστεων» το σημείωμα που βρέθηκε στο καράβι που είχαν μεταφερθεί με την δεύτερη έρευνα που έγινε σε αυτό, το συγκεκριμένο σημείωμα στηρίζει μαζί με την κατάθεση του δούλου την θέση των αντιδίκων περί ενοχοποίησης του Ευξίθεου, άρα είναι λογικό να αναφέρεται σε αυτό και να θέλει να ανταπαντήσει, εάν το σημείωμα ήταν γνήσιο σίγουρα θα αποτελούσε ισχυρό τεκμήριο για τους αντιπάλους, αλλά για να αποδειχθεί αν ήταν ή όχι με τα δεδομένα της τότε εποχής θα ήταν κάτι πολύ δύσκολο μιας και δεν είχαν τα εγκληματολογικά μέσα εξιχνίασης του εγκλήματος, έτσι ο Αντιφώντας προσπαθεί να το αναιρέσει με τη βάση μιας και τα εικοτολογικά του επιχειρήματα έτσι ενισχύονται και βλέπουμε τον Ευξίθεο να διαφωνεί σε τρία σημεία, αρχικά αναρωτιέται σε τι θα χρειαζόταν ένα τέτοιο σημείωμα απο τη στιγμή που ο αγγελιοφόρος γνώριζε το μήνυμα που μετέφερε το σημείωμα και λέγεται πως ήταν συμμετοχος, θα μπορούσε ο ίδιος

---

<sup>274</sup> Edwards (hpd), 276.

<sup>275</sup> Λιακόπουλος (1999), 460.

να τα μεταφέρει και δεν θα υπήρχαν και αποδεικτικά στοιχεία, έπειτα το περιεχόμενο του σημειώματος φαίνεται πως ήταν διαφορετικό από την κατάθεση του σκλάβου καθώς μετέφεραν απλά την πληροφορία πως ο άνθρωπος πέθανε, και τέλος ισχυρίζεται πως πρόκειται για ένα πλαστό έγγραφο καθώς βρέθηκε με τη δεύτερη έρευνα στο καράβι, αφού το επινόησαν οι αντίδικοι του γιατί είδαν πως ο άνθρωπος που βασάνιζαν δεν μπορούσε να τους βοηθήσει όσο ήθελαν και φυσικά ούτε η κατάθεση του ελεύθερου άνδρα το έκανε αφού δεν ενοχοποίησε τον Ευξίθεο ούτε στο ελάχιστο ακόμα και αν προσπαθούσαν να τον πείσουν, έτσι επινόησαν το σημείωμα για αυτήν ακριβώς την περίπτωση, για αυτό βλέπουμε τον Ευξίθεο διαρκώς να εγείρει ενστάσεις όχι μόνο για το σημείωμα και τη βάσανο αλλά για τον τρόπο με τον οποίο γίνονταν αυτά και αποκτήθηκαν τα στοιχεία της αντίπαλης πλευράς, άλλωστε το σημείωμα ήρθε αφού βασανίστηκε ο σκλάβος και είναι πιο λογικό να σκεφτεί κανείς πως είναι πλαστογραφία και σε συνδυασμό με τη συνολική συμπεριφορά των αντιδίκων<sup>276</sup>. Πάντως ο ομιλητής δίνει πάλι λίγα στοιχεία για το σημείωμα αλλά ικανοποιητικά για τη κατάσταση, δεν ξέρουμε ακριβώς τι έλεγε το σημείωμα, ή ποιές ήταν οι σχέσεις των τριών ανδρών μεταξύ τους αλλά και με το θύμα, εάν τα πράγματα είναι όπως τα παρουσιάζει ο Ευξίθεος, πάντως τότε τα εικόν επιχειρήματα που έδωσε αποκτούν εξαιρετική δύναμη αλλά δεν πρέπει να αγνοούμε και το γεγονός ότι είναι πολλά που δεν λέει και χρησιμοποιεί συμπληρωματικά την αντίφαση με τη κατάθεση του δούλου για να καλύψει ίσως την αδυναμία επιχειρημάτων του, σίγουρα παίζει μεγάλο ρόλο το πρόσωπο του Λύκινου για το οποίο δεν έχουμε συγκεκριμένες πληροφορίες, είναι η πιο μυστηριώδης παρουσία στο λόγο και φαίνεται να ήταν Αθηναίος που έμενε όμως στη Μυτιλήνη, η αντίπαλη πλευρά θα έδινε πληροφορίες μιας και τον θεωρεί και συνένοχο (5.60), το άτομο αυτό θα είχε διαφορές με τον Ηρώδη ίσως να ήταν και κληρικός όπως και ο ίδιος και θα γνώριζε σίγουρα και εκείνον και τον Ευξίθεο<sup>277</sup>, μπορεί επίσης να είχε πιο στενή σχέση από ότι υποστηρίζει ο Ευξίθεος και ακόμη πιο κακή με τον Ηρώδη και για αυτό οι συγγενείς του να θέλουν να τον εμπλέξουν, όπως και να έχει το «γραμματείδιον» που λέγεται

---

<sup>276</sup> Edwards (hpd), 278.

<sup>277</sup> Gagarin (1997), 202.

πως βρέθηκε αν και απο τον Ευξίθεο θεωρείται πλαστό δημιουργεί τροφή για σκέψη καθώς θα μπορούσε να υπάρξει αντίλογος πως ήταν κρυμμένο απο το δούλο και το εμφάνισε όταν τον έπεισαν να καταθέσει, κάποιος θα μπορούσε άλλωστε να πεί και πως σχετικά με το περιεχόμενο ουσιαστική αντίφαση δεν υπάρχει. Ο Ευξίθεος αναρωτιέται τι λόγος θα υπήρχε να στείλει ένα τέτοιο γράμμα ειδικά στο Λύκινο που ήταν ήδη στη Μυτιλήνη και τα νέα για το θάνατο του Ηρώδη ήταν γνωστά, και δίνει έμφαση στο οτι δεν χρειαζόταν να μεταφερθεί γραπτώς μια τέτοια είδηση καθώς αναφέρει γενικεύοντας ο καθένας θα έστελνε γραπτά μια είδηση που ο αγγελιοφόρος δεν θα γνώριζε το περιεχόμενο της και με αυτή τη γενίκευση για την ανθρώπινη συμπεριφορά ενισχύεται έμμεσα το εϊκόσ επιχείρημα του.

Στη συνέχεια (5.54) υπάρχει η αναφορά στο περιεχόμενο του σημειώματος και την υποτιθέμενη ασυνέπεια με τη κατάθεση του δούλου όπου το σημείωμα ανέφερε ως δολοφόνο τον Ευξίθεο, δεν δίνεται ακριβώς πως το έλεγε, μόνο πως έλεγε οτι ο άνδρας πέθανε, ενώ η κατάθεση του σκλάβου ενοχοποιούσε τον ίδιο, η επινοητικότητα του Αντιφώντα είναι εμφανής καθώς μεταχειρίζεται περίτεχνα την κατάθεση του δούλου χρησιμοποιώντας την όχι σαν εμπλοκή-συμμετοχή αλλά σαν να είναι υπεύθυνος για το φόνο, με τη λέξη «συναναιρεϊν» (5.39,5.42) οι αντίδικοι ισχυρίζονται πως ο δούλος ομολόγησε την εμπλοκή του όχι την αποδοχή ολόκληρου του εγκλήματος και με τη βάσανο σιγουρεύτηκαν πως ο Ευξίθεος ήταν ο ένοχος, το ρήμα αυτό πέρασε στο Πρωτόκολλο, αλλά ο Αντιφώντας έξυπνα ξεσηκώνει αντιδράσεις σχετικά με το τι ακριβώς είχε πεί ο δούλος στα λόγια της στιγμής που ήταν σίγουρα υπο πίεση και θα μπορούσαν να ερμηνεύονται με πολλούς τρόπους κάτι που θα μπορούσε να εξιχνιαστεί εάν δεν τον είχαν σκοτώσει, εδώ δεν φαίνεται να ασχολείται με τη συμμετοχή του δούλου τόσο στο έγκλημα αλλά με το οτι δεν είχε την ευκαιρία να τον εξετάσει και ο ίδιος, είναι εμφανές πως ο Αντιφώντας περιμένει στη γωνία, για να εκμεταλλευτεί τη παραμικρή ευκαιρία, εδώ ο Ευξίθεος πάει πίσω στην άρνηση του σκλάβου για συμμετοχή στο έγκλημα, άλλωστε έχει αναφερθεί πως οι αντίδικοι υποστηρίζουν οτι μόνος μετέφερε και διέπραξε το έγκλημα, και προσθέτει πως ομολόγησε το έγκλημα όμως αυτό το κάνει για να μπορεί να στηρίξει την θέση του περί αντίθεσης κατάθεσης και σημειώματος καθώς η μια λέει ο Ευξίθεος έκανε την πράξη και το άλλο πως είχε βοήθεια, εμφανίζει την ασυνέπεια να κλονίσει τη θέση των



αντιδίκων του, έξυπνος χειρισμός που είναι προφανής στους αναγνώστες άρα και τους δικαστές αλλά εκείνη τη στιγμή πέρασε εύκολα, μετά το αλλάζει (5.68) πάντως, εδώ ήταν απαραίτητο για τον Αντιφώντα<sup>278</sup>. Έπειτα (5.55) αναφέρεται η καθυστέρηση εύρεσης του σημειώματος ως απόδειξη ότι ήταν πλαστό, ξεκινά με μια ερώτηση «ποτέρω χρή πιστεῦσαι;» που επαναλαμβάνεται (5.36, 5.50) για να ενισχύσει την ιδέα πως ο λόγος των αντιδίκων είναι γεμάτος αντιφάσεις, και αναφέρει πως στη πρώτη έρευνα δεν είχε βρεθεί κάτι, βρέθηκε στη δεύτερη και υπάρχει αντίλογος, αρχικά έχει αναφερθεί το ότι ο δούλος μπορεί να εμφανίσει μετά το γράμμα και πως τη πρώτη έρευνα την έκαναν όχι τόσο προσεκτικά και βρέθηκε στη δεύτερη, αν και η θέση του Ευξίθεου είναι ξεκάθαρη πως αποτελεί προίον μηχανοραφίας το οποίο έβαλαν «εισβάλλουσιν», ρήμα που χρησιμοποιείται λίγο υποτιμητικά σαν να λέει πέταξαν στη βάρκα για να τον ενοχοποιήσου<sup>279</sup>. Η ενότητα κλείνει (5.56) με επανάληψη όσων έχουν ήδη αναφερθεί υπο την μορφή συμπεράσματος το οποίο λέει πως το σημείωμα ήταν φτιαχτό επειδή η κατάθεση του δεύτερου άνδρα δεν τους βοηθούσε και δεν θα είχαν την ανάγκη να το δημιουργήσουν αν είχαν καταφέρει να πεί όσα ήθελαν και φωνάζει μάρτυρες να καταθέσουν-επιβεβαιώσουν όσα είπε.

### 57-63

Ο Ευξίθεος να προσπαθεί να αντικρούσει όλα τα πιθανά κίνητρα που του προσάπτουν, εχθρότητα, φόβο, ελπίδα για απόκτηση χρηματικών απολαβών κάνοντας μια πράξη για χάρη κάποιου άλλου, όλα αυτά θα είχαν προβάλει οι αντίδικοι είτε το καθένα ξεχωριστά είτε σε συνδυσμό, φαίνεται πως οι άνδρες είχαν προηγουμένα μεταξύ τους και αυτό τους έφερε και στο στάδιο που βρίσκονται και αν όντως οι σχέσεις ήταν τεταμένες στα κίνητρα θα έπρεπε να συμπεριλαμβάνονται τα αρνητικά συναισθήματα προς τον Ηρώδη, έτσι οι εικασίες των συγγενών του στηριγμένες με καταθέσεις μαρτύρων που θα επιβεβαίωναν τις σχέσεις μεταξύ των ανδρών κάνουν τα κίνητρα να φαίνονται πιθανά και ευλογοφανή, παρόλο που τα ίδια κίνητρα φαίνεται να παρουσιάζονται και σε άλλους λόγους, ιδίως μερικούς που έχουν προκύψει

---

<sup>278</sup> Edwards (hpd), 281-3.

<sup>279</sup> Gagarin (1997), 203.

απο προηγούμενες έχθρες και έχουν σκοπό οικονομικά κέρδη<sup>280</sup>. Επίσης τονίζεται κυρίως (5.60) πως ο Ευξίθεος έπραξε κατά του Ηρώδη κατόπιν συνεννόησης με τον Λύκινο και ίσως για δική του χάρη αλλά θα το δούμε αναλυτικά.

Στην αρχή (5.57) παρουσιάζεται το πρώτο πιθανό κίνητρο κατά το οποίο σκότωσε ο Ευξίθεος τον Ηρώδη, εμφανίζεται και απο την πρώτη πρόταση που είναι μια ρητορική ερώτηση, που περνά στην πρώτη πιθανή απάντηση την εχθρότητα, κάτι που αναιρεί ο Ευξίθεος απευθείας καθώς μεταξύ τους δεν υπήρχε καμία εχθρότητα και με την επανάληψη της άρνησης και αργότερα την επόμενη πρόταση τονίζει την έλλειψη αυτής, σημαντικό είναι πως ο Ευξίθεος φαίνεται να συγκεντρώνει τη προσοχή του σε εκείνα τα στοιχεία που δείχνουν πως το έγκλημα δεν ήταν προμελετημένο και όχι στο ότι δεν γνώριζε τον Ηρώδη πριν απο τα γεγονότα και δεν διευκρινίζεται και το γεγονός να δημιουργήθηκε έχθρα κατά τη διάρκεια της νύχτας που πέρασαν πίνοντας<sup>281</sup>. Συνεχίζεται η παράθεση στοιχείων απο την υπόθεση που φαίνεται να είχαν δώσει οι αντίδικοι με τον Ευξίθεο να χρησιμοποιεί τη λέξη «χάριτι» που και οι ίδιοι πρέπει να είχαν χρησιμοποιήσει για να αντιπαρατεθεί στην ιδέα πως σκότωσε για χάρη άλλου, του Λύκινου συγκεκριμένα, έτσι ισχυρίζεται πως δεν θα σκότωνε για χάρη άλλου και μιας και δεν υπήρχε έχθρα θα έλεγε κανείς πως θα το έκανε αν είχε κάποιο οικονομικό όφελος, όμως ούτε αυτό μπορεί να ισχύει καθώς και ο Ηρώδης και ο Λύκινος ήταν άνδρες φτωχοί, αυτή είναι μια πιθανή εκδοχή σκέψεων που και ο Αντιφώντας θα χρησιμοποιήσει. Τέλος ο ισχυρισμός ολοκληρώνεται με την επανάληψη του ότι δεν υπήρχε έχθρα προς τον Ηρώδη στηριγμένος σε μια γενίκευση πως όποιος έκανε ένα τέτοιο έγκλημα θα πρέπει να είχε μεγάλη έχθρα.

Το επιχείρημα με την έλλειψη έχθρας ενισχύεται με το επόμενο που ακολουθεί (5.58), αν σκεφτεί κάποιος πως απο τη στιγμή που δεν υπήρχε έχθρα δεν είχε λόγο ο Ευξίθεος να φοβάται για κάτι πόσο μάλλον για να μην τον σκοτώσει ο Ηρώδης και έτσι να έφτασε στο φόνο του πρώτος, δεν υπήρχε φόβος λοιπόν απο μέρος του Ευξίθεου και ούτε οικονομικό όφελος λόγω του ότι ο Ηρώδης ήταν φτωχός βέβαια σε αυτό υπάρχει αντίλογος καθώς

---

<sup>280</sup> Gagarin (1997), 204.

<sup>281</sup> Edwards (hpd), 286.

δεδομένου του ότι ο Ηρώδης ήταν κληρικός που μετέφερε σκλάβους Θρακιώτες να τους ελευθερώσει έναντι αμοιβής θα πρέπει να είχε στην κατοχή του περισσότερα χρήματα απο ότι ισχυρίζεται ο Ευξίθεος και έτσι τα λεφτά αυτά να είναι όντως ένα καλό κίνητρο για να σκοτώσει τον Ηρώδη<sup>282</sup>. Ο Ευξίθεος (5.59) γυρνά την κατηγορία προς τους αντιδίκους του λέγοντας πως ο ίδιος θα έπρεπε να τους κατηγορεί πως προσπαθούν να κερδίσουν χρήματα απο εκείνον και να δικάζονται και όχι αυτός, εκείνος καταφέρνει και αποδεικνύει πως διέπρατταν προμελετημένο έγκλημα εναντίον του ενώ εκείνοι δεν μπορούσαν να το αποδείξουν και το ενισχύει με την αντίθεση μεταξύ «φανερὰν» και «ἀφανεί», το δεδομένο της αντιστροφής κατηγορών και κατηγορουμένων το κάνει ξανά ο Αντιφώντας στην Τετραλογία 2.

Στη παράγραφο αυτή δεν συνεχίζει τα όσα έλεγε πριν και φέρει μια προσβολή στους αντιδίκους που έχει διπλό ρόλο, αρχικά να υπάρξουν υποψίες για τους αντιδίκους πως έχουν οικονομικές βλέψεις οι ίδιοι και όχι ο Ευξίθεος ή ο Ηρώδης και δεύτερον να εκπληρώσει την υπόσχεση (5.10) για την «τίμησις», αν και σε άλλα σημεία υπάρχει διαφωνία πως τα λεφτά ήταν το κίνητρο των αντιδίκων του, μια άλλη σκέψη είναι οι αντίδικοι να δωροδοκήθηκαν για αν κάνουν την αγωγή ή να απαίτησαν λεφτά για να μην την κάνουν, αυτό θα ταίριαζε στα όσα είπε ο Ευξίθεος υποστηρίζοντας τον πατέρα του και συγκεκριμένα όσα θα πει (5.79), ήταν ένας άνθρωπος επιφανής της Μυτιλήνης στον οποίο μπορεί να στόχευαν για να πάρουν χρήματα και με το ταξίδι του Ηρώδη με το γιό του να έγινε ο εύκολος στόχος, αυτό βέβαια είναι κάτι υποθετικό, όμως θα εξηγούσε την προσβολή του Ευξίθεου και την αρχική θέση του πως δεν είχε οικονομικό όφελος ο ίδιος, εξάλλου ήταν σύνηθες στην επιχειρηματολογία της ρητορικής της τότε εποχής μαζί με τη συκοφαντία έναντι της Αθήνας να ντροπιάζουν τον αντίδικο για συκοφαντικούς σκοπούς γενικά όπως κάνει και φανερά αργότερα ο Ευξίθεος (5.80) αναφερόμενος με συγκαλυμμένο τρόπο στους αντιδίκους με το χαρακτηρισμό αυτόν, τέλος η αναφορά του Ευξίθεου «ἐγὼ ὑπὸ σοῦ καὶ τῶν ἐκείνου ἀναγκαίων» δίνει το στοιχείο πως το λόγο των αντιδίκων πρέπει να

---

<sup>282</sup> Edwards (hpd), 290.

εκφωνούσε ο συνήγορος, αν και αυτοί παρουσιάζονταν σε εξαιρετικές περιστάσεις που ο διάδικος δεν μπορούσε να εμφανιστεί<sup>283</sup>.

Εν συνεχεία (5.60) ο Ευξίθεος επαναλαμβάνει ότι λέει όλα αυτά γιατί δεν είχε λόγο να σκοτώσει τον Ηρώδη αιτιολογώντας τα όσα είπε, επίσης η χρήση του «ὕμῖν» υποδεικνύει μια αλλαγή στο πρόσωπο που προσφωνούσε πρὶν χρησιμοποιώντας το γ' πρόσωπο και το αλλάζει σε β' κάτι που στον προφορικό λόγο μπορεί να συνόδευε και με κάποια χειρονομία και έτσι οι ακροατές να μην έδιναν πολύ σημασία, επίσης επαναλαμβάνει πως δεν είχαν κάποιο συγκεκριμένο κίνητρο προσάψει και ούτε συγκεκριμένη κατηγορία και το «αὐτῶ ἔμοί» είναι emphaticό για να κάνει αντίθεση με τις κατηγορίες που προσάπτουν στον Λύκινο για τον οποίο προφανώς οι αντίδικοι είχαν συγκεκριμένο κίνητρο<sup>284</sup>, πρέπει να απολογηθεί και για τον Λύκινο από τη στιγμή που τον συνδέουν με εκείνον, αλλά και σε αυτή την περίπτωση δεν υπάρχουν αποδείξεις και ο Ευξίθεος λέει πως οι σχέσεις του με το θύμα ήταν όπως οι δικές του με εκείνο, δεν περίμενε να κερδίσει χρήματα από κάπου σκοτώνοντας το θύμα για τους ίδιους λόγους με τον Ευξίθεο, αν και εκείνος δεν ήταν στην ίδια οικονομική κατάσταση με τον Ευξίθεο και δεδομένου του ότι ο Ηρώδης είπαμε είχε χρήματα εκείνη τη περίοδο φαίνεται πως η θέση του για τον Λύκινο δεν είναι και τόσο ισχυρή.

Πλέον (5.61) ο Ευξίθεος λίγο πιο επιφυλακτικός στην υποστηρικτική θέση του ως προς τον Λύκινο εισάγει ένα «τεκμήριο» όπως λέει που όμως δεν είναι βάσιμο σαν πληροφορία παρά κάτι υποθετικό και κάπως σαθρό, καθώς ισχυρίζεται πως εάν ο Λύκινος και ο Ηρώδης είχαν διαφορές, χωρίς να δηλώνεται πόσο μεγάλο μπορεί να ήταν το θέμα μεταξύ τους ή για τι περίπτωση πρόκειται, εάν τον έφερνε να δικαστεί από τους νόμους θα του έκανε μεγαλύτερο κακό και να πετύχει αυτό που ήθελε ξεκαθαρίζοντας τους λογαριασμούς τους εάν υπήρχαν, έτσι θα έκανε χάρη όχι μόνο στον ίδιο αλλά και στην πόλη η οποία μετά τους όφειλε και εκείνη, ένα στοιχείο παθοποιίας καθώς οι ρήτορες επιδίωκαν να στρέφουν το ενδιαφέρον στο καλό της πόλης και στο ότι οι υποθέσεις είναι και θέμα όλων, κάτι που όμως δεν έκανε και δεν τον μίγησε αν και ο δικαστικός αγώνας θα ήταν καλύτερος για εκείνον θα

---

<sup>283</sup> Edwards (hpd), 291-2.

<sup>284</sup> Gagarin (1997), 205.

υπερασπιζόταν την τιμή του έτσι, σημαντικό είναι να αναφερθεί πως μετά την τελευταία λέξη της παραγράφου «αὐτῶ» πολλοί εκδότες τοποθετούν ένα κενό για να κάνουν πιο εμφανές αυτό που θέλει να πεί-πως θα ήταν καλύτερο για εκείνον να φέρει δίκη παρά να σκοτώσει τον Ηρώδη- και έτσι φέρουν τους μάρτυρες αμέσως μετά, αλλά υπάρχουν ενστάσεις γιατί το νόημα της πρότασης δεν φαίνεται να προκύπτει χωρίς συμπλήρωμα και οι μάρτυρες που καλούνται μπορεί να μην συγκλίνουν με το κείμενο πάντα, εάν ήταν η αλλαγή επιθυμητή θα έπρεπε να σβηστεί απο εδώ ότι ακολουθεί κατάθεση μαρτύρων άλλωστε είναι δύσκολο να σκεφτεί κανείς πως θα μπορούσαν να υποστηρίξουν μάρτυρες αυτά που είπε εδώ ο Ευξίθεος για τον Λύκινο, μάλλον θα ήταν προτιμότερο να περνά κατευθείαν στην επόμενη παράγραφο<sup>285</sup>.

Η επόμενη παράγραφος (5.62) αναφέρεται αρχικά συνδεόμενη νοηματικά με τη προηγούμενη, πως στην περίπτωση που είχαν όντως διαφορές ο Λύκινος τον άφησε ήσυχο και εδώ είναι και η κορύφωση του επιχειρήματος, ο Ευξίθεος υποδηλώνει πως δεν συνέφερε τον Λύκινο ο φόνος του Ηρώδη και αν σκεπτόμενος πως με τη νομική διαδικασία θα περνούσαν μεγαλύτερους κινδύνους κατέφυγε στον φόνο τότε οι ποινές που θα τους επιβάλλονταν - υποθέτοντας πως ήταν Αθηναίος πολίτης μάλλον εδώ- θα ήταν για τον Ευξίθεο εξορία απο την πατρίδα του και για τον Λύκινο απο όλα τα ιερά και όσια μέρη για εκείνον, αλλά εδώ ο Ευξίθεος φαίνεται να σκέφτεται πως η κατηγορία έναντι του Λύκινου θα ήταν «βούλευσις» κάτι που δεν ίσχυε καθώς θα τον αντιμετώπιζαν σύμφωνα με τα στοιχεία σαν να έκανε ο ίδιος το έγκλημα και έτσι θα τιμωρόνταν κατόπιν δίκης φόνου με σκληρότερες ποινές<sup>286</sup>. Επίσης ενώ εκείνος αρνούταν να διαπράξει το φόνο που τον ενδιέφερε άμεσα ο Ευξίθεος αναρωτιέται γιατί να έκανε εκείνος κάτι τέτοιο με τόσο μεγάλο κίνδυνο και χωρίς ο ίδιος να έχει προσωπικά εμπλακεί ή να περιμένει κέρδη.

Έρχεται (5.63) η απάντηση στην ερώτηση που έθεσε αναιρόντας την πιθανότητα να περνούσε στον φόνο καθώς δεν θα μπορούσε να του προσφέρει έστω οικονομικά οφέλη ο Λύκινος ως φτωχός, και ο Ευξίθεος δεν χρειαζόταν χρήματα, έτσι μάλλον θα μπορούσε να γίνει το αντίθετο, απο εκείνον να

---

<sup>285</sup> Gagarin (1997), 206.

<sup>286</sup> ό.π. 206.

ζητήσει λεφτά και να τον πείσει ευκολότερα αφού κατείχε λεφτά για να κάνει κάτι, δίνεται το καινούργιο στοιχείο πως ο Λύκινος ήταν φυλακισμένος και ήθελε να πληρωθεί ένα χρηματικό ποσό για να επελευθερωθεί από τους φίλους του ή οικείους του κάτι που ο Ευξίθεος δεν είχε κάνει όταν χρειαζόταν, δείχνοντας έτσι πως δεν είχαν στενές σχέσεις για να τον ενδιαφέρει τόσο και να φτάσει στη φόνο για χάρη του, έτσι ολοκληρώνεται η ενότητα με ένα ισχυρό επιχείρημα για το οποίο θα υπήρχαν αποδείξεις μιας και ενδιέφερε την πόλη το χρέος του Λύκινου και το ποιος πλήρωσε για χάρη του, αν το έκανε κάποιος, όμως τα περισσότερα και πάλι επιχειρήματα στηρίζοντας στην σφαίρα του πιθανού, σε στοιχεία ήθους των προσωπικοτήτων και όλο φαίνεται πως κάτι υπάρχει που δεν δίνεται ξεκάθαρα από τον Ευξίθεο γιατί σε πολλά σημεία λείπουν οι λεπτομέρειες άρα δεν μπορούμε με βεβαιότητα να πούμε τίποτα.

#### 64-73

Εδώ βλέπουμε την αναφορά στο πόσο σημαντικό είναι να αποφασίσουν σωστά οι δικαστές, το λάθος, που έχει γίνει αρκετές φορές, είναι κάτι σημαντικό και μη αναστρέψιμο κάποιες από αυτές, ο Ευξίθεος αναφέρεται και στο ότι δεν είχε να κάνει με εκείνον η εξαφάνιση του Ηρώδη (5.64-5.66), έπειτα δίνονται τρία παραδείγματα από την ιστορία που απαντούν, αρχικά στο ότι όταν δεν είναι γνωστός ο δολοφόνος ένα άτομο που ήταν μαζί του δεν είναι απαραίτητα και ο ένοχος (με το παράδειγμα του Εφιάλτη) και δεύτερον πως όταν κάποιος εκτελεστεί για ένα έγκλημα και μετά αποδειχθεί πως είναι αθώος δεν υπάρχει σωτηρία για εκείνον (με το παράδειγμα με τους Ελληνοταμίες), ένα άλλο ζήτημα σχετικό με την ενότητα είναι η απορία σχετικά με το γιατί ο Ευξίθεος δεν δίνει πιθανούς ενόχους κάτι που θυμίζει την Τετραλογία 1 στην οποία ο ομιλητής παραπονιέται πως δεν πρέπει να πει ποιος είναι ο αληθινός δολοφόνος για να αποδείξει την αθωότητα του, πιθανοί λόγοι για να το κάνει κανείς αυτό είναι μια κατάθεση δούλου να μην επιτρέψει τον ισχυρισμό αυτό και αν στεκόταν σε αυτό θα έχανε χρόνο από την επιχειρηματολογία του, αν και το πιο πιθανό είναι να μην τον συνέφερε ή να μην είχε αρκετά στοιχεία για να φέρει αμφιβολίες στους δικαστές, τέλος συνεχίζει χωρίς να δίνει λεπτομέρειες με το πως ο Ηρώδης έφτασε στο θάνατο στην κατάσταση που ήταν, που θα μπορούσε απλά μόνος του έτσι μεθυσμένος

να πνίγηκε καθώς όπως αναφέρει ξανά δεν έφυγε ποτέ ο ίδιος από το πλοίο(5.67-5.71). Έτσι προετοιμάζεται το έδαφος για την συνηθισμένη επιχειρηματολογία του παρά τη βιασύνη και το θυμό (5.71-5.73). Ξεκινά με μια πρόταση (5.64) ως θεματική περίοδο που συμπεραίνει πως όσα είπε ο ομιλητής για τον ίδιο και τον Λύκινο έχουν αποδειχθεί όσο καλύτερα γινόταν, συνεχίζει με την προσπάθεια ανασκευής του επιχειρήματος των αντιδίκων, πως ο άνθρωπος εξαφανίστηκε κάτι στο οποίο οι αντίδικοι δεν θα στάθηκαν και πολύ σίγουρα όχι όσο υποστηρίζει ο Ευξίθεος γιατί έτσι μιας και λείπει το πτώμα η θέση τους θα γίνει πιο ανίσχυρη, έτσι όμως ο Ευξίθεος εισάγει το θέμα λέγοντας πως αν ο ίδιος που είναι αθώος καλείται να κάνει υποθέσεις το ίδιο θα μπορούσαν να κάνουν και οι δικαστές που είναι αθώοι, παραλληλίζοντας τον με εκείνους με έντονο στοιχείο παθοποιίας και μια πρόταση λίγο ειρωνική μαζί με αυτή που ακολουθεί που είναι και σαν έμμεσος υπαινιγμός, στον οποίο λέει πως θα έπρεπε να ερωτηθούν οι ένοχοι γιατί αυτοί θα γνώριζαν τι έγινε<sup>287</sup>. Πάντως οι ένοχοι είναι εκείνοι που θα γνωρίζουν ότι έγινε και ο ίδιος ως αθώος το μόνο που μπορεί να πεί είναι πως δεν έκανε το φόνο, αυτό που η θέση του του επιτρέπει να γνωρίζει, η θέση των ενόχων είναι τέτοια που τους επιτρέπει να κάνουν και υποθέσεις και να βρίσκουν δικαιολογίες, κάποιος όμως που δεν γνωρίζει δεν είναι σε θέση για υποθέσεις καθώς το άγνωστο είναι και μη σίγουρο, εδώ σε συνδυασμό με το θέμα της εξαφάνισης που ο Ηρώδης έφυγε από το καράβι και δεν γνωρίζει τι συνέβη, ενισχύουν τη θέση του αλλά εξακολουθούν να είναι στη σφαίρα των οικοτολογικών επιχειρημάτων<sup>288</sup>. Συνεχίζει η άρνηση στις υποθέσεις λέγοντας πως η απάντηση σε κάτι που δεν γνωρίζεις δεν είναι άλλη παρά μόνο «δεν ξέρω» και εδώ ίσως κερδίζει έδαφος ηθολογικά γιατί σίγουρα είναι θετικό στοιχείο το να μην κατηγορείς χωρίς αποδείξεις κάνοντας υποθέσεις ή το να μην σχολιάζεις πράγματα που δεν γνωρίζεις και ζητά στην συνέχεια μάλιστα να μην τον φέρνουν σε δύσκολη θέση ρωτώντας κάτι που δεν γνωρίζει, έτσι θα επικεντρωθεί στο δικό του θέμα το ότι είναι αθώος και όχι στο τι συνέβη καθώς ο ίδιος δεν είχε κίνητρο για το φόνο.

---

<sup>287</sup> Gagarin (1997),208.

<sup>288</sup> ό.π. 208.

Στη συνέχεια έχουμε μια παράγραφο σαν εισαγωγική (5.67) δίνονται τα θέματα των παραλληλισμών που θα κάνει αργότερα, έχουμε το ότι είναι άδικο να καταδικαστεί ο Ευξίθεος απλά και μόνο επειδή βρισκόταν με τον Ηρώδη και κάποιες περιπτώσεις ανθρωποκτονιών μπορούν να μείνουν άλυτες, όπως και να έχει δεν κατηγορείς απλά όσους ήταν μαζί και δεύτερον η αλήθεια για το έγκλημα μπορεί να γίνει φανερή αλλά τότε να είναι αργά να σωθεί εκείνος που εσφαλμένα κατηγορήθηκε και δεν πρέπει βιαστικά να τον καταδικάσουν στην προκειμένη περίπτωση<sup>289</sup>.

Έπειτα (5.68) δίνεται ο πρώτος παραλληλισμός με τον Εφιάλτη που έμεινε ως η γνωστή υπόθεση φόνου ανεξιχνίαστου και οι άνθρωποι που ήταν μαζί με το θύμα δεν μπήκαν στη διαδικασία να κάνουν υποθέσεις για το τι συνέβη, στη περίπτωση εκείνη σύμφωνα με ιστορικά στοιχεία ο Εφιάλτης φίλος του Περικλή που σκοτώθηκε το 463<sup>290</sup> (έτσι επιτίθεται περισσότερο στη κατάθεση του σκλάβου και τη θέση των αντιδίκων και μάλιστα με την αναφορά στην εξαφάνιση του πτώματος εμμέσως αναιρεί την κατάθεση σύμφωνα με την οποία εκείνος το ξεφορτώθηκε με βοήθεια αφήνοντας μάρτυρες αν και είχαν πει πως και μόνος επιχείρησε να το κάνει), το παράδειγμα φαίνεται να φανέρωσε την ολιγαρχική επιρροή του Αντιφώντα κάτι που ίσως λειτούργησε και αρνητικά στα αυτιά των δικαστών<sup>291</sup>, ακολουθεί ο δεύτερος παραλληλισμός (5.69) με τον δούλο, με την πρώτη ματιά δεν φαίνεται να είναι ισχυρός αλλά καταλήγει πιο ισχυρός από τον προηγούμενο μιας και στον προηγούμενο οι σύντροφοι του Εφιάλτη δεν κατηγορήθηκαν για τον φόνο του, εδώ λοιπόν ο ένοχος πιάστηκε όντως και αν δεν είχε παραμείνει και παραδεχτεί το έγκλημα θα καταστρεύονταν όλοι οι άλλοι γύρω από το θύμα άδικα, καθώς ήταν δούλοι και πολύ πιθανό ήταν να βασανίζονταν και μέχρι θανάτου, πλέον είναι ολοφάνερος ο παραλληλισμός με την περίπτωση του Ευξίθεου, ακολουθεί ο τρίτος παραλληλισμός με τους Ελλανοταμίες που ήταν 10 και εισέπρατταν τους φόρους των συμμάχων, ένα όχι και τόσο γνωστό γεγονός, κατά το οποίο όλοι αυτοί καταδικάστηκαν σε θάνατο για κατάχρηση κρατικού χρήματος και ένας μόνο δεν πέθανε διότι αποδείχθηκε πως τελικά ήταν αθώοι, όμως οι δικαστές που είχαν δράσει με βιασύνη και μίσος έκαναν

---

<sup>289</sup> Edwards (hpd), 307.

<sup>290</sup> Gagarin (1997), 208-9.

<sup>291</sup> Edwards (hpd), 307, 310.



λάθος και για τους 9 δεν μπορούσε να γίνει τίποτα, αυτό θέλει να αποφύγει και ο Αντιφών θέλοντας πιθανώς να επαναφέρει στις μνήμες τους τι έγινε με τη Μυτιλήνη που θέλησαν να σκοτώσουν όλους τους άνδρες και να κάνουν σκλάβες όλες τις γυναίκες κάτι που σκέφτηκαν μετά και τους φάνηκε ακραίο<sup>292</sup>. Είναι πιο σωστό οι υποθέσεις αυτές να υποδέχονται έλεγχο σε βάθος «βασανίζουν», χωρίς να παρασύρονται από την «ὀργῆς καὶ διαβολῆς» κάνοντας έναν έμμεσο υπαινιγμό με τη δεύτερη λέξη στις σχέσεις Αθήνας-Μυτιλήνης<sup>293</sup>. Ο οργισμένος (5.72) δε μπορεί να σκεφτεί σωστά γιατί η οργή θολώνει την κρίση του και το νού του ενώ το πέραςμα του χρόνου ελευθερώνει από την οργή, φεύγει η θολή εικόνα και μένει η νηφάλια κρίση της αλήθειας, αυτό είναι σημαντικό γιατί η ανθρωποκτονία γινόταν από λόγους που θολώνουν το μυαλό του δράστη (έρωτας, οργή, πάθος) το δικαστήριο έδινε μειωμένη ποινή, όπως και αν το έγκλημα έγινε λόγω προηγούμενης ανάρμοστης συμπεριφοράς του θύματος ή από ανέχεια αναγκαστικά, όταν μιλάμε για μειωμένη ποινή εννοούμε αντί της θανάτωσης εξορία<sup>294</sup>.

Η ενότητα κλείνει (5.73) με την έκκληση για λύπηση από τον Ευξίθεο, ένα ασυνήθιστο στοιχείο καθώς είναι λίγα τα στοιχεία παθοποιίας σε αυτόν και δεν χρησιμοποιεί τη τακτική αυτή ούτε στον επίλογο όπως θα περίμενε κανείς, στον οποίο συνεχίζει να αναφέρεται στο ότι οι αντίδικοι δεν ακολούθησαν σωστά τις διαδικασίες, φαίνεται πως ο Αντιφών θεωρούσε πως στο Αθηναϊκό κοινό ένας Μυτιληναίος δεν θα κέρδιζε και πολλά με το να κάνει έκκληση για λύπηση, παρ'όλα αυτά αυτο εδώ συμβαίνει και δίνεται στη συνέχεια και με ένα κοινότοπο επιχείρημα, πως η τιμωρία ταιριάζει στους εγκληματίες και όχι σε όσους άδικα κινδυνεύουν, συνεχίζει κάνοντας την πιο συγκεκριμένη αναφερόμενος στους δικαστές από τη μία που πρέπει να τον σώσουν και τους αντιδίκους από την άλλη που άδικα τον κατηγορούν, έτσι παρακαλά να μην παρθεί κάποια απόφαση βιαστικά.

#### 74-80

Παρουσιάζεται ο Ευξίθεος να υπερασπίζεται τον πατέρα του μπαίνοντας σε βαθιά νερά, θα έφερνε στο μυαλό όλων τα γεγονότα μεταξύ Αθήνας-

---

<sup>292</sup> Edwards (hpd), 308.

<sup>293</sup> ό.π. 315.

<sup>294</sup> Λιακόπουλος (1999), 279.

Μυτιλήνης φέρνοντας κακές μνήμες, έτσι θα μπορούσε κανείς να πεί πως το τμήμα αυτό εμπεριέχεται στο λόγο γιατί είχαν αναφερθεί σε αυτό οι αντίδικοι και όφειλε να απαντήσει ή γιατί περίμενε πως σίγουρα θα το χρησιμοποιούσαν ως στοιχείο και προσπάθησε να το μειώσει όσο μπορούσε, ή ακόμα θα μπορούσε κανείς να σκεφτεί πως ο Αντιφών ως λογογράφος είχε δημιουργήσει το λόγο απο πρίν και είχε συμπεριλάβει και την ενότητα αυτή, που για πολλούς θα μπορούσε να παραλείπεται καθώς φαίνεται απο μόνη της σαν ένα κομμάτι ολοκληρωμένο και ξεχωριστό και το χρησιμοποίησε ο Ευξίθεος ένας ξένος -γνωρίζουμε τη συμπάθεια του Αντιφώντα σε τέτοιες περιπτώσεις- άπειρος στα δικαστικά θέματα, μέσα σε αυτόν βλέπουμε να προσπαθεί να μειώσει το ρόλο του πατέρα του στην επανάσταση ενώ ταυτόχρονα δείχνει τον εαυτό του ως έναν εύπορο νέο Μυτιληναίο αντίστοιχο με εκείνους της Αθήνας που ενδιαφέρεται για τα κοινά αλλά συχνά γίνεται στόχος για συκοφάντες<sup>295</sup>. Μετά τον πρόλογο που κάνει αναφερόμενος στο θέμα που είναι η απολογία σχετικά με τον πατέρα του, περνά στο θέμα της ηλικίας με την αντίθεση ανάμεσα στη διαφορά μεταξύ του νεαρού του Ευξίθεου και του ηλικιωμένου πατέρα του, μια ασαφής βέβαια αναφορά που έχει να κάνει με το ότι ο Ευξίθεος δηλώνει ξανά ότι βρίσκεται στη δυσάρεστη θέση να μιλήσει για κάποιον άλλον και θέλει να δείξει πως όχι μόνο δεν το θέλει αλλά δεν είναι και λογικό να συμβαίνει, έτσι βασίζεται στο ότι οι μεγαλύτεροι γνωρίζουν καλύτερα και μπορούν να κρίνουν και καλύτερα και στο ότι δεν γνωρίζει τα γεγονότα γιατί δεν τα έζησε όπως ο πατέρας του και μιλάει για κάποιον που κατηγορείται μπορεί να τον βλάψει παραθέτοντας απλά ότι είχε ακούσει, σχετικά με το θέμα της ακοής και της φήμης υπάρχει ένσταση πως απαγορευόταν να παραθέτεις τέτοια στοιχεία αλλά νόμος που να το γράφει δεν έχει βρεθεί ακριβώς, έτσι και δεδομένου ότι σε κάποιες περιπτώσεις ήταν υποχρεωτικό να μεταφερθούν λόγια άλλων, όπως κάποιος τα άκουσε, όπως αν κάποιος είχε πεθάνει ή φήμες να σχολιαστούν δεν μπορούμε να απαντήσουμε με σιγουριά όπως και να έχει εδώ εισάγοντας το θέμα της φήμης δημιουργεί και ένα κλίμα αβεβαιότητας για τις φήμες όπως αυτές που πρέπει να σχολιάσει για τον πατέρα του<sup>296</sup>.

---

<sup>295</sup> Gagarin (1997),211.

<sup>296</sup> ό.π. 211.

Ανάγκάζεται (5.75) να μιλήσει για αυτά και να απολογηθεί και για θέματα που συνέβησαν πριν καν εκείνος γεννηθεί, και μέσα σε αυτή τη κατάσταση θα προσπαθήσει να υπερασπιστεί τον πατέρα του που θεωρεί πως το αξίζει ούτως η άλλως, λέει πως αν μιλούσε ο Ευξίθεος με λάθος τρόπο για τις πράξεις του πατέρα ίσως φαίνονταν κακές και έτσι παίρνει ένα μεγάλο ρίσκο, σίγουρα οι αντίδικοι θα περίμεναν την παραμικρή κουβέντα του να πιαστούν άρα έχει δίκιο στο ότι ίσως του έβγαине σε κακό και του ίδιου.

Περνάει στα στοιχεία που θα παραθέσει πλέον για το θέμα (5.76) ξεκινώντας αναφερόμενος στη περίοδο πριν απο την αποστασία των Μυτιληναίων, όπου ο πατέρας του έδειχνε έμπρακτα τη συμπάθεια του για την Αθήνα χωρίς εδώ να παραθέσει στοιχεία που να το επιβεβαιώνουν χάνοντας έδαφος, απο εκεί περνά στη περίοδο της αποστασίας κατά την οποία η Μυτιλήνη είχε πάρει την απόφαση εκείνος «ήμαρτε [τῆς ὑμετέρας γνώμης]» έκανε λάθος όπως χαρακτηρίζει την επανάσταση και δεν ήταν αντάξιος των προσδοκιών των Αθηναίων, έτσι η θέση του ήταν δύσκολη και ή θα συμμετείχε και σαν ηγετικό μέλος λόγω της θέσης του ή θα τον εκτελούσαν όπως θα πει αργότερα, έτσι ενώ οι διαθέσεις του ήταν καλές δεν μπορούσε να κάνει κάτι και τα «εὐρόπως εἶχεν.. ἀδυνάτως εἶχεν» μας φανερώνουν την αντίθεση, πως ενώ ήθελε να δείξει καλή θέληση στην Αθήνα δεν μπορούσε να κάνει κάτι<sup>297</sup>.

Όταν όμως τιμωρήθηκαν οι υπαίτιοι (5.77) όσοι ξεκίνησαν την επανάσταση και εδώ ο Αντιφών όπως και ο Θουκυδίδης αναφέρεται περιληπτικά στο πως τιμωρήθηκαν, προφανώς γιατί δεν χρειάζεται να κάνει λόγο για τα ιστορικά γεγονότα σύμφωνα με τα οποία η τιμωρία εκτός της θανάτωσης των αρχηγών ήταν να δοθούν τα κτήματα σε κληρικούς οι οποίοι θα τα «νοίκιαζαν» στους κατόχους τους και θα επέβλεπαν την κατάσταση στη πόλη, βέβαια μετά την αποκατάσταση ίσως να υπήρχαν προβλήματα σχετικά με το σε ποιόν άνηκε η γή<sup>298</sup>, πάντως εδώ αυτό που μας ενδιαφέρει και δίνει σημασία σε σχέση με τα ιστορικά γεγονότα είναι πως ο πατέρας του δεν αποδείχθηκε πως ήταν σε αυτά τα άτομα και δεν τιμωρήθηκε αλλά αποχώρησε απο τη χώρα και μετά την Αμνηστία που επέτρεψαν να μείνουν στον τόπο τους οι Μυτιληναίοι, επίσης ο πατέρας του φαίνεται πως ήταν εντάξει στις υποχρεώσεις του απέναντι και

---

<sup>297</sup> Gagarin (1997),212.

<sup>298</sup> Edwards (hpd), 326-8.

στις δυο πόλεις και ως προς τις λειτουργίες που ο Αντιφών αναφέρεται στην Τετραλογία 2 και στις χορηγίες που γίνεται λόγος στον 6<sup>ο</sup> λόγο του, λέγεται πως πλήρωνε και τα «τέλη» δηλαδή φόρους χωρίς να διευκρινίζεται τι εννοεί και με τις τρεις λέξεις αυτές που αναφέρει ως υποχρεώσεις μπορούμε να καταλήξουμε πως αναφέρονται γενικά και όχι με την ακριβή σημασία των όρων φόρος π.χ για κάποια χρήματα σαν ετήσια συνεισφορά που μπορεί να έδινε, καθώς δεν δικαιολογείται να πλήρωνε σε κάποια χώρα φόρους διότι είχε εγκαταλείψει και την Μυτιλήνη στην οποία ίσως να έπρεπε να πληρώνει φόρο σε Αθηναίους κληρικούς<sup>299</sup>.

Συνεχίζοντας (5.78) το συλλογισμό πως δεν παρέλειπε τα καθήκοντά του απέναντι στις πόλεις ισχυρίζεται πως τελικά παρέμενε στην Αίνο μόνιμα και αφήνεται η υπόνοια πως διάλεξε να μένει εκεί πιθανώς γιατί είχε υποστεί και εκείνος επιθέσεις συκοφαντών όπως και κάθε άλλος επιφανής άνδρας, θα έλεγε κανείς όπως και τώρα ο γιός του, αποδίδοντας έναν έμμεσο υπαινιγμό προς τους αντιδίκους, το σημαντικό στο κομμάτι αυτό βρίσκεται στην αναφορά που κάνει για αυτούς που έχουν αλλάξει πόλεις και κάνουν δίκες προς την Αθήνα (αντιθετικά με το πατέρα του), στο κομμάτι αυτό λείπει το «δε» που συντροφεύει το «μεν» συνήθως, κάτι που κάποιοι λένε μπορεί και να συμβαίνει, επίσης με τον όρο δίκη αναφερόμαστε σε διάφορες διαδικασίες μεταξύ Αθήνας και συμμαχικών πόλεων αλλά όχι για ξένες πόλεις, μάλλον αναφέρεται στους συμμάχους που συνέχιζαν να έχουν εχθρικές τάσεις προς την Αθήνα, η καλύτερη απάντηση για αυτό θα ήταν πως αναφέρεται και σε όσους έφυγαν από τη Μυτιλήνη για τη Μικρά Ασία και όσους παρέμειναν και δημιουργούσαν θέματα όπως «δίκες» που σημαίνει εδώ υποθέσεις μεταξύ των συνθηκών<sup>300</sup>. Ο Ευξίθεος τονίζει τη διαφορά του πατέρα του και της πόλης ολόκληρης λέγοντας πως δεν γίνεται να τιμωρηθεί εκείνος για το κακό που έκαναν όλοι και μάλιστα εκείνος δεν επιθυμούσε, και επαναλαμβάνει το «πολλῆς» και στην ευτυχία και στην δυστυχία πως οι Μυτιληναίοι θυμούνται το λάθος τους που τους εφερε στη πραγματική καταστροφή τονίζοντας το λίγο υπερβολικά, έπειτα περνά και άμεσα πλέον στην αναφορά-επίθεση προς τους δικούς του κατηγορούς που έχουν στοχοποιήσει τον πατέρα του και τον ίδιο

---

<sup>299</sup> Edwards (hpd), 330.

<sup>300</sup> Gagarin (1997), 213.

για χρήματα και μάλιστα έχουν κάνει μελετημένες μηχανορραφίες «παρασκευή», θα κέρδιζαν πολλά κάνοντας τους επίθεση, ίσως μιλώντας γενικά για όσους άπλωναν χέρια στις ιδιοκτησίες τους στη Μυτιλήνη, επαναφέροντας το θέμα της αντίθεσης της ηλικίας των δυο ανδρών καταλήγει στο ότι ως νεότερος έχει δύναμη να υποστηρίξει και τον εαυτό του και τον πατέρα του<sup>301</sup>.

Η ενότητα ολοκληρώνεται (5.80) με στοιχεία παθοποιίας και άμεση αποστροφή στους δικαστές απο μέρους του Ευξίθεου ο οποίος τονίζει πως με την ετυμηγορία τους περνούν διδάγματα για το μέλλον «διδάσκετε», και δεν πρέπει να δώσουν την εντύπωση πως οι συκοφάντες κερδίζουν γιατί στο μέλλον οι άνθρωποι δεν θα θεωρούν αξιόπιστο το δικαστήριο και θα προτιμούν τους μεταξύ τους διακανονισμούς, ίσως με χρηματικά μέσα, έτσι πλήττεται η δικαιοσύνη, ενώ αν οι συκοφάντες καταδικάζονται θα επικρατεί δικαιοσύνη, και τοποθετεί τον εαυτό του και τη δικαιοσύνη στα χέρια των δικαστών, η παράγραφος αυτή περιλαμβάνει περισσότερο στοιχεία παθοποιίας καθώς ο Ευξίθεος δεν φαίνεται να έχει αποδείξει την συκοφαντική διάθεση των αντιπάλων του.

#### **81-84**

Ολοκληρώνεται η ενότητα των πίστευων με τις παραγράφους αυτές, πλέον ο Ευξίθεος κάνει αναφορά για θεϊκά σημάδια, η καλύτερα έλλειψη θεϊκών σημαδιών καθώς σε όλες του τις δραστηριότητες θρησκευτικές και κοσμικές κανένας δεν έπαθε κάτι όταν ήρθε σε επαφή μαζί του, δεν είχε μίasma άρα ήταν και αθώος σύμφωνα και με όσα έχουμε αναφέρει για το μίasma, το επιχείρημα αυτό δεν πρέπει να αξιοποιηθεί ως δεδομένο για το τι πίστευε ο Αντιφών σχετικά με τη θρησκεία ή οι δικαστές, παρατηρείται η ορμή του Ευξίθεου να μιλήσει για αυτό κάτι που όμως κάνει με συντομία, γενικά σαν να διαψεύδει και ο ίδιος τα όσα λέει, έχουμε χρήση «ατεχνων πίστευων» καθώς το μίasma ήταν αγαπημένο σημείο τον λογογράφων αλλά δεν θα μπορούσε να αποτελεί το ισχυρό επιχείρημα τις επιχειρηματολογίας καθώς ίσως σε κάποιους δικαστές να είχε απήχηση ενώ σε κάποιους άλλους να φαινόταν

---

<sup>301</sup> Gagarin (1997), 214.

ανόητο, στις Τετραλογίες παίζουν πολύ σημαντικό ρόλο τα επιχειρήματα με το μίasma<sup>302</sup>, που όμως αφορούν φανταστικές υποθέσεις.

Ο Ευξίθεος αναφέρεται (5.81) στις αποδείξεις(τεκμήρια-σημεία) που έχουν δοθεί και ξεκινάει να κάνει λόγο και για τα υπερφυσικά στοιχεία που θέλει να αναφέρει περιληπτικά καθώς δεν επιδέχονται απο τη φύση τους απόδειξη, αυτά είναι τα θεϊκά σημάδια ή τα όσα ερμηνεύουν οι άνθρωποι ως θεϊκά σημάδια, προκαλεί εντύπωση πως ο Αντιφών βάζει τον Ευξίθεο έναν ξένο Μυτιληναίο να αναφερθεί στο ότι οι Αθηναίοι αποφασίζουν σωστά διαχειριζόμενοι τέτοια σημάδια και το κάνει λίγο μετά την Σικελική καταστροφή στο Ιόνιο Πέλαγος κάτι που δεν θα ακουγόταν ευχάριστα στους Αθηναίους, οπότε μάλλον εδώ κάνει κάποιες γενικόλογες φιλοφρονήσεις και δεν είχε πρόθεση να αναφερθεί στα γεγονότα αυτά<sup>303</sup>.

Στη συνέχεια (5.82) προτρέπει τους δικαστές να δίνουν βάση και στις ιδιωτικές υποθέσεις αναφερόμενος σε παραδείγματα, ασαφή όμως, άνθρωποι που είχαν διαπράξει κακή πράξη με τα χέρια τους είχαν πάνω τους μίasma και όταν μπήκαν σε πλοίο να ταξιδέψουν οι θεοί τους τιμώρησαν που έδειξαν ασέβεια μαζί και όσους βρίσκονταν εκεί και ας σέβονταν εκείνοι τους θεούς, ή αν δεν πνίγηκαν τους βρήκαν άλλες συμφορές αργότερα, αυτό βασίζεται στο ότι η θεϊκή τιμωρία θα σε βρεί όπου και αν βρίσκεσαι και μαζί και άλλους μια ιδέα που θυμίζει Όμηρο, ή τη θεία Νέμεσις και ανταποκρίνεται στην ιδέα του μιάσματος, επόμενο παράδειγμα που παραθέτει είναι όταν κάποιος με μίasma βρισκόταν στη ιερή διαδικασία της θυσίας οι θεοί δεν επέτρεπαν να πραγματοποιηθεί σωστά, στον ίδιο όμως συνέβησαν τα αντίθετα όσοι ταξίδευαν μαζί του έκαναν τα καλύτερα ταξίδια και οι θυσίες που ήταν παρών είχαν τα καλύτερα αποτελέσματα και αυτά θεωρεί πως είναι μεγάλη απόδειξη της αθωότητας του καθώς και οι μάρτυρες που καλεί να καταθέσουν για αυτά, το κάνει με μια ανεπίσημη παραλλαγή του τρόπου που φώναζαν τους μάρτυρες απο τον Αντιφώντα που όμως βγάζει νόημα όσο και αν κάποιος μελετητής ισχυρίζονται πως πρέπει να προστεθούν λόγια έως τη στιγμή που θα καλέσει τους μάρτυρες καθώς υπάρχει κενό<sup>304</sup>.

---

<sup>302</sup> Gagarin (1997), 214.

<sup>303</sup> Edwards (hpd), 342.

<sup>304</sup> Gagarin (1997), 215.

Η τελευταία παράγραφος περιλαμβάνει πολλές επαναλήψεις και ξεκινά με υποθετική αντιστροφή ρόλων λέγοντας πως αν οι αντίδικοι είχαν να αντιπαραθέσουν κάτι στα επιχειρήματα σχετικά με το μίasma θα το είχαν κάνει γιατί θα ήταν ένα αξιόπιστο στοιχείο για τη θέση τους, ενώ τα σημάδια και οι μάρτυρες αναφέρει δίνοντας μια αίσθηση αυθορμητισμού στο λόγο, ταιριάζουν με την δική του αλήθεια και χρησιμοποιώντας το «οί μὲν ἄλλοι.. ἄπιστα καθιστάναι.» κλείνει την παράγραφο με κάτι που ο Αντίφων έχει χρησιμοποιήσει και στον 6<sup>ο</sup> λόγο του με αλλαγή στη σειρά των λέξεων, απλά και απηχεί ιδέες του προλογου (5.3)<sup>305</sup> εναντίων των αντιδίκων του, όπως είναι η διαφορά μεταξύ συνηθισμένης συμπεριφοράς και εκείνης των αντιδίκων, την κοινότοπη ιδέα της μεγάλης σημασίας μεταξύ έργων και λόγων την οποία δίνει και αντιθετικά κατηγορώντας τους αντιδίκους του που με τα λόγια τους καθιστούν αναξιόπιστες τις πράξεις.

#### 3.4.6 Σχολιασμός Επιλόγου

Ο επίλογος ξεκινά με μοτίβο επιλόγου που δημιουργεί τη μετάβαση στο θέμα αναφερόμενος σε όσα έχουν ήδη πει, παρατηρείται πως εκτείνεται σε δυο σημεία, αρχικά στην κριτική ως προς τη διαδικασία που ακολούθησαν οι αντίδικοι (ἀπαγωγή) έναντι εκείνης που ἄρμοζε (δίκη φόνου) καθώς και ἔλξη από μέρος του Ευξίθεου να κερδίσει χρόνο μέχρι να αποφασίσουν να τον αθώωσουν, έτσι αφήνει το περιθώριο να τον δικάσουν σε μια δίκη εκ νέου που θα έχει όμως τη μορφή της δίκης φόνου, έτσι οι δικαστές δεν θα ένιωθαν ούτε στο ελάχιστο πως έκαναν λάθος αν τον καταδίκάζαν, δεν δίνει ἔμφαση όμως στο ότι αν τον αθώωναν και δικαζόταν με δίκη φόνου θα είχε την δυνατότητα να διαφύγει από την Αθήνα πρίν τη δίκη και έτσι η αθώωση του στην ουσία μπορεί να μην οδηγούσε σε μια δεύτερη δίκη<sup>306</sup>. Αξιοσημείωτη είναι η ἔλλειψη πάθους στον επίλογο, καθώς και το ότι στο σύνολο του ο επίλογος όπως και ο πρόλογος θεωρούνται ἄψογοι, χωρίς αυτό να μειώνει την αξία των υπολοίπων τμημάτων του λόγου.

Ισχυρίζεται ο Ευξίθεος (5.85) πως μετά τα όσα είπαν πρέπει να ἔρθει η αθώωση του γιατί έτσι θα είναι φανερός ο σεβασμός στους νόμους από μέρος των δικαστών που οφείλουν να τον περάσουν από μια κανονική δίκη

---

<sup>305</sup> Gagarin (1997), 215.

<sup>306</sup> ὁ.π. 216.

ταιριαστή στο παράπτωμα για το οποίο κατηγορείται αφενός, αλλά θα του δίνει το δικαίωμα να περάσει και στην δεύτερη δίκη απο την οποία οι κατηγοροί του τον έβαλαν να περάσει αφετέρου, χωρίς να είναι δική του ευθύνη πρέπει να περάσει στην δεύτερη και όχι να καταδικαστεί στην πρώτη και απο εκεί περνά στο δεύτερο σημείο που θα σταθεί που είναι το θέμα του χρόνου (5.86) που είναι απαραίτητος για να φανεί η αλήθεια, εκτός απο τους νόμους χρειάζεται πολλές φορές να αναζητηθεί η αλήθεια άρα και αρκετό χρόνο, καταλήγει στο οτι οι πολλές δίκες φέρνουν την αλήθεια γιατί φανερώνονται οι συκοφαντίες με τη βοήθεια του χρόνου. Το σημείο αυτό αποτελεί έναν τόπο του να γίνει μόνο μια δίκη και πόσο σημαντική είναι η απόφαση των δικαστών για την ζωή εκείνου που καταδικάζεται, ενώ στη δίκη φόνου η διαδικασία είναι διαμορφωμένη έτσι ώστε τέτοιοι κίνδυνοι να μειώνονται και εκεί θέλει να καταλήξει πως δικάζεται χωρίς προστασία και ζητά να ξανα γίνει η δίκη, ένας τόπος που ταιριάζει και στο θέμα των παραγράφων αυτών και είναι βασικός<sup>307</sup>.

Οι 5.87-5.90 επαναλαμβάνονται με κάποιες αλλαγές στον 6<sup>ο</sup> λόγο του Αντιφώντα και μάλιστα κάποιοι μελετητές τις διαγράφουν, το κείμενο ξεκινά με αναφορά στη δίκη φόνου που οι μελετητές ισχυρίζονται πως στη προκειμένη περίπτωση αναφέρεται σε όλα τα είδη δίκης φόνου άρα και στις δυο διαδικασίες που εδώ έχουν συζητηθεί<sup>308</sup>, στην οποία αν δεν πάρθηκε η σωστή απόφαση (5.88-5.89) που είναι ισχυρότερη απο τη δικαιοσύνη και την αλήθεια και εάν λοιπόν έρθει καταδικαστική απόφαση ο κατηγορούμενος οφείλει να υποκύψει στο αποτέλεσμα ακόμα και αν είναι αθώος, το σημείο αυτό βοηθά όσους επιθυμούν την διαγραφή των παραγράφων καθώς θεωρούν πως εδώ δεν χρειάζεται τέτοια αναφορά μιας και δεν δικάζεται με δίκη φόνου τώρα, δείχνοντας πως ίσως οι τόποι να μην ταιριάζουν σε όλα τα κείμενα, απο την άλλη όμως ο Ευξίθεος επιδιώκει την αθώωση του απο τη δίκη αυτή για να περάσει στην επόμενη, η αναφορά στο οτι μπορεί να είναι αθώος και όχι φονιάς ή ένοχος συγκεκριμένα απηχεί τον ακούσιο φόνου που υπήρχε στην περίπτωση του 6<sup>ου</sup> λόγου του<sup>309</sup>, το σημείο σχετικά με το οτι κανείς δεν θα τολμούσε να παραβιάσει την απόφαση του δικαστηρίου φαίνεται να

---

<sup>307</sup> Edwards (hpd), 353.

<sup>308</sup> Gagarin (1997), 216.

<sup>309</sup> Edwards (hpd), 355-6.



αναφέρεται στην εθελούσια εξορία που θα μπορούσε να υποστεί ο ένοχος φαίνεται να απηχεί σημεία του 6<sup>ου</sup> λόγου και να είναι εσφαλμένος σαν ισχυρισμός, το παράδειγμα που γνωρίζουμε ανθρώπου που υποστήριζε την αθωότητα του είναι του Σωκράτη που είναι τελείως άτυπο, δεν είναι εμφανές τι προσπαθεί να κάνει ο Αντιφώντας αν θέλει να διεγείρει τη σκέψη των δικαστών, να τους διασκεδάσει με την αθώα ευσέβεια του Ευξίθεου ή να τους εντυπωσιάσει, καταλήγει στο ότι πρέπει κανείς να υποκύπτει στο αποτέλεσμα της δίκης πόσο μάλλον αν δεν υπάρχουν συγγενείς να ζητήσουν εκδίκηση μετά το θάνατο του, που στην προκειμένη περίπτωση συμβαίνει μόνο ένας θρησκευτικός εξαγνισμός, εδώ η αναφορά είναι γενική για όποιον δεν έχει συγγενείς στον 6<sup>ο</sup> λόγο όμως αναφερόταν στους δούλους που δεν είχαν κάποιον να πάρει εκδίκηση μιας και ο ίδιος ο αφέντης τους τους σκότωσε.

Έπειτα αναφέρεται εξ ολοκλήρου στις διαδικασίες μιας δίκης φόνου (5.88) δείχνοντας μέσα από τη διαφορετικότητα της με τις άλλες δίκες ως προς το τελετουργικό (όρκους-διωμοσία,σφάγια, απαγορεύσεις) πόσο πιο σοβαρή ήταν και πόσο σημαντικό ήταν να αναγνωρίζονται ως τέτοιες οι σωστές υποθέσεις καθώς αν έρθει η τιμωρία του ενόχου όλα είναι εντάξει να όμως γίνει λάθος και κατηγορηθεί αθώος τότε διαπράττεται ασέβεια και στους θεούς και στους νόμους όπου με τη φράση αυτή προσπαθεί να δώσει έντονα τη σημαντικότητα της απόφασης των δικαστών.

Την σημαντικότητα συνεχίζει να τονίζει (5.89) λέγοντας πως πιο μεγάλο βάρος και ευθύνη έχουν οι δικαστές από εκείνους που κατηγορούν εσφαλμένα κάποιον γιατί επι της ουσίας εκείνοι αποφασίζουν για την τελική κρίση μετά την ακροαματική διαδικασία και αν γίνει λάθος το σφάλμα είναι δικό τους και μόνο δεν υπάρχει μεγαλύτερος ρόλος πάνω από τους δικαστές για να φέρει ευθύνη, ωστόσο εδώ φαίνεται να αναφέρεται περισσότερο στους διάδικους του παρά στους δικαστές για το ότι το σφάλμα μένει πάνω τους τονίζοντας όμως τη σημαντικότητα της απόφασης των δικαστών<sup>310</sup>. Δίνοντας ερωτήματα στα οποία απαντά (5.90) ο ίδιος ο Ευξίθεος οδηγεί το λόγο του στο σημείο που θέλει επιδιώκοντας να συμβεί μια δεύτερη δίκη, σαν δίκης φόνου, βασική αρχή της διαδικασίας ήταν η αμεσότητα της καθώς οι αγορεύσεις γίνονταν προφορικά, πρακτικά δεν κρατούνταν, η απόφαση απαγγελόταν προφορικά, οι

---

<sup>310</sup> Gagarin (1997), 217.

δικαστές ήταν υποχρεωμένοι να ακούν και τις δυο πλευρές αντικειμενικά έτσι ώστε να σχηματίσουν ολοκληρωμένη γνώμη<sup>311</sup>, έπρεπε να δοθεί όρκος και να μιλήσουν και οι δυο για την υπόθεση, οι διάδικοι έπρεπε να αναφέρονται στο θέμα και να μην ασχολούνται με άλλα κατα την εκδίκαση η οποία γινόταν στον Άρειο Πάγο και έτσι το «ὕμεις» του κειμένου είναι αναφορά στους Αθηναίους γενικά, οι δικαστές που θα τον δικάζαν μετά θα ήταν διαφορετικοί και το πρόσωπο στο οποίο απευθύνεται σε εκείνους στο κείμενο δείχνει πως θα τα ήταν οι ίδιοι αν θεωρούσαμε πως αναφέρεται στους δικαστές, πρέπει λοιπόν να αθωωθεί τώρα για να περάσει στην επόμενη δίκη και φαίνεται να πιστεύει πως εκεί θα τύχει πιο ευνοϊκής ακρόασης, ενώ αν καταδικαστεί δεν υπάρχει περιθώριο σκέψεων<sup>312</sup>.

Καθώς (5.91) είναι ενα κακό που δεν θα μπορεί να διορθωθεί και σε αυτές τις περιπτώσεις υπάρχει βάρος και στη συνείδηση αυτών που λαμβάνουν τις αποφάσεις ισχυρίζεται χωρίς όμως να αναπτύσσει παραπάνω ελπίζοντας πως μάλλον θα περάσει χωρίς ερωτήσεις, εάν αθωωθεί όμως υπάρχει περιθώριο διόρθωσης του λάθους και δεν συντελείται έτσι ασέβεια, ενώ αντίθετα λέγεται πως δεν υπάρχει θεραπεία (ἀνήκεστον) για αυτόν που θα καταδικάσει κάποιον εσφαλμένα παρά μόνο η εκδίκαση που μπορεί να επέλθει κάτι που και στις Τετραλογίες επαναλαμβάνεται και συνδέεται με την έννοια του μιάσματος, στο σημείο αυτό επαναφέρονται και οι ιδέες προηγούμενων παραγράφων σχετικά με την πρόνοια (5.71-5.73,5.84) που πρέπει να δείξουν οι δικαστές για να πάρουν απόφαση και το χρόνο που απαιτείται<sup>313</sup>, και ολοκληρώνει την παράγραφο με αναφορά σε προηγούμενες περιπτώσεις που μπορεί όντως να είχε συμβεί κάτι τέτοιο αναφέροντας πως κάποιιοι εξαπατούνται όπως μπορεί και στη προκειμένη περίπτωση να συμβεί, και συνεχίζει αναφερόμενος στην δική του υπόθεση χρησιμοποιώντας το «χρῆν» λέγοντας πως σε τέτοιες περιπτώσεις οι κατηγοροί που εξαπατούν θα πρέπει μετά να θανατώνονται<sup>314</sup>.

Εν συνεχεία (5.92) επανέρχεται το θέμα της σκέψης προ της απόφασης που αποτελεί προϊόν λογικής διεργασίας και οδηγεί σε σφάλμα που δεν συγχωρείται και εκείνο το σφάλμα που εξαρτάται από την τύχη και δεν είναι

---

<sup>311</sup> Λιακόπουλος (1999),488-9.

<sup>312</sup> Gagarin (1997), 218.

<sup>313</sup> Edwards (hpd), 365.

<sup>314</sup> Gagarin (1997), 218.

εθελημένο, πιο συγκεκριμένα η αντίθεση «τύχης-γνώμης» καθώς και του εθελούσιου φόνου και μη που υπήρχε ως διάκριση στις περιπτώσεις φόνου και ήταν και σημαντική, τέλος επαναφέρει και τη σημαντικότητα της απόφασης – ψήφου των δικαστών παραλληλίζοντας τις συνέπειες της με εκείνες κάποιου που διαπράττει φόνο με τα ίδια του τα χέρια, και εδώ συνδέει την ψευδή υπόθεση των κατηγορών με την απόφαση των δικαστών για να δείξει πως μπορεί να οδηγηθούν χωρίς να το θέλουν σε σφάλμα<sup>315</sup>. Σε αυτές τις ιδέες αναφέρεται η παράγραφος αναφορικά και με τον «προμελετημένο δόλο» που θεωρούταν δόλος απο θέληση του δράστη που ελεύθερα αποφασίζει με περίσκεψη για τις πράξεις του και οδηγείται στην εκτέλεση τους, τότε η άδικη πράξη εις βάρος κάποιου επιδεχόταν ποινή καθώς όπως είπαμε περιείχε την βούληση του δράστη να βλάψει, απο την άλλη στον αξιούμενο δόλο υπάρχει και η περίπτωση της ακούσιας ενέργειας κατά την οποία δεν υπήρχε προμελετημένο σχέδιο παρά μόνο η στιγμιαία αντίδραση του δράστη, ο δόλος αυτός δεν περιλαμβάνει βούλευση αλλά πράξεις εξ' αμελείας<sup>316</sup>.

Η επόμενη παράγραφος ξεκινά με ένα «τόπο», κάτι που συνήθιζαν να χρησιμοποιούν με τον τρόπο αυτό, και είναι σχετικά με το ότι ο Ευξίθεος βρέθηκε στη δίκη με δική του θέληση πιστεύει στο δίκιο του λέει αν και είχε δώσει άλλο λόγο που βρισκόταν εκεί και αντιμετώπιζε τη δίκη (5.13) και έχει συνήγορο την καθαρή του συνείδηση, κάνει ακόμα πιο μεταφορικό το λόγο του απο το σημείο αυτό, χρησιμοποιεί και σπάνιες λέξεις όπως η λέξη «ψυχή» για τον πεζό λόγο καθώς ταίριαζε στον ποιητικό περισσότερο, ή η λέξη «προαπολείπει» που θυμίζει Όμηρο ή και Ηρόδοτο<sup>317</sup>, έτσι σε περιστάσεις που δεν έχεις τη συνείδηση σου καθαρή η ψυχή σε εγκαταλείπει, ενώ αν την έχεις ακόμα και αν το σώμα έχει κουραστεί η ψυχή συνεχίζει, επομένως η συνείδηση είναι ο μεγαλύτερος εχθρός όταν έχεις κάνει ένα λάθος και ο ίδιος παρουσιάζεται ενώπιον των δικαστών έχοντας τη δική του συνείδηση καθαρή.

Έπειτα (5.94) ξεκινά ο ισχυρισμός πως δουλειά των κατηγορών είναι να συκοφαντούν ενώ των δικαστών να σχηματίσουν σωστή άποψη χωρίς να πείθονται απο το άδικο, και συνεχίζει με το βασικό θέμα του επιλόγου τη δεύτερη δίκη λέγοντας πως και να μετανιώσουν αν πιστέψουν την δική του

---

<sup>315</sup> Gagarin (1997), 218.

<sup>316</sup> Λιακόπουλος (1999), 243-4.

<sup>317</sup> Edwards (hpd), 372.

υπόθεση θα μπορέσουν να τον τιμωρήσουν στην επόμενη και να θεραπευτούν, ενώ αν πειστούν από τους άλλους δεν υπάρχει μετά θεραπεία καθώς εκείνος θα είναι νεκρός και εκείνοι με αθεράπευτες ψυχές, άλλωστε αναφέρει πως δεν θα περάσει πολύς χρόνος για τη δίκη και εισάγει και ένα γνωμικό «οὐ τοι τῶν ἐπειγομένων ἐστὶ τὰ πράγματα, ἀλλὰ τῶν εὖ βουλευομένων.» πως δεν πρέπει να βιάζονται αλλά να σκεφτούν σωστά ενισχύοντας τη θέση του, επίσης σε όλη τη παράγραφο έχουμε εμφανείς αντιθέσεις «γνωρισταί... γίγνεσθε τῆς δίκης... δικασταὶ τῶν μαρτύρων..δοξασταί, τότε δὲ κριταὶ τῶν ἀληθῶν» μεταξύ του τώρα και του μετά που ενισχύουν την σημαντικότητα της απόφασης των δικαστῶν και της ύπαρξης δεύτερης δίκης, κλείνει η παράγραφος στο ότι τώρα ας ακούσουν την υπόθεση και στην επόμενη δίκη ας αποφασίσουν οριστικά, το «γνωρισταί» και το «δοξασταί» είναι σπάνια κυρίως το πρώτο, επίσης μελετητές σβήνουν το «τῶν μαρτύρων» αλλά έχει σημασία στο κείμενο και αυτό φαίνεται και από την επόμενη πρόταση έτσι δεν θα μπορούσε να βγεί νόημα αν δεν υπήρχε<sup>318</sup>. Η επόμενη αναφορά από τον Ευξίθεο έχει να κάνει με το ότι είναι ευκολότερο να ψευδομαρτυρήσει κάποιος για εκείνον που βρίσκεται σε δίκη, κάτι που σαν ιδέα δεν ευσταθεί γιατί οι μαρτυρίες, οι όρκοι και η βάσανος προσπαθούν να εξαλείψουν αυτό ακριβώς το στοιχείο, επίσης αν καταδικαστεί ο άνθρωπος μαζί με εκείνον που πεθαίνει χάνεται η πιθανότητα να πάρει εκδίκηση, μάλλον είναι αναφορά στην περίπτωση που συγγενείς του θύματος περνούσαν σε δίκη ψευδομαρτυριῶν, όμως αν εκείνος πεθάνει ακόμα και εκδίκηση να πάρουν εκείνος δεν κερδίζει κάτι και αυτό αντανακλά πάλι «κοινό τόπο», πως οι νεκροί χρειάζονται την εκδίκηση και τα προνόμια αν φανεί πως είναι αθώοι αλλά οι ρήτορες το χρησιμοποιούσαν με αυτό τον τρόπο όταν χρειαζόταν<sup>319</sup>, εδώ χρειάζεται να δείξει το αντίθετο ο Αντιφών πως αν χαθεί η ζωή του ανθρώπου μετά δεν υπάρχει ουσία, για να κάνει ακόμα πιο έντονη τη σημαντικότητα της απόφασης των δικαστῶν.

Μετά την ρητορική ερώτηση που κάνει ζωντανό και έντονα φορτισμένο το λόγο ο Ευξίθεος περνά στην τελευταία παράγραφο (5.96), επιμένει πως πρέπει να αθωωθεί από την παρούσα δίκη και να αντιμετωπίσει μια κανονική δίκη

---

<sup>318</sup> Gagarin (1997), 220.

<sup>319</sup> Edwards (hpd), 377.

φόνου όπως αρμόζει και περιγράφει τη διαδικασία, θα φτάσει στο ότι έτσι δεν θα μπορεί πια να ισχυρίζεται ο ίδιος και μάλλον και κανείς άλλος πως καταδικάστηκε άδικα, δεν βλέπουμε να έχει επιθυμία ακόμα να νιώσουν λύπη οι δικαστές μέχρι και το τέλος εκτός από το φορτισμένο ρήμα «δέομαι» που χρησιμοποιεί λέγοντας πως δεν επιθυμεί να τους θίξει με όσα είπε αλλά να διεκδικήσει το δίκιο για τον εαυτό του, καθώς η σωτηρία βρίσκεται στον όρκο των δικαστών, που ορκίζονταν μπροστά στους θεούς να δικάζουν σύμφωνα με τους νόμους και η συμπεριφορά του ήταν τέτοια που βιάζε με τους νόμους, ενώ των αντιδίκων του όχι, έτσι δικαιολογεί το ότι θα διέπρατταν ασέβεια και αναφέρεται στην ευσέβεια που δεν θέλει να θίξει και έχει δίκιο να ζητά κάτι τέτοιο ή να αναφέρεται σε κάτι τέτοιο μιας και δεν ακολουθείται η σωστή διαδικασία, ζητά να πειστούν από ότι θέλουν από αυτά αναφερόμενος στα καθήκοντα των δικαστών και τα δικαιώματα του ίδιου και να περάσουν στην προσωρινή αθώωση του<sup>320</sup>.

#### **Κεφ. 4. Συμπεράσματα**

Εκτός από την εξαιρετική τεχνοτροπία του Αντιφώντα για την οποία μιλήσαμε στα ανάλογα κεφάλαια που καθιστούν το λόγο ένα πραγματικό «έργο τέχνης» με ιδιαίτερες επιλογές δόμησης, όπως είναι η προπαρασκευή, και έξυπνα στοιχεία στην εξαιρετική υπερασπιστική γραμμή που ακολούθησε, πρέπει να καταλήξουμε σε κάποια συμπεράσματα για ερωτήματα που μας έχουν γεννηθεί από τον λόγο, όπως είναι το τι συνέβη τελικά στον Ηρώδη και πως κρίνουμε το άλλοθι του Ευξίθεου.

Αρχικά ο ίδιος ο Ευξίθεος καλείται να εικάσει τι συνέβη, όσο και αν το αρνείται δίνει κάποιες ιδέες, μια πιθανή σκέψη θα ήταν πως ο ίδιος σκηνοθέτησε την εξαφάνιση του κάτι που η έλλειψη πτώματος θα βοηθούσε, αν και δεν είναι σταθερό στοιχείο αυτό καθώς όπως λέγαν και οι συγγενείς του Ηρώδη το σώμα θα μπορούσε να το έχει εξαφανίσει στο βυθό της θάλασσας ο ένοχος κάτι σχετικά περίεργο γιατί αρά η γρήγορα θα ήταν πιθανό να εμφανιστεί αλλά δεν θα ενοχοποιούσε αυτομάτως κάποιον, και ο Ευξίθεος δεν φαίνεται να διαφωνεί στην ύπαρξη ενός πτώματος, το να εξαφανίσει ο

---

<sup>320</sup> Edwards (hpd), 378.

ίδιος τον εαυτό του είναι ένα σχετικά απίθανο εν τέλει σενάριο, η καταγιδα ήταν ένα απρόβλεπτο συμβάν για να στήσει σενάριο κανείς και το μέρος ή η συνθήκες δεν ήταν οι ιδανικές για κάποιον που ήθελε να εξαφανιστεί, υπήρχε λιμανάκι κοντά, ίσως και άνθρωποι και εκείνος δεν θα διέθετε και τα απαραίτητα.

Επόμενο σενάριο είναι να συνέβη ατύχημα στον Ηρώδη κατα λάθος μιας και ήταν μεθυσμένος, αλλά η έλλειψη του πτώματος εμποδίζει την ιδέα να στηριχθεί, το ότι ο Ευξίθεος ούτε αυτό το χρησιμοποιεί σαν σενάριο φανερώνει πως μάλλον κάποιος ακολούθησε τον Ηρώδη βγαίνοντας, ίσως ο σκλάβος, έτσι οδηγούμαστε σε ένα τρίτο σενάριο ότι κάποιος άλλος σκότωσε τον Ηρώδη και όχι ο Ευξίθεος, ίσως να το έκαναν οι τρεις Θρακιώτες που ταξίδευαν μαζί του, ίσως βγήκαν και έξω από το καράβι μαζί του με κίνητρο να μην πληρώσουν για την ελευθέρωση των δούλων, όμως αυτό δεν ισχύει γιατί πάντα κάποιος τους επόπτευε και δεν θα μπορούσαν να γλυτώσουν την πληρωμή, εκτός αυτού αν ήθελαν να κάνουν κάτι τέτοιο πιο λογικό θα ήταν να περίμεναν να φτάσουν στον προορισμό τους πρώτα, έτσι απορρίπτεται η δική τους εμπλοκή και ένα πιθανό σενάριο συνεργασίας με τον Ευξίθεο αν ήθελε να σκοτώσει τον Ηρώδη, παρ'όλα αυτά η ιδέα της εμπλοκής των ατόμων αυτών θα δικαιολογούσε το γιατί ο Ευξίθεος οδηγήθηκε σε δίκη απαγωγής και όχι φόνου, και το γιατί αρνείται για το ότι σκότωσε ο ίδιος τον Ηρώδη και στη περίπτωση του να σκότωσε τον Ηρώδη για χρήματα απαντά λίγο αδύναμα και γρήγορα. Είναι εμφανές πως σε όλο τον λόγο η κατηγορία που ουσιαστικά του προσάπτεται είναι φόνου και όχι κλοπής ασχέτως της διαδικασίας που ακολούθηθηκε κάτι που και ο ίδιος θα περίμενε πιθανώς μετά και την αποχώρηση του για Αίνο που θα έγιναν οι καταθέσεις και θα δόθηκαν τα στοιχεία που αναφέραμε και σίγουρα γνώριζε, για αυτό και επέστρεψε στην Αθήνα θεωρώντας πως δεν θα συλληφθεί. Αναιρώντας την εμπλοκή αυτών περνάμε στην εικασία να ακολούθησε ένας δούλος τον Ηρώδη, ο οποίος μόνος θα ταν απίθανο να τον σκοτώσει και να ξεφορτωθεί το πτώμα, μπορεί να τον είχαν βάλει να το κάνει ή ο ίδιος να το έκανε νευριασμένος για κάποιο λόγο με τον μεθυσμένο Ηρώδη και έτσι περνά στις μπερδεμένες καταθέσεις με τις οποίες προσπαθεί να ρίξει το φταίξιμο σε κάποιον άλλο του οποίου οι κινήσεις ίσως το δικαιολογούσαν και να ξέχασε και το γράμμα του Λύκινου κατα λάθος στο καράβι, όμως αυτό το σενάριο θα οδηγούσε σε εκείνον ως

ένοχο και όχι στη κατηγορία του Ευξίθεου για τον θάνατο του Ηρώδη δεν θα είχαν λόγο οι συγγενείς του να τον κατηγορούν, γενικά δεν ευσταθεί σαν σενάριο απο άποψη κινήτρου, διαδικασίας και συμπεριφοράς και άλλος επιβάτης δεν υπάρχει για να θεωρηθεί ύποπτος. Ο ίδιος ο Ευξίθεος ακολουθεί μια γραμμή που ομοιάζει με εκείνη του κατηγορούμενου στην Τετραλογία 1 και την υπόθεση αν και έπειτα δεν δίνει πιθανές εικασίες για το τι μπορεί να συνέβη, αυτό μας αφήνει το περιθώριο να αναρωτηθούμε γιατί αρνείται να υποθέσει το οτιδήποτε, μήπως γιατί φοβάται μην φανεί η ενοχή του ίδιου; Αυτό είναι και το επόμενο ερώτημα που πρέπει να απαντηθεί με βάση το άλλοθι του, το ισχυρότερο σημείο της θέσης του, οτι δεν έφυγε απο το καράβι όλη τη νύχτα κάτι που ισχυρίζεται πως μάρτυρες επιβεβαιώνουν, οι οποίοι όμως παρατίθενται αργότερα και επι της ουσίας ίσως επιβεβαίωσαν άλλα γεγονότα, όπως το οτι βοήθησε στις έρευνες στο οποίο δίνει και ο ίδιος στη συνέχεια μεγαλύτερη έμφαση απο οτι στο άλλοθι του, που φαίνεται να επαναλαμβάνει συνεχώς (5.23,5.26,5.27) χωρίς να δίνει παραπάνω στοιχεία για το πως ακριβώς κινήθηκε εκείνη την νύχτα αφήνοντας μόνο το οτι μπορεί να είχε η αντίπαλη πλευρά, είναι μια ρητορική τακτική αυτή που ακολουθεί μένοντας στα όσα λένε οι αντίδικοι επειδή δεν μπορεί με ισχυρά χαρτιά να στηρίξει αυτό που λέει, αργότερα αναφερόμενος σε σφάλμα (αναφορά στον Λύκινο και την έλλειψη μίσους προς τον Ηρώδη) στην υπόθεση των αντιδίκων αναφέρει τα όσα λένε και εκεί χάνει την τακτική αυτή. Η κατάθεση του ελεύθερου άνδρα είναι ένα δυνατό όπλο του Ευξίθεου στην οποία αναφέρεται όμως πάλι γενικά λέγοντας πως δεν είχε κάτι κακό για εκείνον, αργότερα προσθέτει ακριβώς όσα θα χρειαζόταν να πει πως δεν έφυγε απο το πλοίο (5.42), όμως δεν μπορεί κανείς να είναι σίγουρος ακόμα και έτσι ακριβώς να τα κατέθεσε ο δούλος καθώς που ξέρουμε αν ο άνδρας αποκοιμήθηκε το βράδυ και δεν έβλεπε τον Ευξίθεο να βγαίνει, η οτι δεν είχε πει και εκείνος, ή ακόμα πως δεν είναι φίλος του και τον στηρίζει δεν οδηγείται σε σταθερό συμπέρασμα κανείς μέσα απο τα στοιχεία αυτά και όλοι αναγνωρίζουμε πως η υπόθεση των αντιδίκων είναι πιο λεπτομερώς αναπτυγμένη απο του Ευξίθεου και στηριγμένη με καταθέσεις μαρτύρων και αποδεικτικά στοιχεία, και ο ίδιος δεν υποστηρίζει πως είναι αθώος γιατί έχει ισχυρό άλλοθι. Βέβαια ο αντίλογος υπάρχει για τις θέσεις αυτές όπως το οτι όπως και να μιλούσε για το θέμα αυτό θα θεωρούταν ύποπτο και όχι πάντα

αρκετό το άλλοθι του, και έτσι έρχονται οι άτεχνες πίστεις του λογογράφου και τα εικότα να απαντήσουν σε άλλα θέματα για να καλύψουν το κενό, έπειτα η μικρή κατάθεση του ελεύθερου άνδρα μπορεί να ήταν έτσι γιατί έμενε στο θέμα και επιβεβαίωνε το επίμαχο γεγονός. Το ότι ο Ευξίθεος ήταν ξένος μπορεί αυτόματα να τον έφερνε στη θέση να επιχειρηματολογήσει περισσότερο για να αποδείξει την αθωότητα του απο το να σταθεί στο άλλοθι του ή την κατάθεση του δούλου, όπως και οι νόμοι που ήθελαν αρκετά αποδεικτικά στοιχεία για να καταλήξουν σε σταθερό αποτέλεσμα είναι λογικό το να δίνει και άλλα επιχειρήματα και στοιχεία, όμως στον οποιοδήποτε θα ακουγόταν περίεργο να έχει κάποιος ένα ακλόνητο άλλοθι και να μην το χρησιμοποιεί ή μια κατάθεση που τον αθώνει πλήρως και επαρκώς άρα η ένσταση είναι στο γιατί δεν το στηρίζει παραπάνω.

Σε αυτό που μπορούμε να καταλήξουμε με σιγουριά είναι πως το άλλοθι του Ευξίθεου δεν μπορεί να θεωρηθεί ακλόνητο, είναι κάτι που σταθερά δεν μπορεί να αποδειχθεί ίσα ίσα ο τρόπος με τον οποίο το διαχειρίζεται μπορεί πιο εύκολα να μας οδηγήσει στο συμπέρασμα πως και ο ίδιος δεν θεωρεί πως έχει άλλοθι επί της ουσίας. Όπως παρατηρήθηκε ο Ευξίθεος διακρίνεται απο την τάση να παραλείπει πράγματα λεπτομέρειες για τα παραπάνω θέματα ( και για την κατηγορία των αντιδίκων του ως συκοφάντες) ή να τα αναφέρει σύντομα, κάτι που δείχνει πως προφανώς δεν μπορούσε να τα στηρίξει έντονα, όμως κάποιες απο τις θέσεις του μπορεί και να ήταν αλήθεια όπως το άλλοθι που ίσως όλη νύχτα κοιμισμένος να παρέμεινε στο καράβι ή όντως ως συκοφάντες οι κατήγοροι του να έπλεξαν μια καλοστημένη πλεκτάνη εναντίον του. Για να έκαναν κάτι τέτοιο θα έπρεπε να είχαν οικονομικά οφέλη όπως αναφέρει ο Ευξίθεος στην υπόθεση κάτι που δεν φαίνεται να στηρίζεται απο τον ίδιο επαρκώς μέσα στο κείμενο και με τη κοινή λογική μπορούμε να το αναιρέσουμε λέγοντας πως θα μπορούσαν να επιχειρήσουν να πάρουν χρήματα απο εκείνον και με περισσότερη σιγουρια με έναν διακανονισμό, βέβαια εδώ παρατήρησα πως υπάρχει και αντίλογος πως εάν ήταν αθώος δεν θα είχε λόγο να δεχτεί τον διακανονισμό και θα ήθελε τη δίκη για να δικαιωθεί κάτι που όμως δεν στηρίζεται απο το ότι ο καθένας θα ήθελε να αποφύγει τη δίκη πόσο μάλλον εκείνος που και αθώος να ήταν δεν ήταν σε θέση να παραθέσει λεπτομέρειες για τα γεγονότα και να αθώσει εύκολα τον εαυτό του, επίσης οι ίδιοι οι αντίδικοι θα χάλασαν χρήματα για την δίκη οπότε



μάλλον δεν ήταν οικονομικά τα κίνητρα. Αυτό δεν αναιρεί το σενάριο της συκοφαντίας. Ίσως αδυνατούσε να σκεφτεί και εκείνος άλλα πιθανά κίνητρα για να φέρουν εναντίον του κατηγορία, θεωρώντας πως δεν είχαν κάποια σχέση. Η υπόθεση των αντιδίκων στηρίζεται κυρίως στο γράμμα του Λύκινου και την κατάθεση του σκλάβου, έτσι αν δεχτούμε το ότι ήταν συκοφάντες και εξετάσουμε τα δεδομένα αυτά παρατηρούμε πως το γράμμα δεν ήταν κάτι δύσκολο να φτιάξει κανείς, όμως η κατάθεση του σκλάβου σίγουρα θα παρουσίαζε δυσκολίες από τη στιγμή που ο ίδιος σε δικαστήριο θα μιλούσε και θα είχε το πεπαιδευμένο ακροατήριο της Αθήνας να ακούει, αν έλεγε ψέματα κάπου σίγουρα θα έβγαινε στην επιφάνεια, βέβαια ο ίδιος αναιρεί τα λεγόμενα του και εκεί μόνο βρίσκει πάτημα ο Ευξίθεος, κάτι το οποίο όμως θα έλεγε κανείς πως έκανε απλά για να σώσει τον εαυτό του που φανερώθηκε ως συνεργός, επίσης αν είχε δημιουργήσει τα όσα είπε δεν θα έφερνε τον εαυτό του στη θέση του συνεργού αλλά θα κατηγορούσε αποκλειστικά τον Ευξίθεο. Κριτικά σκεπτόμενοι θα μπορούσαμε να απαντήσουμε πως οι αντίδικοι ίσως γνώριζαν πως ο Ευξίθεος δεν είχε πολλά να πει και συγκεκριμένα και τον χρησιμοποίησαν όμως τα στοιχεία δείχνουν πως οι αντίδικοι, οι συγγενείς ενός κληρικού, μη έχοντας επιθυμία για οικονομικά κέρδη δεν είχαν και άλλο κίνητρο να σκηνοθετήσουν κάτι τέτοιο που σε καμία περίπτωση δεν θα ήταν εύκολο.

Μελέτησαμε κάποια σενάρια για το ποιος θα μπορούσε να είναι ο ένοχος αν δεν ήταν ο Ευξίθεος, αυτό οδήγησε στο να μην φαίνεται να υπάρχει άλλος πιθανός. Μάλιστα τα όσα λέει η αντίπαλη πλευρά βασισμένα αφενός στον μάρτυρα που έδωσε λεπτομέρειες, βασίζονται και αφετέρου ανοικοδομούνται όσα ο ίδιος ο Ευξίθεος λέει άρα διακρίνονται από μια ανακρίβεια. Το κείμενο οδηγεί στο ότι ο Ευξίθεος όντως κανόνισε να βρίσκεται στο ίδιο πλοίο με τον Ηρώδη κάτι που δεν θα ήταν δύσκολο εάν περίμενε να μάθει με ποιο πλοίο θα ταξίδευε ή αν του είχε κανονίσει εκείνος μιας και μάλλον γνωρίζονταν μεταξύ τους να ταξιδέψει με εκείνο το πλοίο, έτσι μετά θα περίμενε μια ευκαιρία που σίγουρα θα έβρισκε αν υποθέσουμε πως με τα συχνά ταξίδια του γνώριζε και το πλήρωμα, η ευκαιρία του δόθηκε με την καταιγίδα και ακόμα περισσότερο με την έξοδο του μεθυσμένου Ηρώδη, πίσω θα έμειναν οι σύντροφοι του να φυλάνε του Θρακιώτες άρα εκεί ήταν η ευκαιρία, και ο σκλάβος ακολούθησε τον Ηρώδη για να τον καθυστερήσει περιμένοντας τον Ευξίθεο-ο οποίος θα

περίμενε να κοιμηθούν οι άλλοι- μιας και μόνος δεν θα μπορούσε να τα καταφέρει και θα είχε ζητήσει βοήθεια, οι δυο άντρες σκότωσαν τον Ηρώδη και τον πέταξαν δεμένο με πέτρες στη θάλασσα βαθιά που τον μετέφεραν με τη μικρή βάρκα, έπειτα ενώ όλοι είχαν αποκοιμηθεί θα μπορούσαν να ισχυριστούν πως δεν έφυγαν ποτέ. Την επόμενη μέρα έψαχναν τον Ηρώδη όπως έχει αναφερθεί και ανέκριναν τον δούλο που ήταν και ο τελευταίος που τον είδε, εκείνος λοιπόν ομολόγησε μετά τη βάσανο. Κάποια στιγμή πριν φύγει ο Ευξίθεος θα έγραψε και το γράμμα για τον Λύκινο. Το γράμμα μπορεί να τους οδήγησε στο να θέλουν να ανακρίνουν τον δούλο εκείνος άλλαξε την κατάθεση του όταν κατάλαβε πως τα πράγματα δεν ήταν καλά ούτε για τον ίδιο αλλά ήταν ήδη πολύ αργά μιας και με αρκετές λεπτομέρειες είχε υποστηρίξει την πρώτη του κατάθεση, και οι συγγενείς αποφάσισαν να τον σκοτώσουν καθώς συμμετείχε στο φόνο του δικού τους ανθρώπου. Ο Ευξίθεος θα γνώριζε πλέον πως θα κατηγορηθεί για δίκη φόνου και απο τον θάνατο του δούλου οτι οι συγγενείς ήθελαν εκδίκηση και θα περίμενε να μπορεί να πάει στην Αίνο αυτοεξόριστος, έκκληκτος θα ήρθε αντιμέτωπος με τη διαφορετικού είδους δίκη και εκεί θα τον συμβούλευσαν να έρθει σε επαφή με τον περίφημο λογογράφο Αντιφώντα με την τάση να υπερασπίζεται υποθέσεις ξένων και τις εξαιρετικές ρητορικές γνώσεις.

Μέχρι εδώ λοιπόν η υπόθεση φαίνεται να μπαίνει σε μια λογική σειρά και οι αντίδικοι να έχουν ισχυρή θέση να υποστηρίξουν βασισμένοι και σε στοιχεία, όμως ανοιχτό μένει το οτι δεν φαίνεται να υπήρχε κίνητρο απο μέρος του Ευξίθεου να περάσει σε ένα τέτοιο έγκλημα και μάλιστα μελετημένο. Ακόμα και η εμπλοκή του Λύκινου φανερώνει πως κάποιο κίνητρο θα υπήρχε και μάλιστα κοινό για τους δυο άντρες καθώς φαίνεται πως όντως ο Ευξίθεος συνεργάστηκε με τον Λύκινο απο το γράμμα που αν και το εικοτολογικό του επιχείρημα φαίνεται να είναι πειστικό, η λογική λέει πως δεν θα ήταν απίθανο να έστειλε το γράμμα στο Λύκινο μιας και ο ίδιος δεν ήταν στη Μυτιλήνη, εξίσου υποστηρικτικά προς τον Ευξίθεο σημεία που χρησιμοποιεί και ο ίδιος είναι το οτι δεν υπήρχε αντιστοιχία μεταξύ της κατάθεσης του σκλάβου και του γράμματος, όπως και το οτι δεν βρέθηκε με την πρώτη έρευνα, υπάρχει αντίλογος όμως πως μπορεί να μην έψαξαν τόσο προσεκτικά την πρώτη φορά ή να είχαν συγκεντρωθεί σε άλλα σημεία, σίγουρα οι κατήγοροι θα ανέφεραν λεπτομέρειες για το γράμμα. Ένα σημείο ακόμα υπερ του Ευξίθεου ήταν η

βάσανος μέχρι θανάτου του δούλου, που θα μπορούσε να πει κανείς πως τον σκότωσαν να μην πει την αλήθεια ή να μην τον προλάβει και ο Ευξίθεος, η πράξη ίσως δικαιολογείται από την οργή για το χαμό του οικείου τους κάτι που αποδεικνύει όχι το ότι δεν πίστεψαν την αλήθεια της κατάθεσης του σκλάβου αλλά το αντίθετο και επιθυμούσαν και εκδίκηση. Μέσα στη διάθεση αυτή εξηγείται και το γιατί διάλεξαν τη δίκη «ἀπαγωγής» και όχι «φόνου», για να αποφύγει ο ένοχος την εξορία και να σωθεί πόσο μάλλον μια εξορία που για τον Ευξίθεο θα ταν ιδανική καθώς δεν θα στερούταν και πολλά φεύγοντας από την Αθήνα για την Αίνο. Επιπλέον η αναφορά του Ευξίθεου στη συμμετοχή στις έρευνες δεν μπορεί να θεωρηθεί απόδειξη της αθωότητας, έτσι θα ήταν κοντα στις έρευνες να βλέπει τι συνέβαινε και το ότι έστειλε δικούς του να ενημερώσουν στη Μυτιλήνη ίσως να έχει σχέση με την αποστολή του γράμματος προς τον Λύκινο περισσότερο παρά με αγαθά κίνητρα. Το ότι άφησε να επιστρέψουν ο ελεύθερος άνδρας και ο σκλάβος με τους συγγενείς του Ηρώδη στη Μυτιλήνη ίσως είναι πιο μεγάλη απόδειξη αθωότητας, φυσικά αντίλογος υπάρχει και σε αυτό αφού ο Ευξίθεος σίγουρος για την κατάθεση του ελεύθερου άνδρα ίσως ήθελε να πάει μαζί τους να τον προστατέψει αλλά σίγουρα δεν είχε λόγο να ανησυχεί για εκείνον, από την άλλη με το σκλάβο ίσως να μην είχε τόσο τον έλεγχο γιατί αν είχε όπως και ο ίδιος αναφέρει ίσως σαν συνεργός να ήθελε να τον εξαφανίσει, βέβαια εδώ αναρωτιέται κάποιος εύλογα και πως έπεισε να τον βοηθήσει στον θάνατο και εξαφάνιση το Ηρώδη αν δεν είχε τόσο επιρροή πάνω του. Είναι εμφανές πως η φιγούρα αυτή στο έργο είναι μια αντιφατική φιγούρα ακόμα και από τα λεγόμενα του που αλλάζουν, πιο πολύ μπερδεύει την υπόθεση κάποιες φορές παρά την διαλευκάνει όπως θα πρέπει. Σημαντική είναι και η οικοθελής εμφάνιση του Ευξίθεου στο δικαστήριο που ο ίδιος χρησιμοποιεί ως απόδειξη αθωότητας αλλά όπως έχει ήδη αναφερθεί θα γνώριζε την κατάσταση και θα περίμενε «δίκη φόνου», στη προκειμένη περίπτωση τον συνέφερε να παρουσιαστεί και να διεκδικήσει όσο μπορούσε να αθωωθεί ή να είχε και το περιθώριο της αυτοεξορίας παρά να δικαστεί ερήμην τότε θα έχανε την παρουσία του και οποιαδήποτε πιθανότητα να γυρίσει στη Μυτιλήνη. Αντιλαμβάνεται ο οποιοσδήποτε μετά από όλα αυτά πως ο Αντιφών είχε μια δύσκολη υπόθεση να αντιμετωπίσει χωρίς πολλά αποδεικτικά στοιχεία υπέρ του πελάτη του, ο οποίος θα τον πλήρωσε καλά για να τον υπερασπιστεί,

βέβαια το πόσο έξυπνος ήταν ο Αντιφών είναι γνωστό και φαίνεται και εδώ όπου στηριζόμενος σε νόμους και στις ανωμαλίες που προτίμησαν οι αντίδικοι καθ' όλη τη διαδικασία προσπαθεί να δημιουργήσει μια ισχυρή υπερασπιστική γραμμή για τον Ευξίθεο, και μάλιστα τα σημεία στα οποία στέκεται είναι σωστά απο νομικής άποψης, η «άπαγωγή κακούργων» δεν θεωρούνταν δίκη για ανθρωποκτονία, ωστόσο ήταν συνηθισμένο κάποιος που συλλαμβανόταν με την κατηγορία αυτή να μπορούσε να προβάλει εγγυήσεις, επίσης αν ήθελαν να εκτελεστεί ο σκλάβος έπρεπε να αφήσουν την δικαιοσύνη να το κάνει, όμως οι αντίδικοι έβλεπαν πως μόνο έτσι θα κέρδιζαν αυτό που ήθελαν, άλλωστε κύριως λόγος αναφοράς των στοιχείων αυτών είναι να κρύψει ο Αντιφών την αδυναμία της θέσης του πελάτη του. Όπως και να έχει απο το λόγο αυτό φαίνεται η μεγάλη τέχνη του Αντιφώντα, πόσο έξυπνος ήταν κάτι που θεωρούνταν αποδεκτό απο πολλούς, είναι όντως πιθανό να κατάφερε να αθώσει τελικά σε αυτή την δίκη τον Ευξίθεο ίσως αυτό να ήταν και ένα ακόμα δεδομένο που τον καθιέρωσε να θεωρείται τόσο άξιος, άλλωστε όπως φαίνεται ο Ευξίθεος μάλλον ήταν ένοχος οπότε αυτό θα αποτελούσε μια σημαντική νίκη.

## **Βιβλιογραφία**

Biscardi, A. (2004<sup>5</sup>), *Αρχαίο Ελληνικό Δίκαιο*, Μτφ Π.Δ. Δημάκη, Αθήνα :εκδ. Παπαδήμας.

- Carey, C. (2007), “Artless proofs” στο επιμ. Carawan Edwin, *Oxford readings in The Attic Orators*, Oxford University Press.
- Carey, C. (2004), “Offence and Procedure in Athenian Law”, στο edit by Edwards M. Harris & Rubinstein Lene, *The Laws and the Courts in Ancient Greece*, Duckworth.
- Γιουννη, Σ. Μ. (2006), *Νόμοι πόλεως: Δικαιοσύνη και νομοθεσία στην αρχαία Ελληνική πόλιν: I. Οι αρχαϊκοί χρόνοι*, εκδ. Βάνιας.
- Dorjahn, Paul Alfred (1935), “Anticipation of Arguments in Athenian Courts”, *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, Vol. 66, pp. 274-295, The Johns Hopkins University Press, URL: <http://www.jstor.org/stable/283300>.
- Easterling, P.E. & Knox, B.M.W. (2010), *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής λογοτεχνίας*, εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα.
- Edwards, J.M. (2004), “Antiphon the Revolutionary”, στο *Law, Rhetoric, and Comedy in classical Athens*, Typeset by Ernest Buckley, Cluntun, Shopshire, Printed and bound in the UK by Gomer Press, Llandysul, Ceredigion, Wales.
- Idem (phd), *A Commentary on Antiphon, The murder of Herodes*.
- Edwards, M.H. (2006), *Law and society in ancient Athens*, Cambridge University of Press.
- Idem (1994), “Law and Oratory”, στο Ian Worthington, *Persuasion: greek rhetoric in action*, Routledge, London and New York.
- Gagarin Michael-David Cohen (εκδ), (2005), *The Cambridge Companion to Ancient Greek law*, Cambridge University Press.
- Gagarin, M. (1989), *The murder of Herodes: A study of Antiphon 5*, Frankfurt.
- Idem (1998), *The Oratory of Classical Greece: Antiphon & Androcles*, μτφ. Gagarin, M. & Mackdowell, M. D., Vol 1, University of texas Press, Austin.
- Idem (1997), *Antiphon: The speeches*, Cambridge Univ. Press.
- Idem (2002), *Antiphon the Athenian: Oratory, Law and Justice in the age of Sophists*, Austin, University of press.

- Idem (2011), *Γραφή και δίκαιο στην αρχαία Ελλάδα*, μτφ. Μαραβέλας Χ. Ε., Αθήνα, Ινστιτούτο του βιβλίου-Καρδαμίτσα Α.
- Θεοδωρακόπουλος, Β., (2005), *Δικανικοί λόγοι Αττικής Ρητορείας*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα.
- Ober, Josiac (2007), “ability and education”, στο επιμ. Carawan Edwin, *Oxford readings in The Attic Orators*, Oxford University Press.
- Kennedy, G. (2010), *Ιστορία της κλασικής ρητορικής: Αρχαίας Ελληνικής και Ρωμαϊκής*, μτφ. Νικολούδης Ν., επιβλ. Αναστασίου Ιωάννης, Εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα.
- Κωνσταντινόπουλος Β.Λ.- Πανομήτρος Δ.Κ. (2010), *Το ύφος του αρχαίου Ελληνικού πεζού λόγου*, επιμ. Γεωργία Ξανθάκη-Καραμάνου, Τόμος 1, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.
- Lanni, A. (2006), *Law and Justice in the court of classical Athens*, Cambridge University Press.
- Lattimore, Steve (1987), “Two men in a boat: Antiphon, on the murder of Herodew 42”, *The classical Quarterly*, Vol 37, No 2, pp.502-504, Cambridge University of Press on behalf of the classical Association, [url://www.jstor.org/stable/638850](http://www.jstor.org/stable/638850).
- Loomis, W.T. (1972), “The nature of premeditation in Athenian Homicide Law”, *The journal of Hellenic Studies*, Vol 92, pp:86-95, published by The society of the promotion of Hellenic Studies, [Url://www.jstor.org/stable/629975](http://www.jstor.org/stable/629975).
- Lesky, A. (2006), *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας*, μτφ Αγαπητού Γ. Τσοπανάκη, εκδ. Αδελφών Κυριακίδη α.ε, Αθήνα.
- Λιακόπουλος, Γ.Ι. (1999), *Η νομοθεσία της Αρχαίας Αθηναϊκής πολιτείας*, εκδ. Κυρομάνος.
- MackDowell, M.D. (1963), *Athenian Homicide Law: in the age of the orators*, Manchester University Press.
- Idem (2003<sup>4</sup>), *Το δίκαιο στην Αθήνα των κλασικών χρόνων*, εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα.
- Montanari, Franco (2008), *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής λογοτεχνίας*, University studio Press, Θεσσαλονίκη.

- Nietzsche, Friedrich (2004), *Μαθήματα Ρητορικής*, μτφ Μανούση Αμαλία, εισαγ. Επιστ. Επιμ. Καββαθάς Δ., πρόλογος Δημητρούλης Δ., επίμετρο C. Blair-S.L. Gilman, Πλέθρον.
- Ober, Josiac (2003), *Μάζες και ελίτ στη δημοκρατική Αθήνα:ρητορική,ιδεολογία και ισχύς του λαού*, μτφ-απόδ.αρχ.χωρ.σχολ. Βάλια Σερέτη,επ.επιθεωρ.Γ.Ι. Μανιάτης, εκδ. Πολυτρόπον, Αθήνα.
- Παύλου, Σ. (1984), *Μεταβολές των ποινών στο Αττικό Δίκαιο*, επιστημονική επετηρίδα του Δ.Σ Θεσσαλονίκης, Τεύχος 5.
- Romilly, J. (1988), *Αρχαία Ελληνική Γραμματολογία*, μτφ. Χριστοπούλου-Μικρογιαννάκη Θεώνη, εκδ Καρδαμίτσα, Αθήνα.
- Ross, W.D. (2010), *Αριστοτέλης*, μτφ. Μαριλίζα Μήτσου, δ' αναδιατύπωση, εκδ. Μορφωτικό ίδρυμα εθνικής τραπέζης, Αθήνα.
- Said, Suzanne- Trede, Monique-Le Boulluec Alain (2001), *Ιστορία της Ελληνικής λογοτεχνίας*, μτφ. Γεωργία Ξανθάκη Καραμάνου-Δ. Τσιλιβερδής-Β. Πόθου, επιστ.επιμ. Γεωργία Ξανθάκη Καραμάνου, εκδ.Παπαζήσης, Αθήνα.
- Schmitz A.Thomaw (2000), “Plausibility in the Greek Oratotr”, *The American Journal of Philology*, Vol 121, No1, pp.47-77.
- Sealey, Raphael (oct 1983), “The Athenian Courts of Homicide”, *Classical Philology*, Vol 78, No 4, pp.275-296, The University of Chicago Pres, [url://www.jstor.org/stable/269956](http://www.jstor.org/stable/269956).
- Sickinger, James (2004), “The Laws of Athens:Publication, Preservation, Consulation”, στο edit by Edwards M.Harris & Rubinstein Lene, *The Laws and the Courts in Ancient Greece*, Duckworth.
- Todd, Steve (1990) “The purpose of evidence in Athenian courts”, στο *NOMOS:Essays in Athenian law,politics and society*, Cambridge University Press.
- Volonaki, Eleni (2000), “ “Apagoge” in homicide cases”, *Dike*, pp.147-176.
- Wohl, Victoria (2010), *Law’s Cosmos:Juridicial Discourse in Athenian Forensic Oratory*, Cambridge University press.

## Πηγές

Loeb Classical Library, (1954), *Minor Attic Orators: Volume I: Antiphon. Andocides*, translation Maidment K.J, Harvard University Press.